

DEZVOLTARE ÎN ZONE NATURALE PROTEJATE
CAZUL DELTEI DUNĂRII

Bogdan Voicu, Dana Țălnar-Naghi, Alina Jantea, Teodor Frolu

Presa Universitară Clujeană

Bogdan Voicu | Dana Țălnar-Naghi | Alina Jantea | Teodor Frolu

DEZVOLTARE ÎN ZONE NATURALE PROTEJATE

CAZUL DELTEI DUNĂRII

Presa Universitară Clujeană

2024

Referenți științifici:

Prof. emerit Dumitru Sandu

Conf. univ. dr. Adrian-Nicolae Dan

ISBN 978-606-37-2449-7

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./Fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

Bogdan Voicu este cercetător la Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, profesor de sociologie la Universitatea Lucian Blaga din Sibiu, profesor de metode calitative și cantitative la Universitatea Națională de Științe Politehnica din București, profesor de metode cantitative la Școala doctorală de Științele Comunicării și Jurnalism a Universității din București. Între altele, Bogdan are expertiză de peste 20 de ani în dezvoltare comunitară și evaluare de impact a proiectelor de dezvoltare, cu proiecte dezvoltate pentru Banca Mondială, BERD, Fondul Român de Dezvoltare Socială etc., și susținând pentru o vreme cursuri de Dezvoltare Socială și Dezvoltare Comunitară (Universitatea din București, Universitatea Lucian Blaga din Sibiu). Bogdan Voicu a semnat numeroase articole și capitole despre dezvoltare sustenabilă, dezvoltare participativă, capital social, schimbare socială, precum și cărți despre dezvoltare rurală sau capital social. Mai multe detalii: www.BogdanVoicu.ro.

Dana Țălnar-Naghi este sociolog, cercetător la Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română (ICCV-AR) și doctorand în sociologie al Școlii de Studii Avansate a Academiei Române. Printre responsabilitățile sale profesionale în proiectarea cercetărilor sociologice, se numără colectarea datelor și analiza datelor cantitative și calitative pe diverse teme ca măsurarea valorilor, atitudinilor și comportamentelor sociale în raport cu diverse aspecte din viața de zi cu zi ale indivizilor. În calitate de consultant, Dana are experiență de colaborare cu diverse organizații non-academice ca Banca Mondială, OMV-Petrom, dar și experiență în domeniul privat, acumulată ca Quantitative Researcher la compania de cercetări de piață GKF.

Alina Jantea, practician în comunicare instituțională, dezvoltare durabilă și afaceri europene, are o experiență de 25 de ani în coordonare de campanii de informare și educare. A administrat proiecte pentru instituții publice și organizații neguvernamentale în cultură, educație, dezvoltare comunitară, economie circulară, protecția mediului, urbanism, societate bazată pe cunoaștere, afaceri europene, sănătate, energie, sport, reducerea inegalităților, comunicare în mediul rural și evaluarea proceselor de comunicare publică. Începând din 2011, lucrează cu Asociația Ivan Patzaichin – Mila 23, contribuind la strategia sa de dezvoltare, la stabilirea proceselor de management și de comunicare. A semnat capitole în *OECD Economic Survey of Romania* (1998), Editura OECD și *Satul românesc în drum spre Europa*, Mălina Voicu, Bogdan Voicu (coordonatori) (2006), Editura Polirom, iar împreună cu scriitorul Cristian Teodorescu, a coordonat primul volum colectiv scris de copii din Deltă, *Comoara din Deltă* (2018), Editura Vellant.

Teodor Frolu este arhitect și antreprenor, cu experiență în proiecte de dezvoltare și antreprenoriat social, precum și în comunicare. Inițiator și coproprietar la DC Communication (din 1994), Teodor Frolu are o perspectivă de lungă durată asupra comunicării publice, devenind la rându-i o personalitate prezentă în spațiul public. Antreprenor în industrii creative, Teodor Frolu a devenit interesat în economie circulară și dezvoltare sustenabilă, având în acest sens și o certificare de la University of Cambridge. Perspectiva pe care o propune este una complexă, combinând dezvoltarea comunitară, ecoturismul, designul, recuperarea meșteșugurilor, artei și gastronomiei tradiționale. Între proiectele inițiate și implementate regăsim refacerea centrului istoric al Bucureștiului, proiecte de regenerare urbană a zonei Uranus (București), proiecte de dezvoltare a râului Dâmbovița ca spațiu urban în care apele sunt readuse în dinamica orașului (București), precum și o pleiadă de alte proiecte dezvoltate în jurul Dunării și a Deltei sale, dezvoltate cu precădere în cadrul Asociației Ivan Patzaichin Mila 23. Teodor Frolu este inițiator al asociației amintite, alături de Ivan Patzaichin și vicepreședinte de la înființare și până în prezent, având o contribuție fundamentală la dezvoltarea strategiei asociației, concretizată în proiectul Rowmania, în fapt o platformă ce dezvoltă constant subproiecte de dezvoltare socială și regională sustenabilă, plasate cu precădere în Delta Dunării, și în comunități din proximitatea unor corpuri de apă. Toate aceste experiențe fac ca Teodor Frolu să aibă o perspectivă unică, pluridisciplinară, asupra dezvoltării, particularizată la nivelul Deltei Dunării și a comunităților acesteia.

Cheltuielile de editare în format electronic au fost suportate de către Romanian Quantitative Studies Association.

CUPRINS

INTRODUCERE:
NEVOIA DE DEZVOLTARE COMUNITARĂ, ROLUL PROTEJĂRII MEDIULUI, ȘI CONTEXTUL ACESTUI STUDIU

Acest volum este deopotrivă unul despre dezvoltare, despre generarea programelor de dezvoltare și despre Delta Dunării, prin urmare, ca argument al său avem nevoie de trei intrări distincte în tematica abordată, pe care le sistematizăm în secțiunile ce urmează. La finalul acestui capitol introductiv revenim împachetând totul în câteva paragrafe ce definesc pe scurt volumul pe care vi-l propunem.

DESPRE DEZVOLTARE AZI

Ultimele trei decenii au adus în România o preocupare pentru dezvoltare comunitară și regională, ilustrată printr-un număr mare de lucrări ce abordează tematica respectivă, fie ca element de interes primordial, cu scop mai degrabă didactic, fie ca element determinant al altor fenomene (Agabrian, 2005; Balogh, 2003; D. Chiriac, Stănculeascu, & Humă, 2000; Dan, 2023; Grigoraş & Pescaru; Iacobuţă-Mihăiță, 2015; Mikulcak, Haider, Abson, Newig, & Fischer, 2015; Pascaru, 2008; Pascaru & Buţiu, 2007; Petrescu, 2014; Petrescu & Constantin, 2010; Precupețu, 2007; Precupețu, 1999; Preotesi, 2013; Preotesi & Tomescu, 2020; Russu, 2014; Sandu, 2005, 2022a, 2022b; Săgeată, 2012; Schrieder, Munz, & Jehle, 2000). Lucrările amintite în treacăt în paranteza anterioară servesc ca pretext pentru a observa varietatea de contexte abordate. Această diversitate în sine furnizează un argument puternic asupra impactului deosebit al celor două concepte înrudite (dezvoltare comunitară și dezvoltare regională) o au în lumea de azi, reflectând astfel și tipurile de finanțare a cercetărilor ce fundamentează lucrările menționate.

România a urmat astfel un trend internațional ce a schimbat agenda dezvoltării în ultima jumătate de secol (Bhattacharyya, 2004; Cernea, 1985; Christenson & Robinson, 1989; Gilchrist & Taylor, 2016; Liu, Chiang, & Ko, 2023; Sen, 1999; Summers, 1986) și a penetrat adânc și dezbaterea publică (Lemann, 1994).

Un al doilea trend major care definește contextul în care plasăm acest volum este legat de dezbaterea similară legată de sustenabilitate. Sustenabilitatea ca scop al dezvoltării constituie o idee veche pe agenda mondială (Voicu & Noica, 2002), ce a pătruns și ea relativ recent studiile românești (Benedek, Ivan, Török, Temerdek, & Holobâcă, 2021; Burja & Burja, 2009; M. L. Chiriac & Iațu, 2023; Matei, 2013; Mihăilescu, 2012; Pargaru, Stancioiu, Ladaru, & Teodor, 2019; Stoica, 2021; Szabó, 2011; Vasile, Panait, Piciocchi, Ferri, & Palazzo, 2022; Voica, Panait, & Haralambie, 2015). Ea se referă la nevoia de a lăsa generațiilor viitoare la fel de multe șanse ca generațiilor prezente la o calitate a vieții cel puțin la fel de ridicată ca cea din prezent și de a conserva pe cât posibil resursele naturale existente. Aplicațiile în zonele naturale protejate sunt imediate. De altfel, conceptul de sustenabilitate este provenit din studiile despre ecologie și adus în orice alt program de dezvoltare sub forma imperativului de a da durabilitate efectelor programului respectiv. Termenul a ajuns să fie atât de mult folosit și în atât de diverse contexte, încât devine pe alocuri perimat și lipsit de substanță (Engelman, 2013). Este totuși util să reținem ideea sa centrală de a produce o dezvoltare care să se bazeze pe soluții implementabile și durabile în timp, care să nu producă reduceri ale calității resurselor existente, fie ele naturale sau nu.

Numeroase studii care combină conceptele amintite populează astăzi literatura despre dezvoltare, deopotrivă comunitară (Brocklesby & Fisher, 2003; Flint, 2013; Roseland, 2000; Salam, 2024; Tsvuura, Mudhara, & Mabhaudhi, 2023; Wani, Dada, & Shah, 2024) și regională (Brugmann, 2021; Lu, 2024; Luo, Lee, & Zhuo, 2024; Richardson, 2021; W. Zhang, Yuan, & Cai, 2024). Vorbim astăzi despre cum dezvoltăm zone,

locuri, societăți astfel încât să generăm deopotrivă sustenabilitate, dar și să aducem oamenii în proiectul de dezvoltare, atât ca participanți, dar mai ales prin a le respecta preferințele și valorile.

În această arie tematică se plasează și cartea de față, pe care o definim ca pe un studiu destul amplu despre cum se poate realiza dezvoltare în zone naturale protejate. În fapt, așa cum explicăm, discuția este mai degrabă despre a genera cunoașterea prealabilă proiectelor de dezvoltare, despre a o face rapid, și despre a muta accentul dinspre soluțiile tehnice spre sustenabilitatea lor umană. Dezvoltarea este privită ca un proiect pentru oameni, pentru comunități, care prin urmare are de discutat întâi despre oameni și apoi despre soluții tehnice. Urmăm în acest fel un principiu – „putting people first" – enunțat în anii 1970-1980, devenit canonic în lumea contemporană și având drept promotor un sociolog român – pe Michael Cernea[1]. Principiul respectiv se transpune în nevoia de a dezvolta soluții de dezvoltare care implică comunitățile locale și care renunță la viziunea top-down specifică soluțiilor expert, în care prevalează opțiunile tehnice, fără a ține cont de preferințele celor a căror viață de zi cu zi va fi influențată (indiferent de direcția în care va fi influențată) de implementarea unor astfel de „soluții expert". În context, este important de notat că opțiunea tipică pentru proiectele de intervenție pe apele române este de tip top-down (Panorios, Elliot, Buch, Voicu, & Popescu, 2004; Toroimac, Stoica, Moroșanu, Șandor, & Constantin, 2024; Van Assche, Duineveld, Beunen, & Teampau, 2014).

CUM GENERĂM PROIECTELE DE DEZVOLTARE: IMPLICAREA COMUNITĂȚILOR

Propunem în acest volum o metodologie de informare a programelor de dezvoltare a zonelor naturale protejate, centrată pe investigarea opiniilor actorilor sociali implicați în procesele de dezvoltare. Metodologia este ilustrată printr-un exemplu practic de aplicare realizat în Delta Dunării și arătăm cum analiza conduce la generarea de linii strategice pentru regiunea investigată. Adăugăm descrierea unui instrument ce poate fi folosit în cazul implementării liniilor strategice amintite, instrument ce are menirea de facilitator al dezvoltării. Cele trei obiecte (metodologia, aplicația în Delta Dunării, Muzeul Ivan Patzaichin ca agent facilitator al dezvoltării) structurează felul în care am organizat volumul.

Metodologia de documentare a liniilor strategice de dezvoltare aduce în prim plan oamenii, comunitățile ce locuiesc și folosesc aceste zone, alături de nevoia de a proteja mediul și de soluțiile tehnice și economice pentru dezvoltare. Cu alte cuvinte căutăm o cale ce pune laolaltă perspectiva sociologică (Cernea, 1994), ecologică (Rees, 1994), și economică (Munasinghe, 1994), mergând dincolo de soluțiile tehnice, dar fără a le desconsidera (Kottak, 1991), și propunând o abordare integrată, în spiritul contemporan al proiectelor de dezvoltare socială și regională (Cernea, 1991; Gulakov & Vanclay, 2024; Sandu, 2011; Serageldin, 2021; Stephen R. Kellert, 2000; Voicu & Noica, 2002).

Așa cum explicam în debutul acestei introduceri, ultimele 4-5 decenii au adus cu sine o bogată literatură despre evaluarea rapidă a zonelor supuse atenției dezvoltări, de regulă comunități sau regiuni mici (Allen et al., 2023; Beebe, 1995; Chambers, 1981; do Rosário Cameira et al., 2024; Hildebrand, 1981; Vindrola-Padros, 2021; Voicu, Arpinte, Petrescu, Preotesi, & Tomescu, 2010; Wood, 1981), uneori cu centrare pe subiecte înguste, legate de resursele naturale (Bitoun et al., 2024; Eichler, Kline, Ortiz-Monasterio, Lopez-Ridaura, & Dale, 2020; Molnar, 1991; Townsley, 1996).

Plecând de la astfel de abordări, propunem un instrument complex de generare a liniilor strategice de dezvoltare regională a zonelor naturale protejate. Instrumentul își propune să includă opinii ale experților de

[1] În privința originii conceptului, sunt extrem de interesante interviurile din seria consemnată de Zoltán Rostás (2024).

varii tipuri, opțiunile comunităților locale, interesul antreprenorilor, și să atragă totodată legitimitatea politică. Sarcina este doar aparent una dificilă, dar exemplele menționate mai sus arată că mergem de fapt pe un drum bătut, în care inovăm folosind tehnicile disponibile în contemporaneitate.

Abordarea metodologică pentru care am optat este de tip mixed-methods, în care informația derivă din surse diferite, iar cercetarea ce fundamentează generarea liniilor strategice este (parțial) participativă. Metodologia propusă include analiza documentelor sociale, metode de tip Delphi, combinate cu anchete bazate pe interviu, deopotrivă calitative și cantitative.

DELTA DUNĂRII CA STUDIU DE CAZ

Metodologia, aplicabilă oricărei zone cu resurse naturale protejate, este **particularizată în partea a doua a cărții pe exemplul Deltei Dunării**. Delta constituie o zonă naturală protejată, perfectă pentru a exemplifica modul de utilizare a metodologiei propuse. Zona este interesantă și prin provocările majore întâmpinate de deltele de pretutindeni azi (Bravard, 2018; John W. Day, Agboola, et al., 2016), precum și prin dificultatea generală de a asigura sustenabilitatea dezvoltării în delte (Passalacqua, Giosan, Goodbred, & Overeem, 2021; Syvitski et al., 2022).

Planurile de dezvoltare ale Deltei din perioada post-comunistă au urmat în general o structură simplă: proiectele au fost dezvoltate având în centrul lor expertiza tehnică, iar populația din zonă a fost tratată ca subiect al deciziei politice, nu ca participant la decizie (Van Assche et al., 2014). Literatura despre Delta Dunării reflectă această tendință.

O bună parte dintre analizele precedente realizate în Delta Dunării au fost centrate pe biodiversitate și resurse naturale; ele își păstrează acest caracter chiar și atunci când menționează intervenția sau prezența umană, indiferent dacă își propun evaluări punctuale (Damian, 2019; Giosan, Constantinescu, Filip, & Deng, 2013) sau caută soluții de dezvoltare (Damian & Dumitrescu, 2009; Meiță, Petrișor, & Georgescu, 2014; Sbarcea, Petrişor, & Petrişor, 2019). Alteori, perspectiva economic-instituțional este prevalentă și practic exclude oamenii din discuția despre guvernanța dezvoltării (Belacurencu, 2007)[2]. Absența sau slaba calitate a datelor face ca uneori analizele să conducă la rezultate mai degrabă incerte, precum cele raportate de Petrișor, Petre, and Meiță (2016), care nu identifică „corelații semnificative", dar realizează recomandări de politică bazate pe aceste corelații în care folosesc date agregate privind demografia așezărilor din Deltă. Alteori, analizele se mărginesc la a lua în considerare doar efectul trecut al activităților umane, cum ar fi spre exemplu consecințele industrializării din perioada comunistă (Filip & Giosan, 2014) sau prezintă statistici speculând pe marginea lor, dar fără a testa ipotezele propuse sau a lua în considerare și altceva în afara unor date de natură factuală (Drăghici et al., 2022; Marin et al., 2022; Văidianu, Paraschiv, Saghin, & Braghină, 2015).

În unele studii, analiza pare a căuta o cale de a integra populația din zonă, dar aceasta este mai degrabă abordată unidimensional: O analiză asupra micilor companii de pescuit din Deltă critică inabilitatea ABDDR de a găsi o cale de mijloc între nevoile de protejare a mediului și protejarea pescarilor individuali sau a micilor antreprenori din pescuit din Deltă (Teodorescu & van den Kommer, 2020). Analiza este însă centrată pe

[2] Merită observat că autorul respectiv, născut la Mila 23, a devenit la scut timp după publicarea lucrării menționate senator, menținând funcția două legislaturi (2008-2016 din partea PNL și 2012-2016 din partea PSD). Între inițiativele sale legislative se află și o lege prin care locuitorii din Maliuc, Pardina și Crișan au putut deveni proprietari ai terenurilor pe care și-au construit casele în anii 1970, când s-au strămutat din cauza inundațiile (Legea 212/2011).

legislație, și ține mai puțin cont de modul în care pescarii se raportează la mixul economie-ecologie implicat de tematica abordată.

Alteori sunt observate fenomene populaționale, cum ar fi, spre exemplu, bariera pusă de absența resursei umane în cazul unei dezvoltări a turismului în Deltă (Schvab et al., 2022): practic orice creștere a numărului de turiști se izbește de bariera nevoii de a avea cine să deservească acești turiști fără a afecta derularea altor activități care se petrec în Deltă.

Există și câteva studii care pun în prim plan comunitățile și practicile locuitorilor din Deltă. Tănăsescu and Constantinescu (2020) realizează o analiză în care folosesc deopotrivă surse cartografice istorice și observații de tip etnografic, notând că și în trecut și în contemporaneitate, locuitorii deltei privesc arareori delta ca pe un tot ecologic. Studiul observă discrepanța dintre intențiile de a reveni la „practicile tradiționale" și faptul că localnicii au „luat de la tehnologie elementele ce li s-au părut potrivite" (p.12). În plus, argumentează că, dacă în reprezentările localnicilor, devierile de la protecția mediului aduc beneficii acestora, oamenii locului consideră legitimă intervenția în ordinea naturală a Deltei.

Concluzii similare regăsim într-un studiu antropologic realizat la Sulina, care conchide că definirea „naturii" și a „Deltei" în ochii locuitorilor de acolo sunt „eluzive", cu sensul de evitare a unor definiții clare și preferință pentru a fi vag, a adapta discursul în funcție de interesul de moment (Teampău, 2020). În context este util de notat și faptul că sustenabilitatea este mai ridicată în zone mai urbanizate, pentru că acestea creează legitimitate a intervenției pentru protejarea resurselor naturale (Moodie & Nittrouer, 2021). Prin implicație imediată, concluziile despre Sulina se pot generaliza la nivelul întregii Delte.

Tănăsescu and Constantinescu (2020) sunt la fel de reflexivi în interpretările lor și concluzionează că mitul unui paradis natural pur este doar un mit, în realitate Delta fiind un mix de influențe în care reglementările instituționale, practicile locale și inovarea tehnologică modelează felul în care arată, sunt folosite și/sau protejate resursele naturale existente. Aceasta nu împiedică dezvoltarea de proiecte lipsite de implicarea comunității, proiectate ca intervenții expert de la bun început, ignorând complet dorințele și nevoile comunității, ale cărei practici sunt astfel blocate, ca în cazul renaturării insulei Babina la jumătatea anilor 1990 relatat în Dorondel, Şerban, and Tudor (2021).

O abordare la fel de pragmatică regăsim la (Apostol et al., 2005). Studiul prezintă în extenso opinii ale locuitorilor Deltei și construiește o imagine a acesteia care se bazează atât pe realitatea „obiectivă", cât și pe reprezentările despre aceasta. Imaginea rezultată este a unei lumi ce emerge din negocierea granițelor dintre legislație și practicile locului, dintre înțelegerea și neînțelegerea sistemului instituțional, dintre nevoia de supraviețuire și sustenabilitate.

Nicherșu (2014) propune dezvoltarea unui master plan pentru dezvoltarea Deltei, implicând și participarea comunităților locale, dar prin modul de proiectare, rolul esențial revine autorităților centrale și expertizei tehnice, într-un proces derulat exclusiv top-down. În același volum, (Vinke-de Kruijf, Bressers, & Augustijn, 2014) propun pentru Delta Dunării o versiune a Integrated Water Resources Management (IWRM), cu alte cuvinte pământul și apa să fie exploatate în așa fel încât să servească la asigurarea bunăstării locale și regionale, similar exploatării recente a Deltei din Țările de Jos. Ideea explorează paradigma social-constructivistă, conform căreia grupuri sociale diferite au expertiză diferită în problemele legate de dezvoltare și pledează pentru implicarea tuturor actorilor relevanți, mai ales cei de la nivel local. Proiectul propus este unul de dezvoltare participativă, apropriat ca principii de pornire de metodologia pe care o dezvoltăm în acest volum.

În fine, dar nu în cele din urmă, (van Assche, Bell, & Teampău, 2015) discută despre presiunea spre renaturare ca venind în contradicție cu interesele imediate ale unor comunități aflate la marginea sărăciei, și pledează pentru proiectarea participativă a dezvoltării, renunțând-se la guvernarea top-down, și la impunerea unei expertize care nu implică localnicii în procesul decizional.

În fapt, concepția contemporană asupra managementului sustenabil al deltelor de oriunde, include nevoia de a lua în considerare intervenția umană, arătând că deltele sunt în fapt nu doar un produs al naturii, ci și al oamenilor (John W. Day, Agboola, et al., 2016). Un astfel de principiu al ajustării ideii de sustenabilitate la specificul activităților umane locale poate fi regăsit în soluții propuse pentru Camargue, adică delta râului Rhône, în sudul Franței (Pont et al., 2002; Pont, Day, & Ibáñez, 2017), pentru Delta Mississippi (John W. Day, Lane, et al., 2016)[3], sau pentru Delta Sacramento-San Joaquin (Burton & Cutter, 2008; Kraus-Polk & Milligan, 2019; Lund et al., 2010; Madani & Lund, 2012; Shalikaran et al., 2011), pentru Delta Rhine–Meuse–Scheldt din Țările de Jos (Van Assche et al., 2014), ca să oferim doar câteva exemple.

ACEST VOLUM, PE SCURT

Este momentul să recapitulăm volumul destul de mare de informație introdus până în acest punct.

Cartea pe care o propunem se plasează la întrepătrunderea tuturor contextelor amintite: interes pentru politici de dezvoltare, nevoia de sustenabilitate, obligativitatea de a pune oamenii în prim plan. Ea se constituie ca un volum despre dezvoltarea comunitară și regională aplicată, originară în paradigma dezvoltării sustenabile pentru oameni. Volumul se concentrează în jurul nevoii de a documenta politicile de dezvoltare prin informație despre obiectul supus dezvoltării, aducând în prim plan o metodologie pentru generarea rapida de informații în zone naturale protejate, și aplicând metodologia respectivă la contextul specific al Deltei Dunării.

Opțiunea de a aduce oamenii în prim plan (putting people first) este centrală pentru ceea ce propunem ca metodologie de investigare a problematicii zonelor naturale protejate, pe care apoi o aplicăm la nivelul Deltei Dunării. Abordarea noastră nu discută despre chestiunile tehnice ale zonei naturale protejate. În cazul specific al Deltei, nu discutăm despre întreținerea biofizică a Deltei (adică din punct de vedere geomorfic, ecologic și economic[4]). Nu vorbim aici despre lobi deltaici, acumularea de sedimente, habitatul natural al unor specii, prezența metalelor grele, soluțiilor de prevenire a inundațiilor sau despre alte chestiuni care nu fac parte din zona de expertiză a autorilor. Volumul de față aduce în prim plan ceea ce gândesc oamenii despre soluțiile de dezvoltare a zonelor protejate, care sunt preferințele de zi cu zi ale oamenilor din aceste zone. Expertiza tehnică și tehnologică nu ne aparține, prin urmare discutăm doar despre cum se construiesc normele comunitare ce definesc legitimitatea și sustenabilitatea soluțiilor de dezvoltare. Toate acestea constituie *împreună* cu soluțiile tehnice informația *prealabilă* pentru proiectarea managementului sustenabil al zonelor naturale protejate în general și al Deltei în particular.

Aplicația empirică ne conduce la idee de a avea un agent al dezvoltării, pe care l-am identificat în Muzeul Ivan Patzaichin de la Mila 23. Problema care apare este că acest agent este legat de o parte dintre autori. Volumul s-a construit și ca o colaborare între expertiza academică și de consultanță în dezvoltare adusă de Bogdan Voicu și Dana Țălnar-Naghi și expertiza specifică în Deltă și de comunicare adusă de Teodor Frolu și Alina

[3] Cu observația că în cazul soluțiilor pentru delta Mississippi accentul cade pe despăgubirea celor afectați de intervenția tehnică, dar discuția foarte scurtă pe această temă arată nevoia de a asigura legitimitate soluțiilor tehnice propuse.
[4] Clasificarea este împrumutată de la Day et al. (2016).

Jantea. Ultimii doi sunt însă și parte a Asociației Ivan Patzaichin Mila 23, cea care a fondat și administrează Muzeul amintit.

Pentru a menține neutralitatea, am separat conținutul cărții în trei părți distincte. Prima parte conturează premisele metodologice de la care plecăm și construiește metodologia propusă independentă de orice obiect empiric. A doua parte aplică metodologia rezultată la contextul specific al Deltei Dunării, beneficiind de o cercetare empirică extinsă realizată în Deltă în perioada mai-august 2023. În încheierea ei construim o serie de recomandări pentru linii strategice de dezvoltare în Delta Dunării, spre finalul cărora identificăm Muzeul Ivan Patzaichin ca potențial agent de agregare și catalizare a intereselor și implicării comunităților și actorilor corporați din zonă sau care au interese în zonă. A treia parte, mai scurtă, descrie experiența specifică a agentului de dezvoltare identificat, Muzeul Ivan Patzaichin de la Mila 23, prezentând istoria și intențiile acestuia.

Producem astfel o carte despre cum se realizează dezvoltarea, cum se documentează aceasta, cum se construiesc linii de acțiune iar în final ne asumăm și implicarea în tipul de acțiune propusă.

Ceea ce lipsește este componenta de evaluare a dezvoltării, dar aceasta poate fi elaborată doar după deciderea asupra unor politici și programe de acțiune. Oferim însă, prin cifrele incluse în acest volum și prin baza de date ce îl însoțește (descrisă în partea empirică a volumului), un reper, un benchmark în raport cu care se poate evalua evoluția viitoare a Deltei. De altfel, ideea centrală a metodologiei este de a oferi un instrument care să servească deopotrivă la alimentarea cu informație prealabilă generării politicilor și strategiilor de dezvoltare sustenabilă, și care să permită și monitorizarea evoluției zonelor supuse intervenției, precum și evaluarea impactului diferitelor programe implementate.

CUM AM GENERAT ACEST VOLUM

Autorii sunt recunoscători mai multor organizați și persoane care ne-au sprijinit de-a lungul producerii acestui volum.

Asociația Ivan Patzaichin Mila 23 (www.rowmania.ro), o asociație ce sprijină dezvoltarea locală din Delta Dunării și alte regiuni naturale din România, a fost la originea proiectului din care am alimentat această carte.

Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă (DDD) al Guvernului României (https://dezvoltaredurabila.gov.ro/) are ca principal obiect de activitate dezvoltarea durabilă a regiunilor României. Departamentul urmărește astfel și implementarea celor 17 Obiective de Dezvoltare Durabilă ale Agendei 2030, adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU A/RES/70/1. În acest context, DDD a asigurat finanțarea colectării de date ce a permis documentarea empirică, în cadrul proiectului "Linii strategice pentru dezvoltarea durabilă a Deltei Dunării".

Romanian Quantitative Studies Association (RQSA) (www.rqsa.ro) este o asociație ce promovează analiza datelor de tip cantitativ la standardele contemporane. RQSA a implementat activitățile de colectare de date, sprijinind de asemenea financiar apariția acestui volum.

În etapele de elaborare a instrumentelor de cercetare, am beneficiat de comentarii și sprijin din partea Otiliei Frolu, Ștefania Sahanschi și Oanei Costinaș, cărora le suntem recunoscători pentru susținere și înțelegere. Ștefania Sahanschi ne-a sprijinim și în etapele colectării datelor. Mulțumim de asemenea Administrației Rezervației Biosferei Delta Dunării (ARBDD) și Romanian American Foundation (RAF) pentru amabilitatea de a ne pune la dispoziție rezultatele consultărilor inițiale cu stakeholderi. În fine, o primă versiune a rezultatelor

a fost prezentată în cadrul manifestărilor organizate de Festivalul Ivan Patzaichin[5], la Tulcea, în 9 septembrie 2023. Festivalul a găzduit și Conferința Delta oamenilor - de la "comunități" la "o comunitate", organizată în colaborare de Asociația Ivan Patzaichin Mila 23, Consiliul Local Tulcea, Consiliul Județean Tulcea și Departamentul de Dezvoltare Durabilă al Guvernului României, în Sala Mare – Consiliul Județean Tulcea. Dezbaterile prilejuite de eveniment, inclusiv prezentarea preliminară a rezultatelor detaliate în acest volum, sunt disponibile public în format video: https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&v=275015105325257.

[5] https://www.facebook.com/events/675771847780279/

O METODOLOGIE PENTRU GENERAREA SOLUȚIILOR DE DEZVOLTARE REGIONALĂ DURABILĂ ȘI STIMULAREA SUSTENABILITĂȚII ACESTORA[6]

INTRODUCERE

Metodologia de față își propune să ofere un instrument util în proiectele de dezvoltare din zonele naturale protejate, care este însă perfect adaptabilă în orice alt proiect de dezvoltare regională. Metodologia este gândită ca o abordare sistemică, centrată pe generarea de soluții și asigurarea sustenabilității acestora. Ea nu propune instrumente specifice pentru soluțiile tehnice, prin urmare nu se referă la activități economice propriu-zise sau la designul urban sau la modul de protejare a mediului în sine, ci la felul cum astfel de soluții sunt generate și cum se asigură legitimitatea și durabilitatea implementării. Scopul final este de a oferi **un instrument care să garanteze creșterea probabilității ca soluțiile de dezvoltare alese să fie implementate pe termen lung și să fie respectate de comunitățile locale**. Constrângerea esențială pe care o urmărim este ca metodologia să poată fi implementată la costuri minimale și să fie descrisă în așa fel încât înțelegerea sa să fie facilă, fără a face rabat la rigurozitate.

Propunem o abordare în șase pași: documentare → rafinarea ideilor prin consultarea stakeholderi-lor și a experților în domeniu → generare de soluții de către experți → validarea inițială prin discuții cu stakeholderi → validarea finală prin consultare lărgită → decizii privind implementarea. Fiecare dintre aceste șase etape are scopuri și conținuturi mai cuprinzătoare decât o indică eticheta scurtă ce le-a fost asociată. La final, soluția de implementat include un ansamblu de acțiuni deopotrivă tehnice, financiare, și sociale, care să asigure sustenabilitate și durabilitate.

În cele ce urmează descriem elementele centrale ale metodologiei propuse, precum și specificațiile sale tehnice, pornind de la o fixare inițială a cadrelor conceptuale (reunite generic în capitul dedicat abordărilor despre dezvoltare), apoi iterând principiile generale ale abordării propuse, și specificând pas cu pas modul în care cei șase pași sunt definiți și pot fi implementați. Scurtul capitol final reia succint elementele esențiale ale metodologiei, propune un mini-manual de implementare și discută potențiale dezvoltări ulterioare.

Metodologia de față a fost testată cu privire la soluțiile de dezvoltare durabilă a Deltei Dunării. Rezultatele sunt cuprinse în a treia parte a acestui volum și indică validitatea și fezabilitatea metodologiei.

ABORDĂRI ASUPRA DEZVOLTĂRII ARIILOR PROTEJATE

Pentru a înțelege mai bine abordarea propusă, revenim la discuția despre sustenabilitate expusă în introducerea acestui volum. Insistăm din nou pe latura legitimității programelor și politicilor propuse în proiecte de dezvoltare. Mai întâi prezentăm câteva baze conceptuale, căutând să fim complementari expunerii din introducerea volumului. Particularizăm apoi aceste concepte la două abordări majore: recomandările la nivel global adoptate de Convenția pentru Diversitate Biologică, ce reunește cea mai mare parte a statelor de pe Terra, și apoi abordarea Community-Based Natural Resources Management, o metodă destul de răspândită în prezent în programele de dezvoltare.

[6] Capitolul reprezintă o versiune ușor îmbunătățită a raportului: Bogdan Voicu, Dana Țălnar-Naghi, Alina Jantea, 2023. *Dezvoltare în Zonele Naturale Protejate. O Metodologie pentru Generarea Soluțiilor De Dezvoltare Regională Durabilă Și A Sustenabilității Acestora*, RQSA, Asociația Ivan Patzaichin Mila 23, Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă a Guvernului României.

SUSTENABILITATEA, DINCOLO DE ECOLOGIE

Ariile naturale protejate se extind permanent numeric, reflectând preocuparea contemporană asupra protecției mediului (Maxwell et al., 2020). Aceste zone includ teritorii de dimensiuni variate, care pot fi mai dens sau mai puțin dens locuite, în care proiectele de dezvoltare au de luat în considerare mai mult decât oriunde protejarea mediului. Aceasta constituie deopotrivă **un set de constrângeri și un atu**.

Constrângerea primordială este dată de imposibilitatea de a implementa soluții de dezvoltare care să cauzeze ariei naturale. Fără doar și poate, constrângerea în cauză este în fapt comună oricărui proiect de dezvoltare contemporană, contemporaneitatea tinzând spre dorința de a constitui o „civilizație ecologică" (Frazier et al., 2019), iar durabilitatea constituind un element canonic pentru orice astfel de proiect (Sass et al., 2020; Sneddon, 2000; Wu, 2019). Dezideratul protecției mediului natural, devenit standard în ultima jumătate de secol, aduce cu sine intenția de a prezerva mediul și de a oferi generațiilor următoare cel puțin la fel de multe șanse de a se bucura de el precum generațiile curente (C. D. Becker & Ostrom, 1995; Dovers, Norton, & Handmer, 1996; Dyball & Newell, 2023).

În ariile naturale protejate acest deziderat devine și mai puternic (Aubertin & Rodary, 2011; Emerton, Bishop, & Thomas, 2006; Kirkby, O'Keefe, & Timberlake, 2023; Mandić, 2023), dată fiind nevoia de a proteja **specii** de plante și animale, precum și **ecosisteme** unice (Chowdhury et al., 2023; Duinker, Wiersma, Haider, Hvenegaard, & Schmiegelow, 2010; Perrino, Laghetti, & Terzi, 2006), în condițiile atractivității acestor zone pentru **turism** (Bhammar et al., 2021; Buongiorno & Intini, 2021; Eagles, McCool, & Haynes, 2002; Hjalager & Johansen, 2013; Whitelaw, King, & Tolkach, 2014) și a nevoilor de a asigura **transportul** în zonă (Orsi, 2015)

Obstacole derivă și din conflictul primordial dintre nevoia de a produce cât mai mult, pentru a satisface nevoi mereu în creștere și raritatea resurselor naturale (Nikolaou, Jones, & Stefanakis, 2021). În plus, dorințele curente ale umanității, transpuse în obiectivele de dezvoltare sustenabilă ale ONU și preluate de Uniunea Europeană conduc la un potențial conflict între dorința de dezvoltarea economică rapidă pentru a asigura o calitate a vieții mai ridicată și dorința de a menține mediul (Hickel, 2019), care în esență este dezvoltată tot pentru a asigura o calitate a vieții mai ridicată. De aici derivă nevoia de a proiecta politici de dezvoltare extrem de atente, care să îndeplinească ambele obiective simultan, cu o finanțare care nu conduce la risipă. În fapt, ideal este să se reușească implementarea de proiecte care, fiind prietenoase cu mediul, să conducă totuși la profit (Hinton, 2020), pentru a stimula investitorii să le dezvolte și a asigura astfel un flux de capital ce permite dezvoltarea fără intervenția autorităților.

Unul dintre exemplele de practică ce poate conduce la sustenabilitate este legat de economia circulară, adică dezvoltarea unor activități economice ce au în prim-plan reducerea sau chiar eliminarea consumului de resurse naturale, folosirea lentă a acestor resurse, și folosirea lor completă – adică eliminarea deșeurilor („waste"), într-un pattern apropriat de ceea ce reușea economia Evului Mediu, dar cu o productivitate de tip contemporan (Blomsma & Brennan, 2017; de Oliveira, França, & Rangel, 2018; Hina, Chauhan, Sharma, & Dhir, 2023; Kopnina, 2019; Nikolaou et al., 2021; Sartal, Ozcelik, & Rodriguez, 2020; Vidal-Ayuso, Akhmedova, & Jaca, 2023).

Caracterul non-waste și relativ autarhic al economiei circulare o face ca uneori să fie echivalată cu reîntoarcerea la modurile tradiționale de producție și consum. Spre exemplu sunt subliniate valențele manufacturării (Bjørnbet, Skaar, Fet, & Schulte, 2021; Colorado, Velásquez, & Monteiro, 2020) sau, într-un registru mai apropiat de îndeletnicirile cotidiene, mișcarea slow-food poate fi privită ca exemplu de economie circulară (Acerbi & Taisch, 2020; Fusté-Forné & Jamal, 2020; Matušovičová, 2020), desigur fără a desconsidera elementele sale ca marcă identitară, de lifestyle și expresie a unei mode.

<u>Oportunitățile</u> derivă tocmai din bogăția în specii de plante și animale, în frumusețea peisajului natural, în relativa depopulare a ariilor naturale protejate, toate aceste caracteristici contribuind la construirea atracției turistice (Bhammar et al., 2021; Buongiorno & Intini, 2021; Eagles et al., 2002; Hall, 2019; Hjalager & Johansen, 2013; Whitelaw et al., 2014), cu beneficii dincolo de recreerea în sine (Buckley et al., 2019; Gross et al., 2023; Jones, Malesios, Kantartzis, & Dimitrakopoulos, 2020), care se adaugă altor utilizări economice, pentru profit (Borrini-Feyerabend, 2013; Holmgren, Sandström, & Zachrisson, 2017), care excedează beneficiul economic local și global al protejării acestor zone (Polasky et al., 2019; Sims, Thompson, Meyer, Nolte, & Plisinski, 2019).

Costurile de oportunitate (Chen, 2021) devin și ele o oportunitate, în sensul că regenerarea, renaturarea, menținerea, conservarea și extinderea ariilor naturale în fapt creează valoare prin reducerea costurilor de întreținere a spațiului protejat, prin crearea unui ecosistem auto-sustenabil și productiv, care nu mai necesită redistribuire din taxele colectate din alte părți și care, în plus, produce pentru sine și, prin taxare, pentru ceilalți.

O ȘTIINȚĂ CONTEMPORANĂ A SUSTENABILITĂȚII

Discuția de mai sus conduce la aserțiunile care propun sau discută despre existența unei științe a sustenabilității (Frazier et al., 2019; Wu, 2006), ca ansamblu de abordări pluri- și interdisciplinare, cu elemente specifice dezvoltate pentru ”sustenabilizare” în interiorul unei discipline anume și cu puncte generale preluate din acele discipline care se combină între ele. Întreg conceptul de știință a sustenabilității include un element pe care l-am evitat în expunerea de mai sus, dar care în ultimele decenii a devenit parte integrantă a oricărui proiect de dezvoltare, inclusiv al celor centrate pe conservarea biodiversității: comunitatea. Iar nevoia de dezvoltare comunitară a devenit un punct central a politicilor de dezvoltare românești, cel puțin începând cu anii 2000 (Sandu, 2011), urmând în fapt un trend global (Auriacombe & Sithomola, 2020; Banks & Westoby, 2019; Cavaye, 2001; Cavaye & Ross, 2019; Hautekeur, 2005).

Apariția comunității în prim plan nu este întâmplătoare, ci marchează o schimbare majoră de paradigmă în construcția instituțională a societăților umane. În trecut, până în perioada de mijloc a modernității culturale, soluțiile de dezvoltare aparțineau experților. Aceștia le formulau, iar aparatul birocratic le implementa, societățile și comunitățile acceptându-le ca atare. Revoluția tăcută a postmodernității a adus cu sine un nou mod de a construi politici (Voicu, 2019), inclusiv politicile de dezvoltare. În centrul atenției stă acum cetățeanul, cu nevoile sale. Nevoile sunt individualizate, adică specifice fiecărui individ în parte. Dezvoltarea soluțiilor nu mai aparține unui sistem expert, ci este dezvoltată participativ, prin implicarea tuturor stakeholderilor relevanți în procesul de dezvoltare (Abukari & Mwalyosi, 2020; Infield, 2001; Méndez-Contreras, Dickinson, & Castillo-Burguete, 2008; Stephen R. Kellert, 2000). Relevanța stakeholderilor este imediată: ea implică direct comunitățile vizate, decidenții din domeniul respectiv, activiști, oricine are activitate legată de aria respectivă sau este afectat direct de deciziile de dezvoltare din domeniul respectiv.

Perspectiva participativă este astăzi privită ca una dintre cheile dezvoltării tuturor ariilor naturale protejate (Hammer, Mose, Siegrist, & Weixlbaumer, 2007). Participarea are drept rol atragerea a trei beneficii majore:

(1) eventuale soluții neașteptate, dezvoltate de către comunitățile ce locuiesc în ariile protejate, care acționează drept experți practici în aceste societăți, complementând astfel cunoașterea experților despre situația în cauză.
(2) Legitimarea soluției sau soluțiilor adoptate prin discutarea preliminară a lor, *înainte* de a fi decise, cu cei afectați.

(3) Adoptarea soluției finale de către comunitățile locale ca fiind soluția proprie, cu alte cuvinte dezvoltarea de sentimente de apartenență asupra soluției rezultate. Aceste sentimente conduc mai departe la protejarea soluției după implementare, crescând sustenabilitatea ei.

Sustenabilitatea devine astfel un concept mai cuprinzător decât referința la protejarea mediului (Voicu & Noica, 2002) și include o viziune asupra sustenabilității sociale. Nu este suficient să ai o soluție perfectă inginerește, ai nevoie și de suportul celor din jur pentru ca soluția respectivă să poată funcționa.

Acesta este sensul în care, referindu-se la sustenabilitatea urbană, Wu (2014) o definea drept „un proces adaptativ de facilitare și menținere a unui ciclu virtuos a serviciilor ecosistemice și bunăstarea umană prin acțiuni ecologice, economice și sociale concertate ca răspuns la schimbările din interiorul și dincolo de peisajul urban”. Cu alte cuvinte, este o nevoie continuă a supune orice soluție reflecției critice a colectivităților implicate, pentru a o rafina și a-i asigura funcționarea ulterioară.

Forța comunității și nevoia de a o implica în orice proiect de dezvoltare a ariilor naturale protejate este un corolar încă și mai larg al participării, căreia îi adaugă nevoia de a lua în considerare normele sociale, adică practicile adânc răspândite și înrădăcinate în zonă, tradițiile și obiceiurile oamenilor ce locuiesc zonele protejate, ca parte a demersului de a asigura sustenabilitatea (Abukari & Mwalyosi, 2020; Andrade & Rhodes, 2012; Infield, 2001; Méndez-Contreras et al., 2008; Stephen R. Kellert, 2000; Y. Zhang et al., 2020).

Modelul acesta al sustenabilității este regăsit azi în documentele majore și propunerile esențiale de dezvoltare în arii naturale protejate. Descriem în secțiunile următoare două astfel de aplicații.

APLICAȚIA 1: KUNMING-MONTREAL GLOBAL BIODIVERSITY FRAMEWORK (GBF)

Convenția pentru Diversitate Biologică (CBD) este un tratat semnat de toate statele ONU, fiind ratificat de toate, mai puțin de Statele Unite ale Americii. CBD constituie o asumare a statelor lumii a obligației de a proteja planeta, în sensul ecologist al termenului. Apariția Convenției în 1992 a dus la apariția unui sistem instituțional de promovare a sa, incluzând un aparat administrativ și promovarea continuă a unor planuri strategice de dezvoltare.

În prezent, principalul act al CBD este constituit de acest Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF), o viziune strategică în 23 de puncte, denumite „Ținte” de atins până în 2030. Precedentul instrument includea 20 de ținte similare, era desemnat drept „plan strategic” (Strategic Plan for Biodiversity 2011–2020), iar unele dintre aceste ținte implicau comunitatea ca element esențial al dezvoltării (Maxwell et al., 2020; Visconti et al., 2019).

Modelul descris în secțiunea anterioară este regăsit și particularizat în țintele stabilite de Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework de către Convention on Biological Diversity (CBD), așa cum explicăm în Tabelul 1.

Țintele curente specifică nevoia de planificare participativă, atenția la comunitățile locale, nevoile, dorințele și tradițiile acestora, și desemnează planurile de protejare a biodiversității (și implicit a ariilor naturale). În fapt, întregul cadru strategic propus de CBD este un instrument în care dorința de a implica comunitatea răzbate la fiecare pas, și implică atât consultarea sa directă, cât și prin reprezentanți (fie administrație publică, fie activiști).

Tabelul 1. Selecție a țintelor pentru 2030 ale Cadrului Global Kunming-Montreal pentru Biodiversitate, cu accent pe rolul și implicarea comunităților locale

Capitol	Ținta	descrierea
1. Reducing threats to biodiversity	Target 1. All areas are planned or managed to bring loss of areas of high biodiversity importance close to zero	Ensure that all areas are under **participatory**, integrated and biodiversity inclusive spatial **planning** and/or effective management processes addressing land- and sea-use change, to bring the loss of areas of high biodiversity importance, including ecosystems of high ecological integrity, close to zero by 2030, while respecting the rights of indigenous peoples and local communities.
	Target 3. 30 per cent of areas are effectively conserved	Ensure and enable that by 2030 at least 30 per cent of terrestrial and inland water areas, and of marine and coastal areas, especially areas of particular importance for biodiversity and ecosystem functions and services, are effectively conserved and managed through ecologically representative, well-connected and equitably governed systems of protected areas and other effective area-based conservation measures, recognizing indigenous and traditional territories, where applicable, and integrated into wider landscapes, seascapes and the ocean, while ensuring that any sustainable use, where appropriate in such areas, is fully consistent with conservation outcomes, **recognizing and respecting the rights of indigenous peoples and local communities**, including over their traditional territories.
	Target 5. Use, harvesting and trade of wild species is sustainable, safe and legal	Ensure that the use, harvesting and trade of wild species is sustainable, safe and legal, preventing overexploitation, minimizing impacts on non-target species and ecosystems, and reducing the risk of pathogen spillover, applying the ecosystem approach, while **respecting and protecting customary sustainable use by indigenous peoples and local communities**.
2. Meeting people's needs through sustainable use and benefit-sharing	Target 9. Management of wild species is sustainable and benefits people	Ensure that the management and use of wild species are sustainable, thereby **providing social, economic and environmental benefits for people**, especially those in vulnerable situations and those most dependent on biodiversity, including through sustainable biodiversity-based activities, products and services that enhance biodiversity, and protecting and encouraging customary sustainable use by indigenous peoples and local communities.
	Target 11. Nature's contributions to people are restored, maintained and enhanced	Restore, maintain and enhance **nature's contributions to people**, including ecosystem functions and services, such as the regulation of air, water and climate, soil health, pollination and reduction of disease risk, as well as protection from natural hazards and disasters, through nature-based solutions and/or ecosystem-based approaches for the benefit of all people and nature.
	Target 12. Urban green and blue spaces enhanced for human well-being	Significantly increase the area and quality, and connectivity of, access to, and benefits from green and blue spaces in urban and densely populated areas sustainably, by mainstreaming the conservation and sustainable use of biodiversity, and ensure biodiversity-inclusive urban planning, enhancing native biodiversity, ecological connectivity and integrity, and improving human health and well-being and connection to nature, and contributing to inclusive and **sustainable urbanization** and to the provision of ecosystem functions and services.

Capitol	Ținta	descrierea
3. Tools and solutions for implementation and mainstreaming	Target 14. The multiple values of biodiversity are integrated into decision-making at all levels	Ensure the full integration of biodiversity and its multiple values into policies, regulations, planning and development processes, poverty eradication strategies, strategic environmental assessments, environmental impact assessments and, as appropriate, national accounting, within and **across all levels of government and across all sectors**, in particular those with significant impacts on biodiversity, progressively aligning all relevant public and private activities, and fiscal and financial flows with the goals and targets of this framework
	Target 16. Sustainable consumption choices are enabled, and food waste reduced by half	Ensure that **people are encouraged and enabled to make sustainable consumption choices**, including by establishing supportive policy, legislative or regulatory frameworks, improving education and access to relevant and accurate information and alternatives, and by 2030, reduce the global footprint of consumption in an equitable manner, including through halving global food waste, significantly reducing overconsumption and substantially reducing waste generation, in order for all people to live well in harmony with Mother Earth.
	Target 22. Ensure participation, justice, and rights for indigenous peoples and local communities, women, youth persons with disabilities and environmental defenders	Ensure the full, equitable, inclusive, effective and gender-responsive **representation and participation in decision-making**, and access to justice and information related to biodiversity by indigenous peoples and local communities, respecting their cultures and their rights over lands, territories, resources, and traditional knowledge, as well as by women and girls, children and youth, and persons with disabilities and ensure the full protection of environmental human rights defenders.

Sursa: Convention on Biological Diversity, The Biodiversity Plan for Life on Earth. 2030 Targets (with Guidance Notes), https://www.cbd.int/gbf/targets/

APLICAȚIA 2: COMMUNITY-BASED NATURAL RESOURCES MANAGEMENT

Când vine vorba despre regiunile naturale protejate, toate discuțiile de mai sus despre aducerea comunității în centrul planurilor de dezvoltare se concretizează într-o abordare specifică etichetată drept *community-based natural resources management* (CBNRM). Apărută în anii 1980 (Twyman, 2016), CBNRM cunoaște sofisticare în principiile enunțate de Ellinor Ostrom pentru administrarea proprietăților comune (Cox, Arnold, & Tomás, 2010; Ostrom, 1990; Van Laerhoven, Schoon, & Villamayor-Tomas, 2020)

Astăzi, CBNRM constituie o abordare canonică pentru orice proiect de dezvoltare, cu alte cuvinte constituind standardul în domeniu. Indiferent dacă proiectul de dezvoltare pornește de la considerații legate de conservarea mediului sau este direcționat de ideologie și valori sociale, CBNRM aduce în centrul proiectului comunitatea ca element de bază (Roka, 2021), descentralizând procesul decizional (Musavengane & Simatele, 2016)

Riscul central asociat CNRBM este să tratezi metoda ca pe un panaceu universal (Heffernan, 2022; Twyman, 2016), să ignori elemente cheie ale sale, cum ar fi spre exemplu rolul proprietății asupra zonelor la care se referă proiectele (Child, 2019), sau proiectele să se piardă în neînțelegerea administrării lor multinivel (Addison et al., 2019). Cea din urmă este esențială pentru a înțelege procesul, pentru că administrarea zonelor naturale rezultă de fapt din conlucrarea dintre autoritățile centrale, cele locale și societatea civilă sau

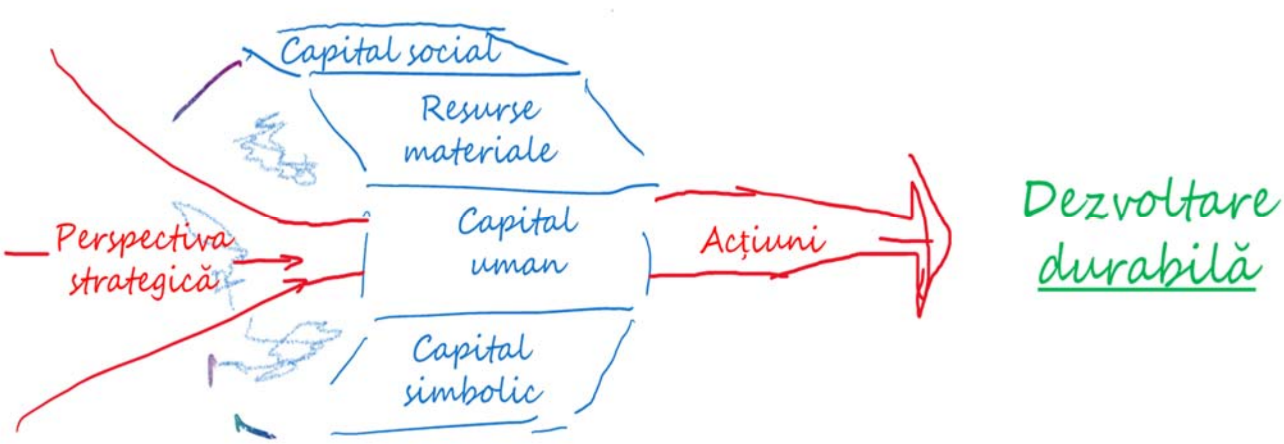
comunitățile locale. Exagerările pot include mimarea rolului comunităților care sunt consultate doar decorativ, eliminarea nivelului local, ignorarea rolului administrației centrale, elaborarea soluțiilor de dezvoltare exclusiv pe baza a ceea ce crede comunitatea util la un moment dat, fără a ține cont de opiniile experților.

În fapt, CBNRM rezultă tocmai din a combina expertiza comunităților academice, de business și administrative cu reprezentările, opiniile și tradițiile comunităților locale.

PRINCIPIUL GENERAL AL ACESTEI METODOLOGII

Metodologia pe care o propunem pornește de la principiile de mai sus și le structurează într-un ansamblu care ține cont de nevoia de a genera soluții deopotrivă viabile tehnic, sustenabile economic și adoptabile de către comunitățile din zonele la care se referă.

Figura 1. Principiul de bază al proiectelor de dezvoltare durabilă

Elementele esențiale sunt cele înfățișate în Figura 1. „Perspectiva strategică" constituie esența soluției tehnice. Filtrată prin trunchiul solid al resurselor existente, perspectiva strategică se transpune în acțiuni ce conduc în final la dezvoltare durabilă.

Resursele merită o trecere succintă în revistă. Punerea lor laolaltă urmează un principiu fundamentat în așa numitul „Community Capitals Framework", propus de studiile de dezvoltare comunitară (Emery & Flora 2006; Flora & Flora, 2008; Green & Haines, 2002) și intens folosit în lume (Buttler et al, 2024; Fergen et al, 2024; Gutierrez-Montes et al, 2009; Lamm et al, 2022; Pigg et al, 2020). Dezvoltarea comunitară este ea însăși un concept relativ nou în practicile de dezvoltare și a cunoaște c=o continuă nevoie de adaptare la specificul timpului (Matarrita-Cascante și Brennan, 2012). Așa cum arătam în debutul acestei cărți, practicile specifice contemporaneității refuză soluțiile expert și caută să le integreze și adapteze la specificul local, punând accent pe participarea comunităților a căror viață este influențată de procesele de dezvoltare propuse de soluția expert. „Specificul local" include și cadrul comunitar menționat de CCF, care în fapt pune laolaltă capitalurile existente în comunitate. Emery și Flora (2006) se referă la 7 tipuri de capitaluri: natural (incluzând tot ce nu ține de om, de la vreme la resurse naturale, și de la apă la calitatea aerului), cultural (cunoașterea despre lume), uman (educație și resurse biologice), social (capacitatea de a coopera), politic (accesul la putere și capacitatea de a exprima propriile opinii și interese), financiar (bani), și capital construit (infrastructura).

Pentru o mai simplă structurare, am urmat însă categorizarea promovată și folosită în România de Dumitru Sandu (1999:28) și preluată de Bogdan Voicu (2005), grupând resursele materiale laolaltă, și distingând alături de ele capitalul social, cel uman și cel simbolic.

Resursele materiale sunt cel mai ușor de cuantificat. Ele sunt vizibile cu ochiul liber, constau în lucruri palpabile: calitatea mediului, peisajul, apa, aerul, flora, fauna, varii resurse naturale. Lor li se adaugă resursele financiare pe care, pentru simplitate, le tratăm tot ca parte a resurselor materiale. Să notăm faptul că economia clasică, atunci când se discuta despre creștere, se referea inițial aproape exclusiv la resursele materiale, cărora le-a adăugat însă foarte repede forța de muncă.

Forța de muncă este parte a **capitalului uman**. Acesta a fost conceptualizat abia la mijlocul secolului al douăzecilea (Becker, 1962; Mincer, 1958; T. W. Schultz, 1961), ca o sumă a lucrurilor pe care oamenii le aduc în procesele de creștere prin simpla lor prezență. Capitalul uman include forța biologică, fizică, la care se adaugă cunoștințe, priceperi, de regulă acoperite de certificate educaționale și certificări post-școlare de varii tipuri (Voicu, 2004).

Dincolo de capital uman și capital material, dezbaterile din economie și sociologie din anii 1980 au adus în prim plan **capitalul social**, privit ca liant al societății. Capitalul social nu este observabil, ci rezidă în capacitatea oamenilor de a relaționa unii cu ceilalți și, mai ales, de a coopera. Simplist, capitalul social poate fi privit prin modul său de exprimare: sociabilitate (incluzând contacte cu alți oameni, participare în asociații, la acțiuni comune, etc.), încredere în oameni, încredere în instituții (Bourdieu, 2011; Coleman, 1994; Paxton, 2002; Putnam, Leonardi, & Nanetti, 1992; Sandu, 2003; Voicu, 2010a). Normele ce garantează cooperarea pot fi privite ca parte a capitalului social (Coleman, 1994). De aici și posibilitatea de a lua în calcul respectarea normelor (element fundamental al cooperării) drept element important al proiectelor de dezvoltare. Capitalul social a început din anii 1980 să fie privit drept element esențial în procesele de dezvoltare (Voicu, 2010a). El presupune capacitatea oamenilor de a face lucruri împreună, de a lucra în aceleași cadre instituționale. În mod firesc, capitalul social este parte integrantă a oricărui proiect ce presupune participare, iar dezvoltarea de azi a CBNRM este tributară literaturii despre capital social.

În fine, elementul reprezentat cel mai sus în figură, **capitalul simbolic,** nu atrage consens asupra rolului și acoperii sale ca concept, dar constituie un element important în dezvoltare (Sandu, 1999). El se consolidează în principal ca un *set de moduri de a face*, definit adesea drept „valori sociale” combinat cu prestigiul asociat unor statusuri ce altfel nu constituie resurse tangibile (Bourdieu, 2011; Voicu, 2005). Valorile sociale sunt concepții ale oamenilor asupra a ceea ce este de dorit, asupra a ceea ce fac ei înșiși în viața de zi cu zi, care nu sunt observabile direct, ci doar prin manifestările lor: atitudini și comportamente (Arts & Halman, 2004; Hitlin & Piliavin, 2004; Kenter et al., 2015; Voicu, 2010b).

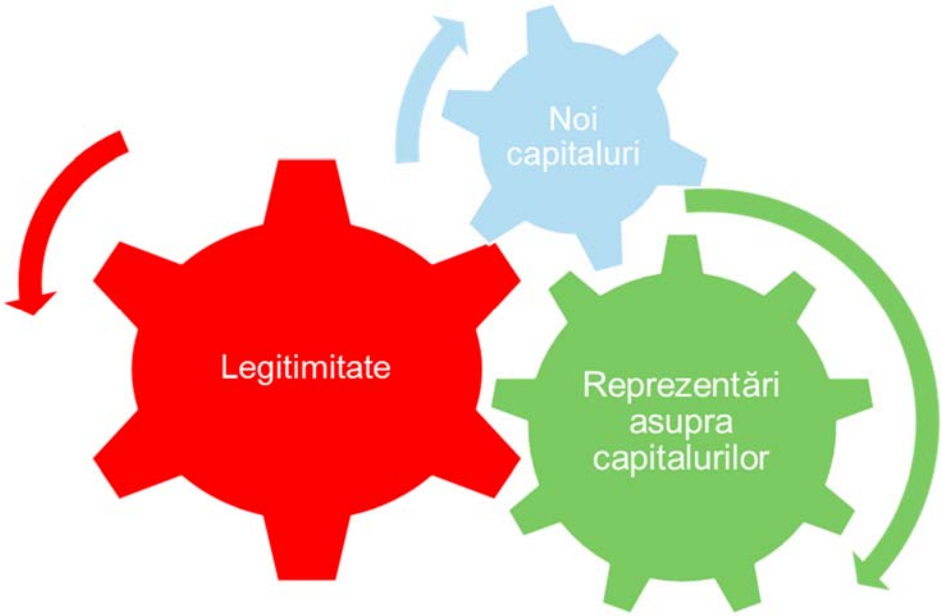
Valorile orientează atitudinile și comportamentele. Ele se reflectă spre exemplu în respectul pentru reguli, în credința că tradițiile sunt încă valide și trebuie respectate, în a avea încredere în explicațiile științifice. Toate aceste elemente sunt esențiale în dezvoltare. Mai exact, a le ignora poate conduce la blocarea proiectelor prin delegitimarea lor: degeaba construiești cea mai rafinată soluție tehnică, care să aducă profit comunităților, protejând speciile de plante, respectând habitatul faunei locale, dacă soluția respectivă încalcă vreo credință locală despre cum arată lumea și viața. Degeaba proiectezi un set de acțiuni participative, dacă cei din regiunea vizată sunt lipsiți de cultura participării.

A cunoaște cele patru tipuri de capitaluri este esențial pentru implementarea oricărui proiect. Spre exemplu, a proiecta un ansamblu de acțiuni ce vizează utilizarea resurselor de stuf ale unei delte într-o fabrică ce necesită cunoștințe inginerești este un demers cel mai probabil sortit eșecului dacă nu există un capital uman care să ofere astfel de cunoștințe.

De aici cele trei motoare ale dezvoltării identificate de Figura 2. Pentru ca soluțiile tehnice implicate de perspectiva strategică să aibă șanse de implementare reușită și eficientă, este nevoie de legitimitate (dată de coerența cu valorile sociale existente, de participarea comunităților în dezvoltarea soluției etc.), de a ști bine ce cred oamenii locului despre resursele pe care le au și eventual despre dezvoltarea acestor resurse necesare în implementarea soluțiilor tehnice de care aminteam.

Evident, în centrul proiectelor despre care vorbim stau totuși soluțiile tehnice. Întrebarea esențială rămâne asupra modului de generare a acestora. Răspunsul este deja conținut în secțiunile precedente. Se folosește expertiza existentă în societate, aceasta este supusă discuției critice a comunităților, rafinată, și astfel apar soluțiile. Evident, expertiza poate pleca direct de la comunități, poate fi a administrației publice, poate porni de la experți, de la mediul de business. Esențial este ca ea să ofere soluții care sunt discutate, care țin cont de specificul local, și, *mai ales*, sunt adoptate de comunitate *înainte* de implementare.

Figura 2. Tipuri de motoare ale dezvoltării

Cu alte cuvinte nu discutăm despre a implementa soluțiile agreate a priori de către comunitate, ci despre a folosi aceste soluții, dimpreună cu cele propuse de experții în domeniu, pentru a construi soluția cea mai potrivită pentru zona în care proiectăm dezvoltarea. Soluția tehnică, așa cum afirmam, rămâne coloana vertebrală a întregului proiect, dar construcția sa ține cont de nevoia de a-i asigura susținerea în timpul și mai ales *după* implementare. O soluție legitimă, asupra căreia comunitatea dezvoltă sentimente de apartenență și proprietate (*ownership feelings*) este o soluție durabilă. Una neasumată de comunitate are toate șansele să se dovedească a fi ineficientă.

Să ne gândim că într-o deltă se impune împădurirea unei zone pentru a-i asigura stabilitatea, dar fără a consulta comunitatea. Să presupunem că, mai apoi, câțiva oameni din comunitate duc caprele peste zi la păscut, iar acestea rod lăstărișul tânăr. Dacă soluția era de la început adoptată de comunitate, păscutul în noua plantație devenea improbabil, dat fiind controlul social și asumarea de către oameni a acestei soluții.

De aceea este esențial ca proiectele de dezvoltare să includă toate aceste elemente despre care am tot vorbit mai sus. În plus, comunitatea are cunoaștere directă, intimă, a realității locale, uneori deținând inclusiv cunoștințe care aparțin mai degrabă expertizei celor specializați în înțelegerea resurselor naturale, a biodiversității, a dinamicii economice, a relațiilor sociale șamd, adică a oricăruia dintre domeniile de

cunoaștere implicate în generarea soluției de dezvoltare. Oamenii locului devin astfel un soi de „experți practici”, a căror expertiză nu este neapărat educată și modelată de cunoașterea mediată, ci este generată de cunoașterea imediată, directă a zonei. Astfel de cunoaștere este, așa cum spuneam, util a fi integrată în propunerile de soluții, și poate deveni chiar esențială pentru a dezvolta durabil zona.

Din toate cele de mai sus rezultă un proces în șase pași:

1. Înțelegerea a ceea ce se știe despre zone asemănătoare și a experienței anterioare în zona de interes
2. Rafinarea ideilor rezultate la punctul anterior prin consultarea experților și a experților practici (comunitatea)
3. Generarea soluțiilor preliminare pe baza rezultatelor de la primele două puncte
4. Rafinarea acestor soluții prin noi procese de consultare (cu experți, respectiv cu comunitatea)
5. Obținerea participării comunității și legitimității soluțiilor propuse
6. Întocmirea soluției finale

Toți acești pași preced implementarea și sunt descriși mai in detaliu în capitolul următor. Propunerea metodologică este una care ține cont de prezența unor bugete mai degrabă mici, prin urmare caută soluții extrem de eficiente economic, care să aducă beneficii maxime de cunoaștere și soluții utile, la costuri extrem de reduse.

PAȘII IMPLEMENTĂRII METODOLOGIEI

CONSULTAREA CUNOAȘTERII EXISTENTE

Scop:	Generarea preliminară a ideilor
Modalitate de a face:	Consultarea literaturii existente și a experiențelor anterioare din zonă
Resurse implicate:	Experți în domeniu

Prima etapă este una simplă, obișnuită, comună oricărui proiect. Este acel moment în care cei însărcinați cu dezvoltarea (împreună cu coordonatorul proiectului) trec în revistă studiile anterioare asupra locului, exemple din alte zone care au elemente comune cu zona supusă proiectului de dezvoltare, legislația care guvernează în prezent zona protejată ce urmează a fi supusă intervențiilor de dezvoltare durabilă.

Procesul de înțelegere a zonei este multidimensional. Acumularea de cunoaștere, nici în această etapă, dar nici în următoarele, nu se rezumă la, spre exemplu, biodiversitate sau legislație. Ea este una comprehensivă, atingând toate laturile dezvoltării și toate elementele despre care ne așteptăm în acest moment să influențeze implementarea planurilor de dezvoltare.

Posibile direcții de investigat: atu-uri ale zonei (industrii/obiceiuri/meșteșuguri/resurse naturale specifice; branduri locale sau alte categorii de recunoaștere; persoane / personalități etc.); demografie și tendințe demografice; etc.

Evident, pe parcurs vor mai apărea și alte astfel de elemente, dar este util ca cvasi majoritatea să fie anticipate și deja atinse din această etapă.

Rezultatul este organizat în jurul unor prime idei, adesea semi-structurate, despre cum se poate realiza dezvoltarea în zonă, despre nevoile existente, despre ce gândesc oamenii.

În această etapă se poate genera și cunoaștere directă de la comunitatea locală, prin scurte interviuri cu membri ai ei, observație la fața locului șamd. Evident, mai simplu este de realizat analiză secundară: se studiază rapoarte sau date deja colectate în zonă, de regulă în alte scopuri. Astfel se urgentează procesul de cunoaștere, la costuri mult mai mici, cu pierderi mici la calitatea cunoașterii, dacă ținem cont și de ajustările ce se realizează la pașii următori.

CONSULTAREA PRELIMINARĂ A EXPERȚILOR ȘI A COMUNITĂȚILOR

Scop:	Rafinarea ideilor și pregătirea soluțiilor preliminare
Modalitate de a face:	Sesiunii de discuții
Resurse implicate:	Experți în domeniu, comunități locale, decidenți la diferite niveluri
Costuri:	Săli unde se realizează discuțiile, costuri de transport, plata moderatorilor.

Odată generate idei esențiale despre zonă, este momentul creșterii acestei cunoașteri prin apelul la experții practici și la administratorii zonei. Experții practici au fost definiți ca fiind "stakeholderii", oamenii implicați, care provin din comunitatea locală și astfel o pot reprezenta. Administrarea zonei poate fi realizată de la niveluri diferite, incluzând administrație publică locală, regională, centrală, sau specializată pe un domeniu îngust dar transversal, cum ar, spre exemplu, administrarea cursurilor de apă sau a pădurilor.

Ideea centrală a acestei etape este de a aduce la aceeași masă grupuri mici de oameni, din domenii diferite, care să dezbată situația curentă și să schimbe opinii despre potențialul de dezvoltare durabilă. Aici vrem să atragem atenția asupra unui element care poate face diferența între succes și eșec: importanța formei asupra fondului. *Adesea, în România consultările se rezumă la aducerea în același loc a 40-50 de oameni, poate și mai mulți, care spun fiecare câte ceva în paralel, fără prea multă interacțiune. De cele mai multe ori, reprezentanții administrației publice, decidenți în domeniu, vin, participă la început, spun un cuvânt de deschidere, apoi pleacă invocând programul încărcat.* ***Astfel de soluții sunt păguboase și conduc la neîncredere în soluțiile propuse și în însăși ideea de consultare,*** *sugerând participanților mai degrabă mimarea dialogului, o abordare top-down, lipsa de importanță a organizațiilor/instituțiilor implicate.* Orice opțiune de tip CBNRM (vezi mai sus: community-based natural resources management) este compromisă în astfel de set-up-uri.

Recomandările noastre sunt, prin urmare, de a respecta următoarele specificații (set de reguli generale):

- **DIMENSIUNE. 10-20 de persoane prezente**. Prezența unui număr mai mare conduce la acapararea discuției de câte un vorbitor sau un set de vorbitor, la imposibilitatea dialogului, la mimarea consultării, la senzația negativă a unor soluții ce vor fi impuse fără consultări.
- **COORDONARE ECHIDISTANTĂ.** Există un moderator extern, care facilitează discuția, fără a exprima opinii proprii. Moderatorul este, de preferat, fără expertiză în domeniu, pentru a putea facilita neutru dezbaterea și a se putea pune în situația oricărui participant ce se confruntă pentru prima oară cu unele dintre temele dezbătute.
- **EXPRIMAREA OPINIEI**. Toți cei prezenți au la fel de mult de spus și li se acordă un spațiu similar pentru a vorbi.
- **SERIOZITATE**. Toți participanții sunt prezenți pe durata întregii întâlniri.
- **DURATĂ**. Întâlnirile durează în jurul a două ore, maximum 3 ore.

- **FORMALISM**. Dacă se recurge la prezentări (de tip power-point), numărul acestora poate fi cel mult 3 (cu cât mai puține, cu atât mai bine).
- **ASCULTARE**. Accentul se pune pe discuție, pe ascultarea punctelor de vedere a celorlalți.
- **PREGĂTIRE**. Există o listă preliminară de 3-5 teme pentru dezbatere, iar organizatorii pun la dispoziția moderatorului liste de întrebări ajutătoare pentru eventualitatea că discuția va lâncezi.
- **TEMATICĂ**. Temele sunt stabilite de cei care sunt însărcinați cu proiectul de dezvoltare și care au realizat și cercetarea de birou de la pasul anterior; *coordonatorii de proiect.* Ei pot fi prezenți în consultare, fiind chiar recomandat să devină din ce in ce mai cunoscuți deopotrivă comunităților locale, administrației publice, experților din domeniile vizate, dar **este esențial ca în această etapă să nu acapareze discuția, ci doar să puncteze ideile principale**. Organizatorii se pot substitui moderatorului, pentru a scădea costurile și pentru a crește impactul. Totuși, dacă apare potențial conflictual, prezența moderatorului este recomandată.
- **PREGĂTIREA DISCUȚIEI.** Cei prezenți sunt încurajați să răspundă temelor propuse înainte de începerea discuției și aduse în prim plan de către moderator (sau de prezentările pentru care s-a optat), încurajându-se dialogul și evitându-se vorbitul în paralel
- **ETEROGEN VS. OMOGEN.** Se poate opta fie pentru eterogeneitatea specializărilor (fiecare dintre cei prezenți este expert în altă zonă sau domeniu de activitate), fie pe omogeneitate (toți au expertiză într-o zonă sau domeniu). Spre exemplu, poți alege ca toți participanții să fie experți în biodiversitate (soluția omogenității totale) sau să fie un expert în biodiversitate, unul în administrație publică, unul în transport, unul în antropologie, unul în economie, etc. (soluția eterogenității totale). Soluțiile de compromis pot include includerea mai multor domenii, dar cu mai mulți experți din fiecare domeniu. Acestea sunt însă slab funcționale, ducând la fragmentarea discuției, acapararea ei de către un grup, frustrare, lipsă de eficiență etc. De aceea recomandăm soluția eterogenă, eventual cu câte doi experți din fiecare domeniu, pentru a permite generarea de soluții interdisciplinare.
- **PREFERABIL FIZIC**. Întâlnirile au de preferință loc în persoană, pentru a facilita interacțiunea directă, inclusiv în afara timpului efectiv al dezbaterii. Costurile de deplasare sunt de preferință acoperite de organizatori.
- **ALTERNATIVĂ ONLINE**. Se pot organiza și sesiuni de consultare online, dacă altfel costurile devin prea mari. In cazul acesta, numărul maxim de persoane prezente va fi 10. Observația este că în întâlniri online se pierde din potențialul de dialog și dezbatere dacă grupul este eterogen.
- **FOLLOW-UP.** Înregistrarea discuțiilor este utilă, iar înregistrările vor fi apoi disponibile celor care rafinează ideile despre dezvoltarea durabilă a zonei protejate în cauză.

Selecția reprezentanților comunităților locale în astfel de consultări este mereu dificilă. Ea poate fi lăsată la latitudinea administrației locale, cu riscul de a exclude o parte a comunității. De aceea, selecția este util să fie completată prin apelul la organizațiile esențiale din zonă: școli, biserici, activiști din ONG-uri, media de orice tip (mass-media, online, radio-TV etc.), personalități cunoscute ale zonei de interes, antreprenori locali, manageri ai unor angajatori majori etc. Ideal se ajunge la participarea unor lideri formali *și* informali din zonă, care sunt mai departe capabili să acționeze drept catalizatori ai comunității și transmițători ai soluțiilor ce vor fi cândva agreate. O astfel de selecție permite ca dezbaterea să transceadă dincolo de participanții la consultări, ajungând la întreaga comunitate.

Consultările reprezintă un proces îndelungat, care adesea poate părea lipsit de obiectiv, prea repetitiv, inutil. În realitate, consultările trebuie repetate de cât mai multe ori, schimbând mereu componența grupurilor ce

intră în consultare. Astfel se asigură o pregătire a comunităților pentru soluțiile propuse, se obține maximul de cunoaștere și totodată se rafinează ideile preliminare.

GENERAREA SOLUȚIILOR PRELIMINARE

Scop:	Planul de acțiune preliminar
Modalitate de a face:	Analiza rezultatelor de la pașii anteriori
Resurse implicate:	Grupul de experți ce generează propunerea tehnică

Cunoașterea generată la primi doi pași permite deja structurarea unui plan de acțiune în vederea generării dezvoltării durabile. În această etapă, grupul de experți ce generează planul de dezvoltare pune totul la un loc și analizează modurile de a acționa care țin cont de resursele disponibile, constrângerile politice, nevoile naturale ale ariei protejate, specificațiile tehnice, opiniile și valorile comunității locale.

RAFINAREA SOLUȚIILOR ÎNTR-UN NOU PROCES CONSULTATIV

Scop:	Planul de acțiune definitvat
Modalitate de a face:	Consultare prin metoda Delphi
Resurse implicate:	Un grup de experți
Costuri potențiale:	Stimulente pentru experți

PRINCIPIU

Dacă consultările de la pasul al doilea aveau doar miza pregătirii întregului proces, de astă dată intrăm în etapa definitivării planurilor de acțiune. Experții ce au generat soluția tehnică preliminară o propun comunității mai largi de experți și o supun validării acesteia. Este vorba de o etapă scurtă, în care soluția inițială este în general ajustată minimal, dar poate să cunoască și o transformare radicală. Recomandarea noastră este de a realiza un studiu tip Delphi[7], care este ieftin, rapid și eficient.

Ulterior, platforma pe care s-a realizat studiul (în cazul opțiunii pentru Real-Time Delphi) poate fi deschisă pentru consultare publică.

Alternativa este ca, dacă deja s-a observat un anumit nivel al consensului în jurul soluțiilor propuse, soluțiile preliminare să fie supuse validării preliminare a unui grup mare de experți *și* lideri locali formali sau informali, mai degrabă cu ***scopul de a populariza***, nu de a rafina soluția.

În cele ce urmează discutăm mai întâi versiunea în care se apelează la experți pentru a rafina soluția, cu o secțiune ce prezintă specific implementarea online, apoi discutăm - pe scurt - alternativa unui proces de popularizare a soluției.

[7] Un studiu în care experții evaluează rapid, în câteva runde, soluțiile ideale care le sunt propuse, sau pe care le propun tot ei. Accentul este pe dialog, așa cum descriem în secțiunea următoare.

Metoda Delphi a fost dezvoltată inițial în anii 1950, în cadrul corporației RAND, ca metodă de predicție (forecasting) în ce privește evoluția industriei de armament cu rol defensiv (Grime & Wright, 2016; Linstone & Turoff, 1975). Ulterior, metoda a fost preluată în mai toate domeniile, cunoscând spre exemplu un avânt remarcabil în medicină (Crisp, Pelletier, Duffield, Adams, & Nagy, 1997; de Meyrick, 2003). O scurtă privire asupra aplicațiilor recente arată o puzderie de studii apărute în 2023 care utilizează metoda într-o varietate de domenii, de la inginerie la economie și de la arhitectură la fotbal, trecând prin medicină, ecologie, științe sociale etc. (Barber, Pontillo, Bellm, & Davies, 2023; Beiderbeck, Evans, Frevel, & Schmidt, 2023; Bogach, Sriskandarajah, Wright, Look Hong, & Panel, 2023; Danacı & Yıldırım, 2023; Mickelsson, 2023; Naranjo, Menor, & Johnson, 2023; Sanz, Carrillo de Albornoz, Martín, Needleman, & Tonetti, 2023; Sarrafzadeh, Sotoude, & Sarrafzadeh, 2023; Tseng, Li, Lin, & Chiu, 2023).

Metoda s-a dovedit intuitivă, versatilă, eficientă (Grisham, 2009; Murry & Hammons, 1995; Nasa, Jain, & Juneja, 2021; Okoli & Pawlowski, 2004), având o importanță majoră în a investiga sistematic opiniile experților (Hohmann, Brand, Rossi, & Lubowitz, 2018; Kangas, Alho, Kolehmainen, & Mononen, 1998) și prezentând numeroase aplicații în gestiunea resurselor naturale (Cole, Donohoe, & Stellefson, 2013; Filyushkina, Strange, Löf, Ezebilo, & Boman, 2018; Kangas et al., 1998; Oliver, 2002; Rixon et al., 2007; J. G. Taylor & Ryder, 2003).

În esență, metoda este extrem de simplă: aduci mai mulți experți la un loc și le propui o discuție structurată despre tema de interes, cu scopul de a folosi expertiza acestora pentru a obține un diagnostic cât mai corect a problemei dezbătute, sau o soluție optimă, sau o predicție cât mai precisă a ceea ce se va petrece în viitor. Discuția nu este una liberă, ci se structurează pe tezele propuse de organizatori. În prima rundă, experții invitați comentează aceste teze, oferind argumente pro sau contra lor. În a doua rundă, experții văd comentariile celorlalți și le pot comenta cu argumente pro sau contra. În a treia rundă și în cele ce urmează procesul se desfășoară similar, aducând în prim plan argumente pro sau contra.

Pot apărea diferite niveluri de specificare a sarcinilor experților:

- Argumentele pro și contra sau tezele pot fi votate, fie cu Like/Dislike, fie cu note pe scale diferite.
- În afară de argumente pro și contra se pot permite comentarii la fiecare teză și/sau la fiecare argument.
- Exercițiul se poate desfășura față în față sau la distanță. În cel de-al doilea caz, experții primesc regulat o descriere exhaustivă a tuturor comentariilor și voturilor, sau se poate opta pentru o soluție online, tip Real-Time Delphi, în care ei au opțiunea de a vedea instantaneu comentariile, argumentele pro și contra, voturile. Această opțiune va fi explicată în secțiunea următoare.
- În cazul derulării la distanță, numele experților pot fi anonime sau vizibile. Avantajul anonimității este de a nu avea ezitări de exprimare directă pentru a nu fi desconsiderat sau pentru a evita conflictele.

Literatura despre metodele Delphi indică faptul că un studiu de acest tip poate să se desfășoare cu un număr de experți între 5 și 20. Dacă sunt mai mulți, este greu de obținut responsabilizarea experților, iar ratele de participare efectivă la exercițiu sunt reduse. Dacă sunt mai puțini, apare riscul de a obține prea puțină variație a opiniilor. În ambele cazuri, în absența unui timp suficient pentru analiză, consensul final poate fi doar un efect al group-think[8].

[8] Groupthink constituie tendința grupurilor (de experți) de a căuta consensul cu orice preț, ajungând la a genera opinii eronate doar in acest scop (Janis, 1972). Un exemplu celebru este cel al Invaziei din Golful Porcilor (Pig Bay): in 1960,

Pentru a evita groupthink, este util ca rundele de discuții și vot să se deruleze până când se obține un consens stabil (Dalkey, 2003). Este adevărat că aceasta crește durata exercițiului, dar apelul la mijloace online poate fi util în acest sens.

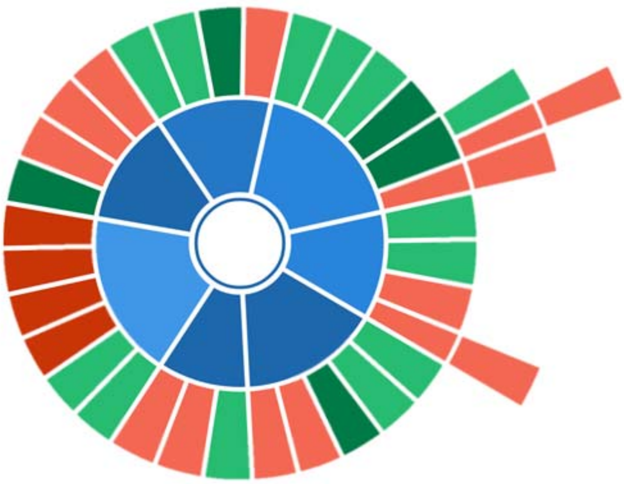
Pe ansamblu, Delphi devine eficient mai ales când discutăm despre chestiuni publice, în care efortul de a construi soluțiile este multidisciplinar:

> *The Delphi method is beneficial when the problem at hand can benefit from collective, subjective judgments or decisions and when group dynamics do not allow for effective communication (e.g., time differences, distance, and personality conflicts). Physical group meetings may be too costly. However, even when face-to-face group meetings are possible, a forecasting effort may benefit from the supplement of a Delphi process. This is also true when using other (futures) methodologies that can benefit from the addition of a Delphi process to aggregate varied individual opinions (e.g., scenario planning, cross-impact analysis and interpretive structural modeling, and Thurstone's Law scaling method).* (Grime & Wright, 2016, p. 2)

REAL-TIME DELPHI

Adesea este dificil să aduci laolaltă experți din domenii diferite, localizați în zone diferite. De aceea poate fi util să generezi o soluție online, precum Real-Time Delphi. Metoda nu este cu nimic diferită în intenții și desfășurare de un Delphi „clasic”, dar participanții pot fi fiecare în propriul birou sau pe o plajă oarecare, și pot vedea comentariile, voturile și argumentele pro/contra ale celorlalți imediat ce acestea sunt exprimate (Aengenheyster et al., 2017; Di Zio, Castillo Rosas, & Lamelza, 2017; Gnatzy, Warth, von der Gracht, & Darkow, 2011; Gordon & Pease, 2006).

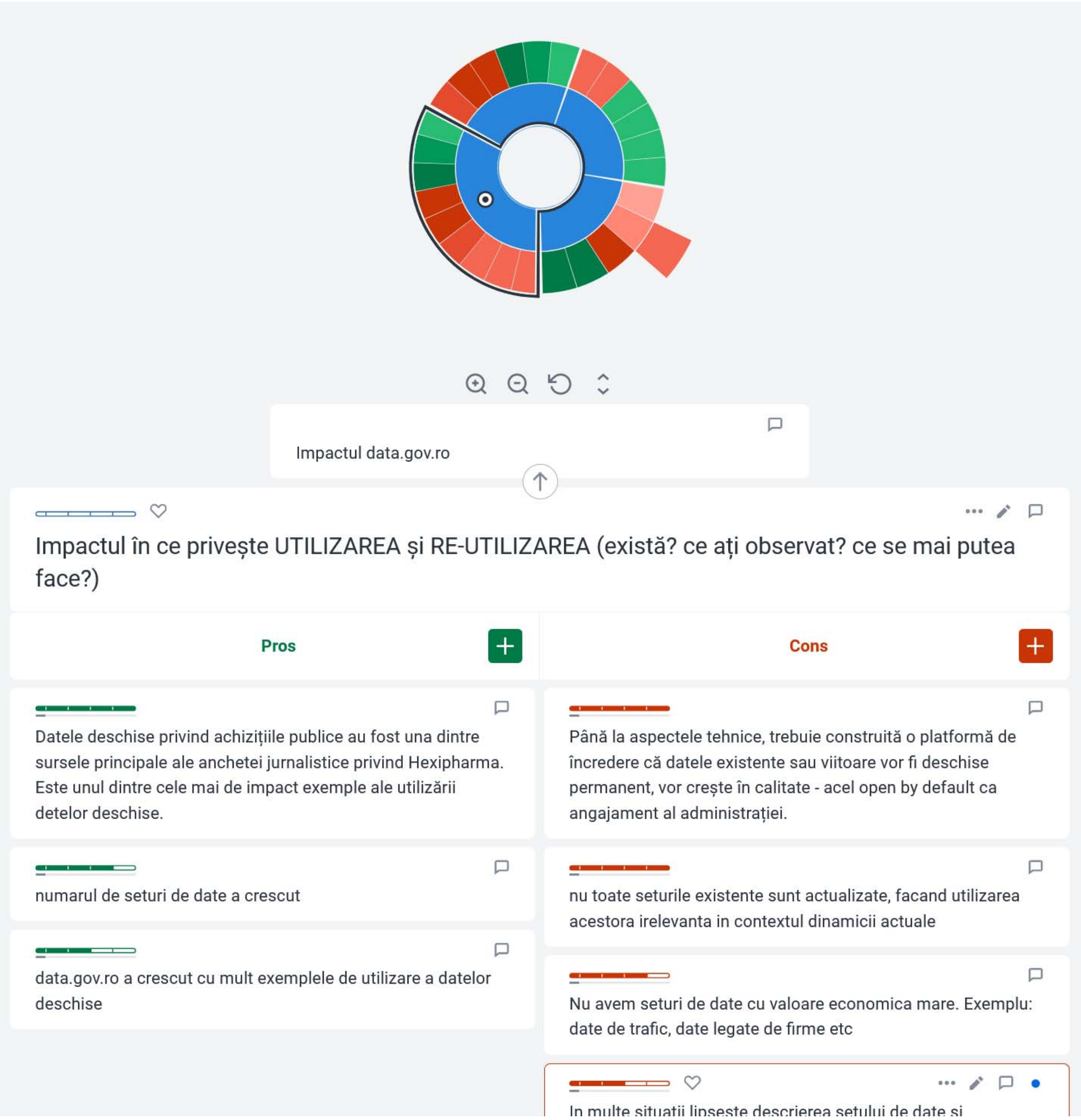
Figura 3. Un model de Real-Time Delphi generat în soluția gratuită de la kialo.com

Fidel Castro abia ce devenise lider al Cubei, iar John Fitzgerald Kennedy câștigase președinția SUA. JFK a avut de decis asupra unui plan aprobat de predecesorul său, Dwight Eisenhower, de a invada o zonă mlăștinoasă din Cuba, cu scopul de a genera o revoltă împotriva lui Castro. JFK s-a consultat săptămâni cu un grup mare de consilieri, o parte celebri, decizia finală fiind de a aproba invazia. Eșecul total al invaziei l-a transformat pe Fidel Castro în erou, a înăbușit în fașă orice opoziție aruncând în închisoare practic toți potențialii oponenți, și a apropiat Cuba de URSS. Decizia de a aproba invazia s-a dovedit a fi efectul groupthink: experții au căutat o decizie comună cu orice preț, analizând insuficient datele și fiind prea mulți pentru a putea comunica cu adevărat.

Analistul rezultatelor Real-Time Delphi are la îndemână și instrumente rapide de a decide când procesul poate fi oprit. Spre exemplu, Figura 3 ilustrează una dintre soluțiile gratuite disponibile online, și anume kialo.com. „Feliile” albastre constituie tezele, cu verde sunt argumentele pro, cu roșu sunt cele contra, iar intensitatea culorii dă o măsură a voturilor. În versiunea online, ducând mouse-ul deasupra oricărei „felii” se observă conținutul argumentului respectiv, și se pot accesa imediat opțiunile pro sau contra deja elaborate, precum în exemplul din Figura 4.

Figura 4. Un segment de discuție Delphi

Sursa: un exercițiu Real-Time Delphi, despre rolul datelor deschise și al portalului guvernamental data.gov.ro, exercițiu descris în detaliu în (Voicu & Voicu, 2023).

ALEGERILE PE CARE LE RECOMANDĂM

Principalul risc al procesului este ca experții să nu se implice suficient și ratele de răspuns să fie reduse. De aceea, recomandăm următoarele alegeri strategice:

- 8-12 experți, diferiți, adică să nu fie mai mult de doi din același domeniu.
  Dacă sunt prea mulți, responsabilitatea devine difuză. Dacă sunt prea puțini, variația opiniilor este redusă.
- Real-Time Delphi, pentru a permite un proces mai rapid și mai multe runde de dezbatere
- Numele experților sunt vizibile, pentru a crește responsabilizarea acestora
- Dacă sunt disponibile resurse, experții primesc mici stimulente materiale (sume de bani, cărți, vouchere etc.), pentru a crește implicarea lor.
- Un facilitator revine cu mesaje de reamintire către experți dacă totul este exclusiv online
- De preferință, o rundă de câteva zile online este precedată de o întâlnire față în față (sau cel puțin folosind un instrument de întâlnire video), iar apoi urmează alte câteva zile de comentarii online.
- Voturile sunt disponibile de la început, și pot fi modificate.
- Pentru voturi recomandăm o scală de 11 puncte (de la 0 la 10) sau de 4 puncte. Prima are avantajul de a permite o variație mai mare, dar fiind puțini experți, de fapt acesta se poate dovedi un dezavantaj. A doua este mai puțin rafinată, dar permite observarea mai bună a tendințelor generale, fiind și mai ușor de ales între categorii. În condițiile lipsei de timp din partea experților, este posibil ca cea de-a doua opțiune să ofere rate de răspuns mai mari. Cu rate de răspuns aproape de 100% prima opțiune ar fi însă cea care să ofere cifre mai ușor de analizat.
- Raportarea rezultatelor poate fi centrată pe textele generate de către experți, dacă este important să observăm ideile noi ale acestora, pe mediile (și distribuțiile) voturilor pentru fiecare argument pro sau contra. De preferință, dacă ratele de participare sunt suficient de mari, ambele mijloace trebuie folosite.
- Adăugarea de *teze* poate fi permisă, dar mai ales începând cu runda a treia sau cel mult a doua, pentru a avea un exercițiu inițial pe tezele propuse de către organizatori.
- Rundele trebuie să fie continuate până ce voturile nu se mai schimbă și, de preferință, se obține consens stabil.
- La final, instrumentul online poate fi deschis către întreaga comunitate, și poate deveni un loc în care comunitățile comunică între ele despre dezvoltarea durabilă a zonei naturale protejate în cauză. Instrumentul poate exista apoi pe termen lung, dar are nevoie de un moderator care să administreze intervențiile agresive, injurioase, sau care abat discuția în afara tematicii propuse.

ALTERNATIVA UTILIZĂRII DREPT SOLUȚIE COMUNITARĂ

Este posibil ca soluțiile preliminare emise să fie deja suficient de puternice, fiind rafinate în consultările realizate, iar echipa ce generează soluțiile de dezvoltare să nu simtă nevoia unei noi runde de rafinare. În acest caz, se poate implementa un studiu Delphi extins, al cărui scop este mai degrabă să aducă în atenția stakeholderilor soluția propusă înainte de a o re-dezbate cu tot publicul. Soluția este similară celei de mai sus, dar în loc să fie propusă unui grup restrâns de experți, este adresată unui număr mare, exhaustiv de persoane ce pot fi lideri de opinie în zona vizată. Practic, are loc o deschidere a instrumentului similară celei recomandate în finalul secțiunii anterioare. Riscul este ca prea puțini să se implice comentând, dar scopul nu

este de a obține rafinări suplimentare, ci mai degrabă de a populariza soluția, în timp ce orice rafinare este un bonus. La final, instrumentul poate fi oricum deschis către toate comunitățile.

CONSULTĂRILE EXTINSE ÎN COMUNITĂȚI

Scop:	Popularizarea soluției finale și eventuala rafinare
Modalitate de a face:	Consultare prin websurvey
Resurse implicate:	Analiză sociologică
Costuri potențiale:	Costuri de colectare a datelor și de analiză a acestora

Soluția rafinată la pasul anterior merită acum dezbătută din nou cu întreaga comunitate afectată. De astă dată, consultările recomandate la pasul al doilea pot însoți procesul, dar ele constituie doar un element suplimentar. Centrală este popularizarea soluției, testarea legitimității, identificarea nevoii de a investi suplimentar în dezvoltarea capitalurilor existente, și doar eventual rafinarea suplimentară a soluțiilor tehnice.

Metoda la îndemână este de a genera un sondaj online (websurvey) și de a-l populariza prin intermediul liderilor de opinie deja identificați la pașii anteriori. Linkul către sondaj poate fi postat în social media, popularizat în grupurile comunităților locale etc.

Temele sondajului pot acoperi opinii privind soluțiile propuse, dar și atitudini și comportamente relevante din perspectiva implementării.

Durata maximă a sondajului poate fi de aproximativ 15 minute de completare a modulului principal. Pentru a crește capacitatea de colectare se pot folosi *multiple matrix sampling design* și *split questionnaire designs*, cu *multiple imputation* în timpul analizei (Adams, Lietz, & Berezner, 2013; Cooney, Creel, Peytchev, & Peytcheva, 2020; van Buuren, 2012; West et al., 2023)[9].

Este util ca, pentru a crește ratele de răspuns, să fie oferite stimulente la completare (la fel ca mai sus, vouchere, mici sume de bani, cărți, mici obiecte utile sau obiecte promoționale care fac referință la zona respectivă).

Eșantioanele rezultate nu vor fi probabilistice („reprezentative”), dar vor constitui o sursă esențială a opiniilor celor mai ***proactivi membri ai comunității***, adică a celor ce pot influența opinia locală și practicile comunitare. Rezultatele vor fi analizate multivariat și, cel mai probabil, în abordare multinivel (modele ierarhice), astfel încât să fie înlăturat cel puțin parțial neajunsul de a nu avea reprezentativitate. Accentul va fi pus pe elementele ce pot favoriza implementarea soluțiilor tehnice și pe cele care pot constitui obstacole, astfel încât proiectarea implementării să fie realizată ținând cont de toate aceste detalii.

SOLUȚIA FINALĂ

Soluția finală incorporează cunoașterea generată în toți pașii anteriori. **Este sarcina experților din grupul ce a inițiat întreg procesul (coordonatorul de proiect)** să creioneze planul de acțiuni ce va fi propus spre implementare, acesta urmând a fi ajustat în funcție de constrângerile de finanțare și politice. Generarea

[9] Nu oferim detaliile tehnice aici, ci doar am menționat metodele pentru a fi utilizate de implementatori.

soluției finale urmează căi specifice pentru fiecare proiect în parte, de aceea acest pas este descris doar sumar în metodologia de față.

CONCLUZII: O METODOLOGIE A DEZVOLTĂRII ZONELOR NATURALE PROTEJATE

În cele ce urmează oferim mai întâi un rezumat al ideilor esențiale ale metodologiei propuse, urmat de o schiță simplă pentru implementare, care poate acționa ca un manual succint ce însoțește acest produs. În final discutăm despre potențiale căi de a dezvolta metodologia propusă.

PAS CU PAS

Metodologia de față propune un instrument util pentru proiecte de dezvoltare în zonele naturale protejate, cu aplicabilitate și în alte proiecte regionale, concentrându-se pe modul de generare și garantare a legitimității și durabilității implementării.

Abordarea se axează pe 1) principiul central al sustenabilității rezultate din calitatea tehnică a soluțiilor, 2) legitimitatea implementării și 3) participarea comunităților locale. Aceste aspecte asigură susținerea și respectarea specificațiilor tehnice, promovând dezvoltarea în concordanță cu tradițiile și identitatea locală în beneficiul comunităților. Scopul final este să ofere un instrument care să sporească șansele ca soluțiile de dezvoltare alese să fie puse în practică și respectate pe termen lung de către comunitățile locale, ținând sub control nevoia unei implementări eficiente, accesibile dar riguroase. Abordările științifice asupra dezvoltării subliniază importanța a patru tipuri de capitaluri în procesele de dezvoltare: **capital material, capital uman, capital social** și **capital simbolic**. Studiile au arătat că aceste resurse sunt esențiale pentru implementarea proiectelor de dezvoltare, iar ignorarea lor poate duce la *eșecul proiectelor prin delegitimarea lor în comunitate*.

Orice proiect de dezvoltare are în spate un plan cu varii soluții, adică dispune de o strategie și de o metodologie de implementare a acestor soluții tehnice. Pentru a asigura o implementare reușită, este necesară obținerea legitimității prin respectarea valorilor sociale existente și prin implicarea comunităților în dezvoltarea soluțiilor. De asemenea, este crucial să se înțeleagă perspectivele comunității cu privire la resursele de care dispun și la dezvoltarea acestor resurse necesare pentru implementarea soluțiilor tehnice propuse. Aceste aspecte reprezintă pilonii fundamentali ai proceselor de dezvoltare și influențează eficiența implementării soluțiilor tehnice în proiectele de dezvoltare. Ideea centrală ilustrează faptul că nu este suficient să se impună soluții acceptate *a priori* de către comunitate, ci să se dezvolte soluții care să integreze expertiza diverselor surse și să corespundă specificului local. **Soluția tehnică rămâne centrală în orice proiect de dezvoltare, dar trebuie să fie construită astfel încât să obțină sprijinul și angajamentul comunității în etapa de implementare**. Astfel, prezenta metodologie are rolul de a aduce în prim plan nevoia de o mai bună înțelegere asupra faptului că o soluție autentic adoptată și asumată de comunitate este cea care va fi durabilă în timp, în timp ce o soluție impusă fără consultarea comunității poate fi ineficientă și neasumată.

Procesul documentat mai sus implică șase pași, de la cunoașterea specifică a ariei și a documentărilor științifice relevante, până la consultarea experților, administrației și comunităților locale pentru a obține o perspectivă autentică asupra situației. Practic, consultările conduc la alegerea/sortarea/prioritizarea unor soluții preliminare; mai departe sunt rafinate într-o rundă de discuții cu experți externi, apoi trec din nou

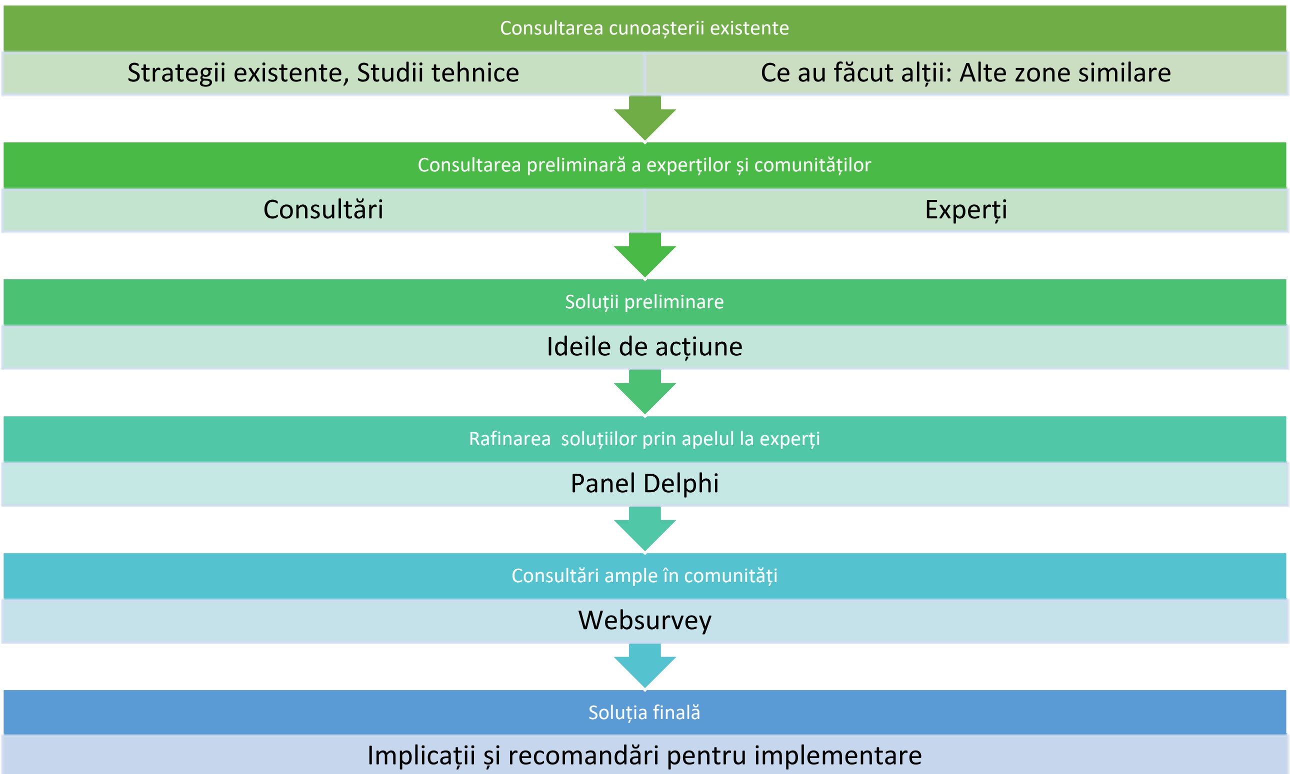
printr-o nouă serie de consultări ample la nivelul comunității, pentru a conduce la soluțiile finale. Soluțiile finale includ feedback-ul comunității, dar ele nu constituie în mod necesar o reflexie a opiniilor majoritare, deși ideal ar fi ca soluțiile propuse și opiniile comunității să se suprapună. Participarea comunității are rolul de a legitima soluțiile, de a genera specificații suplimentare și idei originale, de a face locuitorii să adopte soluțiile dezvoltate ca fiind ale lor și să le sprijine în acest mod implementarea. Astfel rezultă un proces în șase pași:

1. Înțelegerea a ceea ce se știe despre zone asemănătoare și a experienței anterioare în zona de interes
2. Rafinarea ideilor rezultate la punctul anterior prin consultarea experților și a experților practici (comunitatea)
3. Generarea soluțiilor preliminare pe baza rezultatelor de la primele două puncte
4. Rafinarea acestor soluții prin noi procese de consultare, pe de o parte cu experți, pe de alta cu comunitatea
5. Obținerea participării comunității și a legitimității soluțiilor propuse
6. Întocmirea soluției finale

SCHIȚĂ SIMPLĂ A PAȘILOR IMPLEMENTĂRII METODOLOGIEI PROPUSE

Figura 5 descrie încă și mai simplu pașii de urmat.

Figura 5. Sinteza metodologiei propuse

1. **Studiul literaturii existente**

   Analiza strategiilor și a planurilor de dezvoltare deja existente în zonă.

   Studii tehnice despre zonă (pedologice, geografice, biologice, climatice, geologice, etnografice, gastronomice, cartografierea evenimentelor tradiționale (de ex. de tip festival anual, etc.) și a punctelor de atracție, prospectări economice etc.)

Analiza soluțiilor implementate în zone similare din întreaga lume.
(Se iau în considerare deopotrivă literatura gri și cea academică).

2. **Consultări** repetate pun laolaltă experți, experți practici (comunitatea), activiști, administrație publică. Scopul este de a pregăti legitimarea soluțiilor, de a crește participarea comunitară, de a rafina cunoașterea

3. Grupul de experți care organizează tot procesul decide asupra **planurilor preliminare** de dezvoltare durabilă.

4. Un **Panel Delphi** consolidează planul anterior.

5. **Susținerea soluțiilor** este testată apelând la întreaga comunitate.

6. Se dezvoltă **planul de implementare finală**.

IMPLEMENTATORII

Gestionarea întregului proces propus necesită asumarea proiectului, expertiză tehnică, stabilitate a implementării. De aici nevoia ca întreg procesul de generare de soluții să fie asumat formal și finanțat pe întreaga derulare a sa. În contextul dezvoltării unei arii naturale protejate, sarcina principală revine administrației publice, inițierea procesului putându-se realiza la orice nivel – local, regional, central, dar necesitând colaborarea la nivel regional.

Coordonarea poate fi atributul unui departament într-o organizație a administrației locale, regionale sau chiar naționale, sau poate fi un grup de lucru special constituit în acest sens și învestit cu atribuții și puteri executive, sau o persoană cu atribuții explicite în acest sens (spre exemplu un expert în dezvoltare durabilă). Coordonarea poate fi la fel de bine externalizată de către administrația publică, folosindu-se expertiza acumulată în departamente de cercetare, ONG-uri dedicate dezvoltării, departamente de dezvoltare ale administrație publice.

Indiferent de soluția aleasă și de modalitățile de finanțare, este esențial ca să existe trei elemente fundamentale:

- un leadership adecvat, recunoscut de către stakeholderii implicați;
- expertiză în domeniul dezvoltării (comunitare, regionale, durabile);
- susținere din partea autorităților publice.

Expertiza necesară pentru implementare implică cunoașterea modurilor de funcționare a comunităților, administrației publice, deschiderea la proiecte de comunicare, colaborare interdisciplinară și la diferite niveluri ale dezvoltării. Cunoștințele despre dezvoltare durabilă sunt necesare pentru a putea decela rapid între poziționările stakeholderilor înțelegând implicațiile asupra mediului natural, economic și social. Capacitatea de comunicare publică devine importantă în atragerea stakeholderilor la aceeași masă și realizarea unui cadru de încredere și disponibilitate pentru dialog.

IMPLICAȚII ȘI POTENȚIALE ELABORĂRI SUPLIMENTARE

Metodologia propusă în acest text este replicabilă / portabilă, în sensul că poate fi folosită ca atare în orice proces de dezvoltare a ariilor naturale protejate, scopul fiind durabilitatea dezvoltării. Etapele propuse sunt simple, dar presupun o **durată de minim șase luni, mai degrabă un an pentru implementare**. *Timpul este esențial în procesele de dezvoltare durabilă.* Țintind sustenabilitatea pe termen lung, este firesc să fie nevoie de un timp mai îndelungat pentru preinstituționalizare, pentru a genera legitimitatea soluțiilor propuse și participarea comunităților în proiectarea soluțiilor propuse. A grăbi întregul proces poate fi riscant și poate determina eșecul acțiunilor propuse.

Am căutat să proiectăm metodologia astfel încât să mențină costurile la nivel redus. În fapt, singura opțiune ce ar putea crește costurile ar fi o creștere a numărului de consultări în pasul al doilea, sau căutarea unui eșantion probabilistic în pasul al cincilea. Ultima, așa cum am explicat, deși este utilă pentru a măsura exact opinia comunităților locale, aduce doar beneficii limitate.

În final, este nevoie să reiterăm scopul tuturor acestor consultări care definesc metodologia: ele pot aduce schimbări radicale și remodelări ale soluțiilor propuse, dar au ca rol esențial de a înțelege cum funcționează opiniile oamenilor, de a le stimula participarea în designul soluțiilor, de a genera legitimitatea soluțiilor tehnice.

Odată pornit procesul de construcție a unui cadru de dialog și este eventual constituit un grup reprezentativ al comunității acestea trebuie menținute, întreținute și valorificate pe termen lung, devenind un instrument permanent ce monitorizează și ajustează în timp strategia de dezvoltare sustenabilă, urmând ca să îi și evalueze impactul.

GENERAREA LINIILOR STRATEGICE PENTRU DEZVOLTAREA ZONEI DELTEI DUNĂRII[10]

INTRODUCERE

Ariile naturale protejate constituie deopotrivă o resursă și un subiect sensibil pentru orice societate. Ele necesită îngrijire atentă pentru a deveni un motor al dezvoltării și pentru ca această dezvoltare să fie durabilă, oferind generațiilor viitoare șansa de a beneficia la fel de mult ca și generațiile curente din interacțiunea cu aceste zone protejate.

Delta Dunării constituie o astfel de zonă, o deltă a cărei particularitate în Europa este de a-și fi conservat în bună măsură aspectul sălbatic, natural. Este utilă contrastarea cu zona Deltei Rhine–Meuse–Scheldt, în Țările de Jos, complet desecată și adaptată locuirii pentru 6,5 milioane de oameni, cu puține locuri care să amintească despre starea sa naturală.

Guvernul României a trasat liniile mari de acțiune în Deltă, cu orizont de timp până în 2030, prin *Strategia Integrată de Dezvoltare Durabilă a Deltei Dunării*, adoptată în 2016. Ele ghidează acest text în care căutăm să structurăm acțiuni specifice în liniile trasate de Strategia amintită, care să permită implementarea unor programe de dezvoltare durabilă a Deltei.

Ținem cont de specificul deltelor, populate istoric cu comunități de pescari, ceea ce aduce cu sine o serie de provocări esențiale (Pollnac, 1991): ore de muncă neobișnuite, izolare socială și educațională, condiționări legate de drepturile de a pescui și îngrădiri legate de conservarea mediului, nevoi financiare, o diviziune de gen în ce privește pescuitul. Dar pescuitul este departe de a fi principala resursă a Deltei Dunării. Bogăția naturală aduce atracția (manifestă, dar și potențială) pentru turism, care elimină dependența de o singură industrie și adaugă constrângeri suplimentare legate de sustenabilitatea resurselor naturale.

Analizele anterioare realizate în Delta Dunării aduc informații interesante, dar lasă descoperită aproape complet înțelegerea comunităților din Deltă. Spre exemplu, Damian and Dumitrescu (2009) au căutat soluții de dezvoltare sustenabilă, fundamentarea fiind însă una centrată exclusiv pe date de natură factuală și fără a considera elementul uman dincolo de structurile sale demografice. Petrișor et al. (2016) iau în considerare factori precum densitatea populației și migrația din localitate ce sunt analizați drept covarianți ai variabilelor de mediu. Bell, Nichersu, Ionescu, and Iacovici (2001) menționează structura etnică și religioasă celor din Crișan și Mila 23 și discută despre statusul ocupațional al oamenilor din localitate. Giosan et al. (2013) tratează modurile în care oamenii au modelat canalele prin construcții, preocuparea fiind exclusiv legată de starea curentă a geografiei Deltei. În toate aceste exemple, populația și felul în care gândesc oamenii dispar în spatele unor variabile de status social sau demografic. După cum am explicat în introducerea acestui volum, sunt și studii care aduc în prim plan, la fel ca noi, modul în care comunitățile reacționează sau pot reacționa la proiectele de dezvoltare (Apostol et al., 2005; Bursan & Mitroi-Tisseyre, 2016; Tănăsescu & Constantinescu, 2020; Teampău, 2020).

Abordarea pe care o propunem în această parte a cărții, se încadrează în paradigma de a readuce oamenii în discuția despre dezvoltare, ținând cont de condiționările de mai sus, și structurând analiza ca drept un exercițiu de cunoaștere, în concordanță cu metodologia pe care am propus-o în prima parte a acestui volum. În acest sens, plasându-ne în paradigma mixed-methods, exploatăm rezultatele mai multor demersuri de cunoaștere: consultări publice, un panel Delphi, un sondaj de opinie derulat online, pentru a cartografia nevoile legate de implementarea unor soluții complexe de dezvoltare. În centrul mixului de programe

[10] Această parte constituie o versiune ușor mai dezvoltată a raportului Bogdan Voicu, Dana Țălnar-Naghi, Alina Jantea, *2023. Delta 2023. De la 'comunități' la 'comunitate' în Delta Dunării. Linii de acțiune ale dezvoltării pentru oameni*, RQSA, Asociația Ivan Patzaichin Mila 23, Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă a Guvernului României.

abordate se situează cooperarea dintre comunitățile Deltei, dezvoltarea pentru oamenii din zonă, creșterea calității vieții. Acțiunile ce conduc la astfel de rezultate sunt sugerate de Strategia amintită și rafinate în procesul consultativ, incluzând ca element central dezvoltarea transportului, a turismului, a specificului local. Așa cum arătăm, acest element central ușor de înțeles din punct de vedere material este de fapt doar partea vizibilă a unui proces de dezvoltare care implică angrenarea și dezvoltarea tuturor resurselor umane, de capital simbolic și de inter-relaționare din Deltă.

Esențiali pentru întreg procesul consultativ sunt ceea ce denumim „stakeholder", pornind de la termenul în limba engleză. În sens larg, un "stakeholder" reprezintă o entitate sau un grup de persoane interesate într-o problemă specifică, fie ea legată de o comunitate, organizație sau proiect. Aceștia pot cuprinde o varietate de părți interesate, precum angajați, clienți, furnizori, acționari, guvern sau membri ai comunității. Stakeholderii contribuie în mod voluntar sau involuntar la generarea valorii în cadrul unei comunități și pot fi atât beneficiari potențiali ai profiturilor, cât și expuși riscurilor. De asemenea, ei pot influența deciziile strategice; de exemplu, acționarii pot influența deciziile de investiții într-o anumită regiune, cum ar fi Delta Dunării. Locuitorii pot influența politicile consiliului local, iar turiștii pot contribui la definirea strategiei de dezvoltare a turismului. Înțelegerea adecvată a așteptărilor stakeholderilor poate ajuta o comunitate să gestioneze riscurile și să prevină conflictele și pierderile. În plus, ei pot juca un rol crucial în promovarea dezvoltării durabile și a responsabilității sociale, constituind factori esențiali pentru succesul pe termen lung în procesul de luare a deciziilor în cadrul oricărei comunități.

Prin urmare, întreaga consultare a opiniei publice este centrată în jurul unor stakeholderi despre care avem așteptarea de a fi influenți în comunitățile locale și la nivel decizional: ei includ lideri de opinie definiți prin statusul de antreprenor, activist, membru al administrației publice, preot, profesor etc. Consultarea lor, conform metodologiei amintite, conduce la rafinarea ideilor despre dezvoltare și la pregătirea modalităților de implementare.

În cele ce urmează, propunem o etapizare a discursului care pornește de la viziunea strategică asupra dezvoltării în general și a dezvoltării Deltei în particular, apoi discutăm despre metoda pe care o propunem pentru analiză, prezentăm rezultatele și, la final, aducem în prim plan implicațiile.

În descrierea cadrului conceptual propus, mai întâi vorbim despre modul în care privim dezvoltarea durabilă ca pe un corpus comprehensiv de acțiuni cu ținte multidimensionale, legate deopotrivă de protejarea naturii, creștere economică și, mai ales, de satisfacerea nevoilor legate de calitatea vieții. Apoi trecem în revistă discuția contemporană despre managementul comunitar al resurselor naturale. Prezentăm pe scurt liniile mari ale strategiei Deltei Dunării, și le transpunem în elemente implementabile. Discutăm apoi despre proiectele derulate în alte Delte. Pe baza acestora arătăm cum s-au construit principalele linii de acțiune preliminară și le testăm printr-o versiune experimentală de panel Delphi și printr-un sondaj online al opiniei publice a stakeholderilor și a locuitorilor Deltei. În final, schițăm principalele implicații și recomandări, într-un capitol ce poate fi citit independent de restul textului și care are menirea de a defini direcția generală de implementare a programelor din Deltă.

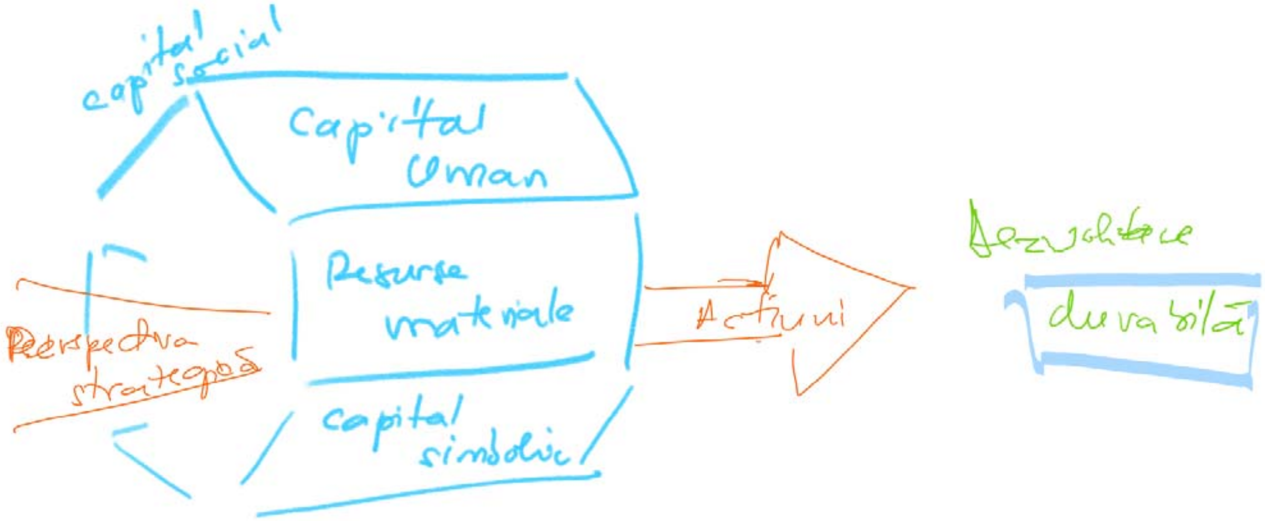
PRINCIPII ȘI POZIȚIONARE CONCEPTUALĂ

ABORDAREA ASUPRA DEZVOLTĂRII DURABILE

Principiile pe care le-am adoptat se bazează pe cele elaborate în metodologia care ghidează demersul de față. În cele ce urmează le precizăm pe scurt, adaptându-le la situația Deltei Dunării și a comunităților sale.

Plecăm de la idea fundamentală conform căreia dezvoltarea unei regiuni oarecare este o chestiune complexă, care transcende limitele geografice, economice sau de populație ale acelei zone. Mai exact, dezvoltarea nu este despre resurse naturale, oameni, producție, cunoaștere, infrastructură, instituții, sau stare de bine, ci despre **toate aceste lucruri laolaltă**. (Cernea, 1985; Parra Vázquez, Arce Ibarra, Bello Baltazar, & Gomes de Araujo, 2020). Dezvoltarea este un proces despre, pentru și mai ales făcut cu oameni (Cernea, 1991; N. Long, 2003; Uphoff, 1991). Aceasta înseamnă că în centrul proiectului de dezvoltare al Deltei stau opiniile localnicilor (Cernea, 1991), iar orice strategie de schimbare trebuie să se bazeze pe participarea acestora (Mansuri & Rao, 2004; Uphoff, 1991), expertiza tehnică fiind esențială, dar secundară (Kottak, 1991). De asemenea, este menționat nevoia de a evita o participare distorsionată, adică doar a unei părții a comunităților despre care este dezvoltarea, altfel sustenabilitatea fiind știrbită (Cornwall, 2008)

Figura 6. O reprezentare simplificată a proceselor de dezvoltare durabilă

Dezvoltarea presupune a pune în mișcare câteva tipuri de resurse cu scopul de a crește eficiența funcționării societății. Evident, „eficiența funcționării” poate fi subiect de discuție și, în funcție de abordare, poate căpăta sensuri complet diferite. Totuși, indiferent de modul în care definim scopurile dezvoltării, considerațiile care urmează rămân neschimbate.

În procese de dezvoltare, discutăm despre a utiliza într-un mod organizat ceea ce există, cu alte cuvinte resursele disponibile. Resursele nu sunt dificil de definit. O tipologie simplă vorbește despre ele în termeni de capitaluri: capitalul material și financiar, capitalul uman, capitalul social, capitalul simbolic. (Bourdieu, 1985; Voicu, 2005)

Resursele materiale sunt cele mai ușor de explicat, fiind singurele care sunt tangibile, direct observabile. Ele includ bani (capitalul financiar) și bunuri de orice tip, de la instrumente de producție, la materie primă și de la infrastructură la cadrul natural. În urmă cu două sute de ani, economia se referea aproape exclusiv la aceste elemente când căuta să definească strategiile de creștere, de dezvoltare. În esență, discuția despre dezvoltare în zone bogate în resurse naturale ce impun protejarea este dominată tradițional de interesele politico-economice (Bello Baltazar, Arce Ibarra, Parra Vázquez, & Gomes de Araujo, 2020), dar în ultimele 3-4 decenii, schimbarea de paradigmă aduce deja în prim planul proiectelor de dezvoltare interesele legate de sustenabilitate și, mai ales, pune accentul pe oamenii locului (Gulakov & Vanclay, 2024; Serageldin, 2021), în absența cărora eficiența este redusă (Kahangirwe & Vanclay) .

În anii 1950, școala economică de la Chicago a adus în prim plan capitalul uman, înțeles ca rafinare a mai vechiului concept al „forței de muncă” privită drept capital (Becker, 1962; Mincer, 1958). Capitalul uman include pe de o parte capitalul biologic (forța fizică, brută, pe care oamenii o pot folosi ca să producă lucruri) și capitalul educațional, înțeles în termeni de competențe, abilități, know-how, moduri de a se face stăpânite de posesorii capitalului uman, de regulă obținute în sistemul formal educațional și de training sau în educația non-formală (Dobbs et al., 2008)

Dezvoltat drept concept în finalul anilor 1970 (Bourdieu, 1985; Loury, 1977), capitalul social este o proprietate a rețelelor în care sunt prinși oamenii, a relaționării dintre indivizi. În principiu, el se referă la capacitatea oamenilor de a coopera (Bowles & Gintis, 2002; Coleman, 1988; Putnam, 2000) și poate fi „observat” prin expresiile sale, pe o parte încrederea (în oameni, respectiv în instituții), iar pe de altă parte capacitatea de a socializa. Coleman adăuga acestui mix și normele sociale ce generează cooperarea. Prin extensie, putem privi instituțiile ce gestionează cooperarea pentru producerea bunului public drept parte a acestei componente a mixului dezvoltării. Așa cum arătam mai sus, participarea comunității (expresie a capitalului social) este element cheie al proiectelor de dezvoltare contemporane (Cornwall, 2008; Kahangirwe & Vanclay; N. Long, 2003; Uphoff, 1991)

În fine, un ultim tip de resursă, dar la fel de important, este capitalul simbolic (Bourdieu, 1985). Vorbim aici despre prestigiu, despre valoarea atribuită în imaginarul colectiv locului care constituie obiectul dezvoltării, dar și despre valori sociale – adică acele pattern-uri în jurul cărora oamenii își structurează modul de a acționa și a își exprima opinii.

Ținta obișnuită a dezvoltării azi este „dezvoltarea *durabilă*” (Voicu & Noica, 2002). Inițial, „durabilitatea” se referea exclusiv la dimensiunea ecologică a procesului, mai exact la protecția mediului. Intenția era de a genera dezvoltare, văzută de regulă drept creștere economică, fără a afecta mediul natural, păstrând pentru generațiile viitoare un mediu ambiental cel puțin de calitatea celui pe care l-au cunoscut generațiile curente. Dezvoltarea axată pe utilizarea cărbunelui (și ulterior petrolului) ca mijloc de a produce energie, cantitatea mare de deșeuri aruncate în natură, temerile (neîntemeiate) ale Clubului de la Roma în privința suprapopulării planetei conduseseră la reflexivitate în privința creșterii economice, într-o lume a anilor 1970 ce încă era relativ normativă și considera că oameni sunt relativ similari în ce privește propriile nevoi.(Levallois, 2010; Mihailov & Sakelarieva, 2016; Voicu, 2019)

Între timp, jumătate de secol mai târziu, viziunea canonică asupra dezvoltării ia în considerare nevoia de sustenabilitate (De Smet et al., 2021) a instituțiilor și faptul că oamenii au propria individualitate și propriile nevoi și preferințe, diferite de la unul la altul (Brosius et al., 1998; Korbee et al., 2019; Powe, 2020). Proiectele de dezvoltare creează instituții și norme sociale noi, le preschimbă sau le întăresc pe cele vechi. Dacă, spre exemplu, într-o zonă în care oamenii Deltei obișnuiesc să pescuiască se instalează o interdicție a pescuitului, aceasta din urmă, interdicția, generează o normă socială explicit, cea de a nu pescui în zonă. Ea însă vine în conflict cu norma socială preexistentă, cea de a pescui în zonă. În absența unor etape de preinstituționalizare, în care oamenii discută despre utilitatea noii norme și și-o însușesc, cel mai probabil ei vor tinde să încalce noua normă, cea care interzice pescuitul, chiar dacă aceasta este sancționată legal și este însoțită, spre exemplu, de amenzi. Mai mult, dacă norma nu ține cont de nevoile și preferințele zonei, ea are de asemenea toate șansele de a nu funcționa în practică, cu alte cuvinte de a fi sistematic încălcată, de a fi lipsită de sustenabilitate.

Durabilitatea dezvoltării ține prin urmare nu doar de proiectarea tehnică strălucită a soluțiilor propuse, ci mai ales de capacitatea acestor soluții de a produce consecințe, de a fi respectate în practică.

Din acest punct de vedere, proiectele de dezvoltare pot fi privite procesual ca având la intrare soluțiile tehnice, definite din perspectivă strategică, filtrate prin mix-ul de capitaluri disponibile la nivel colectiv și individual, și care în final produc dezvoltare durabilă prin implementarea unor acțiuni ce rezultă din îmbinarea ideilor strategice cu resursele disponibile (Figura 1).

În acest proces, esențială nu este doar soluția tehnică, ci mai ales reprezentările oamenilor despre resursele disponibile și modul în care acestea pot facilita sau nu implementarea soluției tehnice. Cu alte cuvinte, discutăm despre reprezentările oamenilor legate de capitalurile disponibile, despre eventuala nevoie de a îngriji și spori aceste capitaluri, și despre legitimitatea soluțiilor propuse.

Capitalurile pot depinde de chestiuni ușor de observat, cum este starea de sănătate a oamenilor, sau mai dificil de observat cu ochiul liber, precum capitalul educațional, normele de a respecta regulile, capacitatea de a coopera cu cei din jur sau cu cei din comunitățile învecinate. Contează pe de o parte nivelul acestor capitaluri, iar pe de alta, la fel de important, ce cred oamenii despre nivelul respectiv. Spre exemplu, dacă oamenii cred că Delta este plină de resurse, reprezentarea respectivă începe să producă consecințe prin valorificarea/utilizarea sau măcar dorința de a valorifica aceste resurse. Dacă oamenii cred despre sine că au un capital educațional ridicat, pot avea tendința de a evita să învețe lucruri noi, pentru că, nu-i așa?, deja *le știu ei mai bine*. Să presupunem că o colectivitate oarecare crede despre sine că are capital uman abundent. Să presupunem că o evaluare exterioară demonstrează contrariul. Într-o astfel de situație, în care evaluarea exterioară contrazice realitatea definită colectiv ne aflăm de fapt în fața dilemelor din peștera înfățișată în Republica lui Platon. Cei care doresc să implementeze proiecte de dezvoltare bazate pe utilizarea acestui capital uman au nevoie ca să dezvolte mai întâi o resursă umană care are falsa imagine de sine că nu ar avea nevoie de vreo dezvoltare.

Paradoxal, legitimitatea soluțiilor este cea mai puțin problematică. Mai precis, lipsa legitimității poate conduce la eșecul total al unei soluții tehnic strălucite, dar schimbând lipsa de legitimitate în acceptarea soluției, chiar și o soluție mediocră poate produce rezultate fascinante.

Un exemplu simplu, trăit de unul dintre autorii acestui raport (Bogdan Voicu) este util pentru a înțelege mai bine cum funcționează proiectele de dezvoltare azi. Un proiect al BERD presupunea îndiguirea unei localități înconjurată de Dunăre, undeva în amonte de Deltă, departe de Tulcea. Localitatea era înconjurată de Dunăre pe două treimi din lungimea granițelor sale, pe cea de-a treia treime având un drum asfaltat ce o lega de cea mai apropriată localitate învecinată, în faptul unicul drum disponibil. Vorbim despre un drum care era la momentul respectiv într-o stare proastă, cu nenumărate gropi, adesea șoferii preferând să meargă, acolo unde se putea, pe lângă el, pe câmp, pentru a-și proteja mașinile, și ele trecute de mult de prima tinerețe. Inginerii au proiectat un dig care să apere localitatea de inundațiile frecvente. Vechiul dig nu mai făcea de mult față, iar soluția tehnică a fost refacerea sa, cu costuri destul de mari, dar cu o execuție impecabilă. Supraviețuirea digului depindea însă de creșterea vegetației care să țină pe loc amestecul de pietriș, nisip și pământ cel îl constituia, rădăcinile vegetației devenind o structură de rezistență a digului.

Nimeni nu se gândise însă să explice aceste lucruri sătenilor. Se instituiseră interdicții de a pășuna în zonă timp de doi ani, de a merge cu mașina pe dig șamd. Sătenii depindeau de pășunat, iar caprele au pășunat în zona dig-mal. Caprele au acționat ca niște mașini de tuns iarba, tunzând incluziv copacii tineri ce creșteau pe dig și ar fi trimis rădăcini viguroase în tot digul.

Sătenii depindeau de accesul spre civilizație, iar acesta se realiza pe acea șosea care arăta ca după bombardament. Dar digul era suficient de lat și mult mai plat decât șoseaua. Chiar dacă a merge pe el implica 1-2 kilometri în plus, beneficiul de a salva amortizoarele, roțile, direcția și alte părți ale automobilelor era enorm. Prin urmare s-a circulat pe dig, chiar și cu tractorul.

La prima creștere a Dunării, inundația nu a putut fi evitată. Digul era deja fisurat de la trepidațiile circulației mașinilor pe el, care nu ar fi contat dacă vegetația ar fi consolidat între timp munca inginerilor.

Într-o lume ideală, lipsa de legitimitate a digului (prioritare erau transportul oamenilor și hrana animalelor) ar fi fost abordată înainte de a decide începerea implementării soluției tehnice. Mai exact, inginerii ar fi trimis o echipă de cercetători sociali și în câteva zile ar fi aflat că sătenii au *și* alte priorități și nevoi. Dacă nu o făceau inginerii, o putea face primăria, adică tot sătenii, dar aceasta presupunea prezența unui capital educațional ridicat și resurse materiale pentru a plăti pentru expertiza cercetătorilor sociali. Aflând despre aceste nevoi (transport, pășunat), care se adăugau nevoii de protecție în fața inundațiilor, cei care implementau proiectul ar fi venit și ar fi discutat cu sătenii, în 2-4 runde de discuții la sala mare a fostei casei de cultură (satul era mic, puteai aduce mulți săteni în acea sală) despre ce nevoi au și despre cum să se apere în fața inundațiilor. Ușor-ușor ar fi propus soluția lor tehnică, iar sătenii ar fi dezbătut-o. Preotul din sat ar fi vorbit despre ea la Biserică. Primarul ar fi vorbit când se întâlnea cu unul și altul. Un facilitator comunitar ar fi petrecut câteva zile la școală, câteva după amiezi la cârciumă, câteva dimineți la buticul din sat, aducând discuția despre soluția tehnică a inginerilor. După o lună, satul ar fi vorbit deja despre soluția tehnică ca fiind a lor. După implementare, sătenii înșiși ar fi luat măsuri ca nimeni să nu calce pe dig, și nicio capră să nu se apropie doi ani de zona dig-mal.

Cu alte cuvinte, lipsa de legitimitate a soluției era doar aparentă, dar avea nevoie de intervenție prealabilă, pentru a genera sentimente de proprietate asupra soluției (englezesc *feelings of ownership* descrie mai bine fenomenul), asigurând astfel legitimitatea soluției.

Soluția tehnică nu avea nevoie de schimbări, ci doar de a fi discutată cu oamenii, astfel încât ea să fie nu doar acceptată ca atare, ci chiar co-creată: oamenii să participe la formarea ei, simțind că e ca a lor, nu adusă de cineva din exterior. Iar dacă sătenii ar fi participat efectiv la refacerea digului, era și mai bine.

Este ceea ce caută să facă și acest raport: identificăm potențiale rezistențe la soluțiile deja emise de experți, în bună măsură în procese de co-creare, iar dacă observăm lipsă de legitimitate sau reprezentări nerealiste asupra capitalurilor disponibile, putem propune căi de schimbare a acestor aspecte. Anticipând un pic rezultatele, observăm în general o legitimitate ridicată a soluțiilor propuse, ceea ce ușurează munca. Sunt însă și puncte în care recomandările noastre caută să remedieze *a priori* obstacole ce vor apărea în timpul implementării soluțiilor tehnice deja existente.

Tot acest proces asigură durabilitatea dezvoltării, nu doar la nivel de intenții, ci pe termen lung și foarte lung.

Lui i se adaugă o preocupare pentru a asigura mentenanță, întreținerea soluțiilor implementate. Adesea, proiectele eșuează în ciuda implementării corecte, pentru că ele nu au asigurată durabilitatea prin finanțarea costurilor de întreținere (Dan, 2023, p. 149). De aici nevoia de a asigura resurse pentru durabilitate sau de a genera o legitimitate care să furnizeze constant un flux de resurse dinspre comunitate.

ECONOMIE ȘI COMUNITATE:
MODELE DE DEZVOLTARE ȘI MANAGEMENTUL RESURSELOR NATURALE DE TIP COMUNITAR

Conceptul de managementul resurselor naturale bazat pe comunitate – CBNRM - (Anderson & Mehta, 2013) a devenit în ultimii ani un model instituțional larg răspândit în lume pentru dezvoltarea și conservarea ariilor protejate, cum ar fi rezervațiile naturale, delte și alte ecosisteme cu biodiversitate protejată. Conceptul se

referă la cum anume comunitățile locale se pot organiza astfel încât ele să reușească, într-un mod durabil, să își gestioneze resursele naturale. Scopul este acela de a promova dezvoltarea durabilă a regiunii vizate prin creșterea și optimizarea (co)-beneficiilor pentru cât mai multe părți interesate (Gaodirelwe et al., 2020; Mbaiwa, 2015; Van Assche et al., 2014).

Această filosofie de dezvoltare locală se bazează atât pe alegerea rațională a condiției umane în asigurarea evoluției sale, cât și pe teoria bunurilor comune ce pot fi utilizate în mod sustenabil dar cu condiția respectării normelor sociale. Acestea se referă la ideea de autonomie și recunoaștere a drepturilor instituționale ale comunității (Bromley, 1992; Ostrom, 1990), drepturilor de proprietate, de stabilire a regulilor și luare a deciziilor, a beneficiilor mutuale, etc (Boggs, 2000; Bromley, 1992; Hanna, 1993; Mbaiwa, 2004; Ostrom, 1990). Obiectivul general este acela de a crește puterea locală și controlul asupra resurselor locale, îmbunătățind condițiile de conservare, de trai dar și atitudinile oamenilor față de utilizarea durabilă a resurselor din zonele deltaice. Premisa este aceea că atunci când condițiile de viață ale comunității sunt îmbunătățite, locuitorii săi sunt stimulați să se implice social în mod pozitiv, să participe activ la viața comunitară dar mai ales să adere la principiile dezvoltării durabile (Leach et al. 1999 ; Tsing și colab. 1999). Cele 3 principii de bază ale conceptului CBNRM sunt: *rentabilitatea economică*, *descentralizarea* și *gestionarea proprietății colective*.

Valoarea economică este o resursă esențială pentru orice tip de comunitate socială. În contextul zonelor deltaice, ea se referă la valoarea atribuită resurselor naturale și faunei sălbatice de către comunitatea locală sau proprietarii de teren din acea zonă. Astfel, de multe ori, aceste zone sunt mono industrializate, punând presiune puternică asupra exploatării resurselor naturale de tip apă și pește.

Soluțiile de tip CBNRM sunt documentate în modele de bună practică dintre care prezentăm câteva în continuare. La modul general, ele propun un plan de reziliență ce presupune implementarea simultană a <u>măsurilor de reducere a impactului direct asupra mediului</u> (reducerea și limitarea consumului, turism comunitar de tip lent, agricultură ecologică, etc) cu <u>acțiuni de dezvoltare</u> a altor industrii ce au potențial de exploatare și creare de locuri de muncă. Acțiunile din urmă vizează sustenabilitatea pe termen lung a acestor zone prin diversificarea mijloacelor de trai.

Dezvoltarea și extinderea unor industrii slab reprezentante în acest moment, valorificând și alte resurse existente, precum stuful, zăcămintele naturale, legumele și fructele specifice zonei, elementele culturale, etc, pot furniza produse cu valoare adăugată, fie printr-o mai bună gestionare, fie direct prin industrializare. Astfel, locuitorii zonei deltaice sunt stimulați să reducă presiunea de pe o singură industrie (exploatarea resursei piscicole prin pescuit / acvacultură), implicit să diminueze riscul pierderii biodiversității naturale și pot explora întregul potențial economic local (viticultură, legumicultură, șantier naval, ecoturism, servicii de agrement specific Deltei, gastronomie, cultură și meșteșuguri, etc).

Viabilitatea și rentabilitatea economică decurg deopotrivă din faptul că orice inițiativă cu impact local trebuie concepută în așa fel încât să creeze oportunități economice și să îmbunătățească calitatea vieții locuitorilor, respectiv creșterea nivelului de trai în cadrul comunității. Pentru ca aceste oportunități să fie ”rentabile”, ele necesită diversitate și sustenabilitate, adică să fie capabile să genereze venituri pe termen lung.

Prin urmare, CBNRM, ca filosofie de dezvoltare bazată pe stimulente și co-beneficii, afirmă că, pentru a-și gestiona resursele în mod durabil, o comunitate trebuie să primească beneficii directe ce decurg din utilizarea lor (Gaodirelwe et al., 2020; Mazengiya, 2022; Mbaiwa, 2004, 2015; Mbaiwa et al., 2011). Mai mult decât atât, pentru a fi rentabil, deci sustenabil, adică să funcționeze în timp, beneficiile trebuie să depășească costurile percepute de comunitate atunci când își gestionează resursele. Aici survine nevoie de implicare și

asumare a responsabilității, pentru că, dacă efortul perceput este sub beneficiile câștigate, atunci abordarea nu va fi fezabilă.

Atunci când vorbim despre gestionarea resurselor naturale bazate pe implicarea comunității, ultimele două principii ale CBNRM, *descentralizarea* și *administrarea proprietății colective*, necesită o abordare în paralel deoarece ambele implică transferul deciziilor de management de la autoritatea centrală (guvern) către utilizatorii locali, promovând managementul durabil al resurselor. Unele studii conservatoriste susțin teoria descentralizării politice a resurselor naturale (Boggs 2000) ca fiind necesară pentru redistribuirea puterii și transferul responsabilității în gestionarea resurselor, de la guvernul central către comunitățile locale direct implicate (Boggs, 2000; Bromley, 1992; Ostrom, 1990). Practic, CBNRM poate fi privit ca o reformă a politicii protecționiste de conservare, care cere o abordare ascendentă a puterii administrative, de jos în sus, ce implică toate părțile interesate și afectate. Această politică descurajează utilizarea resurselor cu acces liber și promovează mai ales drepturile de utilizare în comun a resurselor.

Continuând pe acest fir logic, administrarea proprietății colective de către comunitatea locală (deopotrivă ca utilizator și beneficiar) permite acesteia să gestioneze resursele în acord cu nevoile și rolurile necesare la nivel local. Logica se bazează pe necesitatea schimbării de paradigmă, de la abordări de sus în jos la abordări de jos în sus, astfel, implicând părțile direct interesate în utilizarea și gestionarea resurselor. Așteptarea este ca prin descentralizarea resurselor naturale către comunitatea locală, ca măsură specifică CBRNM, să crească puterea locală, controlul comunității asupra resurselor dar și cultivarea spiritului de proprietate(Mbaiwa & Stronza, 2010). Un alt impact așteptat este acela că va stimula atitudini pozitive din partea locuitorilor și vizitatorilor din deltă, față de sustenabilitate, beneficii colective, încredere și participare civică, responsabilitate socială, etc, sporind implicarea comunității locale la luarea deciziilor și la inițiative civice de tip asociativ. Totodată, acest tip de strategie de dezvoltare își poate atinge potențialul de a asigura deopotrivă conservarea, dar și dezvoltarea durabilă a varii ecosisteme deltaice.

Direcțiile de dezvoltare ale deltelor urmăresc să echilibreze eforturile de conservare cu bunăstarea socio-economică a comunităților locale, recunoscând importanța implicării lor în susținerea resurselor naturale ale deltei și promovarea dezvoltării pe termen lung (Mbaiwa, 2004; WWF & Delta Alliance, 2021). Astfel, acțiunile specifice strategiilor de dezvoltare comunitară în conservarea zonei deltei includ:

- ✓ **Consolidarea capacităților de educație si formare**: Furnizarea de programe de formare și consolidarea capacităților comunităților locale pot îmbunătăți abilitățile și cunoștințele acestora în diverse domenii, cum ar fi agricultura durabilă, ecoturismul și gestionarea resurselor naturale. Acest lucru crește capacitatea comunităților de a participa activ la eforturile de conservare și de a dezvolta mijloace de trai durabile.
- ✓ **Diversificarea mijloacelor de trai**: Introducerea unor surse alternative de venit poate contribui la reducerea presiunii asupra resurselor naturale și la promovarea practicilor durabile. Printre exemple se numără sprijinirea întreprinderilor comunitare, cum ar fi producția artizanală, agro-silvicultura sau pescuitul durabil, care se aliniază obiectivelor de conservare și oferă oportunități economice comunităților locale.
- ✓ **Managementul resurselor naturale bazat pe comunitate:** Implicarea comunităților locale în gestionarea resurselor naturale promovează un sentiment de proprietate și responsabilitate. Acest lucru poate implica stabilirea unor sisteme de co-management, în care comunitățile lucrează în parteneriat cu autoritățile relevante pentru a gestiona și proteja resursele deltei, asigurând utilizarea și conservarea durabilă.

- ✓ **Ecoturismul și turismul comunitar:** Promovarea turismului responsabil care respectă mediul și culturile locale poate crea oportunități economice pentru comunități. Acest lucru poate implica dezvoltarea întreprinderilor de turism comunitar, formarea ghizilor locali, stabilirea de locuințe sau locuințe deținute de comunitate și organizarea de activități în natură ce oferă venituri comunităților, crescând în același timp gradul de conștientizare cu privire la importanța conservării.
- ✓ **Luarea participativă a deciziilor**: Implicarea comunităților locale în procesele de luare a deciziilor care le afectează mijloacele de trai și conservarea deltei întărește sentimentele de proprietate și responsabilitate. Acest lucru poate fi realizat prin planificare participativă, forumuri comunitare și includerea reprezentanților comunității în comitete sau organizații locale, astfel încât aceștia să aibă o voce în gestionarea și dezvoltarea deltei.

Utilizarea soluțiilor CBNRM propune dezvoltarea unui plan integrat cu abordare sistemică ce urmărește simultan: 1. punerea în aplicare a unor măsuri de gestionare, restaurare și protejare a ecosistemelor și resurselor naturale din deltă; 2. abordarea provocărilor societale în mod eficient și adaptativ; și 3. oferirea beneficiilor mutuale pe termen lung, extrase din menținerea echilibrului între bunăstarea umană și protejarea biodiversității deltei.

SPECIFICUL DELTEI DUNĂRII

Toată această filosofie a dezvoltării are nevoie de particularizare la trăsăturile caracteristice ale Deltei Dunării. Pe de o parte, ele depind de Deltă ca formațiune geografică, geologică, hidrologică, morfobiologică, ca sistem ihtiologic, ca habitat pentru floră și faună etc. Pe de altă parte, ele depind de caracteristicile sociale, economice și politice ale Deltei.

În fapt, discutăm aici pe de o parte despre caracteristici comune tuturor Deltelor. De aceea prima dintre secțiunile următoare se ocupă de Deltele din alte părți ale lumii, subliniind asemănări și deosebiri față de Delta Dunării, și aducând în prim plan proiectele de dezvoltare din aceste zone.

Pe de altă parte, avem caracteristici specifice Deltei Dunării. Acestea rezultă din istoria sa economică, demografică, socială și politică, toate contribuind la situația contemporană. Le abordăm foarte pe scurt în a doua dintre secțiunile care urmează. Apoi, ca element de context contemporan major, discutăm de spre strategia existentă de dezvoltare a Deltei Dunării.

SPECIFICUL DELTELOR, LA MODUL GENERAL

Deltele sunt zone formate prin acumularea de sedimente în punctul de întâlnire dintre un râu și un corp de apă mai mare, fie el mare sau lac (National Geographic, 2010). Aceste arii reprezintă ecosisteme complexe, ce furnizează resurse vitale precum apă dulce și substanțe nutritive pentru diverse specii, oferind în același timp spații propice și pentru așezarea comunităților umane și desfășurarea activităților economice. Sunt aproximativ 11.000 de astfel de Delte în lume, iar majoritatea sunt modelate, voluntar sau nu, de intervenția umană (Nienhuis et al., 2020).

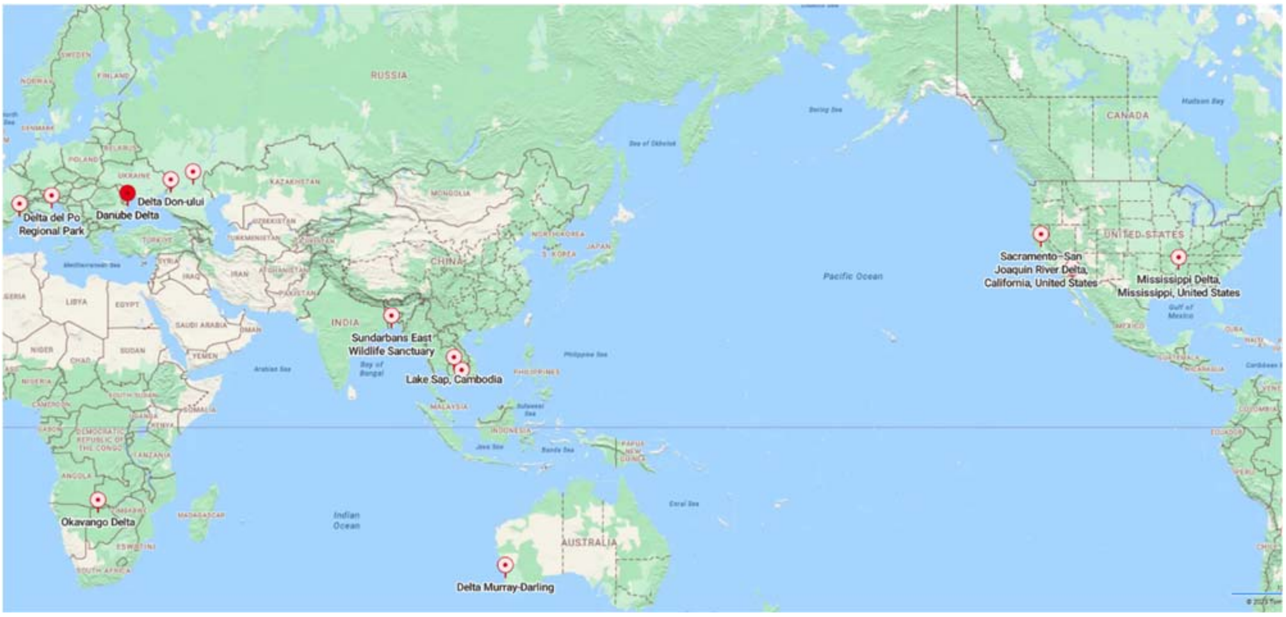
Din punct de vedere geografic, deltele variază în funcție de influența relativă a unor factori precum valurile, mareele, debitul râului și schimbările nivelului mării asupra configurării și dimensiunilor lor (Geography Notes, 2023). Tipologii mai sofisticate iau în considerare sustenabilitatea lor ecologică și factorii biofizic (John W. Day, Lane, et al., 2016; Syvitski et al., 2022).

Delta Dunării este o deltă de fluviu mare (Syvitski et al., 2022), de tip estuar, cu multe brațe (Geography Notes, 2023), aflată predominant sub nivelul mării, dar având apă dulce (Giosan et al., 2013), potențial sustenabilă geomorfic, ecologic și economic (John W. Day, Lane, et al., 2016), similară în oarecare măsură cu Deltele Ebro și Rhône (Camargue) și cu cea a Fluviului Galben (Huánghé) și cu o istorie morfogeologică și morfobiologică veche (Ayçik, Cetaku, Erten, & Salihoglu, 2004; Vespremeanu-Stroe et al., 2017), ca orice Deltă, la urma urmei.

În contextul acestei analize, am preferat să aducem în prim plan mai multe exemple de delte din întreaga lume, cât mai diverse, dar păstrând o similitudine cu Delta Dunării din punct de vedere al dimensiunii geografice. Aducem aceste exemple pentru a înțelege mai bine ce este și ce nu este unic în cazul Deltei Dunării. Am selectat 12 delte de pe trei continente, având în vedere varietatea formei și dimensiunii. De asemenea, am ținut cont de varietatea provocărilor de sustenabilitate (Day, Agboola, et al., 2016; EEA European Environment Agency, 2020) cu care se confruntă teritoriile deltaice (incluzând starea actuală, riscuri ecologice, tendințe de evoluție, măsuri de protecție, restaurare, amenajare și valorificarea potențialului acestor delte).

Este important să subliniem că, prin criteriile de selecție, am exclus din acest studiu deltele foarte mari, precum Amazonul, Nilul, Zambezi, Tigru-Eufrat, Paraná, Orinoco, Gange-Brahmaputra, deoarece acestea se confruntă de obicei cu alte tipuri de provocări, și au suferit de-a lungul timpului intervenție umană mult mai redusă (John W. Day, Agboola, et al., 2016). În plus, am omis deltele mai mici, precum Ebro în Spania. De asemenea am exclus deltele foarte populate, precum Delta Rhine–Meuse–Scheldt, localizată în Țările de Jos, și având o populație de 6,5 milioane de locuitori, care se diferențiază prin ecosistemul său atipic, determinat puternic de intervenția umană. Excludem această Deltă din Țările de Jos, mare și puternic modificată de oameni, în ciuda faptului că modelul său impresionase pe Nicolae Ceaușescu la o vizită de stat în finalul anilor 1960, și influențase politica de transformare a Deltei Dunării din anii 1970-1980 (B. Schultz, 2014), tocmai pentru că modelul respectiv nu se potrivea și nu se potrivește Deltei Dunării (B. Schultz, 2014, p. 317).

Figura 7. Amplasarea geografică a deltelor luate în considerare

Având aceste criterii în minte, pentru fiecare dintre cele 12 delte amintite propunem câte o mini-prezentare, bazată pe literatura academică și gri (rapoarte de cercetare, documente ale administrației publice, relatări din media). Mai întâi listăm setul de 12 delte, urmând o tipologie legată mai degrabă de forma lor și de elementele hidrologice definitorii (Geography Notes, 2023). Apoi le descriem mai pe larg, una câte una, grupate de această dată geografic. Această descriere mai extinsă aduce în prim plan și elementul uman, și include informații legate de programele de dezvoltare derulate în aceste locuri. Gruparea pe continente pune implicit în evidență asemănările culturale, economice și de guvernanță.

LISTA DELTELOR SELECTATE PENTRU COMPARARE: O MINI-TIPLOGIE

Ca și Delta Dunării, Delta Po este o deltă estuar, cu ramificări ale râului din care provine (Po) în canale și lacuri și aflată sub nivelul mării. Localizată în nord-estul peninsulei italice, mai la sud decât laguna venețiană, Delta del Po are o problemă de sustenabilitate geomorfică, accentuată de încălzirea climatică: marea tinde să o înghită, dar spre deosebire de Delta Dunări, un număr mare de diguri o separă față de mare.

Delta Rhône (Sudul Franței, între Marseille și Montpellier) și Delta Mississippi (estul Statelor Unite) sunt ambele delte dominate de valuri, fiind create în zone cu valuri puternice. Aceste delte au bariere (crestele costiere) care delimitează lagune.

Delta Volga (cea mai mare deltă din Europa, la vărsarea fluviului cu același nume în Marea Caspică) și Delta Donului (în Rusia, aproape de granița cu Ucraina, la vărsarea Donului în Marea Azov) sunt ambele delte Gilbert, formându-se în zone cu valuri slabe și maree neglijabilă. Aceste delte includ conuri sub-apoase și sub-aeriene, separate printr-o pantă abruptă.

Delta Râului Colorado (la revărsarea acestuia în Golful Californiei, înainte de construcția unui baraj pe râu – în anii 1930) și Delta Murray-Darling (sudul Australiei, unde râurile Murray și Darling – afluent al primului, se revarsă în Ocean) sunt astăzi delte interioare, creându-se la capătul unui râu care este practic secat sau cu debit foarte redus în urma intervenției umane și a încălziri globale. Astfel de delte conțin zone umede și mlaștini care susțin o diversitate de plante și animale.

Delta Sacramento-San Joaquin, numită și Delta California (SUA, la confluența râurilor Sacramento și San Joaquin, continuate cu o serie de golfuri la al cărui capăt regăsim San Francisco, orașul important de pe coasta Oceanului Pacific), și Delta Mekong (în sud-estul Vietnamului) sunt ambele delte dominate de maree puternice ce reflectă legătura imediată cu oceanul. Acest tip de deltă se caracterizează și prin prezența barelor de nisip.

Delta Okavango (în interiorul Botswanei, departe de oceane sau mări, acolo unde râul cu același nume întâlnește o placă tehtonică dură) și Lacul Tonle Sap (în interiorul Cambogiei) sunt ambele delte inversate, formându-se la capătul unui râu care se varsă într-un corp de apă mai mare, dar cu altitudine mai mică. Aceste delte implică inundații sezoniere. Delta Okavango este printre cele mai bine conservate din lume, intervenția umană fiind aici minimală.

Delta Sundarbans (Bengalul de Vest, aproape de granița Indiei cu Bangladesh) este o deltă cuspată, formată la gura a mai multor râuri care converg într-o proiecție ascuțită, similară unui dinte. Această deltă este cunoscută pentru pădurile de mangrove.

1. DELTA RHÔNE-ULUI, FRANȚA

Delta Rhône-ului este un complex ecologic amplasat în sudul Franței, unde râul Rhône se varsă în Marea Mediterană. Această deltă dispune de un ecosistem diversificat, format dintr-o varietate de habitate umede și uscate (UNESCO, 2019c). Camargue (sau Delta Rhône-ului) se întinde pe o suprafață de 936 km pătrați, fiind una dintre cele mai bine protejate delte din lume și cea mai mare deltă din Europa Occidentală. În mai bine de o treime din deltă, accesul oamenilor este interzis. Încă din 1970 este considerată zonă protejată, fiind inclusă în Parcul Național Camargue. Ulterior, aria a fost desemnată ca Zonă Specială de Conservare în cadrul rețelei Natura 2000 a Uniunii Europene, ceea ce înseamnă că are un statut de protecție specială pentru natură. Delta este renumită în întreaga lume pentru cele trei specii pe care le adăpostește: taurii negri, caii albi de Camargue și păsările flamingo.

Figura 8. Localizarea deltelor europene luate în considerare

În Delta Rhône-ului au fost dezvoltate proiecte care implică comunitățile locale în dezvoltarea durabilă prin **conservarea ecosistemelor și habitatelor naturale** și în **promovarea turismului sustenabil** (Rey et al., 2009). Comunitățile locale și organizațiile partenere dezvoltă aici proiecte pentru conservarea și restaurarea habitatelor naturale din Delta Rhône cu privire la revigorarea zonelor umede, a zonelor de stuf și a altor habitate specifice. Gestionarea corespunzătoare și eforturile de conservare sunt esențiale pentru a proteja acest ecosistem unic și a asigura că resursele naturale sunt păstrate pentru generațiile viitoare. În acest sens se acordă prioritate în promovarea valorilor de conservare și creșterea gradului de conștientizare asupra importanței protejării ecosistemelor, prin programe de educație în școli, evenimente de sensibilizare și excursii educaționale. De asemenea, eco-turismul susține aceste valori prin crearea unor trasee turistice, excursii ghidate, facilități pentru vizitatori și promovarea patrimoniului cultural și natural al zonei. Tot aici se dezvoltă proiecte ce stimulează colaborarea între comunitățile locale, agricultori și pescari cu scopul de a promova practicile agricole și piscicole durabile și de a reduce impactul asupra mediului înconjurător.

Similitudinile cu Delta Dunării se regăsesc începând de la necesitatea protejării speciilor aparte până la programele de dezvoltare a turismului sustenabil și campaniile de conștientizare și cooperare comunitare.

Parte a unui proiect denumit „Six delta regions”[11], ce reunește mediul academic, administrații publice și agenții de gestiune a șase delte europene (Rin, Dunăre, Albufera, Po, Blackwater, Rhône), administrația Parcului național Camargue a produs un plan de acțiune[12] ce caută să combine protejarea resurselor naturale cu nevoile comunităților locale. Planul include acțiuni legate de pescuit, promovarea turismului, dezvoltare participativă, promovarea practicilor locale, ca elemente pentru care se derulează activități de advocacy cu scopul de a deveni parte a strategiei de dezvoltare ce va intra în vigoare după 2026, când se termină perioada de 16 ani alocată celei curente.

2. DELTA VOLGĂI, RUSIA

Delta Volgăi este una dintre cele mai mari și mai importante delte din lume (NASA Earth Observatory, 2018), situată în partea de nord-vest a Mării Caspice, în Rusia. Aceasta este rezultatul depunerii sedimentelor de-a lungul fluviului Volga, creând un complex labirint de canale, mlaștini și lacuri, cu o varietate bogată de ecosisteme acvatice și terestre. Și aici au fost inițiate programe de dezvoltare durabilă pentru **a proteja ecosistemele** fragile și pentru **a sprijini comunitățile locale în gestionarea resurselor naturale** (Isaeva et al., 2019).

Importanța ecologică și habitatul natural diversificat fac din Delta Volga un important sit Ramsar (Ramsar, 2008) (zonă umedă de importanță internațională) și unul dintre cele mai importante zone de reproducere pentru păsările acvatice din regiunea eurasiatică, făcând din Delta Volga un important punct de oprire pentru migrația faunei. Numeroase specii de păsări își găsesc astfel aici locul, și, ca în orice deltă, Delta Volgăi devine și ea o atracție pentru cei ce vor să descopere aceste zburătoare.

Comunitățile locale au trăit aici de-a lungul timpului, bazându-se pe pescuit, agricultură și alte activități legate de resursele naturale (Zolotareva, 2019). Delta Volga se confruntă cu amenințări precum dezvoltarea urbană necontrolată, poluarea, schimbările climatice și modificările în regimul hidrologic. Ele provin din starea precară în care se află fluviul, după mai bine de un secol de exploatare lipsită de orice preocupare ecologică și de sustenabilitate (Dobrovidova, 2021). Destul de probabil, războiul din apropiere declanșat de agresivitatea dictaturii de la Moscova a deteriorat în ultimii ani și mai tare Delta Volgăi.

3. DELTA PO, ITALIA

Delta râului Po (UNESCO, 2019a) este una dintre cele mai dinamice și mai afectate delte din Europa, ceea ce duce la provocări de schimbare a deltei, cum ar fi tasarea, eroziunea, poluarea și schimbarea utilizării terenurilor. Situată în nordul Italiei, unde fluviul Po se varsă în Marea Adriatică, în apropriere de Ferrara, această zonă deosebită reprezintă o combinație complexă de ecosisteme acvatice și terestre, cu o biodiversitate bogată și o importanță istorică și culturală.

Ca în mai toate deltele, peisajul diversificat include zone umede, canale, lagune, dune de nisip, pajiști, păduri de sălcii și vegetație acvatică. Această zonă găzduiește o gamă largă de specii de plante, păsări, pești și mamifere. Multe dintre aceste specii sunt adaptate la mediile acvatice și salmastre, precum și la schimbările sezoniere ale nivelului apei. De asemenea, această zonă are o importanță istorică și culturală majoră, fiind locul unde se află orașe antice și vestigii arheologice.

[11] https://projects2014-2020.interregeurope.eu/deltalady.

[12] https://projects2014-2020.interregeurope.eu/fileadmin/user_upload/tx_tevprojects/library/file_1646056355.docx

Orașul Ferrara este poziționat față de Delta Po oarecum similar poziționării Municipiului Tulcea față de Delta Dunării. Delta Po este sub protecția mai multor rezervații naturale și a fost desemnată Patrimoniu Mondial UNESCO (Parco Regionale Veneto del Delta del Po, 2023) datorită valorii sale ecologice și culturale. Există eforturi pentru a echilibra dezvoltarea economică cu conservarea naturală prin planificarea gestionării teritoriului. Astfel, ecoturismul a devenit o activitate importantă care, alături de zonele cultivate și agricole, contribuie la economia locală.

În delta Po au fost implementate proiecte care vizează **conservarea biodiversității, gestionarea apelor și promovarea ecoturismului .** Măsuri de management comunitar în gestionarea resurselor naturale au fost implementate și aici ca răspuns în fața amenințărilor precum poluarea, construcția necontrolată, schimbările în utilizarea terenurilor și gestionarea apei dar și sustenabilitatea zonei de coastă (Nardin et al., 2022).

Un exemplu de schimbare a modului de exploatare este renaturarea terenurilor agricole – afectate în prezent de îndiguirile care limitează inundarea și prin urmare sedimentarea aluviunilor (John W Day, Ibáñez, Pont, & Scarton, 2019). Planul Italian de Redresare și Reziliență (PNRR) include o secțiune dedicată renaturării zonei râului Po, inclusiv a deltei[13]. Sunt alocate 357 de milioane de Euro, într-un proiect complex, aflat încă la debut, dar care pare concentrat mai ales pe soluții de natură tehnică.

4. DELTA DONULUI, RUSIA

Delta Donului este o deltă situată în sudul Rusiei, unde fluviul Don se varsă în Marea Azov. Asemenea altor delte și acest ecosistem este complex și diversificat, reprezentând o zonă de importanță ecologică și economică semnificativă (Zolotareva, 2019) (Clarke, 2011). Delta Donului este formată dintr-o rețea complexă de canale, râuri, lacuri și lagune, care se întind pe o suprafață vastă, care se plasează între orașul Rostov-pe-Don și Marea Azov, oarecum similar poziționării Deltei Dunării între Tulcea și Marea neagră. Această zonă conține o gamă diversificată de habitate, inclusiv zone umede, plaje nisipoase, stufărișuri și păduri inundabile. Peisajul variat servește ca habitat pentru multe specii migratoare și rezidente, inclusiv sturioni și păsări acvatice. Nivelul de poluare este redus spre mediu (Provini & Binelli, 2006).

Delta Donului are o importanță economică semnificativă datorită pescuitului, în special a sturionilor, dar și ca legătură comercială. Ca și Delta Dunării a fost teritoriu de conflicte între imperii, determinate în principal de motivație economică (Abeßer). Ca toate deltele, factorul antropic a jucat de-a lungul timpului un rol în degradarea sa (Belikov, Aleksyuk, Borisova, Glotko, & Rumyantsev, 2022). Măsurile de prevenție sunt de natură top-down și mai puține decât în alte delte, dar includ intervenție masivă similară celei din Delta Colorado (Rozengurt, Herz, & Josselyn, 1987).

Soluțiile de dezvoltare în Delta Donului iau în considerare agroturismul (Kazmina, Makarenko, Provotorina, & Shevchenko, 2020), sprijinit și de apariția în 2018 a aeroportului internațional Yuzhny, ca parte a eforturilor de dezvoltare a infrastructurii Rusiei prilejuite de organizarea Cupei Mondiale la Fotbal. Preocupări comune tuturor deltelor sunt prezente și aici, incluzând nevoia de a preveni inundațiile (Yaitskaya & Sheverdyaev, 2023). Aflată însă în mijlocul războiului declanșat de Rusia contra Ucrainei, delta Donului este în prezent într-o stare greu de prezis. Prezența ei în această enumerare este valoroasă mai ales pentru potențialul de transfer al cunoașterii în cazul unei intervenții internaționale după încheierea războiului amintit.

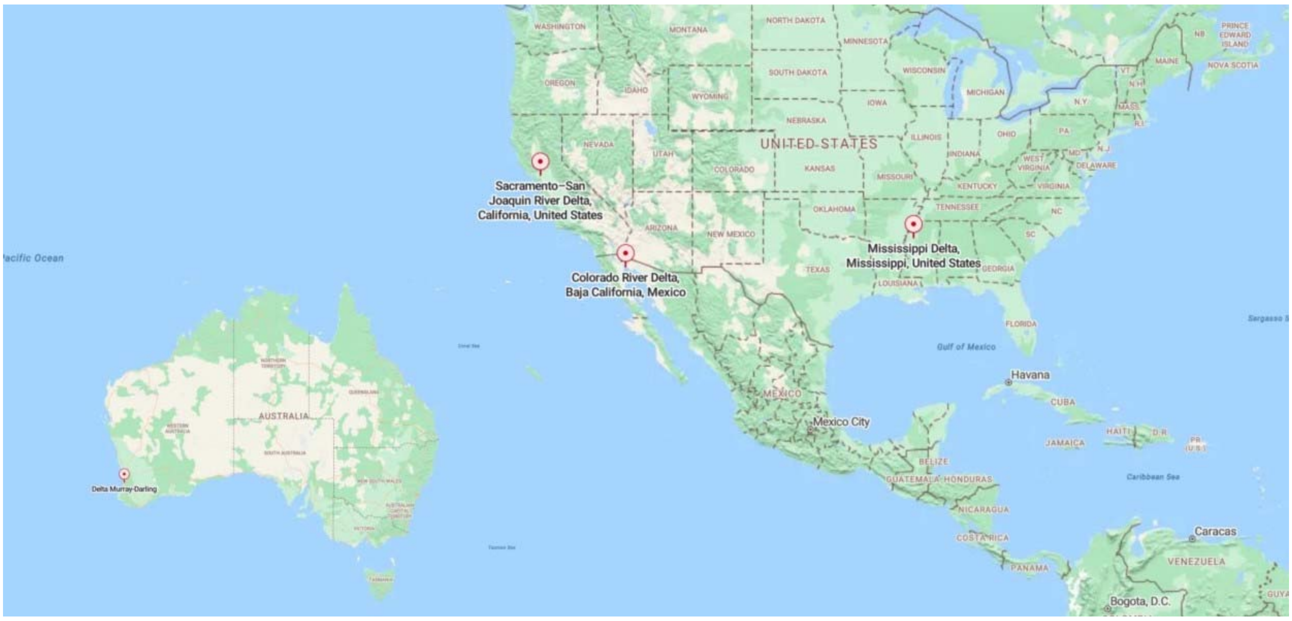
[13] https://www.adbpo.it/pnrr-po/

1. DELTA MISSISSIPPI, SUA

În Delta Mississippi (National Park Service Units, 2017), au fost implementate programe pentru **conservarea habitatelor naturale și a biodiversității, precum și pentru gestionarea apelor** și dezvoltarea durabilă a comunităților riverane. Aceste programe vizează restaurarea zonelor umede, protecția habitatelor sălbatice și **promovarea turismului ecologic.**

Una dintre principalele provocări pentru Delta Mississippi constă în echilibrarea proceselor naturale care o formează și o mențin, cu activitățile umane care o modifică și o exploatează (Giosan & Freeman, 2014). De exemplu, construcția de diguri și baraje de-a lungul râului a avut ca scop controlul inundațiilor și facilitarea navigației, irigațiilor și producției de energie hidroelectrică. Totuși, aceste structuri împiedică râul să depună sedimente și substanțe nutritive pe câmpia deltei, conducând la degradarea și pierderea terenului (Delta F.A.R.M., 2009). În plus, activități precum extracția de petrol și gaze (Restore the Mississippi River Delta, 2021), agricultura intensivă, urbanizarea și dezvoltarea industrială au crescut cererea de resurse de apă și teren, generând și un aport crescut de poluanți și contaminanți în ecosistemul deltei (Hiatt et al., 2019).

Figura 9. Localizarea deltelor din America și Australia luate în considerare

Pentru a face față acestor provocări, au fost propuse și implementate diverse strategii menite să restaureze și să protejeze Delta Mississippi și resursele sale (South Delta Planning and Development District, 2022). Printre acestea se numără:

1. diversiuni ale râului - pentru a redirecționa apa și sedimentele din râu către anumite zone ale câmpiei deltei. Aceste structuri imită procesele naturale, cum ar fi crevasele sau breșele din diguri, și au ca scop sprijinirea depunerii de sedimente, promovarea și menținerea zonelor umede, îmbunătățirea calității apei și controlul salinității, precum și susținerea habitatelor pentru pești și fauna sălbatică;
2. adăugarea de sedimente din surse externe, precum materialul dragat sau nisip din larg, în zonele deltei afectate de eroziune sau subsidență. Scopul este de a crește elevația și stabilitatea terenului,

de a reduce riscul de inundații, de a restaura funcțiile zonelor umede și de a oferi protecție împotriva furtunilor;

3. restaurarea litoralului - acțiuni care să îmbunătățească caracteristicile și funcțiile naturale ale zonei de coastă, cum ar fi insulele de barieră, mlaștinile, pădurile inundabile, recifele de stridii, pajiștile marine, etc.

Aceste măsuri au ca scop oferirea de habitate pentru fauna sălbatică, protejarea împotriva valurilor și a furtunilor, filtrarea poluanților și a nutrienților, captarea carbonului și susținerea activităților de recreere și turism (National Research Council, 2013).

2. DELTA COLORADO, SUA

Delta Fluviului Colorado, una dintre cele mai afectate delte din lume, se confruntă cu o serie de provocări și amenințări considerabile ale resursei naturale, deja aflată mult sub starea sa din urmă cu o sută de ani (Gerlak et al, 2013). Nevoia de susținere a unei dezvoltări economice accelerate a condus la construcția de baraje și canalizare pe cursul râului Colorado cu efecte negative pentru ecosistemul din regiune (Pitt, 2001). Delta Colorado este cunoscută azi pentru tensiunea dintre nevoia de a o renatura, pe de o parte, și consecințele economice și scoale ale programleor de refacere a medului, pe de alta: mai exact este vorba de a nu afecta alimentarea cu apă a orașelor din zonă, mai ales a giganților Los Angeles și Las Vegas și de a nu afecta major economia agricolă a regiunii (Grigg, 2023).

O problemă majoră o reprezintă scăderea debitului de apă ca rezultat a mai bine de un secol de exploatare a râului pentru scopuri economice (Isakowitz, 2019). Apa este destinate atât irigației cât și alimentării orașelor învecinate cu apă, iar absența ei afectează deopotrivă viața oamenilor (localitățile din zonă experimenetează întreruperi frecvenete ale alimentării cu apă), cât și cantitatea de apă disponibilă în deltă, având un efect direct asupra ecosistemelor acvatice. Numeroase specii de plante și animale au dispărut, iar solul a suferit procese de salinizare și eroziune. Se adaugă poluarea, proliferarea speciilor invazive și schimbările climatice, toate accentuând efectele negative și reducând și mai mult debitul apei.

În zonă sunt dezvoltate azi proiecte de **gestionare a resurselor de apă** (Natural Resources Defense Council, 2018), **renaturare** (Gerlak et al, 2013; González-Sargas et al, 2024) **și restructurare a activităților economice** (Grigg, 2023). Proiectele implică comunitățile locale, organizațiile de mediu și autoritățile guvernamentale (Sonoran Institute, 2019), într-un demers de natură participativă care se derulează cu cooperarea transfrontalieră dintre SUA și Mexic (Gerlak et a, 2019). Aceste proiecte vizează **utilizarea durabilă a apei** pentru agricultură, conservarea habitatelor naturale și reducerea impactului inundațiilor (Pitt et al, 2017).

4. DELTA SACRAMENTO-SAN JOAQUIN, SUA

Ecosistemul Deltei Sacramento-San Joaquin este de o importanță vitală pentru statul California, potrivit Actului de reformă a Deltei (Delta Stewardship Council, 2022), două obiective fiind prioritare: asigurarea unei aprovizionări mai fiabile cu apă pentru întregul stat și protejarea, refacerea și îmbunătățirea ecosistemului Deltei. Abordarea prezintă politici, recomandări și strategii conexe pentru realizarea acestor obiective, și propune cinci direcții strategice fundamentale pentru atingerea obiectivului de restabilire a funcției ecosistemului (Delta Plan, 2013): Crearea unor fluxuri naturale și funcționale; Restabilirea funcției ecosistemului; Protejarea terenurilor destinate restaurării și prevenirea pierderilor acestora; Protejarea

speciilor autohtone și reducerea impactului speciilor invazive; Îmbunătățirea coordonării instituționale pentru a sprijini implementarea măsurilor de protecție, refacere și îmbunătățire a ecosistemelor.

Politica acestei delte se concentrează pe consolidarea conexiunilor dintre mediul acvatic și terestru, pentru a oferi un habitat extins și a asigura hrană pentru pești și animale sălbatice, ceea ce implică un echilibru între necesitățile actuale de utilizare a terenurilor din Delta. Accentul cade aici pe necesitatea unor **programe de gestionare a resurselor de apă pentru a echilibra nevoile umane și conservarea ecosistemelor**. Problema centrală este cea explicată și în cazul deltei Fluviului Colorado: nevoia de apă și derivă din exploatarea Deltei ca sursă primordială de apă pentru întregul stat California, confruntat oricum cu secetă pronunțată. Dezbaterea publică este legată de relația nevoie umane-sustenabilitate ecologică, cu întrebarea dacă apa trebuie exportată din Deltă spre așezările umane sau dacă trebuie păstrată în Deltă pentru a susține speciile de pește de aici (Luoma, Dahm, Healey, & Moore, 2015).

Există o literatură bogată care discută despre dezvoltarea socio-economică a Deltei despre care vorbim, luând în considerare deopotrivă aspectele de protejare a mediului natural, de creștere economică și de calitate a vieții comunităților din zonă (Burton & Cutter, 2008; Kraus-Polk & Milligan, 2019; Lund et al., 2010; Madani & Lund, 2012; Shalikaran et al., 2011).

AFRICA ȘI ASIA

1. DELTA OKAVANGO, BOTSWANA

Delta Okavango (UNESCO, 2023) este una dintre cele mai bine conservate delte din lume, fiind declarată Patrimoniu Mondial de către UNESCO în 2014. Este singura deltă interioară din Africa care nu se varsă în nicio mare sau ocean, ci dispare în deșertul Kalahari. Găzduiește peste 1000 de specii de plante și 400 de specii de animale, inclusiv elefanți, bivoli, lei, leoparzi, hipopotami, crocodili etc. Hipopotamii sunt animale comune în această zonă, joacă un rol vital în menținerea canalelor, deschizându-și drumuri prin albiile înguste noaptea, când se hrănesc. Rezervația Naturală Moremi găzduiește cea mai mare concentrație de animale sălbatice din această deltă, cu specii precum leoparzi, lei, gheparzi, hiene și câini sălbatici. În Chief's Island, un sanctuar interzis oamenilor, se găsește o diversitate bogată de specii, inclusiv struți, antilope, elefanți, bivoli și babuini.

În Delta Okavango au fost implementate cu succes ***proiecte de ecoturism comunitar*** cu puternic accent pe zona de conservare. Aceste programe ***oferă oportunități de angajare, educație și servicii de sănătate satelor din apropiere, contribuind la crearea unui impact pozitiv asupra mijloacelor de trai locale***. Comunitățile locale ce dețin și operează activități specifice în calitate de operatori de turism și de cazare adoptă practici ecologice și sociale responsabile, oferind mijloace de trai durabile și contribuind astfel la eforturile de conservare.

Printre acțiunile concrete implementate aici ies în evidență cazarea prietenoasă cu mediul, turismul controlat, educația ecologică, dar și implicarea comunitară. Cabanele și taberele ecologice sunt proiectate astfel încât impactul asupra mediului să fie redus, folosind tehnologii și practici prietenoase cu mediul ca: surse de energie regenerabilă, materiale de construcție prietenoase cu mediul și practici de gestionare a deșeurilor care vizează reducerea amprentei de carbon (reducerea deșeurilor, reciclarea și utilizarea responsabilă a apei, etc.).

Numărul de turiști admis în anumite zone ale deltei este adesea limitat pentru a preveni supraaglomerarea și pentru a reduce impactul ecologic. Turismul controlat (Where To Africa Travel, 2020) oferă aici tururi ghidate de safari și observarea responsabilă a faunei sălbatice și include adesea excursii cu mokoro (canoe

tradiționale), safariuri cu barcă și pescuit de tip "prinde și eliberează". Adesea inițiativele de eco-turism sunt însoțite de programe de educație ecologică pentru a sensibiliza cu privire la importanța conservării și a practicilor durabile atât printre vizitatori, cât și în comunitățile locale.

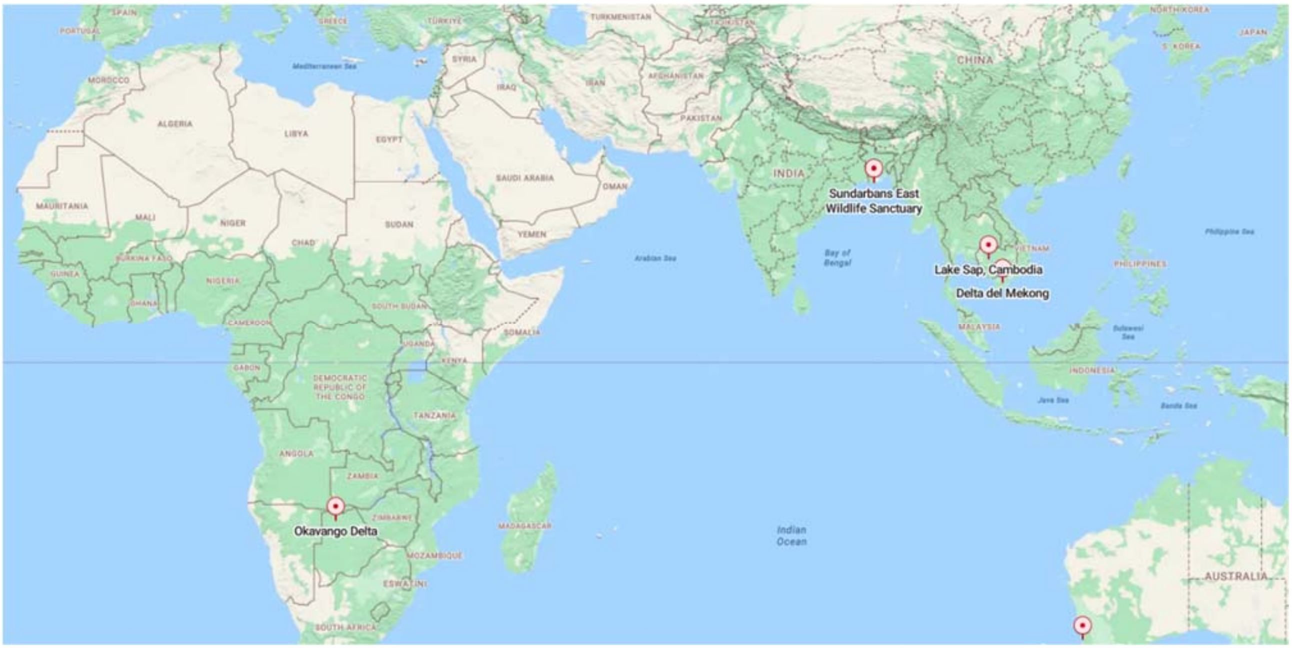
2. LACUL TONLE SAP, CAMBODGIA

Rezervația Biosferei Tonle Sap din Cambodgia este parte a Rețelei Mondiale a Rezervațiilor Biosferei UNESCO (UNESCO, 2019b), fiind recunoscută pe plan internațional ca un model de bună practică pentru dezvoltare durabilă. Deși nu este o zonă deltaică, această arie protejată dispune și ea de un ecosistem unic, cu o biodiversitate bogată și valori socio-economice și culturale semnificative pentru Cambodgia și curiozitatea satelor plutitoare (Keskinen, 2006).

Sărăcia zonei a condus la implicarea organizațiilor internaționale. Spre exemplu, UNESCO, în colaborare cu Ministerul Mediului din Cambodgia, au organizat consultări cu comunitățile locale și oficialii din zonele centrale din Cambodgia, cu scopul de a analiza situația actuală și de a colabora cu comunitățile și oficialii locali pentru a promova conservarea biodiversității, dezvoltarea durabilă și găsirea unor soluții științifice bazate pe dovezi. Consultările dintre localnici și oficiali au abordat teme de interes similare cu cele din Delta Dunării privind scăderea capturilor de pește din cauza nivelului scăzut al apei, incendiile sau distrugerea zonelor cu păduri inundate și efectele pe termen lung ale schimbărilor climatice. (Doeur & Senglong, 2022; Bahadur et al., 2020; Yoshimura et al., 2022)

Concluziile au subliniat necesitatea promovării mijloacelor de trai alternative, precum ecoturismul și apicultura durabilă. Au fost recunoscute ca priorități administrarea eficientă a resurselor naturale și adaptarea la schimbările climatice. De asemenea, s-a subliniat importanța conștientizării comunităților cu privire la beneficiile oferite de managementul comunitar. Drept urmare, comunitățile din jurul lacului Tonle (GetYourGuide, 2023) oferă excursii cu barca, experiențe culturale și opțiuni de cazare ce prezintă modul tradițional de viață. Astfel se generează în același timp venituri locale pentru a sprijini proiectele de dezvoltare, dar și conservare.

Figura 10. Deltele din Africa și Asia luate în considerare în acest raport

3. DELTA MEKONGULUI, VIETNAM

Păstrând aria geografică de referință, în vecinătatea Cambodgiei, mai exact in sudul Vietnamului, se află Delta Mekongului cu o întindere de aproximativ 40.000 de kilometri pătrați, formând o rețea complexă de râuri, canale, lacuri și mlaștini care se varsă în Marea Chinei de Sud. Delta Mekong este a treia cea mai mare deltă din lume ca întindere (Li et al, 2017). Importanța acestei delte constă în faptul că reprezintă o zonă vitală a regiuni geografice din Asia de Sud-Est, furnizând o mare parte din producția agricolă a Vietnamului, inclusiv orez, fructe și legume (World Wide Fund for Nature & Delta Alliance, 2021). De asemenea, susține o varietate de viețuitoare acvatice, cum ar fi pești și creveți.

Ca oriunde în lume, și Delta Mekong suferă datorită intervenției umane, estimându-se că aproximativ 66% din deltă suferă un proces de eroziune accelerată (Li et al, 2017), în timp ce nivelul mării crește (Samjgl et al, 2015), conducând la schimbări majore în agricultura zonei (Loc et al, 2021). Particularitatea deteriorării deltei Mekong este că procesul este recent, construcția de canale, diguri, baraje fiind realizată cu precădere în ultimele decenii (Kondolf et al, 2022). Efectele sunt însă alarmante și pot afecta o resursă esențială a Vietnamului: turismul.

Delta Mekongului este celebră pentru stilul de viață al populației sale, care trăiește în comunități construite pe piloni sau pe ambarcațiuni plutitoare unde localnicii se deplasează pe canale cu ambarcațiuni mici, iar activitățile lor tradiționale includ pescuitul și agricultura inundată. Aici există o bogată cultură a tradițiilor locale, oamenii păstrându-și obiceiurile vechi, iar satele reproduc atmosfera vieții rurale așa cum era ea odinioară.

Datorită acestei moșteniri culturale, regiunea a devenit o destinație populară pentru eco-turism, oferind croaziere pe canale și elemente de gastronomie locală specifică, cum ar fi banh xeo (clătite de orez), și fructele tropicale proaspet (Gia, 2021; Nguyen, 2022; Zhao, 2023)e. Astfel, proiectele comunitare s-au concentrat pe oferirea de experiențe culturale autentice și implicarea turiștilor în activități tradiționale. Aceste inițiative împuternicesc comunitățile locale și le oferă mijloace alternative de trai, contribuind la dezvoltarea durabilă a deltei (U.S. Agency for International Development's (USAID), 2023).

Proiectele dezvoltate în zonă includ soluții tehnice ce caută sustenabilitatea pe termen lung (Tri et al, 2023; Tran et al, 2021; Van et al, 2023) și includ consultări (limitate) ale comunităților locale și mediului antreprenorial (Hai et al, 2022; Quang et al, 2024; Vu et al, 2021).

4. DELTA SUNDARBANS, BANGLADESH ȘI INDIA

Delta Sundarbans reprezintă unul dintre cele mai uimitoare ecosisteme de mangrove din lume, găzduind o varietate remarcabilă de specii, fiind de asemenea, un exemplu al confruntărilor dintre natură și comunitățile umane în fața provocărilor precum schimbările climatice (WWF India's Mission, 2023). Întinzându-se pe teritoriile Bangladeshului și Indiei, Sundarbans este situată într-o zonă predispusă la creșterea nivelului mării și cu un risc ridicat de cicloane și inundații, mai ales în timpul sezonului musonic, la care se adaugă creșterea temperaturilor, variabilitatea precipitațiilor și frecvența fenomenelor meteorologice extreme. Aceste fenomene naturale cauzează daune masive mediului și afectează viața comunităților locale, ceea ce face ca această deltă să fie una dintre cele vulnerabile regiuni ecologice din lume.

În ciuda condițiilor dificile, există și comunități umane care locuiesc în Sundarbans (Danda, 2021). Traiul acestora se bazează în principal pe pescuit și agricultură. Viața în această zonă este dificilă din cauza

amenințărilor naturale, cum ar fi inundațiile și atacurile tigrilor. Cu toate acestea, există și aici inițiative de turism responsabil care încearcă să respecte fragilitatea mediului și să sprijine comunitățile locale prin educație ecologică și management comunitar. Programele de ecoturism comunitar oferă turiștilor oportunități de a explora frumusețea naturală a deltei, de a experimenta cultura locală și de a contribui la eforturile comune de conservare, dar și mijloace alternative de trai pentru comunitatea locală.

Un proiect aflat în desfășurare, intitulat "Support to the Management of the Sundarbans Mangrove Forests in Bangladesh (SMP-II)"(German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ), 2022) vizează implicarea comunităților locale în protejarea vastei zone de păduri de mangrove, având ca beneficiar Ministerul Federal German pentru Cooperare Economică și Dezvoltare (BMZ). Proiectul este implementat de Ministerul Mediului, Pădurilor și Schimbărilor Climatice (MoEFCC) împreună cu Departamentul Forestier din Bangladesh (BFD). Conservarea acestei regiuni devine imperativă pentru a proteja nu numai biodiversitatea sa unică, ci și modul de viață al oamenilor care trăiesc în această zonă (Sinha, 2021).

CONCLUZII DESPRE DELTELE DIN ÎNTREAGA LUME

Exemplele oferă ilustrații relevante despre cum au fost implementate inițiativele de dezvoltare durabilă, centrate pe comunitate. Succesul acestor inițiative evidențiază potențialul participării comunităților locale în procesul de planificare și luare a deciziilor, generând rezultate pozitive atât pentru mediu, cât și pentru bunăstarea locuitorilor. Documentarea modelelor internaționale de bună practică care au beneficiat de implementarea integrată sau parțială a soluțiilor de tip CBNRM a avut ca scop investigarea modului în care aceste direcții strategice pot fi adaptate specificului local al Deltei Dunării. Deși fiecare deltă are particularitățile sale unice și se confruntă cu provocări specifice, s-a constatat că multe dintre zonele analizate prezintă tematici suprapuse.

O primă constatare arată că implementarea CBNRM în diferite părți ale lumii a înregistrat atât succese cât și provocări în atingerea obiectivelor de conservare și îmbunătățirea mijloacelor de trai, evidențiind complexitatea echilibrării nevoilor locale cu prioritățile de conservare. O temă comună se compune din integrarea eforturilor de conservare, mijloacele de trai durabile și implicarea semnificativă a comunităților locale în modelarea viitorului deltelor lor.

Citirea comparativă a datelor relevă că în deltele țărilor dezvoltate, în special în Europa și America, se acordă o atenție sporită priorităților legate de conservarea și gestionarea resurselor naturale. Aceste zone prezintă o tot mai mare convergență a preocupărilor legate de reabilitarea zonelor umede și controlul inundațiilor, protejarea speciilor și refacerea habitatelor naturale, promovarea ecoturismului și a educației ecologice, adoptarea agriculturii durabile și implementarea altor măsuri prietenoase cu mediul înconjurător. Atitudinea vigilentă față de mediul natural și conștientizarea schimbărilor climatice reprezintă teme recurente în deltele din regiunile socio-economice dezvoltate, în care comunitățile locale au început să-și îndrepte atenția către identificarea unor soluții mai sustenabile pentru gestionarea resurselor de apă pe termen lung. În plus, istoricul de asociere a societății civile, împărtășirea unei culturi a responsabilității și a proprietății colective, precum și promovarea guvernanței participative, reprezintă factori care au contribuit la depășirea fazelor preinstituționalizării în dezvoltarea acestor regiuni.

În contrast, în deltele din regiunile emergente, cum ar fi Asia, Africa și Europa de Est, se evidențiază necesitatea descentralizării și armonizării capacităților comunităților locale pentru a valorifica resursele disponibile. În unele dintre aceste regiuni, inițiativele de Gestionare Comunitară a Resurselor Naturale (CBNRM) au avut un impact semnificativ în întâmpinarea nevoilor socio-economice ale comunităților prin

crearea de oportunități de angajare care nu existau anterior, reducând astfel migrația din zonele de deltă. Aici, accentul este pus pe diversificarea surselor de venit, iar acțiunile se concentrează pe oferirea de oportunități de angajare, generarea de venituri, furnizarea de servicii sociale, sprijin educațional, dezvoltarea competențelor și diverse facilități. Impactul pozitiv al acestor soluții a încurajat o atitudine mai favorabilă a comunității locale față de conservare și sustenabilitate.

Pentru orice tip de deltă, ecoturismul sau turismul comunitar reprezintă o temă cvasi-generală, comună tuturor inițiativelor de dezvoltare. Comunitățile locale, atât cele din regiunile dezvoltate cât și din cele emergente, au conectat resursele naturale cu turismul, consolidând și angajamentul lor față de conservare. Deși programele de dezvoltare a turismului responsabil fac parte din planul acțiunilor specifice CBNRM, evoluția acestuia a urmat mai degrabă fie logica unor motive economice (în regiunile emergente), fie logica unor nevoi intrinseci ca responsabilitate, participare și implicare (în țările dezvoltate). Practic, nevoile locale specifice zonelor protejate, cum sunt deltele, sunt puternic condiționate de gradul de dezvoltare al regiunii/țării din care fac parte.

Compararea informațiilor și experiențelor contribuie semnificativ la înțelegerea politicilor de dezvoltare durabilă, evidențiind atât beneficiile, cât și provocările acestora (Korbee et al., 2019; Powe, 2020). Această abordare sporește gradul de conștientizare cu privire la astfel de măsuri și oferă oportunitatea de a extrage soluții personalizate pentru a aplica acest model de dezvoltare și în alte spații protejate sau delte similare.

Tabelul 2. Analiza sintetică a situațiilor deltelor din lume

<table>
<tr><th>Cadre Deltă →
Obiectiv Strategic</th><th>Natural
(resurse naturale și fauna sălbatică)</th><th>Instituțional
(guvernanța)</th><th>Social-Economic
(investiții/finanțare)</th></tr>
<tr><td>**Dezvoltare**</td><td>Explorarea tuturor resurselor disponibile</td><td>Descentralizare</td><td>Diversificare mijloace de trai/ responsabilitate individuală</td></tr>
<tr><td>**Cooperare**</td><td>Restaurarea habitatelor naturale</td><td>Parteneriate civile public-privat</td><td>Acțiune / responsabilitate colectivă
Ownership</td></tr>
<tr><td>**Sustenabilitate**</td><td>Conservarea și protecția resurselor naturale</td><td>Guvernanță participativă</td><td>Participare și implicare comunitară</td></tr>
<tr><td colspan="4">Delte din Europa + America de Nord = cooperare + dezvoltare + sustenabilitate (obiectiv prioritar), CBNRM nu reprezintă un instrument esențial pentru aceste zone, acestea atingând deja primele două obiective, iar cel de al treilea (sustenabilitatea) este unul continuu și puternic dependent de efectele schimbării climatice.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Delte din Europa de Est + Asia+ Africa = combină parțial indicatori din cele trei obiective, sustenabilitatea fiind însă slab reprezentată, pe de o parte din același motiv ca mai sus + din istoria relativ recentă sau uneori inexistentă a stilului de guvernare și societatea civilă fragilă; aici CBNRM poate fi un instrument necesar, uneori chiar esențial, pentru îndeplinirea pe termen lung a indicatorilor vizați pentru orice strategie de dezvoltare.</td></tr>
</table>

Așa cum am argumentat anterior, CBNRM, ca linie strategică de dezvoltare, propune elaborarea unui plan integrat cu o abordare sistemică, implicând interacțiunea a trei subsisteme/cadre: cadrul natural (resursele naturale și fauna sălbatică), cadrul instituțional (guvernanța) și cel socio-economic (finanțe/investiții). Studiile de caz desfășurate în zonele deltaice descrise mai sus trag concluzii cu rezultate mixte și arată că trebuie depășite mai multe provocări contextuale pentru implementarea și extinderea filosofiei CBNRM pentru fiecare deltă în parte. Aceste provocări, adesea similare în exemplele analizate, sunt cele legate în special de schimbările climatice și erodarea cadrului natural, dar de elemente ce țin de guvernanță și suport instituțional în susținerea inițiativelor comunitare. Folosind modelele de bună practică, România poate face un pas înainte spre o mai bună adaptare și personalizare a propriilor provocări la soluțiile documentate mai sus. Este esențial ca replicarea modelelor de succes din alte părți să țină cont de contextul specific și de nevoile de conservare ale Deltei Dunării (care rămâne cea mai bine conservată deltă din Europa) pentru a asigura o implementare eficientă a strategiilor de dezvoltare, cu rezultate pozitive în acest context local.

ISTORIA DELTEI DUNĂRII PE SCURT

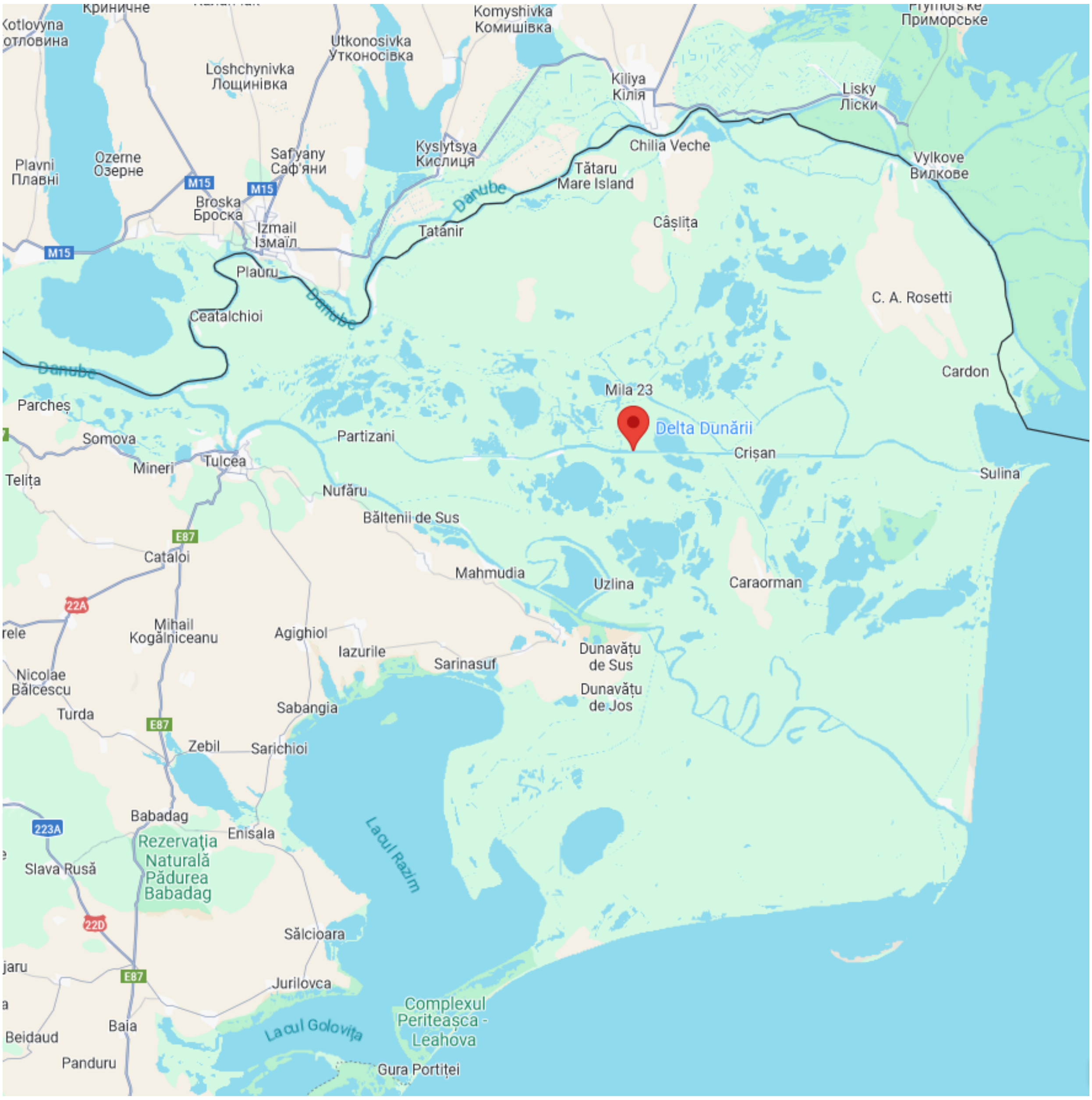
Delta Dunării are o lungă istorie geomorfică și biologică (Filip & Giosan, 2014; Fusté-Forné & Jamal, 2020), dar o mult mai puțin variată istorie a locuirii. Schimbările mari apar doar în ultimele două secole și sunt marcate primordial de un eveniment cu iz european: Înființată în 1856, Comisiunea Europeană a Dunării reglementează traficul comercial și devine unul dintre primele organisme de cooperare inter-europeană, contribuind la dezvoltarea Sulinei într-un port important (Ardeleanu, 2020; Gatejel, 2017). Era momentul în care țările vestice, ce trecuseră deja prin procesul de industrializare și creștere a populației, aveau nevoie de cerealele produse în estul continentului, iar Dunărea, ce devenise navigabilă pentru vase cu abur, oferea calea ideală de transport. De aici interesul Franței, Angliei, Prusiei în problema gurilor Dunării și a fluviului la modul general. Conform menirii sale în momentul discuțiilor inițiale, Comisiunea Dunării urma să ființeze ca instrument de reglementare timp de doi ani, cu scopul de a pune ordine pe Dunăre (Ardeleanu, 2020). Avea însă să fie activă până în 1948, când războiul rece îi pune practic capăt activității. Prezența ei poate fi privită ca un precursor al actualelor instituții europene. Dincolo de această însemnătate continentală, Comisiunea Europeană a Dunării, a marcat punctul de schimbare majoră a istoriei Deltei Dunării.

Anterior, gurile Dunării constituiau un permanent câmp de război turco-rus (Motoc, 2018), în timp ce negustori din mai toate imperiile europene ale momentului se luptau efectiv între ie pentru a transporta mărfuri pe Dunăre, asigurând fluxul comercial între Viena și Constantinopol (Gatejel, 2017; van Assche, Teampau, Devlieger, & Suciu, 2008). Rușii, germanii, habsburgii, și Imperiul Otoman se împiedicaseră succesiv unii pe alții să pună stăpânire pe ieșirea Dunării spre mare (Ardeleanu, 2020; Bartov & Weitz, 2013; Gatejel, 2016). Interesul era pur comercial, controlul Dunării însemnând deopotrivă din bani din taxe și din comerț efectiv.

Reglementarea acestui comerț vine laolaltă cu facilitarea sa: taxarea devine clară, negustorii sunt protejați de atacurile (mai degrabă piraterești) rusești sau turcești, brațele Dunării din Deltă nu sunt lăsate să se colmateze, permițând astfel navigația. Practic, urmează o perioadă de relativă stabilitate, în care Delta devine deschisă spre populare și oamenii încep să influențeze mediul natural, căutând să îl stăpânească.

Reglementările Comisiunii Dunării au influențat direct și indirect diversificarea activităților umane din Deltă. Comisiunea se implică în discuții despre lucrări de amenajare ale Deltei, cu precădere hidrologice, într-un efort de a „civiliza și disciplina natura” (Ardeleanu, 2020). Efectele imediate sunt vizibile prin creșterea populației, pentru că, altfel, pescuitul și creșterea animalelor rămân principalele moduri de a produce ceva. Structura etnică se modifică și ea, urmând de fapt un proces ce se declanșase cu un secol mai devreme.

Figura 11. O hartă a Deltei Dunării (extrasă de pe Google Maps)

Delta fusese relativ nelocuită, din motive de dificultate a vieții într-un teritoriu permanent inundabil și în care agricultura se putea practica cel mult limitat. Populația nou-venită este atrasă de trei cauze majore, pe care le listăm, în paragrafele imediat următoare, urmând a le detalia pe măsură ce construim restul expunerii despre istoria Deltei.

Fără a opta pentru o ordine cronologică sau a însemnătății numerice, începem enumerarea fluxurilor migratorii cu mișcările de populație din interiorul Imperiului rus, constând în grupuri etnice persecutate în regimul țarist și care se refugiază și pe teritoriul relativ nelocuit al Deltei: lipoveni, ucraineni, cazaci, ruși, germani. (Motoc & Manole, 2015)

În al doilea rând, se adaugă veniri și plecări de populație de populație dinspre și înspre Imperiul Otoman. Administrația de la Constantinopol fie aduce programatic turci și tătari ca să populeze Delta, fie retrage populație (turci), fie prilejuiește bejania unor grupuri etnice (bulgari) care trec și prin Deltă. (Motoc, 2018; Văidianu et al., 2015)

În fine, dar nu în cele din urmă, avem populații care profită de regimul mai liberal de după instituirea Comisiunii Dunării: mocani din Transilvania care primesc drept de pășunat în Dobrogea, diverși negustori atrași de Sulina ca porto-franco. Comisiunea este de altfel încă prezentă în imaginarul colectiv al locuitorilor Sulinei ca expresie a vârstei de aur a orașului (van Assche et al., 2008). În fapt, prezența ei și a traficului pe Dunăre a creat pentru o vreme o imagine a Deltei ca hibrid între marginea lumii și centrul ei (van Assche et al., 2008): deși aflată la marginea lumii civilizate, Delta marcase granița prin localitățile ei majore și delimitase sistematic restul lumii de Grecia Antică, Imperiul Roman, Imperiul Bizantin, Imperiul Otoman, Imperiul Țarist, Europa. Totodată, ca punct de conexiune între imperii sau între imperii și restul lumii, Delta constituise (mai ales după 1856) locul unde se decidea soarta comerțului, Sulina fiind un Europolis (în termenii lui Jean Bart), ceea ce atrăgea populații. Iar populația, ca să locuiască în Deltă, cu resursele secolelor XVII-XX, avea nevoie să ia în stăpânire natura, afectându-i starea.

Istoria Deltei poate fi privită într-adevăr ca o istorie a schimbărilor demografice. În secolul al XVIII-lea populația românească era predominantă, dar în anii 1700-1800 se așază în zonă turci, tătari, cazaci, ruși, ucrainieni (Motoc, 2018; Văidianu et al., 2015), iar după ce comerțul este liberalizat numeroase alte etnii pot fi întâlnite în zonă. Finalul anilor 1700 și începutul secolului al XIX-lea aduc cu sine apariția de noi așezări: Sfântul Gheorghe, Dunavăț, Murighiol, Pârlita, Beștepe (Motoc & Manole, 2015). Ele sunt înființate de grupuri etnice diverse: cazaci, ruși, români, ucrainieni și vor deveni în timp plurietnice. Retragerea populației turcești din zonă, după războaiele dintre Imperiul Otoman și Rusia dintre 1806 și 1812 (Motoc & Manole, 2015) oferă prilejul expansiunii restului locuitorilor în fostele zone locuite de turci. Șvabii din Imperiul Rus încep și ei o primă migrație din Rusia[14], alegând și Dobrogea ca destinație, alături de Prusia sau Canada (van Driel-Murray, 2012), și stabilindu-se în sate precum Malcoci, Cataloi, Ciucurova (Motoc & Manole, 2015). Sosiri de bulgari, transilvăneni și tătari se adaugă acestei dinamici populaționale în secolul al XIX-lea.

Călători străini ce străbat Dunărea și lasă memorii în urma lor menționează prezența în Sulina a unor comunități grecești și menționează grupuri de negustori italieni, armeni, germani în orașele din apropierea Deltei (Tuluş, 2011), precum și în Sulina (Teampău & van Assche, 2015). Este probabil ca și în (restul) Deltei să regăsim astfel de comunități, dar mult mai mici, dat fiind numărul mc de locuitori din epocă. O parte dintre aceste etnii sunt menționate și în relatările recente despre Deltă (Teampău & van Assche, 2015).

Viața din Deltă se complică din nou la finalul secolului al XIX-lea: Începând cu 1896, pescarii pot pescui în apele Dunării (care aparțin statului) doar în schimbul plății unei taxe (dijme). După 1912, comercializarea peștelui devine monopol de stat, ceea ce sărăcește pescarii nevoiți să vândă la prețul impus de autorități (Şandru, 2010). Războiul aduce un stres suplimentar, reducând cererea și posibilitățile de a vinde.

În debutul secolului al XX-lea, activitatea lui Grigore Antipa, care se apleacă asupra problematicii de dezvoltare a zonei, activând și ca guvernator al pescăriilor statului, aduce cu sine schimbări legislative și ulterior de dezvoltare majore (Antipa, 1914; Negrea, 2004; Şandru, 2010). Antipa este cel ce inițiază legi ale pescuitului, care între altele interzic activitatea respectivă în perioada reproductivă a peștilor. De numele lui Antipa se leagă numeroase lucrări de luare în stăpânire a spațiului natural, precum Canalele Dunăvăț și Dranov, care permit nu doar navigare, dar mai ales înmulțirea peștelui și dezvoltarea comunităților de pescari. Apar drumuri, precum cel ce permite accesul din Jurilovca spre cherhanalele din zonă, în care Antipa implică suportul regelui Carol I. Lucrările sunt sistate o dată cu izbucnirea primul război mondial, fiind reluate abia după 1930. (Şandru, 2010). Dincolo de marile lucrări, sunt însă și inițiative locale, urmare a agregării intereselor locuitorilor pentru a produce bunul comun: „în cursul anilor 1924-1929, locuitorii comunei Chilia Veche, județul Tulcea, și-au unit forțele și au îndiguit și asanat bălțile din ostroavele Tătaru și Cernovca, pe

[14] o a doua va fi după 1990, spre Germania reunificată.

care le dețineau în arendă de la Pescăriile Statului, pentru a le apăra împotriva viiturilor, transformându-le în pământ cultivabil. De aici reușeau să obțină, în anii agricoli normali, recolte relativ bune” (Şandru, 2010).

Practic, perioada de după 1900 este cea în care Delta începe a fi exploatată industrial, mai ales pentru stuf și pește, populația crește, apar coloniștii români, apar localități precum Vulturul, Mila 23, viitorul Crișan etc. (Mihnea, Mandru, & Bran, 2008), localizate ca și în secolele precedente în apropierea zonele bogate în pește (Gâştescu, 2009). Se consolidează malurile Dunării și începe construcția de diguri, aducându-se în exploatare agricolă parte din teren. Beneficiarii sunt mai ales proprietarii mai înstăriți, de regulă organizați în „sindicate ale proprietarilor funciari rural” care de altfel inițiază astfel de proiecte, în timp ce micul fermier neputând benefica de efectul îndiguirilor datorită lipsei capitalului pentru a înființa ferme (Şandru, 2010). Cooperative de pescari preiau pescuitul pe zone mici dar clar delimitate, ceea ce eficientizează exploatarea peștelui, dar nu garantează supraviețuirea acestor organizații, care au caracter mai degrabă efemer (Stan, 1975).

Grigore Antipa avea să fie invocat ca exemplu de numeroși guvernatori ai Deltei după 1990. Spre exemplu, în 2022, Teodosie Gabriel Marinov se revendică implicit de la modul de exploatare piscicolă promovat de Antipa: „Grigore Antipa a avut o idee extraordinară: a împărțit delta în zone relativ mici pe care le-a dat în stăpânire pescarilor, înființând, totodată, și pescăriile statului. Pescarii erau cei care păzeau zona de eventualii braconieri. Sunt și acum legende despre cum erau pedepsiți cei care erau prinși că braconau, umblau la scule, care scuturau sculele altor pescari. Nu puțini au fost și cei care au dispărut cu totul.” (Iancu, 2022). În 2020, Liviu Mihaiu explica despre propria sa ședere, de doar șase luni, ca guvernator al Deltei: „Nimeni, de la Antipa încoace, nu a luat măsurile pe care le-am luat eu. Și anume: Interzicerea vânătorii. Am salvat sute de mii de suflete de la moarte.; Introducerea regulamentului de construcții și urbanism în Delta Dunării, ca să nu mai faci blocuri P+10 pe acolo.; Sturionii.” (C. Alecu, 2020) Un politician, Trifon Belacurencu, avea să îl invoce pe Antipa într-o declarație politică susținută în Senatul României în 2009, ca inspirație pentru politicile de pescuit pe care le propunea (Belacurencu, 2009)

Perioada comunistă aduce cu sine industrializare și mai accentuată și transformarea locului într-un șantier gigant (Văidianu et al., 2015). Stuful este exploatat intens (pentru a produce hârtie, carton), se construiesc blocuri la Maliuc, cu intenția de a construi de fapt un întreg oraș, se continuă construcția de diguri, ceva mai mult de 100.000 de hectare devin teren agricol.

După 1990, „agriculturizarea” Deltei avea să fie reprezentată drept o imixtiune din partea regimului comunist (van Assche et al., 2008, p. 123). Așa cum am arătat deja, ideea de a exploata masiv în scop agricol Delta nu aparținea însă autorităților comuniste, ci le preceda, fiind susținută puternic de Anghel Saligny (Posner & Armas, 2015; Văidianu et al., 2015), de aici și un conflict cu Antipa (Negrea, 2004): Saligny susținea îndiguirea totală a Luncii Dunării și a Deltei. Antipa era pentru o soluție de inundare controlată, mai apropriată de regimul natural: se îndiguiau doar zonele locuite, permițând astfel inundarea terenurilor agricole, și controlul aluviunilor (Bacalbașa-Dobrovici, 2004). În anii 1930 dezbaterea publică includea chestionarea soluției de îndiguire folosită, cu trimitere la eșecul soluției similare în albia fluviului Mississippi (Posner & Armas, 2015) și presimțind problemele ecologice experimentate astăzi de lunca Dunării și de Deltă. Anticipând istoric, probleme similare regăsim în prezent și în alte delte, precum în Delta Po, Delta Ebro, și Camargue, în toate trei îndiguirile reducând aluvionarea terenurilor prin inundare (John W Day et al., 2019).

Revenind la dezbaterea interbelică românească, aceasta este întreruptă de război și rămâne practic fără urmări după 1950. Autoritățile comuniste reiau politica de îndiguire, și o fac și mai asiduu folosind ca pretext inundațiile majore din 1963 (Posner & Armas, 2015). Inundațiile însă continuă. Cele din anii 1970 determină un flux migrator spre localitățile mari din vecinătate: Tulcea, Constanța (Văidianu et al., 2015), dar și intensificarea îndiguirilor, ceea ce nu împiedică noi inundații, chiar majore în 2005 (Mihnea et al., 2008).

Dilema centrală în această luptă cu inundațiile rămâne cea legată de a opta între, pe de o parte, de a stăpâni natura și menține coloniile umane din Deltă (Mihnea et al., 2008), sau, pe de altă parte, de a căuta o renaturare totală – readucerea Dunării la statutul de teritoriu permanent inundabil, dar reflectând starea sa naturală, și având ca revers pierderea de suprafețe agricole și așezări umane. Evident, întrebarea este de fapt unde să pui limita dintre cele două opțiuni.

Istoria arată că de-a lungul Dunării erau 42000 km^2 de terenuri inundabile înainte de înființarea Comisiunii Dunării, iar azi doar 19% dintre ele mai sunt inundabile (Posner & Armas, 2015). Probabil cifre similare ca magnitudine pot fi regăsite și în Deltă. Aceasta face ca relația om-natură să nu mai fie simplă, iar renaturarea totală ar presupune renunțarea la unele așezări umane. În scurta descriere din acest capitol, am arătat cum, de-a lungul istoriei, apar mereu noi așezări în Deltă, de regulă urmând sau determinând noi îndiguiri și remodelări ale spațiului natural. De aici o tensiune suplimentară între renaturare și prezența umană. Ei i se adaugă tensiunile de natură economică despre am discutat în introducerea acestui volum.

Completând schimbările din timpul regimului comunist, să notăm că după 1954, pescăriile din deltă sunt reorganizate ca regii de stat. Etnic vorbind, asistăm la o românizare, prin plecarea unei părți grecilor spre Grecia (Teampău & van Assche, 2015), precum și o mică parte a rușilor, ucrainenilor, lipovenilor și armenilor spre URSS, la îndemnul autorităților militare sovietice și a unora dintre liderii naționaliști ai comunităților respective (Șandru, 2001).

După 1990, România experimentează dispariția controlului centralizat discreționar al puterii comuniste (Voicu, 2005). Vidul instituțional este acoperit de nevoia de a reinventa moduri eficiente economic de a face. În Deltă, exploatarea stufului se dovedește supradimensionată sau cel puțin înapoiată tehnologic, iar locurile de muncă aferente dispar.

Este exemplară povestea Maliucului. Institutul de Cercetări de la Maliuc, înființat în anii 1950 și având ca scop studiul stufului, era proiectat să fie parte a unui oraș industrial, botezat pompos „drept oraș al științei" (Motoc, 2016). Maliuc era un ostrov un locuia, se pare, un pescar ucrainian, și unde începând cu 1956 s-a construit o localitate pornită de la 0, dedicată exploatării stufului. Din nou, ideea exploatării stufului nu era nouă, ci provenea de la Antipa. Diriguitorii comuniști o preiau, și construiesc acest centru de cercetare, și aduc populație în blocurile amplasate imediat după aceea în localitatea astfel apărută. O întreagă activitate economică este pusă la punct, având ca exponent, spre exemplu, Trustul de Amenajare si Valorificare a Stufului-T.A.V.S., înființat și el în 1956 la Maliuc. Stuful este recoltat, ambalat și transportat naval la Chișcani, în sudul Brăilei, unde este folosit ca materie primă pentru a fabrica hârtie. Activitatea se dovedește mai degrabă ineficientă, iar în anii 1970 investiția în oraș se oprește, nu se mai fac construcții și nu se atinge planul ca localitatea să ajungă la 2000 de locuitori, iar Institutul se îndreaptă și spre alte zone, precum studii legate de vânătoare și pescuit (Motoc, 2016). După 1990, întreaga industrie de la Maliuc se dovedește ineficientă economic și practic dispare. Același lucru se petrece cu instalațiile industriale din Sulina (van Assche et al., 2015). Este pentru prima oară când Delta experimentează șomaj (Boja & Popescu, 2000). Locul Institutului este luat în prezent de alte activități: în 2016, presa consemnează despre transformarea clădirilor dedicate cândva cercetării într-o tabără pentru copii defavorizați (Bigea, 2016).

Dincolo se specificitatea Maliucului, anii de după 1990 se dovedesc grei pentru întreaga zonă. Nu doar industria decade, dar și agricultura, care se dovedise mai degrabă ineficientă și prost planificată (van Assche et al., 2015) și asupra cărei ineficiență existaseră probe ignorate însă în anii 1970-1980 (B. Schultz, 2014). Delta devine rapid un loc lipsit de ofertă de locuri de muncă (Apostol et al., 2005), în ciuda unor creșteri recente (Peptenatu et al., 2022), cu rate de sărăcie ce depășesc 40% (Văidianu et al., 2015), cu populație în declin (Drăghici et al., 2022), acoperită de o rețea de servicii de sănătate deficitară (Marin et al., 2022; Voicu,

Fărcășanu, Mustață, Deliu, & Vișinescu, 2023). Ca în întreaga Românie, emigrația devine o strategie de viață[15], completând plecările spre Tulcea sau alte orașe mai mari din România. Azi, sunt aproximativ 14-15.000 de locuitori în întreaga Deltă, localizați în 28 de sate și un oraș (Sulina)

Nu doar oamenii au plecat. Precum întreaga Dunăre inferioară, Delta cunoaște o scădere a populației de pești, consecință a activității umane ce perturbă echilibrul la nivel de ihtiosistem (Bănăduc, Rey, Trichkova, Lenhardt, Curtean-Bănăduc, 2016; Keiter et al., 2009; Teodorescu & van den Kommer, 2020). De aici și parte din dificultățile întâmpinate de pescari. În ultimele două decenii a apărut o tensiune între micii antreprenori din pescuit și reglementările privind pescuitul (Damian, 2019; Teodorescu & van den Kommer, 2020), cu întrebări care baleiază de la potențialul de supraviețuire a pescarilor (Teodorescu & van den Kommer, 2020) la recomandarea de a încuraja pescarii să folosească instrumente tradiționale de pescuit și să adauge portofoliului de activități turismul ecologic (Damian, 2019). În același timp, reglementarea pescuitului devine mai precisă, numărul de autorizații ca pescar licențiat fiind în creștere constantă (Damian, 2019).

Planul de transformare agricolă a Deltei a fost stopat imediat după 1990 (Bacalbașa-Dobrovici, 2004) și au apărut varii eforturi de renaturare (Bacalbașa-Dobrovici, 2004; Gomoiu, 1996; Mihnea et al., 2008; Văidianu et al., 2015). Deși în general a fost raportată o atitudine mai degrabă favorabilă renaturării, există rezistență la proiectele respective (Bursan & Mitroi-Tisseyre, 2016; Dorondel et al., 2021), privite adesea de către oamenii din Deltă ca pe un împrumut din lumea vestică, fără legătură cu realitatea locală (van Assche et al., 2008). În context, natura însăși devine o „traumă” (van Assche et al., 2015), presiunea spre protejarea ei fiind asociată de către localnici cu dificultăți de a avea un trai acceptabil. Absența implicării localnicilor în designul proiectelor de renaturare este frecvent identificată drept cauză a relativului eșec al acestora (Bursan & Mitroi-Tisseyre, 2016; van Assche et al., 2008). În unele cazuri, cum ar fi protecția speciilor de păsări, contradicția cu nevoile economice ale comunității apare imediat în discuție: păsările consumă pești, constituind în reprezentările sociale din Deltă astfel o concurență pentru pescari (van Assche et al., 2015).

Ca în întreaga Românie, istoria Deltei este redescoperită după 1990. Sunt recuperate relatările istorice despre Comisiunea Dunării, evitând exagerările impuse de propaganda comunistă (Ardeleanu, 2020), este readus în prim plan rolul lui Antipa și cel al lui Saligny (Şandru, 2010), este revăzut rolul grupurilor etnice . Lucrările arheologice mai degrabă sporadice în perioada comunistă, reîncep timid după 1990 și, mai ales, după 2000, scoțând la iveală elemente din vechile așezări ale zonei și chiar așezări până atunci necunoscute precum Taraschina (Motoc, 2016) sau așezarea de la Dâmbul lui Haralambie (Mihail et al., 2014).

Analizele recente realizate în Deltă s-au concentrat în general pe istoria naturală a locului (Bănăduc et al., 2016; Bell et al., 2001; Vespremeanu-Stroe et al., 2017), pe consecințe relativ recente ale intervenției omului prin construcții (Filip & Giosan, 2014; Giosan et al., 2013), pe dezvoltare economică legată de pescuit (Damian, 2019; Teodorescu & van den Kommer, 2020) și mai ales de turism (I. N. Alecu, Creţu, Ştefan, Creţu, & Beia, 2016; Croitoru, Rus, Man, Malairău, & Matei, 2022; Dima, Burlacu, & Buzoianu, 2020; Pintilii, Gruia, Grecu, Crețu, & Carboni, 2022; Soare et al., 2022; Tătar, Herman, Dehoorne, & Zarrilli, 2017). Soluțiile de dezvoltare propuse sau analizele situației din Deltă sunt uneori bazate pe simple înșiruiri de statistici (Damian & Dumitrescu, 2009; Peptenatu et al., 2022; Pintilii et al., 2022)

Pentru a atrage, turismul are nevoie să poată oferi lucruri interesante pentru turiști. Lucrările amintite mai sus iau în considerare gastronomia, istoria locului, păsările, tradițiile, peisajul ca elemente de atracție. Sunt lucruri pe care le regăsim (parțial) și în strategia curentă de dezvoltare a Deltei Dunării și pe care le-am abordat și în metodologia de analiză folosită.

[15] Emigrația este menționată în treacăt de van Assche, Teampau, Devlieger, and Suciu (2008).

ÎNAPOI ÎN CONTEMPORANEITATE: STRATEGIA DELTEI DUNĂRII

În contextul descris mai sus, programele de dezvoltare au de rezolvat dilemele de natură ecologică, socială și economică ale Deltei. Ele se suprapun în bună măsură peste conflictele dintre protejarea resursei naturale și eficiență economică, dintre întoarcerea la modurile tradiționale de a face, pe de o parte, și a folosi tehnologia contemporană, pe de alta, cu impactul ambelor asupra calității vieții oamenilor Deltei.

Tabelul 1. Direcțiile Strategiei Deltei Dunării adoptate în 2016

Obiectiv strategic 1. Păstrarea valorilor naturale unice printr-un management de mediu ghidat de știință și prin consolidarea comunităților locale în rolul acestora de protectori proactivi ai acestui patrimoniu mondial unic • *Pilonul I: Protejarea mediului și resurselor naturale*
Obiectiv strategic 2. Dezvoltarea unei economii locale verzi, incluzive, pe baza consumului și a protecției durabile, eficientă din punct de vedere al resurselor, valorificând avantajele comparative ale zonei și beneficiind de sprijinul unor servicii publice îmbunătățite • *Pilonul II: Îmbunătățirea economiei* • *Pilonul III: Îmbunătățirea conectivității* • *Pilonul IV: Asigurarea serviciilor publice*
Principiu director de dezvoltare a strategiei • *Pilonul V: Promovarea eficienței, accesibilității și sustenabilității*

Strategia Integrată de Dezvoltare Durabilă a Deltei Dunării, adoptată de Guvernul României în 2016, are ca orizont de timp anul 2030. Planul de acțiune inclus urma a fi implementat până în 2020 cu posibilă amânare a termenului până în 2022, cu precizarea că amânarea prevăzută încă din faza de proiectare va deveni fapt doar dacă Consiliul Europei aprobă extinderea perioadei. În plus, strategia preciza dintr-un bun început că Planul de Acțiune nu poate acoperi oricum toate obiectivele Strategiei.

Strategia propune cinci piloni majori, primii patru corespunzând la două obiective strategice, iar ultimul fiind transversal și corespunzând unui principiu director de dezvoltare a strategiei. (Tabelul 1). Primii trei piloni se referă exclusiv la infrastructură, economie și la resursele naturale. Al patrulea aduce în prim plan alimentarea cu apă, managementul deșeurilor, sănătatea, educația, protecția socială. Al cincilea se referă la eficiența implementării și aduce în acest contest trei „obiective sectoriale” importante:

- Asigurarea unor servicii publice eficiente și rentabile
- Îmbunătățirea planificării strategice și bugetare bazate pe dovezi, la toate nivelurile de guvernare din regiunea Deltei Dunării, în vederea sprijinirii obiectivelor economice și de mediu
- Intensificarea utilizării modalității participative de luare a deciziilor, în sinergie cu obiectivele de mediu și cele economice

Este util să notăm absența discuției despre porturi. Porturile sunt de regulă sisteme sustenabile complexe (Allan, Godfrey, & Allan, 2008; Meyer, 2019; Meyer & Nijhuis, 2013). Sulina și Sfântu Gheorghe pot juca rolul de agenți de dezvoltare, dar situația geopolitică și nevoia de a proteja mediul stau în calea utilizării lor ca atare. Tulcea, ca element de intrare în Deltă dinspre Dunăre este luat însă în seamă de Strategie. De asemenea, este util să observăm o analiză a acestei strategii (Diaconu, Popa, Peptenatu, & Negm, 2022), care

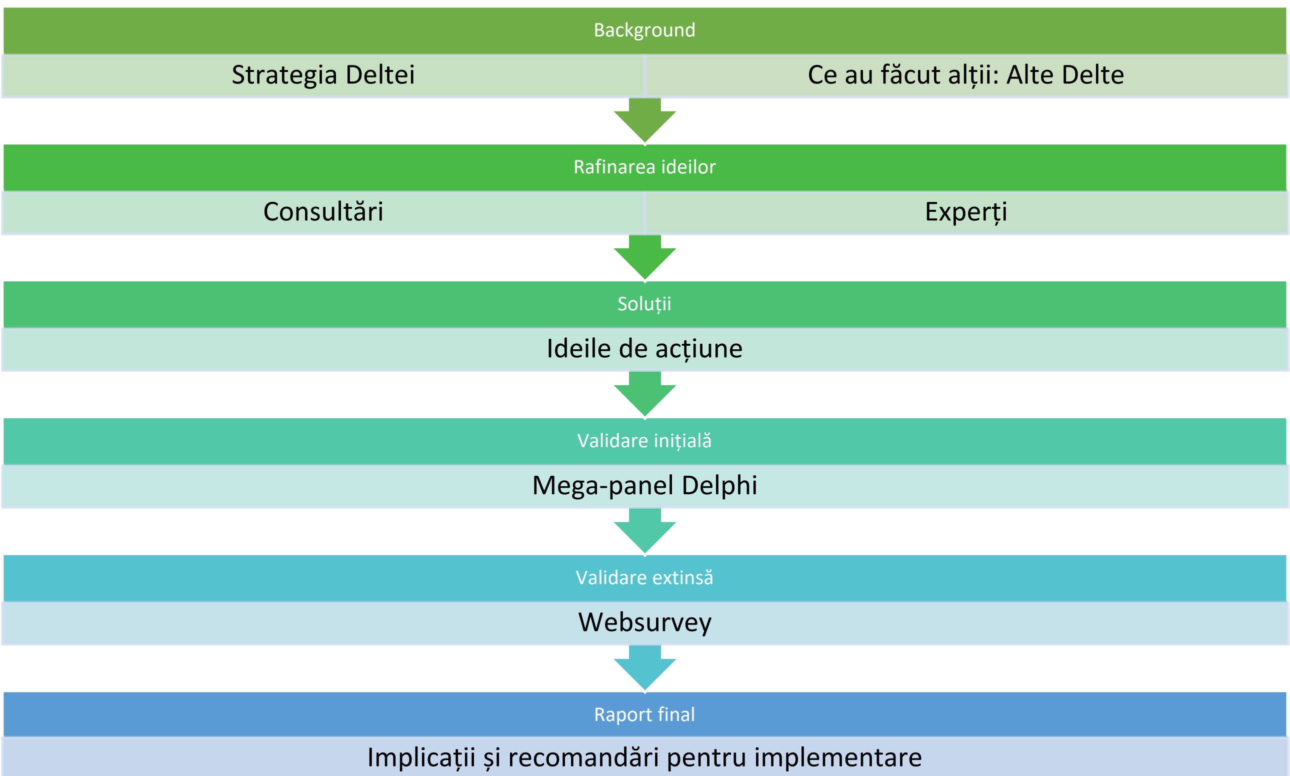
o tratează ca pe o propunere pur economică și promovează o discuție din care comunitățile locale și opiniile lor lipsesc aproape cu desăvârșire.

Volumul de față aduce o perspectivă diferită, complementară: investigăm ce cred oamenii despre posibilele dezvoltări ale Deltei. Ultimele două obiective ale Strategiei sunt relevante pentru demersul de față: preluând idei construite pe baza primilor patru piloni, căutăm să identificăm căi prin care planificarea strategică se bazează pe dovezi și propunem o abordare explicit țintită spre a accentua latura participativă definită de Strategia Deltei. În acest mod ajutăm strategia să devină o strategie a comunităților Deltei care cooperează într-o comunitate mai largă spre producerea eficientă a bunului comun: Delta.

METODOLOGIA FOLOSITĂ PENTRU COLECTAREA DE DATE DE LA STAKEHOLDERI

Abordarea pe care o folosește aplicația realizată în Deltă este doar o particularizare a metodologiei propuse în prima parte a volumului. Ea este descrisă sintetic în Figura 12. Punctele de plecare sunt *Strategia integrată de dezvoltare durabilă a Deltei Dunării* corelată cu analiza experiențelor implementării de programe de dezvoltare în alte Delte și cu soluțiile de dezvoltare propuse în literatura analizată și discutate în secțiunile anterioare precum și în introducerea cestui volum. În centrul atenției regăsim desigur nevoia de a înțelege cum privesc localnicii și experții turismul, tradițiile, gastronomia, pescuitul, renaturarea, oferta de servicii sociale și educaționale din Deltă. Plecând (parțial) de la aceste puncte de interes, Asociația „Ivan Patzaichin" Mila 23 a realizat consultări cu experți din Deltă, cu accent pe generarea de idei de acțiune in Deltă și cu sprijinul Administrației Rezervației Biosferei Delta Dunării (ARBDD), cea care ne-a permis să consultăm rezultatele consultărilor realizate.

Figura 12 Fluxul realizării studiului de față

Ideile de acțiune astfel conturate au fost supuse atenției publicului mai întâi într-un nou proces de co-creare. Am folosit în acest sens o versiune ajustată a panelului Delphi propus in metodologia amintită. Dorința a fost în principal de a disemina cât mai mult ideile deja create, și doar în secundar de a general noi idei. Prin urmare nu am folosit un panel îngust de experți, ci un mega-panel de aproape 150 de persoane. Aceștia constituie stakeholderi de varii tipuri. În primul rând sunt oameni din Deltă, fie ei activiști, antreprenori, reprezentați ai administrației publice locale și județene. În al doilea rând sunt administratori ai Deltei de la nivelul central (național), precum și activiști sau antreprenori cu interese directe legate de Deltă.

Experimentul a constituit o reușită parțială. Sunt peste 600 de accesări ale platformei create, dar relativ puține comentarii, arătând că dorința de a extinde mult panelul conduce la pierderea responsabilității individuale și a dezvoltării de sentimente de loialitate față de proces. Pe de altă parte, intenția este de a deschide instrumentul spre dezbatere publică, ceea ce sprijină formarea unei comunități de idei în jurul acestei platforme.

În pasul următor am diseminat un chestionar prin email către contactele din mega-panel, precum și pe grupurile de Facebook identificate în Deltă și în județul Tulcea (232 de grupuri). În plus, o reclamă plătită a rulat timp de 7 zile pe Facebook (cea din urmă a ajuns la 25.057 de utilizatori, a adus 863 de click-uri – adică vizualizări complete ale anunțului despre sondaj, convertite în final în 90 de chestionare completate; au fost și 9 share, 3 comentarii și 2 salvări ale postării inițiale. Ținta reclamei au fost locuitori din județul Tulcea, din județele riverane Dunării, precum și din București/Ilfov).

Chestionarul a fost adresat explicit locuitorilor din Deltă și celor care au responsabilități administrative sau interese directe în Deltă. Evident, nu putem verifica dacă între respondenți sunt doar persoane din grupul nostru țintă, dar există o bună probabilitate ca intrușii să fie foarte puțini, practic neglijabili ca număr.

Pentru a crește ratele de răspuns am oferit 3 premii în vouchere eMag și șase cărți, prin tragere la sorți a nouă dintre participanții la sondaj care ne-au indicat separat dorința de a participa la concurs și ne-au lăsat datele de contact. 144 respondenți și-au manifestat intenția de a participa la concurs.

Chestionarul a cunoscut 371 accesări, conducând la 367 completări (respondenți ce au completat cel puțin o parte a întrebărilor), dintre care 201 respondenți au răspuns la toate întrebările (restul au abandonat pe parcurs). Baza de date este disponibilă spre analiză oricui este interesat, fiind postată ca parte a unui dataverse[16]. În eșantionul rezultat, 70 dintre respondenți provin din localitățile din Deltă, 79 din alte localități din județul Tulcea, 34 din județele din jur (Constanța, Brăila, Galați), 94 din alte județe (în principal din București/Ilfov), 2 locuiesc în afara țării, iar 93 nu au precizat unde locuiesc. 10 respondenți au absolvit cel mult gimnaziul, 10 au o pregătire vocațională, 43 sunt absolvenți de cel mult liceu, 28 au urmat o formă de învățământ terțiar fără diplomă universitară (postliceal, școală de maiștri sau facultate neterminată), 60 au absolvit nivelul de licență (BA) al unei universități, 104 au absolvit master, doctorat sau facultate de 5 sau 6 ani, iar restul nu au indicat ce fel de educație au. 52% dintre cei ce au precizat gender-ul sunt bărbați, iar 48% femei. Media de vârstă este de 50 de ani, cel mai tânăr respondent având 23 de ani, iar cel mai vârstnic 75.

Scopul a fost să luăm pulsul respondenților în ce privește câteva dintre temele esențiale rezultate în discuția despre ideile de acțiune. Eșantionul rezultat nu este unul reprezentativ, ci unul de disponibilitate. Eșantioanele de disponibilitate permit mai ales comparația între grupuri de status, dar scopul nostru este mai larg. Dorim să vedem prin sondaj care sunt opiniile celor mai proactivi dintre cei din populația țintă. Aceștia constituie de fapt vectori de influență ai comunităților locale și opiniile lor sunt cele care cântăresc mult în

[16] Voicu, Bogdan; Țălnar-Naghi, Dana; Jantea, Alina; Frolu, Teodor; Ștefania, Sahanschi, 2023, "Delta 2023", https://doi.org/10.7910/DVN/OIWBL7, Harvard Dataverse, V1, UNF:6:VpzWKMcl+yFH3st7Kxr8lw== [fileUNF]

proiectele de dezvoltare. Cum websurvey-urile atrag de regulă răspunsuri de la membrii mai activi ai comunităților, eșantionul rezultat face exact ceea ce ne-am propus: aduce în prim plan opiniile acelor stakeholderi care au potențial de a influența viața comunității. Prin urmare, în ciuda barierei lipsei de reprezentativitate, rezultatele sunt relevante pentru scopul analizei de față. Există însă un corolar: pentru unele întrebări importante sunt opiniile tuturor stakeholderilor, pentru altele doar ale celor care locuiesc în Deltă, iar pentru toate este important să observăm dacă există diferențe între categoriile de respondenți date de localizare: din Deltă, din județul Tulcea (dar nu din Deltă), din județele din jur, respectiv din zona Bucureștiului (acolo unde sunt localizate agențiile centrale cu responsabilități în gestiunea Deltei).

Fiind vorba de un eșantion neprobabilistic, inferența statistică este dificilă. Cu alte cuvinte, nu putem spune exact dacă ceea ce observăm la nivelul eșantionului poate fi generalizat la nivelul întregii populații. În câteva dintre analizele prezentate am inclus însă și intervale de încredere 95%, pentru a indica unde s-ar situa rezultatele dacă eșantionul ar fi tratat drept probabilistic.

În plus, putem trata eșantionul ca fiind cvasi-probabilistic dacă ținem cont de dimensiunea sa și realizăm analize multivariate. Spre exemplu, să presupunem că vrem să spunem cât de multă încredere au respondenții în sistemul de justiție (itemul nu este în chestionar, îl folosim doar ca exemplu ipotetic) și să diferențiem în funcție de gender (bărbați vs. femei) și educație (absolvenți de universitate vs. restul). Atunci vom analiza variația încrederii în Justiție pentru femei și bărbați ca și cum ar fi perfect identici din punct de vedere al educației, vârstei, ocupației, sectorului de activitate, localității în care stau, dacă au completat și chestionarul pentru premiere (având în minte că motivația celor ce nu o fac ar putea fi diferită de a celorlalți). Metoda de analiză este bine-cunoscută în toate științele, se numește analiză de regresie multiplă. Pentru că respondenții sunt grupați natural în localitățile de proveniență, rulăm mai toate analizele în paradigma regresiei, dar folosind modele ierarhice (multinivel). Avem grijă ca în cuprinsul capitolelor ce urmează să folosim un limbaj accesibil, netehnic, pentru a facilita înțelegerea oricărui cititor. Detaliile tehnice sunt plasate în general in note de subsol.

Ca mod de prezentare a rezultatelor, oferim mai întâi tabele descriptive, arătând care sunt tendințele generale, fie la nivelul eșantionului, fie la nivelul celor ce locuiesc în Deltă, fie pentru toate categoriile de localități. Apoi detaliem, studiind variația dintre grupuri de status.

Această abordare ne permite să spunem care tipuri de locuitori sunt mai favorabili sau mai puțin favorabili soluțiilor de dezvoltare propuse. Susținerea de către respondenți a soluțiilor respective nu este obligatorie, fiind mai important care categorii resping și care consideră soluțiile respective drept legitime, și mai ales in ce grad. În cazul raportului de față, anticipând rezultatele prezentate în secțiunile următoare, toate soluțiile propuse spre evaluare celor chestionați se bucură de o bună susținere la nivelul celor ce au răspuns chestionarului.

PRINCIPIILE DE ACȚIUNE PRELIMINARE

Consultările preliminare și analiza exemplelor din alte delte a condus la structurarea unei abordări asupra modului de dezvoltare a Deltei constituit din câteva linii de acțiune majore:

1. Întărirea cooperării dintre comunitățile Deltei
2. Dezvoltarea unor reguli de transport și turism care să favorizeze
    a. deplasarea lentă în interiorul Deltei
       și
    b. dezvoltarea unor puncte multiple de interes în Deltă

3. Redescoperirea și încurajarea altor industrii în afara turismului, plecând de la practicile și tradițiile Deltei
4. Facilitarea dezvoltării prin intermediul unor lideri care să promoveze aceste linii strategice, să încurajeze soluții de respectare a regulilor și să furnizeze catalizatori ai dezvoltării.

În continuare, descriem pas cu pas aceste idei de acțiune, care transpun în practică și direcții propuse de *Strategia Integrată de Dezvoltare Durabilă a Deltei Dunării*. Ele constituie elemente ce sunt rafinate prin consultări publice suplimentare în capitolele dedicate studiilor sociologice și pe care se construiesc implicațiile din capitolul final.

SUPRASTRUCTURA: COOPERAREA ÎNTRE COMUNITĂȚI

COOPERAREA DINTRE COMUNITĂȚI: ORGANIZAȚII ȘI INSTITUȚII DIN DELTĂ

În atenția Strategiei Deltei Dunării se află conservarea mediului, respectiv dezvoltarea economiei, transportului și a serviciilor publice. Însă cei care pun aceste lucruri în mișcare, conform principiilor contemporane de dezvoltare a zonelor naturale protejate, sunt ***oamenii***. Consultările preliminare despre ideile de dezvoltare durabilă a turismului, a agriculturii și pisciculturii din zonă, a transportului și serviciilor publice, au relevat nevoia de a găsi mijloace de a capacita cooperarea între oameni și comunități.

Gestiunea Deltei și dezvoltarea sa sunt procese ce nu pot fi realizate fragmentat, măcar pentru faptul că apa, păsările, peștii nu sunt elemente fixe, încorsetate unui teritoriu dat, ci sunt fluide, au propria dinamică, circulă în întreg perimetrul Deltei și în afara acesteia, neputând fi restricționate administrativ. Exploatarea și protejarea acestor resurse naturale au, prin urmare, nevoie de colaborarea tuturor comunităților Deltei. Situația este identică cu cea a majorității ariilor naturale protejate și, cu certitudine, cu cea din toate deltele populate de dimensiuni similare și cu o densitate a locuirii similară Deltei Dunării.

Comunitățile sunt reprezentate la nivel formal de către autoritățile locale. Cooperarea între diferitele comunități din Deltă implică astfel capacitatea organizațiilor și instituțiilor administrației locale de a coopera. Palierele cooperării sunt multiple. Acesta presupune consolidarea colaborării regionale, precum și capacitatea de dezvolta accesa și mobiliza fonduri internaționale alocate liniilor strategice relevante (de exemplu, finanțarea combaterii schimbărilor climatice).

Apar două linii de acțiune esențiale:

1. Cooperare între instituțiile din Deltă și organizațiile prezente local, cu două dimensiuni importante:
    a. colaborarea între autorități, indiferent de nivel. Este vorba, pe de o parte, de dezvoltarea de proiecte comune între mai multe municipalități ale Deltei, iar pe de altă parte de cooperarea cu autoritățile de la nivel județean și central.
    b. cooperarea cu antreprenori locali și nu numai locali. Spre exemplu, dezvoltarea de modele de afaceri cu trecerea de la câștiguri economice individuale pe termen scurt la beneficii pe termen lung pentru mai mulți beneficiari impune cooperare și protejarea reciprocă a intereselor pe termen lung.
2. Cooperare transfrontalieră. Flora, fauna și apele Deltei nu pot fi încorsetate statal, ele aflându-se și curgând nu doar pe teritoriul României, ci și în Ucraina. Prin urmare, elementele de cooperare specificate la punctul anterior trebuie extinse transfrontalier.

DIMENSIUNEA PARTICIPATIVĂ

Dincolo de cooperarea organizată la nivel administrativ, există un fundament mai profund și anume cooperarea în interiorul comunităților și participarea la decizie. Un rol important revine aici încrederii în oameni și instituții, precum și prezenței organizațiilor neguvernamentale. Cooperarea se manifestă și la nivelul cooperării antreprenoriale, cu scopul de a multiplica câștigurile, de a dezvolta industrii orizontale șamd. Toate acestea depind însă, așa cum afirmam, de încredere și de experiență de cooperare anterioară.

ELEMENTELE DE CATALIZARE

Concluzia firească este legată de nevoia de a documenta capacitatea de cooperare a comunităților Deltei, pornind de la oamenii Deltei. Construind pe baza metodologiei de dezvoltare a ariilor naturale și a considerațiilor despre resursele de capital social, rezultă nevoia de a investiga sociabilitatea oamenilor Deltei, încrederea în oameni, încrederea în instituții, încrederea în rolul antreprenorilor.

ELEMENTELE CENTRALE ALE STRATEGIEI

Obiectivele strategice primordiale ale *Strategiei Deltei Dunării* sunt legate de protejarea mediului și de dezvoltarea unei economii locale verzi. În substrat apar comunitățile ca element de asigurare a durabilității și dezvoltarea de servicii publice. Comunitățile constituie suprastructura umană și au fost tratate în secțiunile anterioare ca premise prealabile ale dezvoltării. În continuare abordăm pe scurt ideile legate de dezvoltare economică și a resursei umane.

PROTEJAREA MEDIULUI: PREZENȚA RESURSELOR NATURALE ȘI RENATURAREA

Nevoia de a proteja mediul este afirmată de către aproape oricine azi. Este însă arareori chestionată măsura în care oamenii consideră cu adevărat mediul drept o resursă și în ce măsură îl prioritizează.

Apar de aici trei întrebări esențiale ce decurg din consultările derulate la primii pași.

În primul rând este afirmarea mediului ca resursă. Întrebare asociată este legată de măsura în care această resursă este definită ca resursă și de oamenii Deltei.

A doua întrebare se leagă de opțiunea strategică esențială: protejarea mediului. Este oare mediul prioritar pentru oamenii Deltei? Ținta finală a oricărui proiect de dezvoltare este calitatea vieții curente. Este greu să motivezi pe cineva să protejeze calitatea vieții generațiilor următoare sacrificând propria calitate a vieții sub nivelul așteptat al viitorului. Prin urmare, este important de văzut ce definesc oamenii Deltei drept important pentru calitatea vieții lor și care le sunt prioritățile imediate reale.

În al treilea rând este însă important să vedem în ce măsură transpunerea în practică a nevoi afirmate de a proteja mediul este cu adevărat sustenabilă acțional. Un bun prilej este de a studia opiniile cu privire la procesele de renaturare (sau „resălbăticire” – rewilding) și, mai precis, de post-renaturare. Renaturarea presupune aducerea terenurilor în starea lor naturală, prin eliminarea elementelor de contaminare, „restaurând habitate funcționale” (Tănăsescu, 2017) în care speciile diferite trăiesc ca și cum intervenția

umană nu ar fi apărut deloc. Practic, vorbim despre crearea unor zone neatinse de dezvoltarea tehnologiei și care coexistă cu spații modelate de civilizațiile umane.

Aplicat la specificul Deltei, renaturarea spațiilor publice survine de regulă asupra unor terenuri ce au fost concesionate în trecut cu scop economic sau au avut pur și simplu alte destinații, iar acum sunt în posesia primăriilor. Renaturarea poate fi urmată de conservarea acestor terenuri ca arii protejate, de redarea lor în circuitul comercial, de folosirea de către localnici etc.

Înțelegerea opiniilor despre renaturare și utilizare post-renaturare ne poate oferi o măsură a ce înseamnă cu adevărat protejarea mediului pentru oamenii din Deltă și pentru stakeholderii Deltei.

TRANSPORTUL

Transportul constituie un element cheie al Deltei Dunării. O bună parte a localităților este inaccesibilă auto, ceea ce implică nevoia de deplasare pe apă. Deplasarea pe apă este însă costisitoare și necesită timp. Creșterea vitezei de deplasare devine costisitoare pentru calitatea mediului, dăunând florei și faunei, calității apei, stabilității ecosistemului în ansamblul său.

Propunerea de acțiune este de a institui ***transportul cu două viteze***: intrarea în Deltă dinspre punctele unde se poate ajunge pe uscat poate fi realizată cu transport mai rapid, dar în interiorul Deltei, mai ales pentru turiști, transportul se poate realiza lent (cu ambarcațiuni cu motor cu combustie cu viteza limitată; cu ambarcațiuni electrice cu viteza limitată sau cu ambarcațiuni cu vâsle).

TURISMUL

Turismul este tributar acestei nevoi de deplasare mai lentă, dar și atracțiilor turistice existente. Cele din urmă sunt manipulabile: pot fi organizate trasee noi, locuri noi de atracție turistică, pot fi inventate moduri de a face, inclusiv prin împrumut de metode din alte zone turistice. Întrebarea este în ce măsură apare legitimitate în ce privește dezvoltarea de atracții în alte locuri ale Deltei în afara celor deja „clasicizate” și în ce măsură apare înțelegerea că astfel de strategii favorizează turismul de mai lungă durată și este condiționată de cooperarea între antreprenori, între localități.

ALTE INDUSTRII

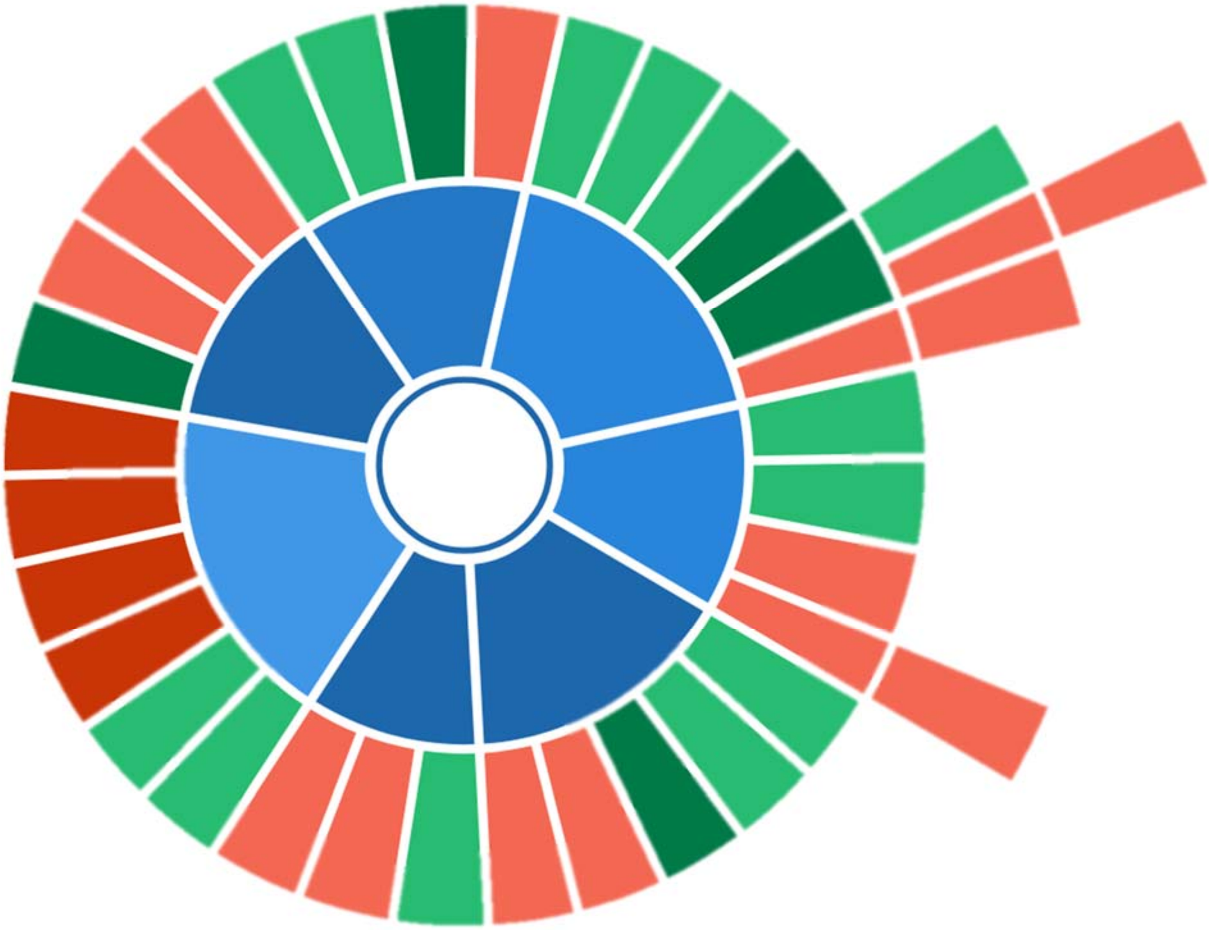
Delta conține diferite alte resurse bazate pe economia tradițională a zonei, incluzând aici agricultura, pescuitul, utilizarea stufului, industriile creative axate pe recircularea tradițiilor. Consultările inițiale au condus la concluzia că utilizarea acestor elemente poate fi utilă ca acțiune de dezvoltare durabilă.

RESURSA UMANĂ ȘI SERVICIILE SOCIALE

Consolidarea capacității de educație și formare, precum și asigurarea accesului la servicii medicale au rezultat din consultări a fi elementele centrale ale nevoii de a dezvolta resursa umană din Deltă.

Dată fiind claritatea liniilor de acțiune așteptate, am preferat ca să folosim panelul Delphi nu atât pentru a genera soluții, cât mai ales pentru a testa relevanța soluțiilor propuse și a populariza mai apoi exercițiul de consultare prin intermediul chestionarului. Am invitat cei 150 de stakeholderi selectați să reacționeze la un set de trei teze, revenind cu remindere și adăugând mereu elemente. Stakeholderii au adăugat și ei elemente, rezultând structura din Figura 7, în care segmentele albastre sunt tezele de pornire propuse, iar părțile verzi sunt argumente pro, cele roșii fiind argumente contra, după cum detaliem în cele ce urmează.

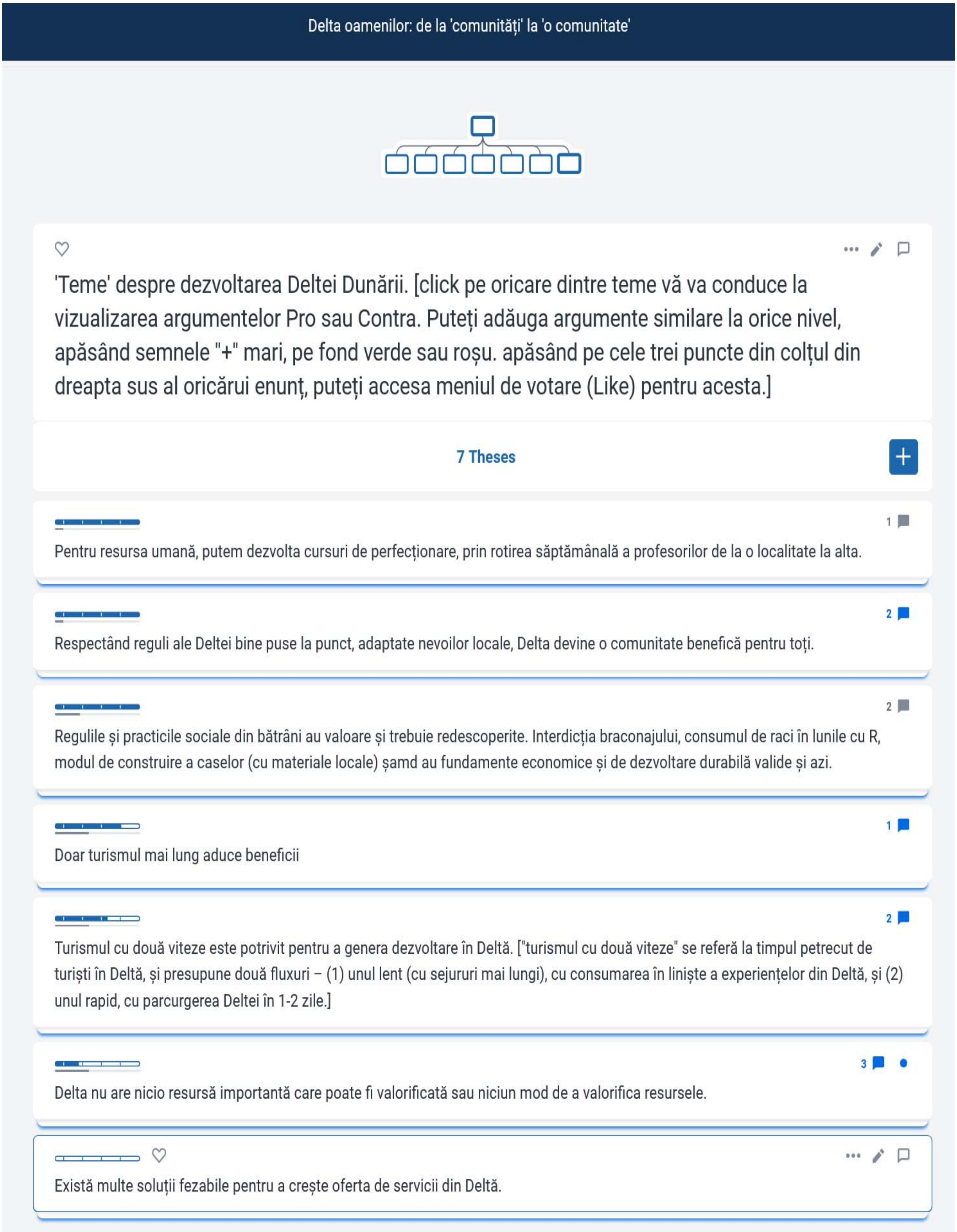
Figura 13. Structura răspunsurilor în panelul Delphi

S-a pornit de la cele șase teze pe care le-am propus, ilustrate în Figura 8. Ele aduc în prim plan idei despre resursele umane din Deltă, respectarea regulilor, tipul de turism și transport. Specificarea în argumente pro și contra aduce suplimentar în prin plan elemente despre cooperare, tradiții creative, cultură locală. Le prezentăm în continuare ca material brut, anonimizând numele celor ce au contribuit la dezbatere.

Înainte de orice să notăm însă că tezele au fost formulate voit uneori mai incisiv, cu scopul de a stârni reacții. Alteori, formularea scurtă a fost însoțită de comentarii care să permită detalierea.

Figura 14. Cele șase teze de start din exercițiul tip Delphi

Comentariile și argumentele formulate pentru fiecare teză sunt expuse în cele ce urmează.

Teza 1. Respectând reguli ale Deltei bine puse la punct, adaptate nevoilor locale, Delta devine o comunitate benefică pentru toți.
<u>Comentarii</u>: • Reguli de acces pe canalele Deltei in ceea ce priveste ambarcatiunile (CP), viteza de deplasare si comportamentul aferent • legislatie stricta (suficient de „dura” pentru a corecta comportamente si actiuni ce afecteaza arealul) privind regulile specifice Deltei va asigura premise pentru o comunitate benefica pentru toti. <u>Argumente PRO:</u> • Se poate crea o comunitate cu o deviza comuna - iubim si respectam natura <u>Argumente CONTRA:</u> • nu exista reguli in acest moment • Oricum oamenii nu respectă regulile.

Teza 2. Regulile și practicile sociale din bătrâni au valoare și trebuie redescoperite. Interdicția braconajului, consumul de raci în lunile cu R, modul de construire a caselor (cu materiale locale) șamd au fundamente economice și de dezvoltare durabilă valide și azi.
<u>Comentarii</u>: • Nu e vorba că bătrînii ar fi ştiut ceva ce noi nu mai ştim azi. E despre faptul că legislaţia actuală nu mai permite localnicilor să ia parte la managementul activ al Deltei, iar acest fapt produce efecte inverse - localnicul devine distructiv. • În general, este important să valorificăm învățămintele din trecut și să le adaptăm la nevoile și provocările actuale, pentru a construi o societate mai sustenabilă și mai rezilientă în fața schimbărilor globale.Însă, după cum a spus si domnul [din_comentarul_anterior] legislația actuală nu mai permite localnicilor din Delta Dunării să participe la managementul activ al acesteia. Cei mai buni gardieni ai Deltei, au fost dintotdeuna locuitorii săi, și credem ca tot aceștia ar trebui lăsați să își exprime punctul de vedere în privința deciziilor ce se adoptă de diverse forumuri ce nu au călcat niciodată într-o localitate din Deltă și nu știu ce înseamnă viața aici.Interdicția braconajului: fiind născuți și crescuți în Delta Dunării, vă putem spune că nu vedem o îmbunătățire în ceea ce privește braconajul, din contră, acesta este la nivel mult mai mare față de vremurile de care spuneți dumneavoastră și nu ne referim la localnicii care prind 2 pești pentru a mânca. Credem ca o soluție este repopularea Deltei cu pește,decolmatarea periodică a canalelor, reguli mult mai stricte privind deșeurile și poluarea, facilitarea pescuitului pentru locuitorii Deltei la orice specie de pește în vederea consumului propriu, iar pentru pescuitul comercial ar trebui găsite soluții de mijloc și nu interzicerea totala (drept dovadă, vecinii noștrii de la granițele cu Marea Neagră pescuiesc nestingheriți la orice specie de pește), reintroducerea zonelor piscicole (pentru repopularea cu puiet). Acestea sunt doar câteva din problemele pe care le observăm privind aceast prim aspect. Consumul de raci: locuitorii Deltei nu prind și nu mănâncă niciodată raci în perioadele de înmulțire a acestora,de ce ? pentru că sunt slabi și nu se alege nimic din ei după fierbere. Cererea de raci în perioadele în care nu sunt neapărat comestibili,vine tot de la necunoscători, pescarul doar se adaptează cererii pieței de consum. Soluția poate sa fie poate o campanie de informare a publicului larg, cu privire la faptul că racii nu sunt buni în lunile în care se înmulțesc, astfel scade cererea și se evită prinderea inutilă a acestora. Construirea caselor cu materiale locale: acest subiect este unul și mai sensibil, dat fiind că din punct de vedere legislativ nu credem ca este permisa construirea unei case din chirpici cu furci si acoperiș din stuf cum se făcea cândva.Singurul lucru care reprezintă un potențial în ceea ce privește folosirea de materii prime locale,este acoperirea caselor cu stuf.Dacă s-ar implementa facilitați fiscale pentru societațile comerciale care recoltează și manipulează această materie primă, cu siguranță am vedea la orice pas toate casele din Deltă acoperite cu stuf,s-ar regenera cum o făcea și altă dată, iar incendiile de stuf uscat nu s-ar mai produce. Din punctul nostru de vedere, localnicii devin distructivi in Delta Dunării ca un efect al următoarelor cauze:

Teza 2. Regulile și practicile sociale din bătrâni au valoare și trebuie redescoperite. Interdicția braconajului, consumul de raci în lunile cu R, modul de construire a caselor (cu materiale locale) șamd au fundamente economice și de dezvoltare durabilă valide și azi.

legislația este deficitară, măsurile de protecție sunt prea restrictive, condițiile grele de trai ale oamenilor locului , locurile de muncă puține, chiar inexistente în unele localități mai izolate, nivelul educațional foarte slab, izolarea de restul lumii etc.

Argumente PRO:

- poți avea o micro-industrie bazată pe aceste norme. Spre exemplu Delta se poate promova ca producător de acoperișuri de stuf.

  Comentariu:
  Acesta trebuie sa fie motto-ul acestei actiuni: Leadership-ul acoperisurilor cu stuf, al caselor din chirpici, al coloristicii traditionale locului pot fi generate de comunitatile din Delta. Batranii sa aiba loc la aceasta masa si sa instruiasca/invete generatiile tinere ce si cum se face din acest punct de vedere

Argumente CONTRA:

- din pacate materialele durabile nu mai pot fi exploatate din cauza regulilor ARBDD
- se vor pierde pentru că nu mai există de la cine să înveți meșteșugurile.
- lumea a evoluat, acele reguli nu mai sunt valabile

  Comentariu**:**
  Unele reguli încă sunt de actualitate; de ex. respectarea perioadelor de prohibiție sau dimensiunea minimă a peștelui pescuit.

Teza 3. Doar turismul mai lung aduce beneficii.

Comentarii:

- Delta - business sezonier azi. Cum facem să aducem puncte forte pentru toamna târzie și iarna în afara pescuitului? de ce nu se poate organiza revelion în Deltă?

Argumente PRO:

- Cu schimbările climatice care par să se accelereze, e foarte posibil ca sezonul cald să se mărească în mod semnificativ, așa că și lunile de primăvară devreme și chiar de iarnă ar putea deveni atractive.
- sigur că prelungirea sezonului poate duce la dezvoltarea mediului de afaceri în Delta Dunării. Pe un sezon de 3 luni nu se poate construi nici o afacere durabila
- sezonul acum îl putem extinde din martie-octombrie, puțin în luna noiembrie, dar nu mai avem păsări. Iarna mai rămân doar câteva specii.

Argumente CONTRA:

- Nu poți să extinzi la nesfârșit sezonul: din noiembrie până în aprilie nu prea ai de ce să vizitezi Delta

  Comentarii**:**
  - ➔ Cei care nu sunt obligați să plece în concedii în lunile de vacanță a copiilor și își doresc să evite aglomerația sunt din ce în ce mai mult tentați să încerce destinații neconvenționale în perioade de capăt de sezon, sau chiar extrasezon. Operatorii de turism i-ar putea targeta exact cu acest mesaj...
  - ➔ + munca la distanță oferă mobilitate sporită, ca alternativă de a pleca în vacanță în orice moment al anului.

Teza 4. Turismul cu două viteze este potrivit pentru a genera dezvoltare în Deltă. ["turismul cu două viteze" se referă la timpul petrecut de turiști în Deltă, și presupune două fluxuri – (1) unul lent (cu sejururi mai lungi), cu consumarea în liniște a experiențelor din Deltă, și (2) unul rapid, cu parcurgerea Deltei în 1-2 zile.].

Comentarii:

- noi, prin firma [ANONIMIZAT] oferim în cea mai mare parte tururi lungi de câte opt zile. Cazarea noi o facem numai la pensiunile din Deltă. Unde e posibil, cazăm la pensiunile localnicilor. Dar... un mare dar... e un risc, mulți dintre acești proprietari de pensiuni au planuri de afacere doar pentru momentul prezent, nu și pentru mâine. Nu sunt capabili să construiască o relație trainică, de durată. Banul momentului contează. Și aici se rupe lanțul. Cultura unui turism elegant, lent, cu oameni tăcuți, liniștiți, nu este pe placul ospătarilor, bucătarilor care ne apostrofeaza că turiștii noștri NU fac vânzare, nu lasă bacșiș. Ca și cum ar fi vina noastră, a organizatorilor. Din păcate, ne e greu să avem parteneri de lungă durată în turismul deltaic.
- Turismul rapid nu va genera niciodată dezvoltare în Deltă, sau, mai rău; va contribui la dezvoltarea acelor aspecte pe care nu le dorim dezvoltate.

Argumente PRO:

- E nevoie de puncte de atracție valide în afara excursiilor pe canale, Letea, Sulina, Mila 23, Crișan. Muzee locale, ateliere de meșteșugarit, puncte gastronomice - să fie omniprezente în localitățile din Deltă.
- sejururi mai lungi înseamnă mai multe câștiguri pentru gazdele turiștilor

  Comentariu:

  ➔ de acord, însă este bine să existe alternative care sa adreseze servicii diferite, pentru a ajunge la mai multe categorii de clienți

  Argument PRO:

  - Prin astfel de măsuri crește și lungimea sezonului turistic

  Argument CONTRA:

  - da, dar presupune și costuri mai mari, spre exemplu pentru încălzirea spațiilor, iar gazele costă mult.

    Argument CONTRA: În mare parte, sezonul de vizitare a Deltei este cel cald, în care nu este nevoie de încălzire... Sezonul rece este unul mort pentru Delta Dunării
- Conferințe, simpozioane, promovare la nivel național și internațional.
- crearea unor pachete complexe și adecvate la ceea ce oferă Delta, bine marketate la intern cât și la internațional poate duce la dezvolatarea turismului în zonă.
- un concept ce poate funcționa dacă există o strategie de marketing realizată de profesioniști, care să asigure vizibilitatea online, la nivel internațional, a unui astfel de program turistic.

Argumente CONTRA:

- nu poate exista cooperare între oamenii din Deltă, iar primul depinde însă de cooperarea dintre oamenii, comunitățile, administrațiile publice, și antreprenorii din întreaga Deltă.

  Comentarii**:**

  ➔ adevărat că nu există cooperare între operatorii de turism. Cu mici excepții mai pot schimba oarece idei cu colegii mei. De un plan comun nici gând. Bulgarii merg la târgurile de turism cu un stand comun, toți concurenti între ei. La noi nu se poate, din păcate.

  Argument CONTRA

  o Cooperarea s-ar putea construi pornind de la antreprenori (operatori de turism) care au interesul de a duce turiștii în mai multe localități în timpul unui sejur, ca să le ofere o experiență mai variată și, deci, mai atractivă. Asta ar însemna, în plus, și o șansă de creștere a duratei vizitei turistului în Deltă.

Teza 5. Delta nu are nicio resursă importantă care poate fi valorificată sau niciun mod de a valorifica resursele.

Comentarii:

- cea mai importanta resursa din delta sunt oamenii. sau ar trebui sa fie. din pacate cultura braconajului este in floare. cultura focului de iarna la stuf e si ea bine intretinuta. ca si bunicul a dat foc, asa zic localnicii. Oare daca bunicul ar vfi violat continuau si ei? Fara un plan de culturalizare a localnicilor e greu. cat timp turismul nu e vazut ca si prima sursa de venit, e greu de schimbat mentalitati

- Ca urmare a primelor cercetări în această zonă, Antipa a înaintat Guvernului un memoriu prin care propune măsuri de rezolvare a acestei probleme, respectiv decolmatarea canalului Dunavăţ şi săparea încă unui canal care să alimenteze complexul lagunar Razim – Sinoie cu apă proaspătă din Dunăre. Demersul are succes, astfel încât, cu sprijinul regelui Carol I, la începutul sec. XX vor fi amenajate şi puse în exploatare Canalul Dunavăţ/ Canalul Regele Carol şi Canalul Dranov/ Canalul Principele Ferdinand.
  Ca urmare a construirii celor două canale, peştele s-a putut înmulţi fără probleme, scăzând foarte mult mortalitatea piscicolă şi, prin urmare, comunităţile de pescari din zonă s-au dezvoltat.Regele Carol I, adus în Deltă de Grigore Antipa.

- - www.historia.ro. Acesta a fost inceputul unei perioade de re / constructie si modernizare a cailor apelor din Delta Dunarii care a dus la desvoltarea activitatilor piscicole in zona. Mai mult arhicunoscuta este si disputa dintre Grigore Antipa si inginerul Anghel Saligny, ultimul propunand desecarea multor suprafete acoperite de ape si introducerea acestora in circuitul agricol. Recunostem aici o serie de probleme pe care le intalnim in ziua de astazi, lipsa resursei piscicole nu numai datorita braconajului excesiv din ultima vreme, cat mai ales colmatarii canalelor si a garlelor care asigura un circuit natural sanatos speciilor de pesti. Nevoia de a reveni la normalitate are o solutie care a fost oferinta acum aproximativ 200 de ani - DECOLMATARE SI RENATURARE

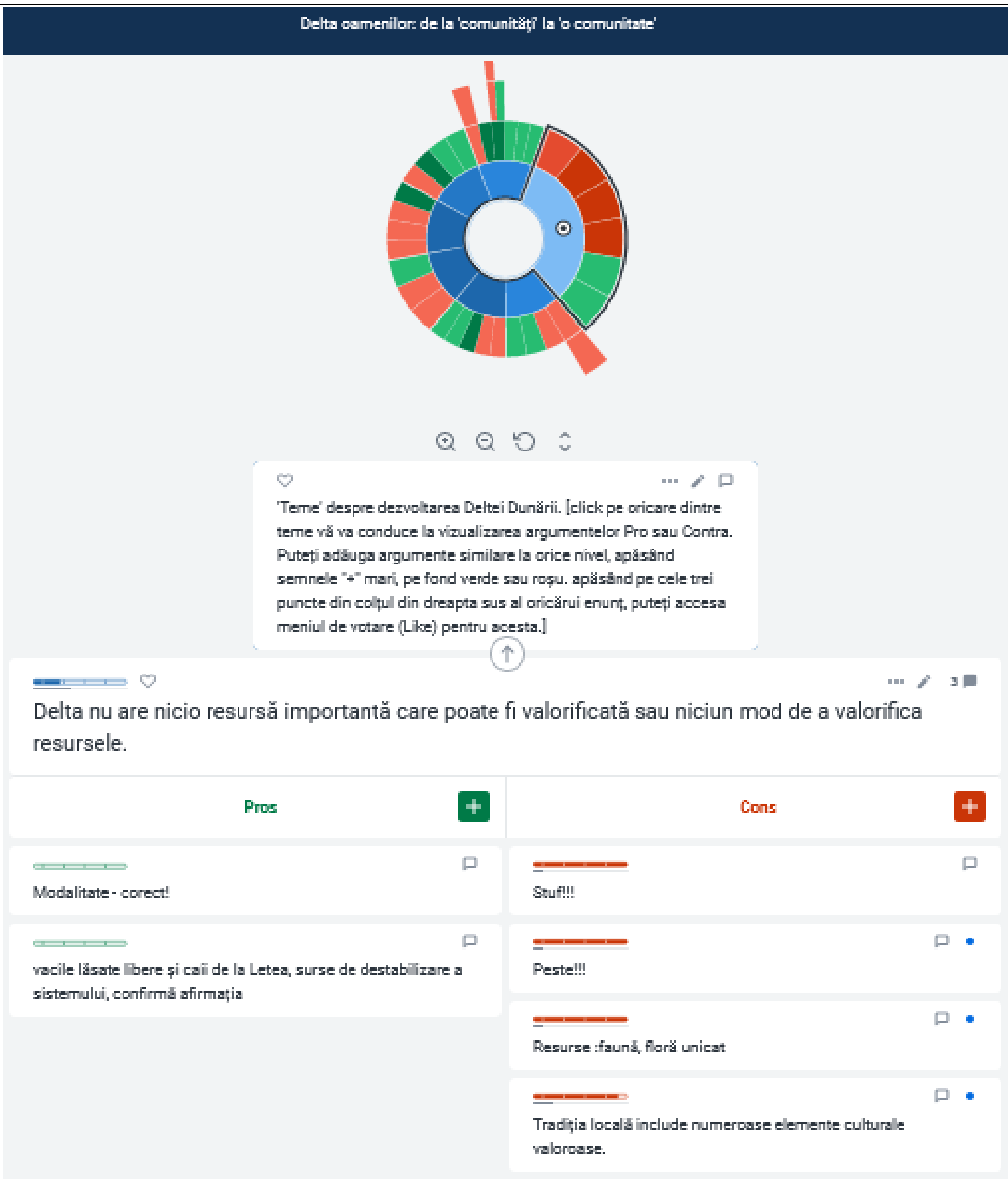
Argumente PRO:

- Modalitate - corect!
- vacile lăsate libere și caii de la Letea, surse de destabilizare a sistemului, confirmă afirmația
- Conferinte, simpozioane, promovare la nivel natioanal si international.
- crearea unor pachete complexe si adecvate la ceea ce ofera delta, bine marketate la intern cat si la international poate duce la dezvolatarea turismului in zona.
- un concept ce poate functiona daca exista o strategie de marketing realizata de profesionisti, care sa asigure vizibilitatea online, la nivel international, a unui astfel de program turistic

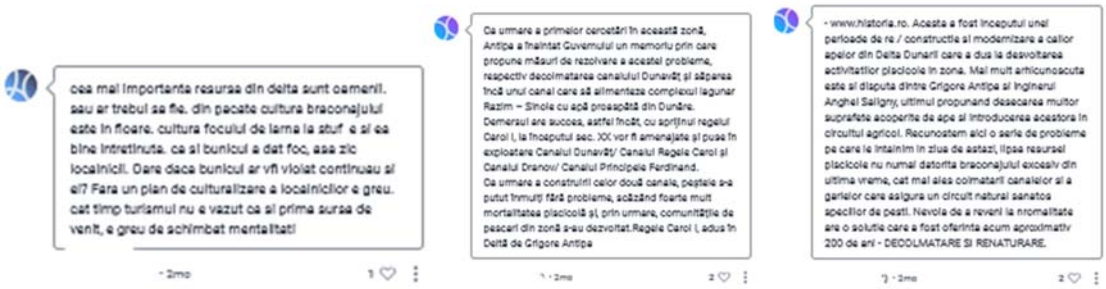
Argumente CONTRA:

- Stuf!!!
- Peşte!!!
- Resurse: faună, floră unicat
- Tradiția locală include numeroase elemente culturale valoroase.

Figura 15. Exemplu de vizualizare a unui arbore din dezbaterea despre Deltă din panelul Delphi: teza 5

Toate elementele din figură sunt deja comentate în text și în casetele dedicate tezei 5. Figura doar ilustrează modul în care putea fi vizualizată de participanți. Oricare altă bucată din arborele discuție poate fi vizualizată similar. Apăsând pe simbolul de comentariu apar și comentariile realizate, cu like-urile aferente, ca în:

Teza 6. Există multe soluții fezabile pentru a crește oferta de servicii din Deltă.
Argumente PRO: • De acord, dar e prea generală tema. • Există, da... doar că trebuie să cunoști Delta și să locuiești minim 6 luni pe an acolo, ca să înțelegi ce se poate face și ce este realizabil de fapt Argumente CONTRA: • Implementarea solutiilor e problema si ea se afla in responsabilitatea celor alesi o data la 4 ani • Oferta de servicii din Deltă este dificil de accesat datorită distanțelor mari ca durată în timp. Spre exemplu. Dacă localitatea X este la o oră distanță de localitatea Y, iar clientul cazat în X dorește un serviciu de lecții de canoe plasat în Y, distanța mare (o oră dus, o oră întors) constituie un impediment de netrecut. Argument CONTRA o distanța este un impediment doar pentru cei ce nu apreciază Delta.

În casetele și figurile de mai sus am reprodus integral poziționările apărute în dezbatere, cu observația că ele includ și punctele de reper formulate de echipa de cercetare ca sprijin pentru implementare (acestea au fost vizibile participanților). Dat fiind că nu am derulat o etapă specifică de votare a fiecărei afirmații, nu am prezentat și rezultatele celor câteva voturi exprimate independent de solicitarea noastră.

Fără a comenta detalii ale rezultatelor discuției din panelul Delphi, putem să subliniem faptul că dilemele și argumentele rezultate din consultările inițiale au reapărut și în dezbaterea respectivă. Atrage atenția mai ales consensul puternic asupra existenței de resurse în deltă, resurse care au nevoie de moduri de administrare specifice și atent creionate.

În ansamblul lor, rezultatele consultării realizate prin Delphi confirmă utilitatea principiilor de acțiune enunțate în capitolul anterior. Plecând de la această constatare am putut trece în siguranță la ultima etapă a consultării: sondajul online, pe care îl descriem din punct de vedere al rezultatelor în capitolul următor.

STAREA CURENTĂ ȘI REPREZENTĂRILE OAMENILOR DELTEI: CAPITALURILE

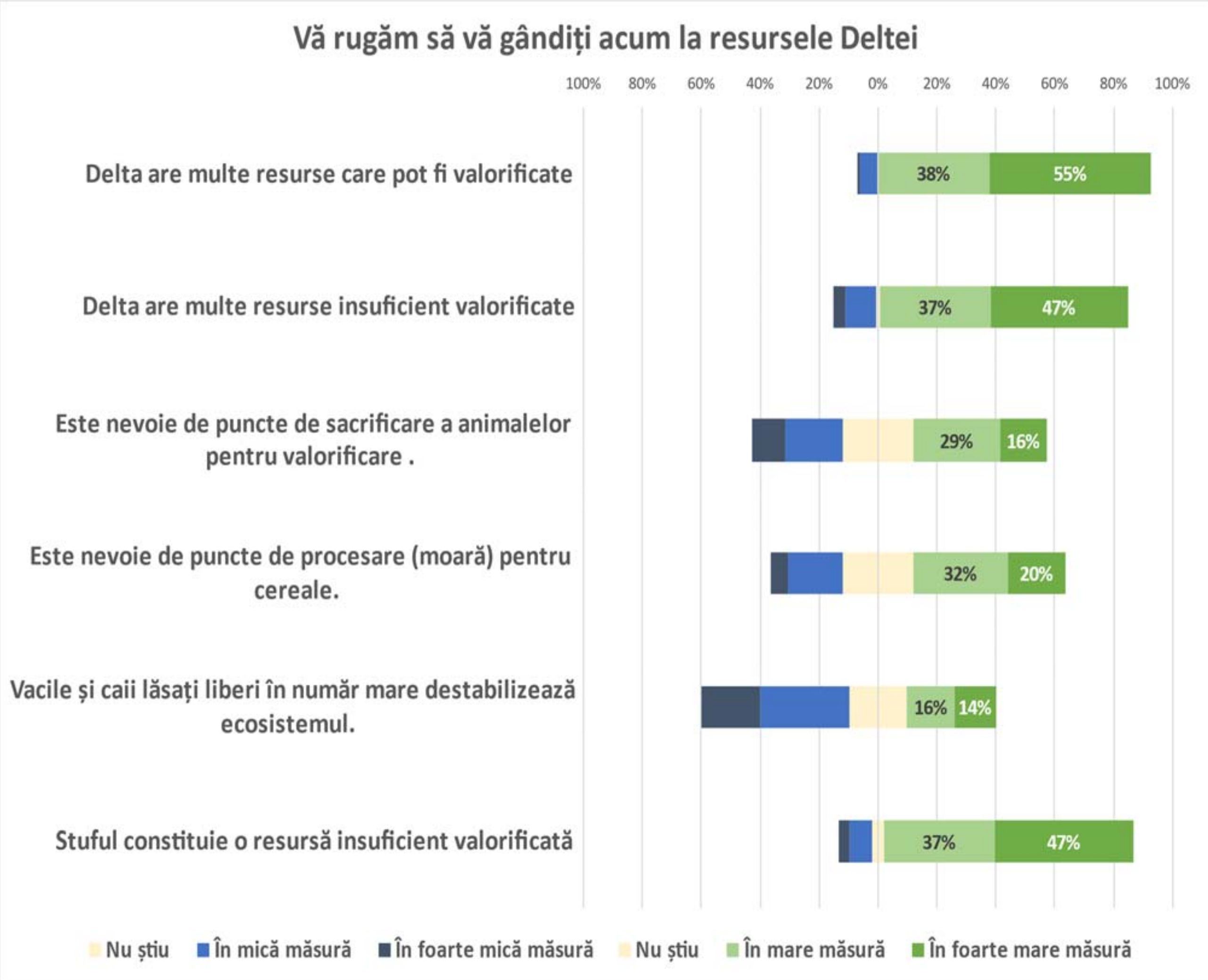
RESURSE MATERIALE

CADRUL NATURAL ȘI REGULILE SALE

Figura 10 deschide discuția despre rezultatele sondajului de opinie aducând în prim plan opiniile agregate ale eșantionului de stakeholderi despre o serie de resurse naturale și agricole ale Deltei. Sare în ochi susținerea puternică a ideii că Delta are numeroase resurse, că acestea sunt insuficient valorificate, iar stuful este una dintre aceste resurse. Nevoia de puncte de sacrificare a animalelor și de moară pentru cereale sunt elemente de relativă lipsă de pe agenda publică, după cum o indică ponderea mare a celor ce răspund cu „nu știu”. Pe de altă parte, între cei ce oferă răspunsuri, apare disens, indicat ca atare de echilibrul între răspunsurile

favorabile unor astfel de întreprinderi și cele nefavorabile: nu există o majoritate pentru sau împotriva ideii. Există însă o majoritate confortabilă în favoarea ideii că vacile și caii lăsați liberi nu destabilizează ecosistemul, majoritate care apare în ciuda lipsei chestiunii de pe agenda publică.

Figura 16. Reprezentări despre resursele Deltei

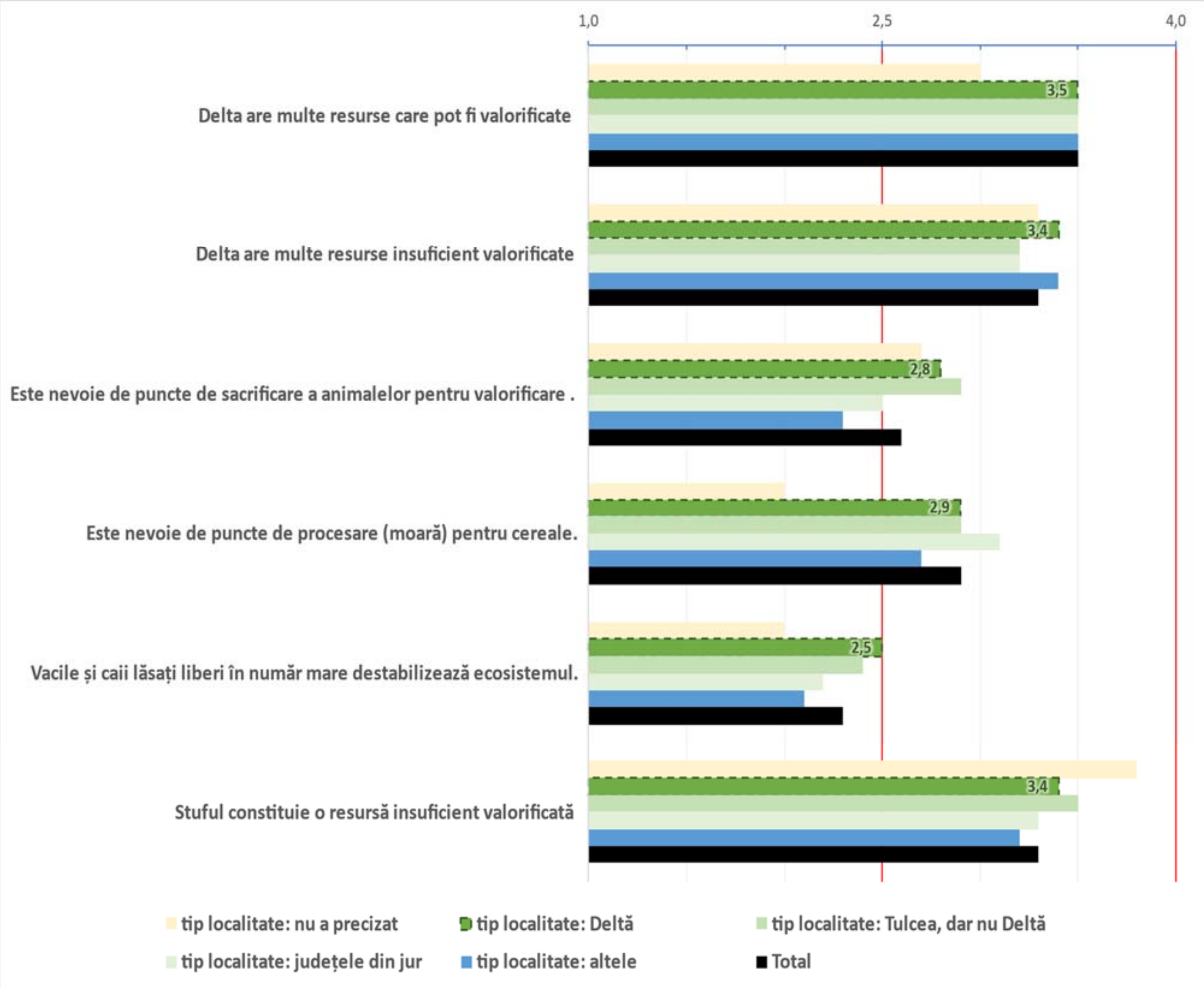

Barele ilustrează ponderile celor care răspund cu fiecare categorie de răspuns menționată în legenda graficului în ce privește acordul cu fiecare dintre afirmațiile din partea stângă a figurii.

Figura 11 aduce detalii suplimentare în privința reprezentărilor despre resurse, precizând opiniile în funcție de localizarea respondenților: în localitățile din Deltă, în cele din jurul Deltei, în județele limitrofe sau la nivelul central (București). Să observăm că indiferent de localizare discutăm despre stakeholderi ai Deltei Dunării, fie că au responsabilități în administrarea acesteia, interese de afaceri în zonă, riverani, sau locuitori direcți ai Deltei.

Se observă că locuitorii Deltei diferă foarte puțin de restul respondenților. Doar în ce privește respingerea ideii că vacile și caii lăsați liberi destabilizează ecosistemul sunt mai puțin deciși decât ceilalți. Mai exact, cei care locuiesc fie în Deltă, fie în restul județului Tulcea tind să fie mai degrabă indeciși în ce privește efectul negativ al acestor animale, în timp ce pentru o majoritae destul de mare a restului stakeholderilor efectul negativ al efectivelor de animale lăsate libere este redus sau nu există.

Figura 17. Reprezentări medii despre resursele Deltei, în funcție de localizarea respondentului

Nota: Cifrele constituie medii pentru fiecare întrebare în parte, pe tipuri de respondenți, măsurate pe scale de 4-puncte, unde 1 indică acordul „în foarte mică măsură", iar 4 indică acordul „în foarte mare măsură" cu afirmația scalată. Afirmațiile sunt cele din partea stângă a figurii. Răspunsurile „nu știu" nu sunt luate în calculul mediei.

Mergând și mai în profunzime, Figura 12 propune o altfel de abordare a resurselor existente. Am solicitat respondenților să ierarhizeze 10 tipuri de resurse ale Deltei. Fiecare respondent putea alege orice număr dintre aceste resurse ca fiind importante. Spre exemplu, unii puteau indica două resurse, alții șase, alții zece, alții niciuna. În eșantionul nostru, 55% dintre respondenți au indicat cel puțin o resursă, răspunzând astfel întrebării. Între cei ce au răspuns, 19% au ierarhizat toate resursele, 15% au indicat 9 resurse, 11% au indicat 8 resurse. La polul opus, 6% au indicat cel mult 3 resurse. Jumătate (51%) au indicat 4-7 resurse.

Aceste cifre nu sunt neapărat relevante, le folosim în principal pentru a ajunge la modul în care construim indicatorii din Figura 12. Resursa care a fost plasată de un respondent pe primul loc primește 10 puncte. Resursa plasată pe locul 2 primește 9 puncte și așa mai departe. Dacă resursa nu a fost aleasă ca importantă, primește 0 puncte. Procedeul permite să calculăm media notelor pentru fiecare dintre cele 10 resurse.

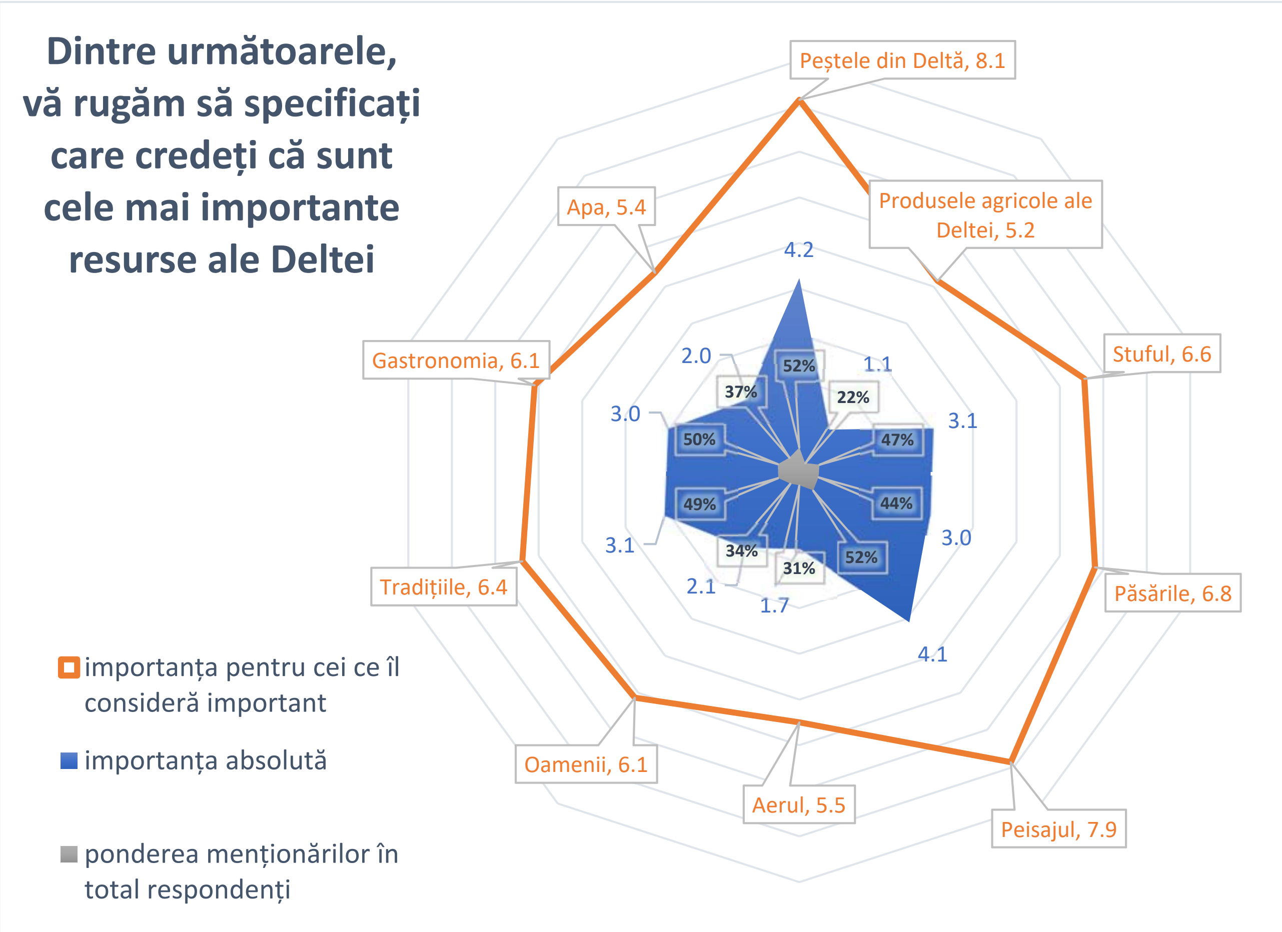
Ne interesează cel puțin trei tipuri de indicatori. În primul rând este ponderea celor ce au indicat resursa respectivă drept importantă în total respondenți. Cifra în sine este mai puțin importantă, deoarece unii dintre

respondenți, așa cum am menționat, nu au răspuns la întrebare deloc. Este însă important să observăm care resursă a fost aleasă mai des.

Al doilea element este importanța absolută a resursei respective, adică media punctelor primite de resursa cu pricina. Această medie include și punctajul nul primit de la cei ce nu au inclus resursa printre cele importante.

În fine, avem media punctelor obținute de resursa cu pricina de la cei ce au oferit puncte resursei respective. Aceasta constituie importanța absolută a resursei, dar include o potențială distorsiune dată de faptul că media poate fi mai mică decât realitatea dacă un respondent a abandonat completarea înainte de a apuca să clasifice și resursa respectivă.

Figura 18. Reprezentări asupra ordinii celor mai importante resurse ale Deltei

Notă. Cu cât valoarea indicatorului este mai ridicată, cu atât resursa respectivă este evaluată ca fiind mai importantă. Respondenții au fost rugați să ordoneze resursele după importanță. Apoi am acordat 10 puncte celei mai importante resurse, 9 puncte următoarei etc. Fiecare respondent a putut alege o resursă, două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece sau niciuna.

Dincolo de orice, ceea ce ne interesează este combinația celor trei indicatori. Luând în considerare cifrele ilustrate grafic de Figura 12, peștele și peisajul se disting drept resursele considerate a fi resurse cheie ale Deltei. Axarea proiectelor de dezvoltare pe aceste două dimensiuni poate atrage legitimitate imediată sau, în cel mai rău caz, mai puternică decât legitimarea dată de orice alt tip de resursă.

Păsările, tradițiile, gastronomia, stuful constituie al doilea cluster ca importanță. Este important de notat că diferențele dintre aceste patru tipuri de resurse practic nu există și interpretarea cifrelor ca denotând diferențe între ele nu este posibilă: dimensiunea eșantionului indică faptul că cele patru resurse nu sunt diferite ca reprezentări despre importanța lor, indiferent cum calculăm indicatorul la care ne raportăm.

Aerul, apa și oamenii constituie un al treilea grup de resurse, cu un mic plus pentru oameni, dar cu diferențe prea mici pe ansamblul indicatorilor pentru a trata diferit aceste resurse.

Pe ultimul loc sunt produsele agricole, în care puțini dintre cei intervievați cred că ar fi resurse puternice ale Deltei.

Cu alte cuvinte avem o reprezentare generală care acordă prioritate peștelui și peisajului, având ca resurse secundare păsările, tradiția, gastronomia, stuful. Rezultatul este favorabil dorinței de a dezvolta Delta axându-te pe turism și dezvoltând puncte de interes care să exploateze tradiții, gastronomie, păsările, stuful. Oamenii nu apar ca o resursă primară, iar acest lucru îl vom trata în una dintre secțiunile ce urmează.

REPREZENTĂRI DESPRE NEVOI

Nevoile comunității sunt date în esență de elementele considerate esențiale în evaluarea calității vieții. Calitatea vieții este departe de a fi un construct „obiectiv". Ea este dată de evaluări subiective ale indivizilor și comunităților, construite în funcție de referențialele care contează pentru aceștia (Voicu, 2006). Dacă luăm ca punct de referință ce gândesc comunitățile din Deltă, atunci nevoile oamenilor din Deltă sunt definite consensual prin structura elementelor descrise în Figura 13.

Figura 13 pune în prim plan opțiunile respondenților din Deltă în funcție de genul respondentului. Se observă din start că bărbații acordă mai multă importanță decât femeile majorității elementelor propuse spre evaluare. Diferențele sunt mai pregnante pentru elementele legate de petrecerea timpului liber: evenimente locale, atracții culturale, produse locale, dar și locurile de muncă. Femeile se concentrează în contrapartidă mai mult decât bărbații pe prezența șoselelor.

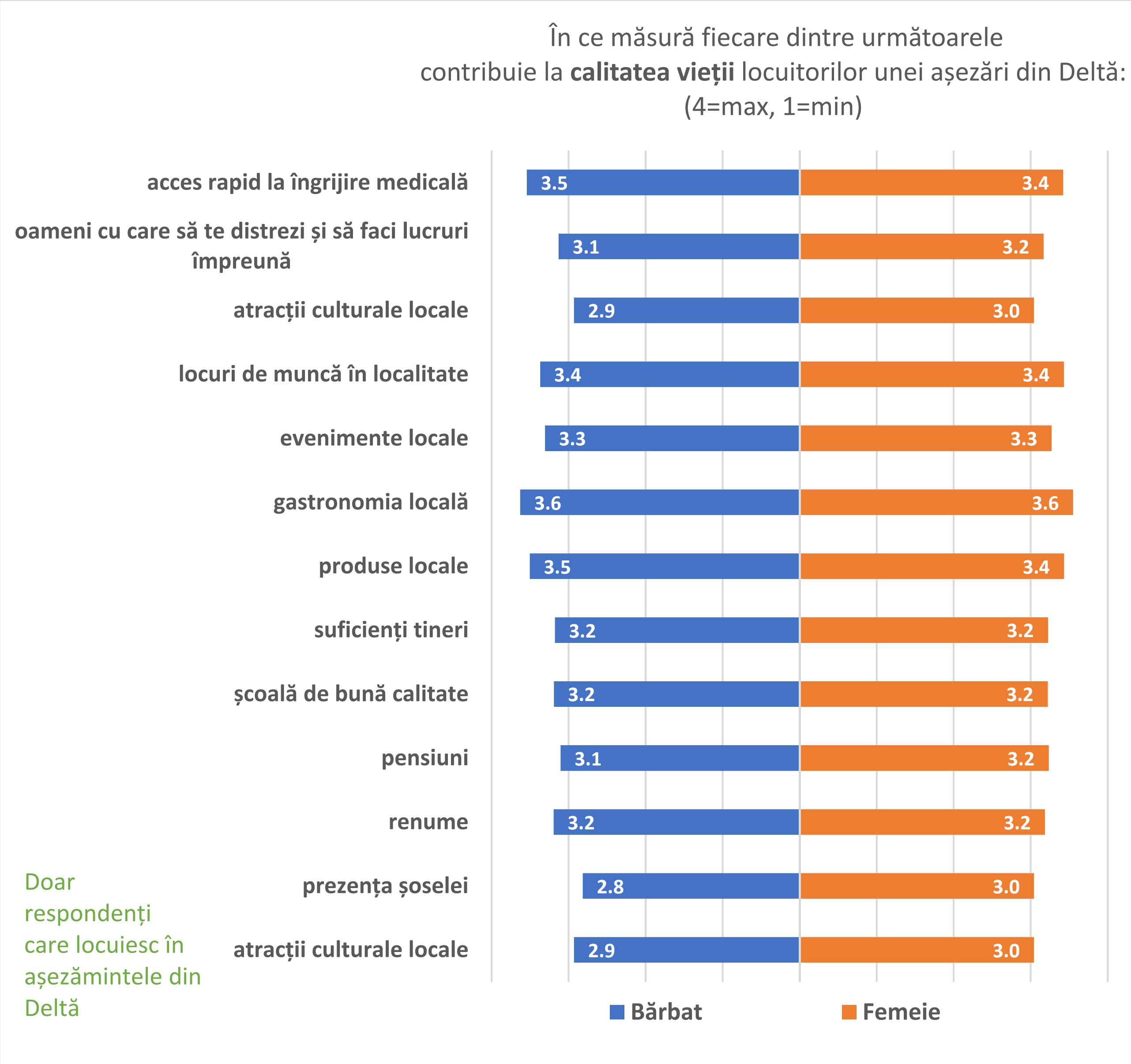
În topul preocupărilor ambelor genuri apar gastronomia, produsele locale și îngrijirea medicală, precum și locurile de muncă. Practic avem un set de elemente legate de protejarea capitalului biologic (înțeles ca stare de sănătate, ceea ce include în sens larg și nutriția), cărora li se adaugă nevoia de a produce resurse financiare prin muncă. Practic cele patru elemente sunt cheia înțelegerii priorităților oamenilor Deltei: a avea acces la îngrijire medicală, a asigura o hrană adecvată, a avea locuri de muncă. În topul priorităților, cultura și șoselele sunt ultimele (dintre subiectele propuse respondenților).

Implicația este simplă: orice plan de dezvoltare a Deltei are nevoie de a aduce către oameni siguranța personală prin accentul pe starea de sănătate și pe capacitatea de a câștiga. Cea dintâi este parțial legată de accesul la medici, în principal de familie, știindu-se faptul că Tulcea este unul dintre județele cele mai deșertificate medical din acest punct de vedere (Voicu et al., 2023). Transportul public regulat poate fi una dintre soluții, dar acesta constituie doar un paliativ. Motivarea personalului medical să fie prezent în comunitățile Deltei poate rezolva parțial accesul la medic, dar ea presupune pe de o parte acoperirea cu asigurări medicale, iar pe de altă parte cooperarea între localități: fiecare localitate in parte, cu mici excepții, este prea mică pentru a deveni profitabilă, iar deplasarea pacienților poate fi mai complicată decât deplasarea medicilor: un medic de familie poate avea puncte de lucru în mai multe comunități. Comunitățile

pot prin urmare coopera pentru a aduce medici în interiorul lor, eventual propunându-le spații în care să își desfășoare activitatea și asigurându-le transportul între localități.

Transportul în sine generează oportunități de afaceri, in principal legate de turism, și atrage prin urmare crearea acelor locuri de muncă care sunt parte a patrulaterului de caracteristici in privința cărora consensul public se exprimă ca fiind cele mai importante pentru calitatea vieții in Deltă.

Figura 19. Reprezentări despre elementele definitorii ale calității vieții

Cifrele constituie medii pentru fiecare întrebare în parte, pe tipuri de respondenți (bărbați/femei), măsurate pe scale de 4-puncte, unde 1 indică acordul „în foarte mică măsură", iar 4 indică acordul „în foarte mare măsură" cu afirmația scalată. Răspunsurile „nu știu" au fost luate în calcul la estimarea mediilor. Afirmațiile sunt cele din partea stângă a figurii. Doar respondenții care locuiesc în Deltă sunt luați în calculul statisticilor reprezentate grafic.

Șoselele nu sunt prioritare pentru bărbați. Din perspectiva acestora, rămânem cu transportul pe apă și, eventual, cu cel aerian. Ultimul este fie scump (elicopterul), fie prea la început din punct de vedere tehnologic

(dronele). Transportul pe apă devine prin urmare esențial pentru bărbați, ceea ce confirmă interesul pe care i-l acordăm și prin liniile de acțiune testate și prin prezența unui subcapitol dedicat în acest raport.

Pentru femei însă, prezența șoselelor este parte a mixului dominant de nevoi. Putem specula, explicând prin faptul că transportul cu barca este mai la îndemâna bărbaților, chiar dacă sondajul nu a inclus date în acest sens. De asemenea, este posibil ca femeile să fie mai conștiente de importanța transportului pentru copii, pentru persoane cu mobilitate redusă, sau de considerentele de siguranță a transportului, dată fiind diviziunea cunoscută a sarcinilor de îngrijire, ce revin predominant femeilor (Băluţă, 2014; Dohotariu & BĂLUȚĂ, 2021). Dincolo de orice, importanța acordată de către femei șoselelor este ridicată relativ la importanța pe care femeile din Deltă o acordă celorlalte elemente luate în considerare. De aici nevoia de a rezolva problema transportului. Este posibil ca un transport public pe apă eficient să elimine din această nevoie, dar căutarea conectivității cu restul lumii rămâne explicită.

Se conturează două universuri distincte: bărbații, mai interesați de dezvoltarea unor activități la fața locului, respectiv femeile, care se acordă ceva mai multă importanță conectării în siguranță și confort cu lumea.

Conectarea cu pricina nu trimite la consum cultural. Dimpotrivă, pentru ambele genuri, prezența unor „atracții culturale” este redusă în comparație cu restul factorilor luați în seamă.

Rezultă o concluzie importantă: prioritățile curente ale oamenilor Deltei sunt mai degrabă de satisfacere a unor nevoi de bază. **Orice plan de dezvoltare a zonei trebuie să adreseze în principal astfel de nevoi ca să atragă populația locală.** O regulă simplă observată în științele socio-comportamentale spune însă că o dată satisfăcute astfel de nevoi, cele de nivel mai înalt devin prioritare. Cu alte cuvinte, planurile de dezvoltare ale Deltei au ca imperativ, astăzi, abordarea nevoilor de bază: locuri de muncă, transport, sănătate. Pe termen scurt, acestea atrag interesul locuitorilor. Pe termen mediu și lung însă, este probabil ca în prim plan să vină nevoile de educație (acum rămase în fundal), cele de consum cultural și de împlinire personală.

CAPITALUL EDUCAȚIONAL

Rezultatele sondajului nostru indică o opinie dominantă despre nevoia de educație a adulților, împărtășită de aproape 90% dintre cei ce au răspuns la întrebarea respectivă: 47% sunt de acord "în foarte mare măsură" cu afirmația, iar 42% și-au exprimat acordul "în mare măsură". Metodele de a crește capitalul uman al adulților nu primesc însă legitimitate, ci mai degrabă apare o majoritatea a celor ce socotesc drept neadecvate cursurile online, sau consideră că dorința de a participa la cursuri suplimentare este redusă în Deltă (cu observația marjei de manevră a celor 28% ce nu au o opinie clară).

Am propus celor intervievați să evalueze dacă "școlile din Deltă sunt bune așa cum sunt". Doar 6% sunt de acord cu afirmația, 10% nu pot evalua, iar o majoritate covârșitoare (92%) nu este de acord cu enunțul respectiv. În oglindă, 92% consideră că este nevoie de schimbări în sistemul de educație,

55% resping idea cursurilor online, 77% evaluează că meșterii locali pot deveni agenți ai educației în școlile din zonă, 85% cred că este nevoie de un sistem de transport școlar. Am propus și o soluție mixtă, mai neobișnuită, dar în spiritul furnizării contemporane de servicii publice: cei care fac naveta să fie profesorii, nu elevii. Logica este simplă: este mai ușor să muți mai puțini oameni, adulți, decât mai mulți, copii sau adolescenți. Răspunsurile confirmă absența propunerii de pe agenda publică (25% nu știu ce să răspundă) și relativa respingere a ideii: 44% o resping, 30% ar acceptat-o.

Reținerea față de formarea online reduce capacitatea unei soluții axate pe comunicarea la distanță, atât în privința educației, cât și a stării de sănătate despre care am discutat în subcapitolul precedent. La fel ca in capitolul precedent, apar în prim plan nevoi legate de transport, dar și o respingere a cooperării implicate de prezența profesorilor în mai multe școli.

Tabelul 3. Reprezentări despre nevoia de educație și training

	Nu știu	În foarte mică măsură	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură	Total
Adulții din Deltă au nevoie să se perfecționeze în profesiile lor	3%	2%	5%	47%	42%	100%
Cursurile online sunt potrivite pentru adulții din Deltă	5%	21%	37%	24%	12%	100%
Adulții din Deltă își doresc să participe la cursuri suplimentare	28%	12%	33%	17%	9%	100%
Sistemul de educație din Deltă are nevoie de schimbări	6%	1%	2%	31%	61%	100%
Școlile din Deltă sunt bune așa cum sunt	10%	45%	39%	4%	2%	100%
Cursurile online sunt potrivite pentru elevii din Deltă	9%	23%	32%	25%	11%	100%
Meșterii locali pot fi invitați ca profesori în școli	7%	5%	10%	39%	38%	100%
E nevoie de un sistem de transport zilnic al elevilor	8%	3%	5%	27%	58%	100%
Ar fi bine ca profesorii să se poată muta săptămânal de la o școală (localitate) la alta	25%	18%	26%	18%	12%	100%

CAPITALUL SOCIAL: CAPACITATEA DE COOPERARE

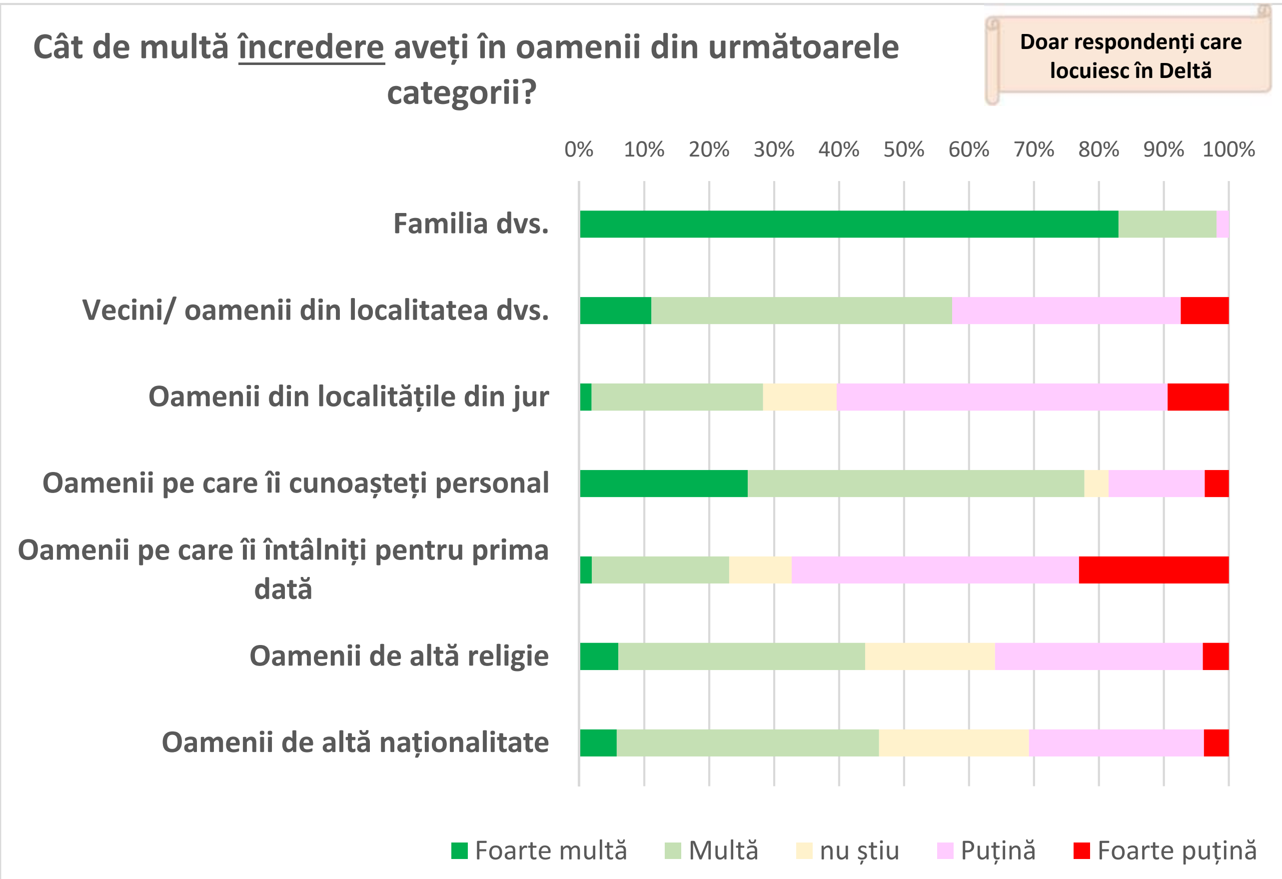
ÎNCREDEREA ÎN OAMENI

Încrederea în oameni este o resursă rară la nivelul întregii Românii (Voicu, 2010a). Ea se arată a fi la fel de rară în Deltă (Figura 14): încrederea este alocată mai ales familiei sau oamenilor pe care respondentul îi cunoaște personal. Alteritatea, străinul, este mai degrabă privit cu precauție, iar oamenii din localitățile din jur sunt în aceeași situație.

Există o corelație puternică între variabilele reprezentate în Figura 14: spre exemplu, cu cât un respondent oarecare are mai multă încredere în oamenii din jur, cu atât este mai probabil să aibă ceva mai multă încredere în oameni la modul general. Familia este aparte în acest sens, dat fiind că mai toți au încredere în familie, dar restul perechilor de variabile corelează destul de puternic. Aceasta ne permite să calculăm un scor de încredere în oameni, ca un soi de medie a încrederii în vecini, oamenii din localitățile din jur, oamenii

întâlniți prima oară, de altă religie, respectiv de altă naționalitate[17]. Am studiat apoi cum se schimbă acest indicator ce denotă încrederea generalizată (adică încrederea în oameni la modul general) în funcție de câteva caracteristici cheie: localizarea în Deltă sau în alte zone, genul, anul nașterii, educația, ocupația[18]. Încrederea oamenilor din Deltă se dovedește similară celei a oamenilor din alte localități, nu diferă între bărbați și femei, nici în funcție de anul nașterii, și este ceva mai ridicată în cazul celor care sunt studenți.

Figura 20. Încrederea în oameni

Barele ilustrează ponderile celor care răspund cu fiecare categorie de răspuns menționată în legenda graficului în ce privește acordul cu fiecare dintre afirmațiile din partea stângă a figurii. Cifrele sunt calculate doar pentru respondenții care locuiesc în Deltă.

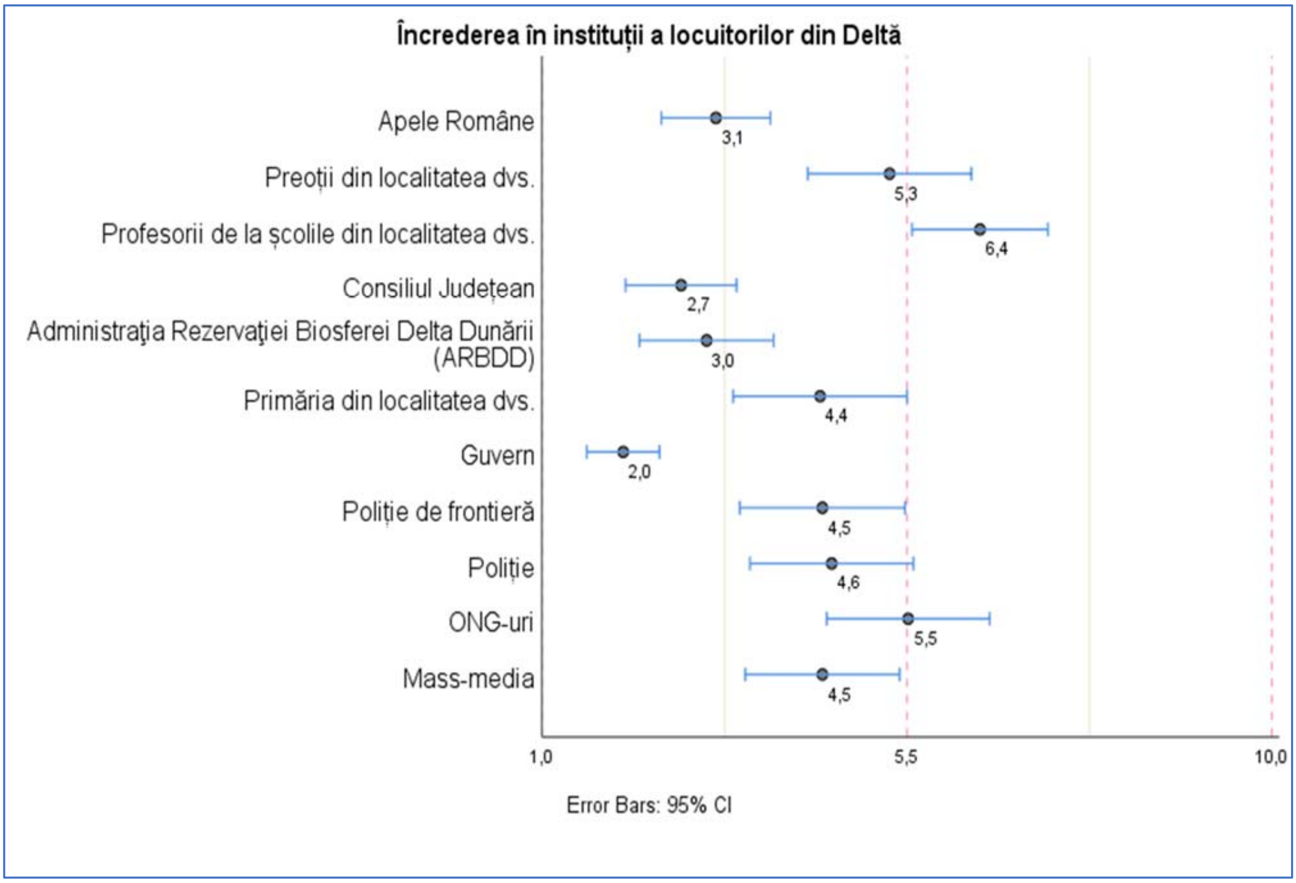
Concluzia simplă este că avem de a face cu un deficit de încredere, care poate bloca proiectele derulate între comunități, dar și pe cele din interiorul comunităților mai mari. În plus, neîncrederea în străini face ca opinia unor experți din afara comunităților să fie tratată cu multă precauție. Persoanele mai educate pot deveni însă agenți ai schimbării, facilitând proiectele de dezvoltare în măsura în care cunosc mulți oameni din comunitate.

[17] Notă tehnică: Am calculat un indicator de încredere ca scor factorial (extracție realizată prin maximum likelihood). Analiza relevă adecvarea metodei (KMO=.792, scree-plot identifică vizual un singur factor, variație explicată=53%, toate comunalitățile sunt peste 0.23). factorul este mai puternic legat (saturații ridicate) de alteritate (în ordine descrescătoare: oameni de altă naționalitate/religie – ambele la fel de importante, cei întâlniți prima orară și cei din localitățile din jur – cu importanță aproximativ egală).

[18] Notă tehnică: am folosit un model de regresie multinivel, cu respondenții grupați în localitatea de domiciliu. Modelul include efecte de interacțiune între gender și anul nașterii și între tipul localității și educație.

Încrederea în instituții prezintă o situație similară (Figura 15), ceea nu este deloc surprinzător dată fiind încrederea redusă în instituții observată în România (Tufiş, 2008; Tufiș, 2012, 2020). Locuitorii Deltei crediteazǎ în esență cu încredere două tipuri de actori locali: profesorii și preoții, precum și ONG-urile. Este posibil ca să apară un efect de supraevaluare a încrederii în profesori și ONG-uri dar așteptarea este ca acesta să fie mic, datorându-se însă faptului că difuzarea chestionarului către respondenți a fost realizată parțial prin rețele sociale ale ONG-urilor și școlilor. Am utilizat însă ca agenți de transmitere a chestionarului și reprezentanți ai administrației publice (județene, locale), precum și câțiva preoți.

Figura 21. Încrederea în instituții

Notă: Fiecare respondent a fost solicitat să evalueze încrederea în fiecare instituție pe o scală de la 1 la 10. Punctele reprezintă grafic valorile medii ale încrederii în instituția de pe axa verticală. Barele care înconjoară punctele constituie intervalele de încredere 95%, cu alte cuvinte locul unde vom regăsi în 95 din 100 de cazuri media încrederii în instituția respectivă dacă am repeta studiul pe 100 de eșantioane similare celui pe care îl folosim.

Primarii, Poliția, mass-media, au nivele de încredere sub mijlocul teoretic al scalei folosite (5,5), în timp ce administrația publică centrală și de nivel județean suferă puternic la nivelul creditării de către respondenți.

Aceasta transformă profesorii și ONG-urile în principalele voci ce pot fi folosite pentru a coagula resursele locale, adică oamenii, comunitățile locale, cu scopul de a crea proiecte de dezvoltare și a le implementa. În privința profesorilor, este de luat în calcul însă și evaluarea negativă a sistemului educațional, de care am

vorbit anterior, ceea ce impune o oarecare precauție în a le oferi principala voce prin care mesajele de schimbare pot fi transmise. Cu toate acestea, pentru a genera schimbare și în educație, profesorii pot fi utilizați ca facilitatori în proiecte de dezvoltare la modul general (adică legate de alte obiective în afara educației, nu doar în educație).

Am mers mai departe, construind un indicator unic de încredere în instituții[19] și am studiat diferențele dintre respondenți în ce privește acest indicator[20]. Rezultatele indică o încredere în instituții ce crește la persoanele mai educate, scade la femei, dar în cazul femeilor crește la generațiile mai tinere, astfel încât la cei născuți după 1980, femeile au o orientare spre a avea încredere în instituții mai puternică decât bărbații, decalajul crescând la cei născuți mai recent. De asemenea, încrederea este mai ridicată în cazul celor care sunt salariați, angajatori, sau pensionari.

Aceasta se adaugă rezultatelor descrise mai spre începutul subcapitolului de față, specificând că este probabil mai ușor să folosești ca facilitatori femei mai tinere, active economic.

SOCIALIZAREA ȘI SOCIABILITATEA

Analiza sociabilității aduce o veste bună pentru cei interesați să folosească rețelele existente ca suport pentru programe de dezvoltare (Tabelul 4): majoritatea socializează des cu prietenii, ceea ce creează premise propice pentru cooperare. Ținând însă cont de încrederea redusă în oameni din alte localități, discutăm mai ales un capital social de tip *bonding* (în interiorul comunității) și mai puțin *bridging* (unii grupuri diferite de oameni). Chiar și așa, resursa poate fi folosită pentru a crește legitimitatea proiectelor de dezvoltare și pentru a facilita implementarea acestora, așa cum explicăm în capitolul final al acestui volum.

Tabelul 4. Cât de des vă întâlniți față în față cu următoarele categorii (ce locuiesc în afara gospodăriei dvs.)...

	Nu pot aprecia	Nu am astfel de contacte	Niciodată	Mai rar	O dată până la de trei ori pe lună	Cel puțin o dată pe săptămână	Zilnic
cu membrii familiei sau rude	6%	0%	0%	22%	10%	30%	32%
cu vecini	6%	4%	0%	17%	4%	25%	44%
cu prietenii dvs.	6%	0%	0%	15%	11%	51%	17%

Răspunsurile considerate provin exclusiv de la respondenții care locuiesc in Deltă.

Ca și în secțiunile precedente am construit un indicator al frecvenței întâlnirii apropriaților (rude, vecini, prieteni)[21], a cărui variație de la un respondent la altul am căutat să o explicăm prin caracteristici precum

[19] Notă tehnică: a fost calculat ca scor factorial folosind încrederea în cele 11 instituții din Figura 21. Analiza factorială s-a dovedit adecvată datelor (KMO=0,875; cea mai mică comunalitate = 0,221; varianța explicată de factorul extras prin maximum likelihood = 39%). Scree-plot a indicat vizual prezența unei dimensiuni unice.

[20] Notă tehnică: folosind un model de predicție multivel cu specificațtile descrise în secțiunea metodologică, cu efecte de interacțiune gender-an de naștere și educație-tip localitate și cu estimarea robustă a erorilor standard.

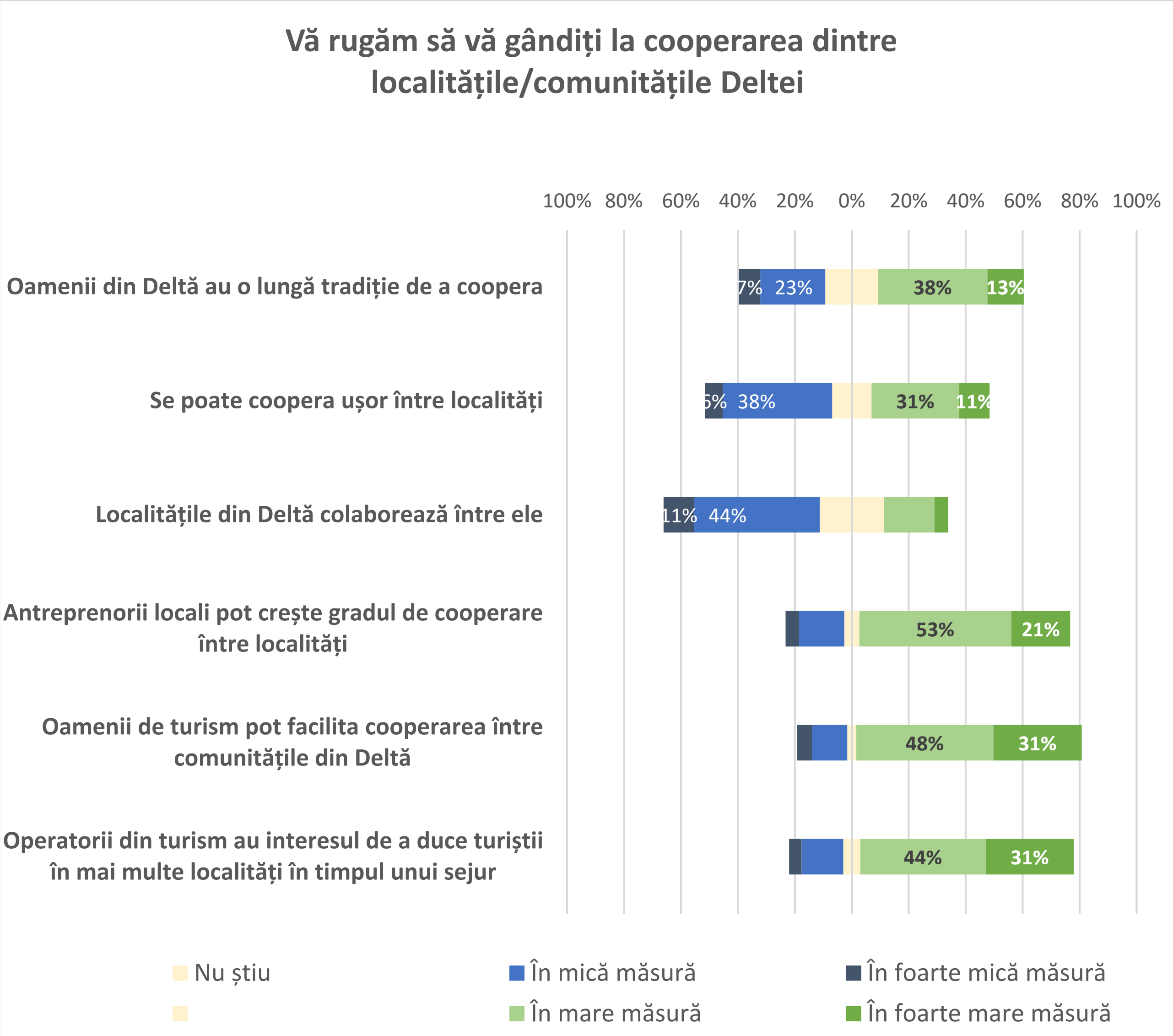
[21] Scor factorial: KMO=0,639, extracție prin maximum likelihood a unicul factor sugerat de scree-plot, varianța explicată este 39%, iar comunalitățile sunt între 0,25 și 0,48.

sexul, vârsta, educația, ocupația, tipul de localitate[22]. Constatarea simplă este însă că nu se observă diferențe sistematice între grupuri de status, care să poată fi folosite ca ancoră în a creiona programe în zona Deltei.

COOPERAREA

Am adresat respondenților și un set de întrebări despre capacitatea de cooperare dintre localitățile Deltei, ilustrate grafic în Figura 16. Primii trei itemi relevă mai degrabă neîncrederea în capacitatea de a coopera. Întrebările legate de antreprenori și operatori de turism relevă optimismul legat de rolul acestora în lega cooperarea. Figura 17 arată că diferențele dintre reprezentările celor care locuiesc în Deltă și stakeholderii din alte zone practic nu există.

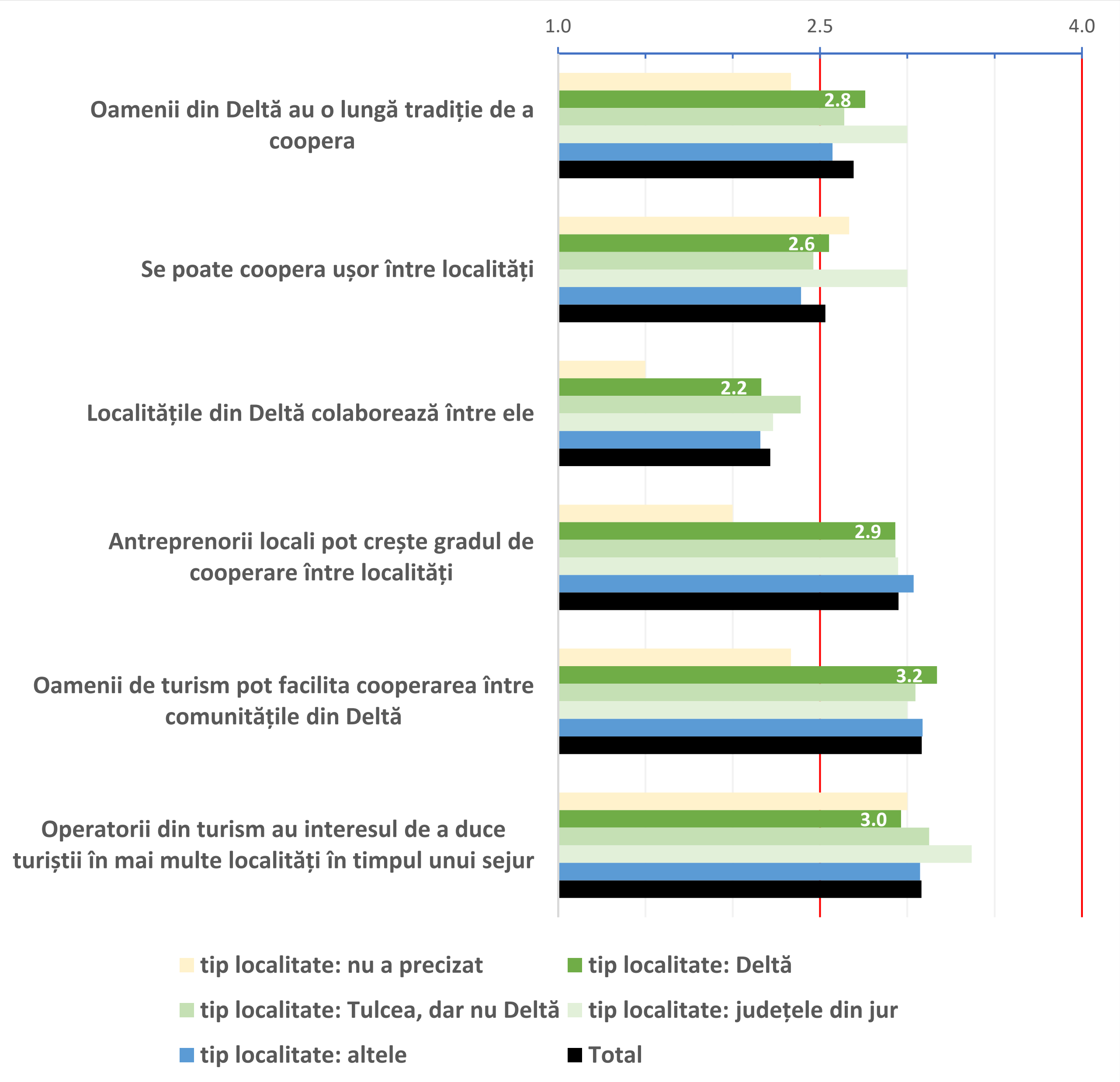
Figura 22. Reprezentări despre capacitatea de cooperare între localitățile din Deltă

Barele ilustrează ponderile celor care răspund cu fiecare categorie de răspuns menționată în legenda graficului în ce privește acordul cu fiecare dintre afirmațiile din partea stângă a figurii. Cifrele sunt calculate doar pentru respondenții care locuiesc în Deltă.

[22] Model multinivel cu respondenții grupați în localitățile de domiciliu și cu estimarea robustă a erorilor standard.

Figura 23. Reprezentări despre cooperarea între localitățile Deltei în funcție de localizarea domiciliului respondentului

Cifrele constituie medii pentru fiecare întrebare în parte, pe tipuri de respondenți, măsurate pe scale de 4-puncte, unde 1 indică acordul „în foarte mică măsură", iar 4 indică acordul „în foarte mare măsură" cu afirmația scalată. Afirmațiile sunt cele din partea stângă a figurii.

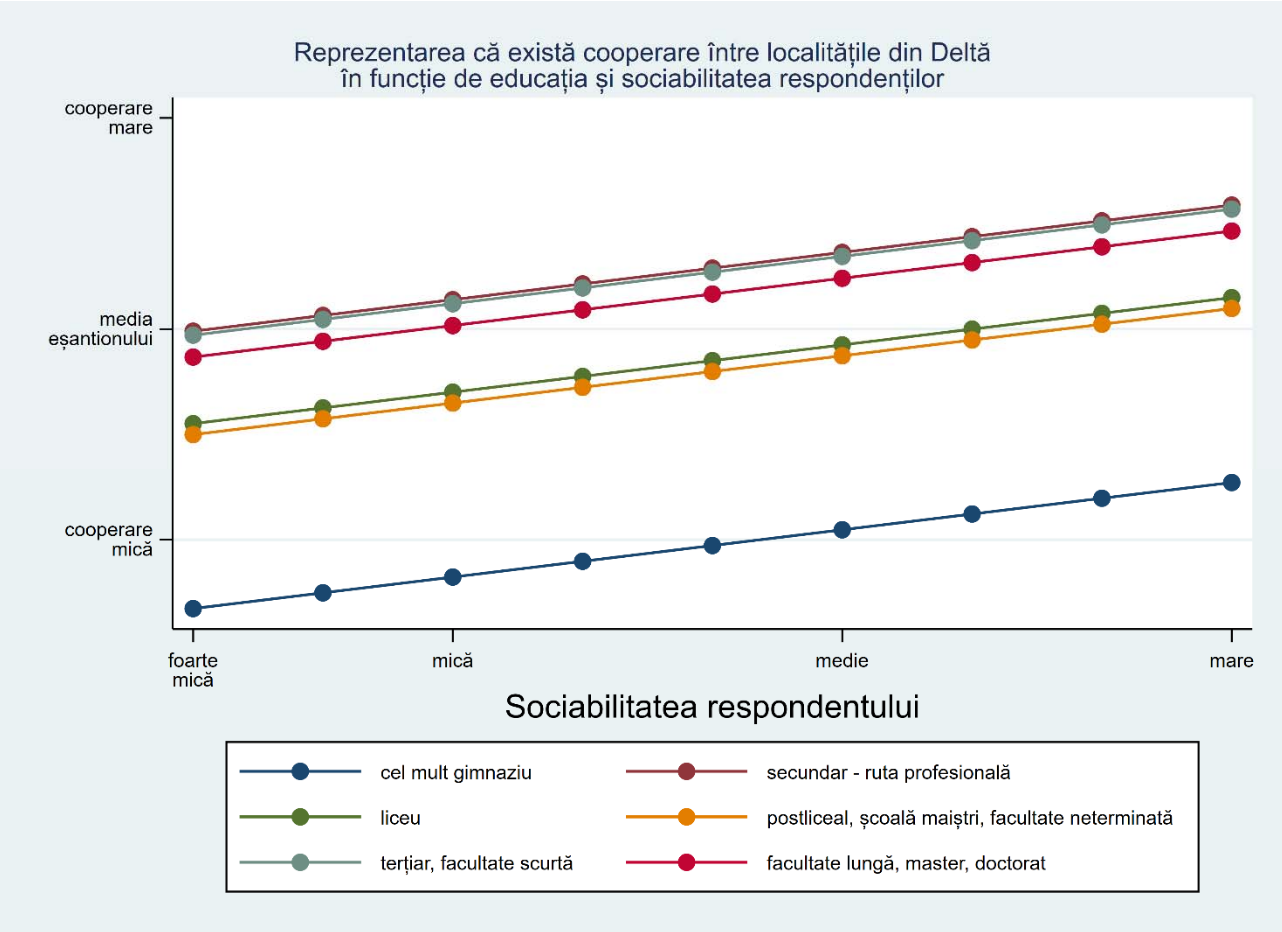
Am construit un indicator[23] unic al orientării spre a considera posibilă cooperarea între localitățile Deltei. Am analizat indicatorul în modul cu care v-am obișnuit în celelalte subcapitole[24], adăugând însă pe rând ca factori explicativi încrederea în oameni, încrederea în instituții, sociabilitatea.

[23] Calculat ca scor factorial, dar fără ultimii doi itemi, referitori la „competiția între localități", respectiv la interesul operatorilor de turism să aducă turiști în mai multe localități. Pentru setul de 5 itemi rămași, analiza factorială se dovedește adecvată datelor: KMO=0,714, scree-plotu-ul indică un singur factor, extras prin Maximum Likelihood, explicând 46% din varianța totală, în timp ce comunalitățile sunt între 0,22 și 0,73.

[24] Modele multinivel, cu un set de predictori ce include anul nașterii, sexul, educația, ocupația, tipulde localitate, alături de încredere și sociabilitate.

Rezultatele sunt ilustrate grafic în câteva figuri incluse în acest subcapitol. Figura 18 arată cum cei care sunt mai sociabili au o reprezentare mai puternică despre posibilitatea de a se coopera în Deltă, între comunități. În plus, apare un efect al educației care nu este dificil de înțeles: optimiștii includ pe cei care au o calificare profesională sau facultate, urmați de cei cu liceu sau studii postliceale non-universitare, iar cei mai pesimiști sunt cei cu mai pună educație.

Figura 24. Opinii despre capacitatea de cooperare inter-comunitară, în funcție de sociabilitatea și educația respondenților

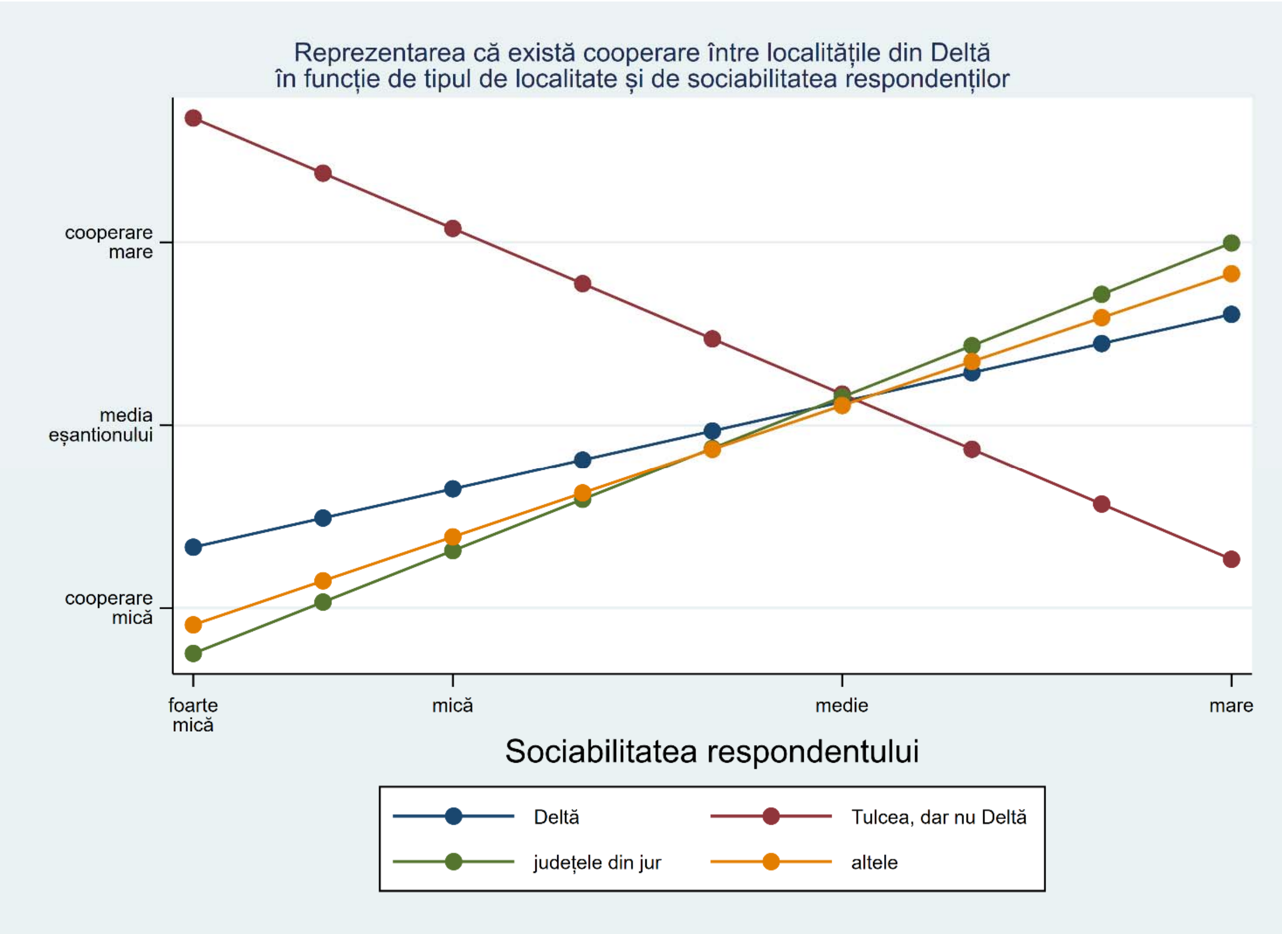

*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele categorii ale educației și sociabilității respondenților. Sociabilitatea este măsurată prin indicatorul compozit descris în subcapitolul anterior și este etichetată drept „mare”, „mică”, foarte mică”, sau „foarte mare” în funcție de media eșantionului, nu în termeni absoluți.

Figura 19 specifică suplimentar rezultatul anterior legat de rolul sociabilității, arătând că el este valid în Deltă, dar că respondenții din restul județului cunosc o altfel de poziționare: printre cei din județul Tulcea, dar nu din Deltă, există o tendință ca cei care sunt mai sociabili să fie mai puțin în potențialul de cooperare între comunități. Aici este momentul să ne reamintim că indicatorul de socializare este, de fapt, unul de capital social tip *bonding*, de dezvoltare a unor relații puternice *în interiorul* comunității. Oamenii de la nivelul județului, prinși în relații intense în interiorul comunității lor de apartenență, sunt mai reținuți în a da șanse de cooperare comunităților Deltei. Totuși, cei din Deltă, dar și cei din alte județe în afară de Tulcea, tind să identifice mai frecvent posibilități de cooperare dacă socializează mai des înăuntrul propriei comunități.

Un alt rezultat, pe care însă nu îl ilustrăm grafic, arată că femeile sunt mai încrezătoare în cooperare pe măsură ce sunt mai tinere, iar în cazul bărbaților vârsta crește credința că se poate coopera.

Figura 25. Opinii despre capacitatea de cooperare inter-comunitară, în funcție de sociabilitatea respondenților și de locul în care locuiesc

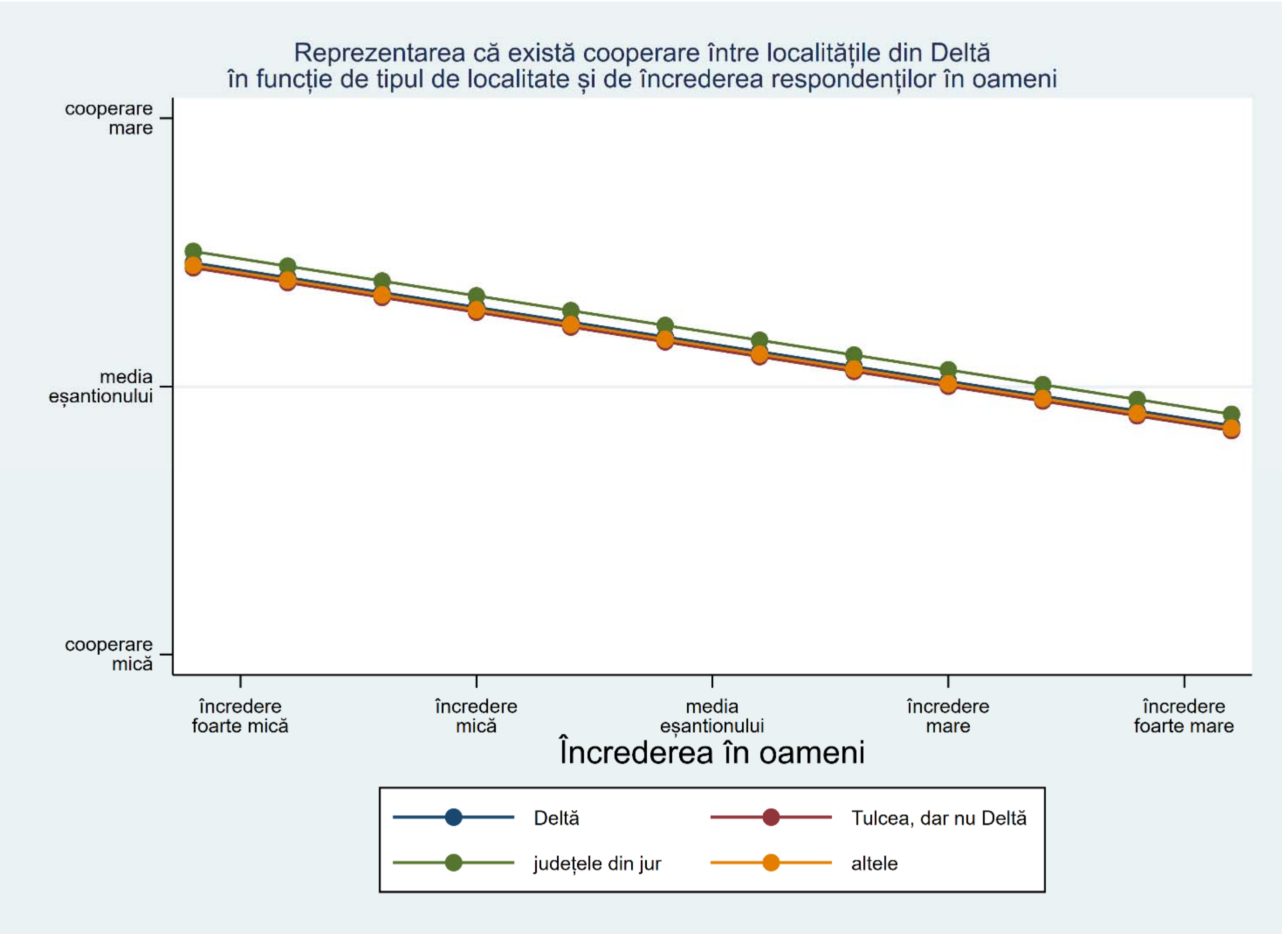
*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele categorii ale sociabilității respondentului și tipului de localitate în care locuiesc aceștia. Sociabilitatea este măsurată prin indicatorul compozit descris în subcapitolul anterior și este etichetată drept „mare", „mică", foarte mică", sau „foarte mare" în funcție de media eșantionului, nu în termeni absoluți.

Figura 20 aduce un rezultat aparent surprinzător în ce privește rolul capitalului social tip *bridging*, ilustrat prin încrederea în oameni. Pe măsură ce crește gradul de încredere în oameni, scade probabilitatea de a identifica cooperarea între localități drept probabilă. Figura 21 schimbă perspectiva: probabilitatea percepută de a avea cooperare între comunități crește la cei care au încredere în instituții, cu precădere la femei.

Rezultatele menționate pot părea contradictorii. Să le recapitulăm: sociabilitatea în interiorul grupurilor de apartenență primară crește credința că poate exista cooperare între comunități, încrederea generalizată o scade, iar încrederea în instituții o crește. În fapt, lucrurile sunt simple: a fi prins în propria comunitate pare a duce la o supraestimare a unei capacități de a coopera ce probabil nu este testată suficient. A avea încredere crește surprinzător scepticismul, posibil (și) datorită așteptărilor diferite de la cooperare, dar aceasta este o

ipoteză ce nu poate fi testată cu datele avute la dispoziție. În fine, încrederea în instituții acționează ca un vot în alb oferit cooperării.

Figura 26. Reprezentarea despre capacitatea de a produce cooperare între comunitățile Deltei în funcție de încrederea în oameni (generalizată, relativă)*

*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele categorii ale sociabilității respondentului și tipului de localitate în care locuiesc aceștia.

Încrederea este etichetată drept „mare", „mică", foarte mică", sau „foarte mare" în funcție de media eșantionului, nu în termeni absoluți.

Implicațiile sunt multiple:

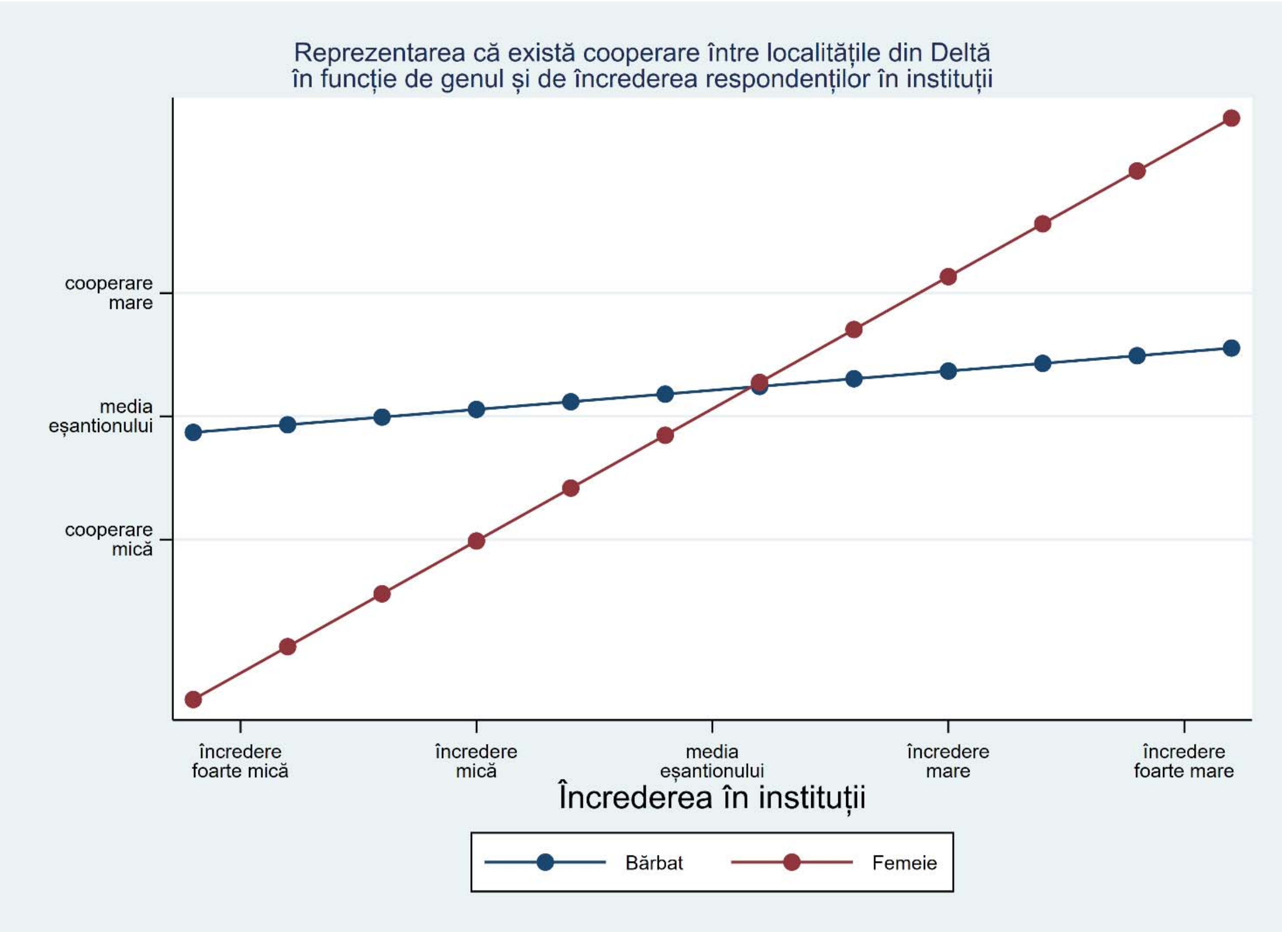
- Cooperarea în interiorul Deltei se poate axa pe creșterea încrederii, dar numai dacă depășește nivelul formal și se ridică la înălțimea așteptărilor de la cooperare.

- Încrederea în instituții este cea care creează premise pentru cooperare. Ținând cont de structura încrederii în instituții, ONG-urile și școlile pot fi principalii agenți ai facilitării cooperării.

- Cooperarea în interiorul comunității de apartenență duce la reprezentări mai optimiste și despre cooperarea inter-comunitară. Cel mai probabil astfel de așteptări sunt insuficient informate, dar pot fi folosite pentru a crea consecințe în sensul extinderii rețelelor sociale și a creării de capital social tip

bridging. Cu alte cuvinte, un facilitator al proiectelor de dezvoltare din Deltă își poate propune extinderea rețelelor sociale deja existente prin întrepătrunderea celor din două sau mai multe comunități.

Figura 27. Reprezentarea despre capacitatea de a produce cooperare între comunitățile Deltei în funcție de încrederea în instituții

*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele categorii ale sociabilității respondentului și tipului de localitate în care locuiesc aceștia.

*Încrederea este etichetată drept „mare", „mică", foarte mică", sau „foarte mare" în funcție de media eșantionului, nu în termeni absoluți.

CAPITAL SIMBOLIC

RESPECTAREA REGULILOR

Tabelul 5 și Tabelul 6 ilustrează opiniile despre respectarea regulilor în Deltă. Există reprezentarea dominantă a unei probleme de legitimare a ordinii, a regulilor: Majoritatea categorică (aproape 80%) consideră că oamenii încalcă mereu regulile, indiferent de reguli. Diferențele dintre reprezentări în funcție de localizare sunt practic inexistente: localnicii Deltei nu diferă de restul stakeholderilor în reprezentările lor.

Construcția unui spațiu al colaborării devine extrem de dificilă într-un astfel de mediu, ce are nevoie de discutare permanentă a regulilor existente cu scopul de a dezvolta sentimente de proprietate ale comunității asupra regulilor.

Tabelul 5. Opinii despre respectarea regulilor în Deltă

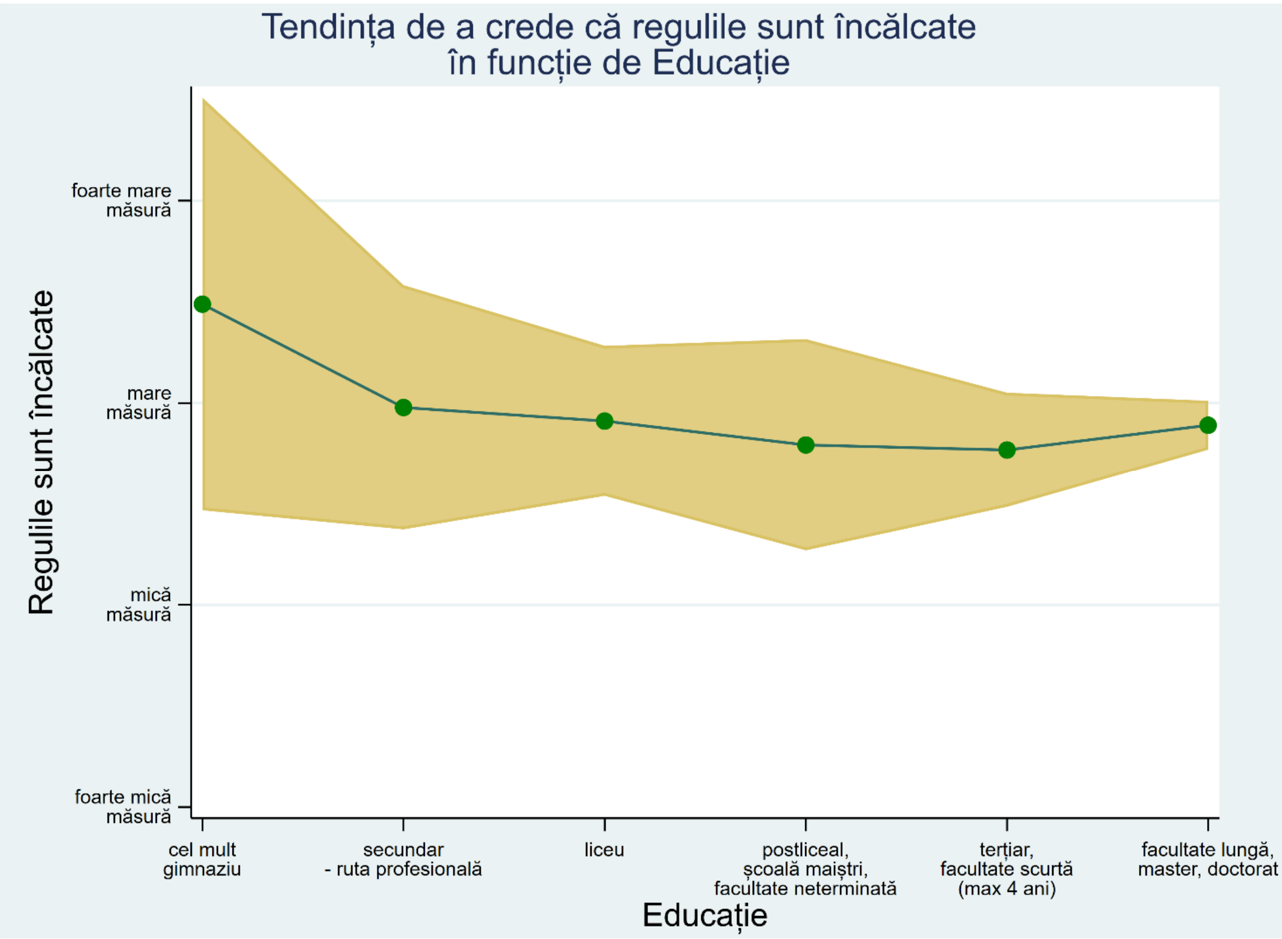
Vă rugăm să vă gândiți la cum apar și cum se respectă regulile in Deltă	Nu știu	În foarte mică măsură	În mică măsură	În mare măsură	În foarte mare măsură	Total
Oamenii încalcă oricum regulile, indiferent de reguli.	4%	3%	14%	48%	30%	100%
Regulile sunt în general respectate în Deltă	9%	23%	54%	14%	0%	100%

Tabelul 6. Diferențe in respectarea regulilor între tipuri de localități

	tip localitate					Total
	nu a precizat	Deltă	Tulcea, dar nu Deltă	județele din jur	altele	
Oamenii încalcă oricum regulile, indiferent de reguli.	2,8	3,1	3,2	3,3	3,0	3,1
Regulile sunt în general respectate în Deltă	2,3	2,0	1,9	1,8	1,9	1,9

*cifrele reprezintă medii, unde 1=acord în foarte mare măsură, iar 4=acord în foarte mică măsură

Figura 28. Reprezentări despre faptul că regulile sunt de regulă încălcate, în funcție de educația respondenților

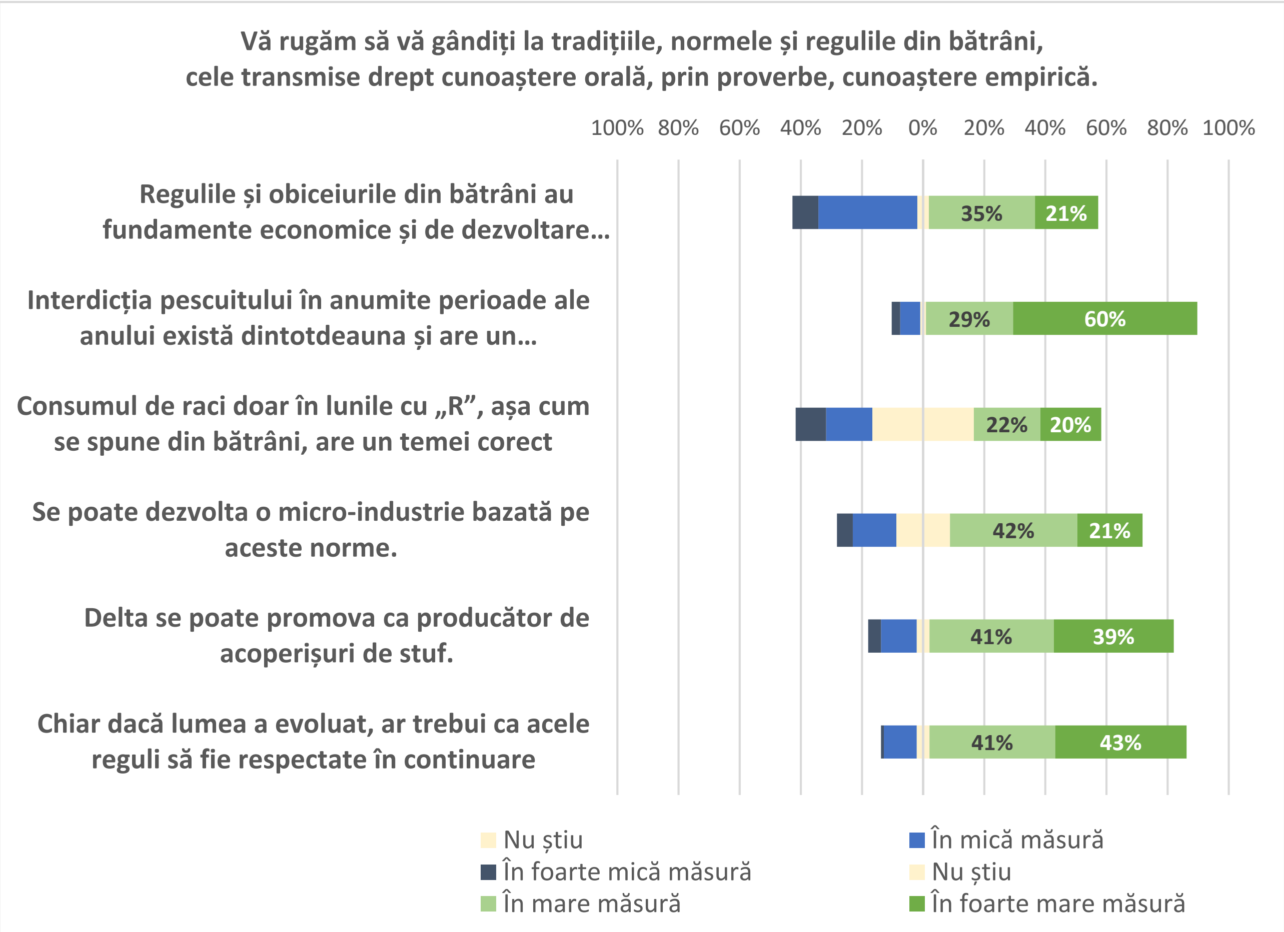
*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele categorii ale educației. Benzile colorate simbolizează intervalele de încredere 95%.

Pentru fiecare respondent am calculat o medie a răspunsurilor la cei doi itemi prezentați în Tabelul 5 și Tabelul 6. Apoi am analizat variația indicatorului rezultat în funcție de varii caracteristici ale respondenților[25]. Rezultatele relevă faptul că pe măsură ce educația crește, apare o ușoară scădere a probabilității de a considera regulile încălcate permanent (Figura 22), o tendință a celor mai tineri de a considera că regulile sunt respectate, vizibilă mai ales la bărbați, precum și o tendință a celor ce au încredere în instituții să creadă că regulile sunt mai puțin încălcate.

CADRUL COMUNITAR

Comunitatea tradițională a Deltei era definită și prin norme sociale specifice, care reglau viața în Deltă aparent 'după ureche', dar în esență pe baza unei îndelungate experiențe, acoperind decenii. A consuma raci doar în lunile care includ litera R în nume, a nu dormi in aer liber in aceleași luni, a nu pescui în anumite personaje (pentru a asigura sustenabilitatea recoltei prin perpetuarea peștilor – dacă aceștia dispar, nu mai ai ce pescui), a construi case cu acoperiș de stuf (protejând astfel și oamenii și mediul) constituie astfel de reguli.

Figura 29. Despre respectarea normelor sociale transmise din bătrâni

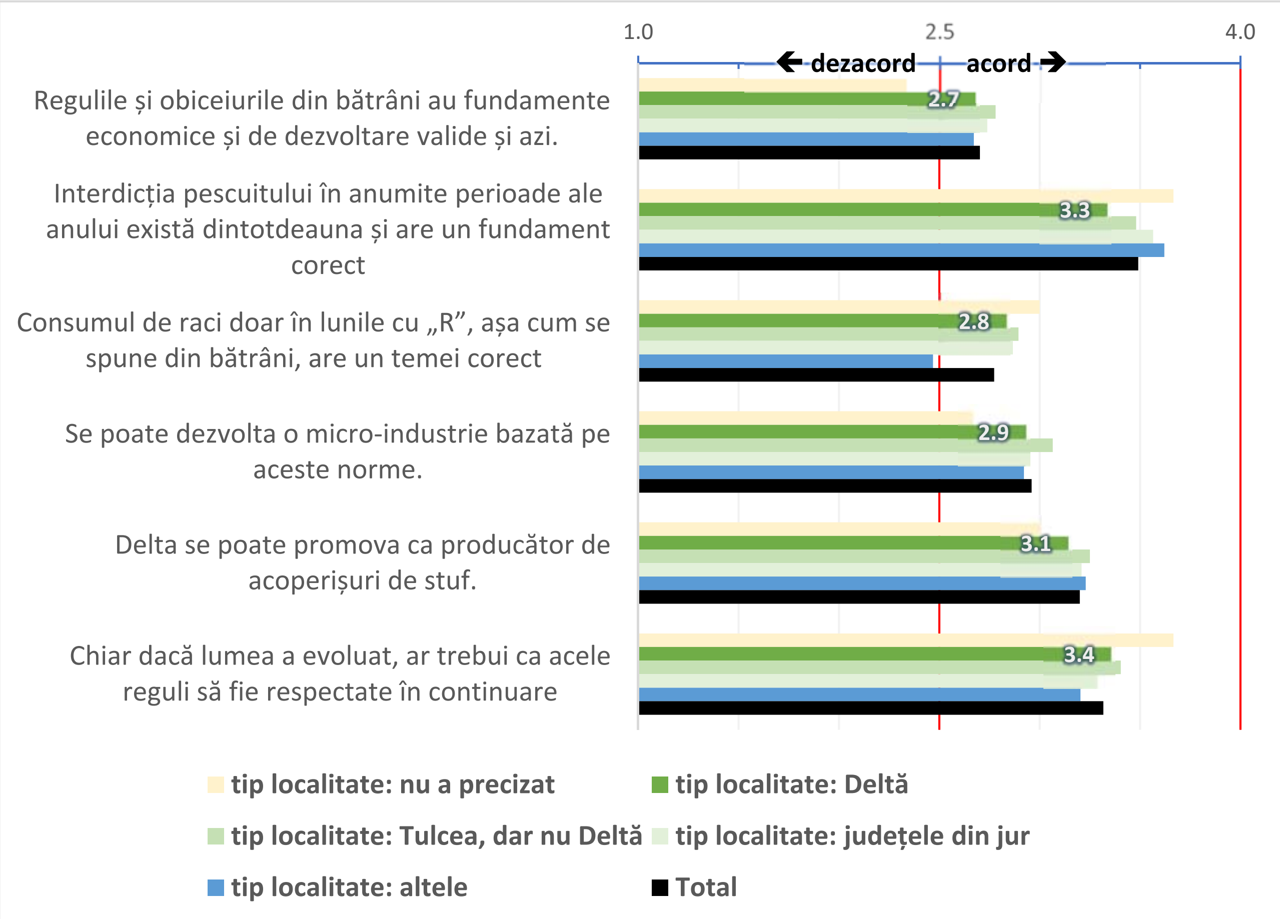
Cifrele constituie medii pentru fiecare întrebare în parte, pe tipuri de respondenți, măsurate pe scale de 4-puncte, unde 1 indică acordul „în foarte mică măsură", iar 4 indică acordul „în foarte mare măsură" cu afirmația scalată. Afirmațiile sunt cele din partea stângă a figurii.

[25] În modele multivariate multinivel.

Ele devin parte a cadrului comunitar, iar opțiunea de a le respecta constituie o normă ce reflectă valorile sociale ce orientează la modul general viața (Kluckhohn, 1951; Voicu, 2010b).

Figura 23 investighează opinii despre câteva dintre normele sociale amintite. Observăm o legitimitate ridicată a normelor specifice, legate de pescuit, acoperișuri de stuf sau raci. În privința consumului de raci, apare o evidentă lipsă de notorietate: aproape o treime dintre cei chestionați spun că nu știu ce să răspundă, indicând astfel necunoașterea zicerii respective. Există, de asemenea, o opțiune fermă în favoarea menținerii regulilor, după cum o arată răspunsul la ultima întrebare (cea mai de jos). Sunt însă ezitări importante în ce privește fundamentarea rațională a acestor norme: aproape jumătate dintre cei ce au răspuns nu sunt convinși de raționalitatea regulilor (prima întrebare)

Figura 30. Despre respectarea normelor sociale transmise din bătrâni: diferențe între tipuri de localități

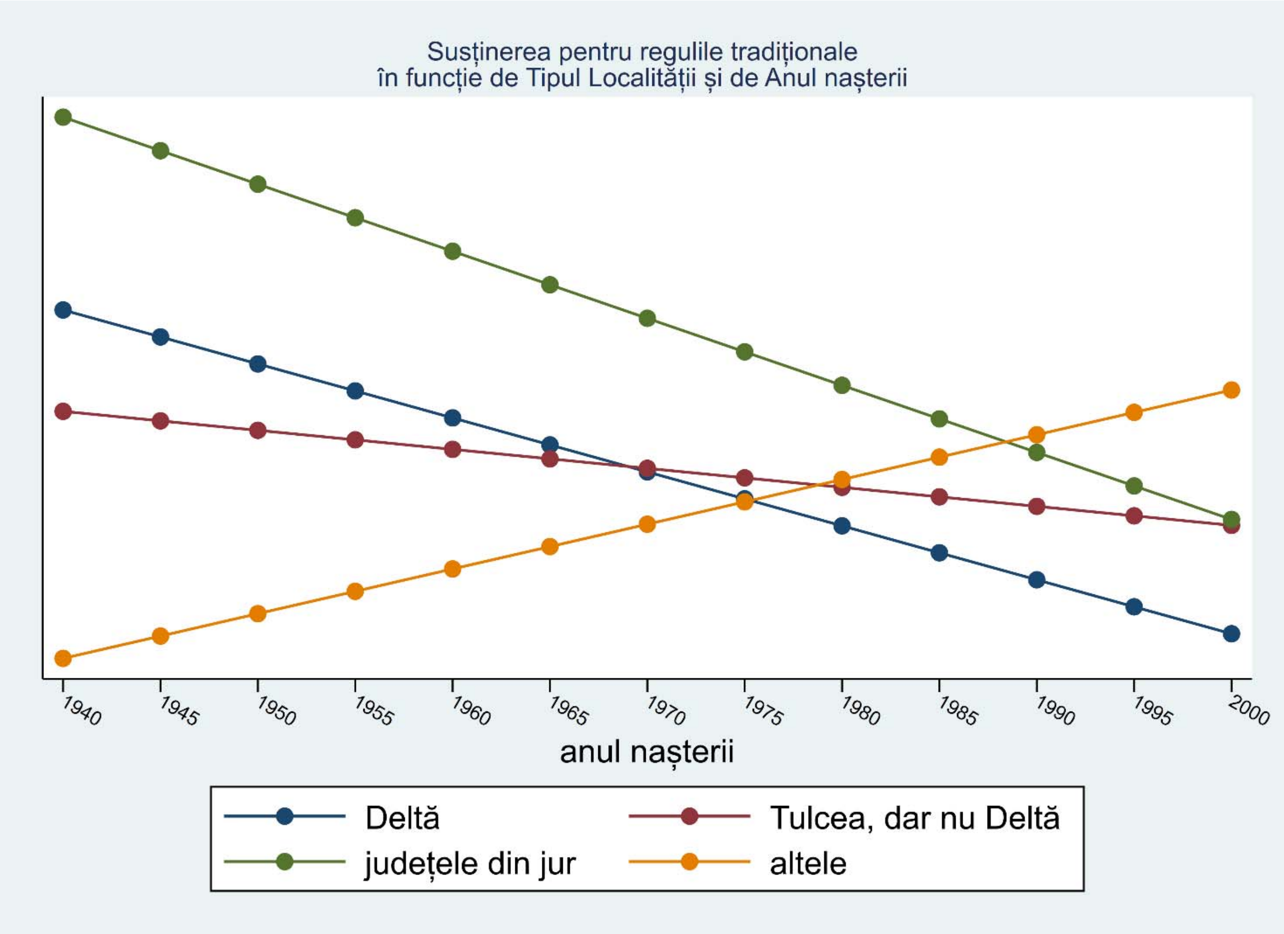
Cifrele constituie medii pentru fiecare întrebare în parte, pe tipuri de respondenți, măsurate pe scale de 4-puncte, unde 1 indică acordul „în foarte mică măsură”, iar 4 indică acordul „în foarte mare măsură” cu afirmația scalată. Afirmațiile sunt cele din partea stângă a figurii.

Figura 23 aduce informație suplimentară, realizând o primă analiză comparativă a răspunsurilor în funcție de localizarea celui ce a răspuns: în Deltă, în apropierea ei, mai departe de Deltă. Cei care locuiesc chiar în Deltă se dovedesc a fi mai sceptici în ce privește viabilitatea vechilor lor norme, chiar dacă majorități importante sunt în favoarea păstrării acestor norme.

Există posibilitatea ca diferențele dintre tipuri de localități să ascundă diferențe de altă natură. Spre exemplu, dacă dintr-o localitate s-ar fi întâmplat să ne răspundă doar femei, iar din alta numai bărbați, diferențele

dintre cele două localități ar trebui să le punem pe seama caracteristicilor localităților în sine, pe seama diferențelor de gen sau pe seama amândurora? Dacă de fapt femeile și bărbații difereau între ei dar în sens opus (să zicem că primii ar fi fost mai mult în favoarea păstrării regulilor) și doar faptul că sunt în localitățile în care se află conduce a observa rezultatul invers?

Figura 31. Legitimitatea regulilor tradiționale, în funcție de localizare și vârstă, eliminând influența altor variabile.

*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele combinații ale localizării și anului nașterii.

Pentru a rezolva această dilemă, mai întâi am construit un index, combinând trei dintre întrebările[26] din Figura 23. Indexul arată în ce măsură respondenții consideră vechile reguli ca fiind încă legitime. Pentru a identifica diferențele între grupuri de respondenți, am recurs la analiza de regresie, rulând modele de analiză multinivel, locuitorii fiind grupați natural în localitățile lor de proveniență[27]. Am luat în considerare diferențe date de gender, educație, anul nașterii, tipul de localitate (categoriile din Figura 24), ocupație.

[26] Nu am inclus două norme specifice (raci, pescuit), care fie aveau multe răspunsuri „nu știu”, fie o distribuție prea distorsionată spre dreapta, astfel încât analiza factorială (extracție prin maximum likelihood) indică inadecvarea la date (comunalități sub 0.1). Indexul extras explică 42% din variația totală, este adecvat datelor (KMO=0,753, comunalitățile sunt mai mari decât 0,2). Analiza vizuală a testului grohotișului (scree plot) sugerează de asemenea soluția cu un singur factor extras. Pentru a maximiza utilizarea informației, în cazul non-răspunsurilor am optat pentru pairwise deletion.
[27] Erorile standard a fost estimate robust.

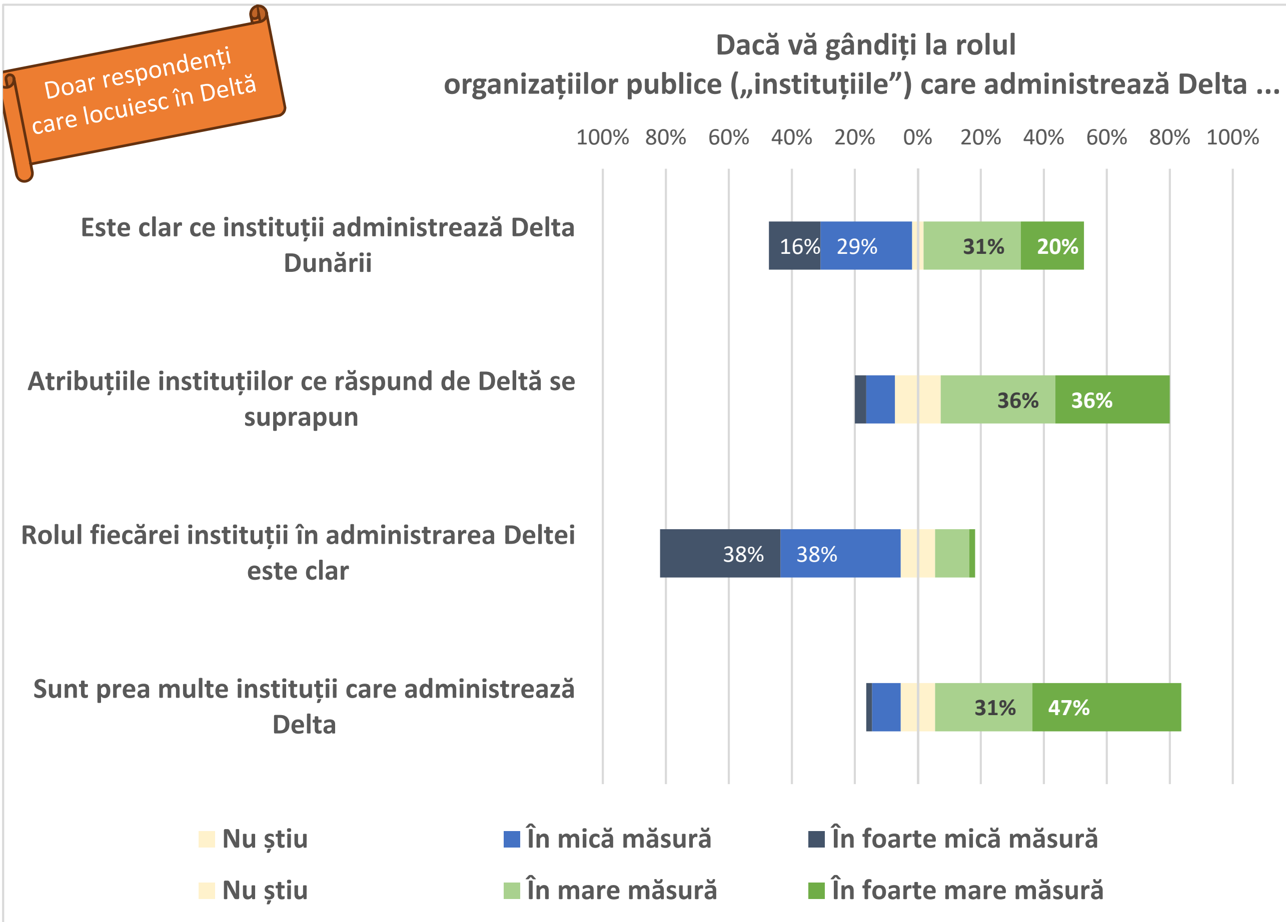
Rezultatele pun în evidență faptul că susținerea pentru astfel de reguli vine mai degrabă de la locuitorii din jurul Deltei care sunt în județele vecine și este mai redusă la cei care sunt studenți. De asemenea, susținerea pentru astfel de reguli tinde să scadă o dată cu creșterea nivelului de educație. În plus, există o interesantă legătură cu anul nașterii și genderul. La femei, susținerea pentru reguli tradiționale este mai puternică pe măsură ce vârsta este mai mică (anul nașterii este mai aproape de zilele noastre). La bărbați, susținerea pentru regulile din bătrâni crește la cei mai în vârstă și scade la cei mai tineri.

Cu alte cuvinte, o campanie de comunicare ar trebui direcționată direct spre oamenii din Deltă, mai ales dacă sunt bărbați tineri sau femei mai în vârstă și către cei ai bine educați, care sunt mai critici cu aceste reguli, indiferent sau de gender, ce vârstă au și unde locuiesc.

REPREZENTĂRI DESPRE FUNCȚIONAREA ADMINISTRĂRII DELTEI

Încrederea în instituții se făurește prin familiaritatea cetățenilor cu modul de funcționare, stabilitate, transparență, responsabilitate (Sztompka, 1993, 1995, 1999). Datele din Figura 26 relevă mai degrabă lipsa de înțelegere a sistemului instituțional curent.

Figura 32. Reprezentări despre administrarea Deltei

Barele ilustrează ponderile celor care răspund cu fiecare categorie de răspuns menționată în legenda graficului în ce privește acordul cu fiecare dintre afirmațiile din partea stângă a figurii. Cifrele sunt calculate doar pentru respondenții care locuiesc în Deltă.

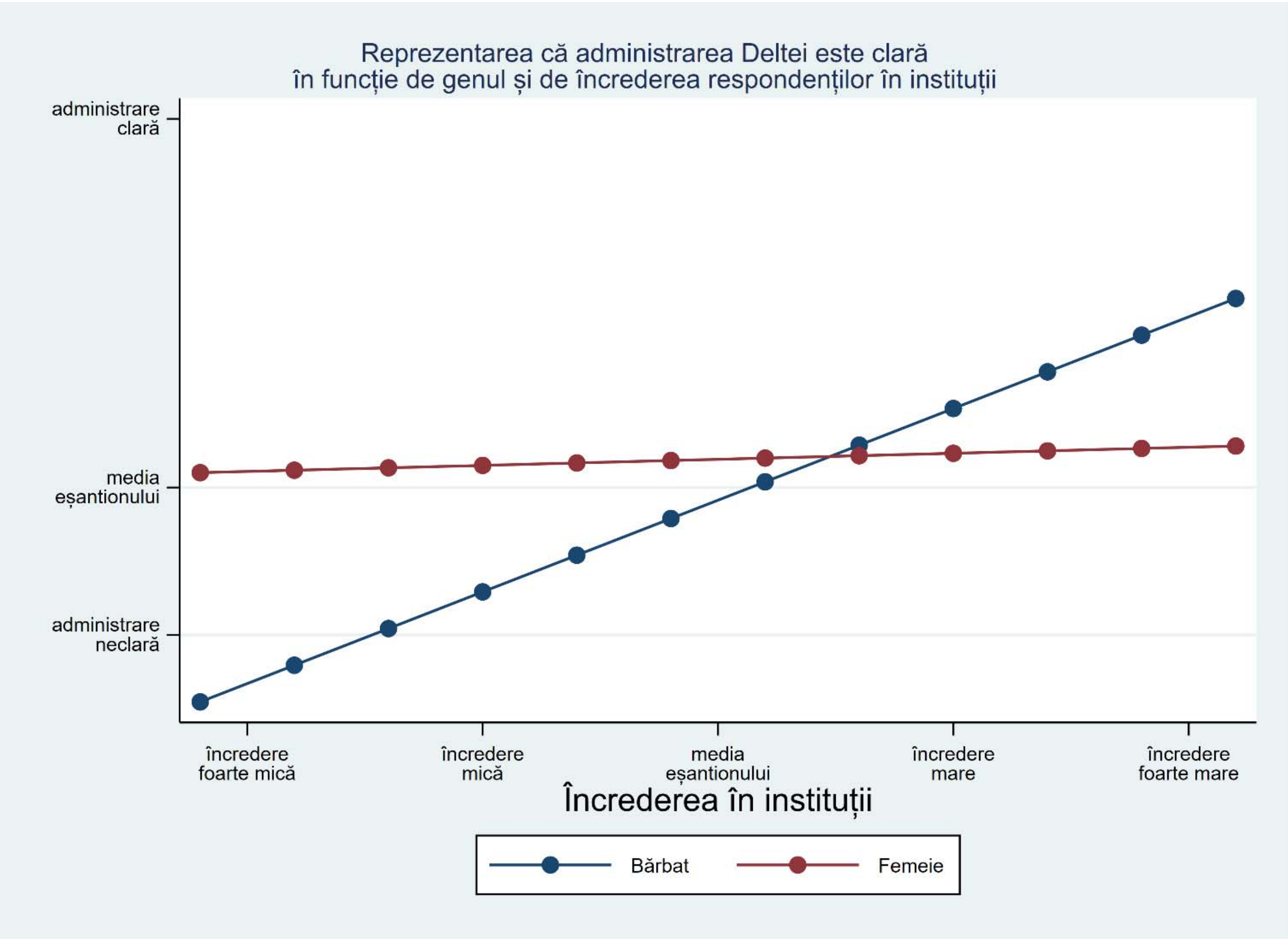
Locuitorii Deltei au dificultăți de a descâlci modul în care fiecare agenție contribuie la administrarea Deltei, observă redundanțe persistente, nu înțeleg nici ce instituții gestionează, de fapt, Delta.

Am construit de această dată doi indicatori despre administrarea Deltei. Unul este de confuzie în acest sens, și numără câte răspunsuri „nu știu" a dat fiecare respondent la cele patru întrebări analizate în acest subcapitol. Distribuția rezultată indică, dintre respondenții ce au răspuns la setul de întrebări, 65% care nu au spus deloc „nu știu" la itemii din acest pachet și 35% care au cel puțin o nelămurire. Dintre ei, 8% au spus „nu știu" la toți itemii.

Al doilea indicator este unul de claritate al modului în care Delta este administrată. Cei cu scoruri mari pe acest indicator[28] tind să răspundă pozitiv la prima întrebare și la a treia întrebare, și negativ la restul.

Analiza[29] indică cum neclaritatea exprimată prin „nu știu" este mai redusă printre locuitorii Deltei și printre studenți. Critica la organizarea curentă este mai accentuată printre cei activi economic sau care au ieșit la pensie (salariați, patroni, freelancers, pensionari). Pentru bărbați, încrederea în instituții vine la pachet cu înțelegerea modul de funcționare a administrării Deltei. De asemenea, înțelegerea a cum este administrată Delta aparține mai degrabă celor mai bine educați, pentru restul fiind vorba de un aparent haos administrativ.

Figura 33. Reprezentări despre administrarea Deltei în funcție de gender și încredere în instituții

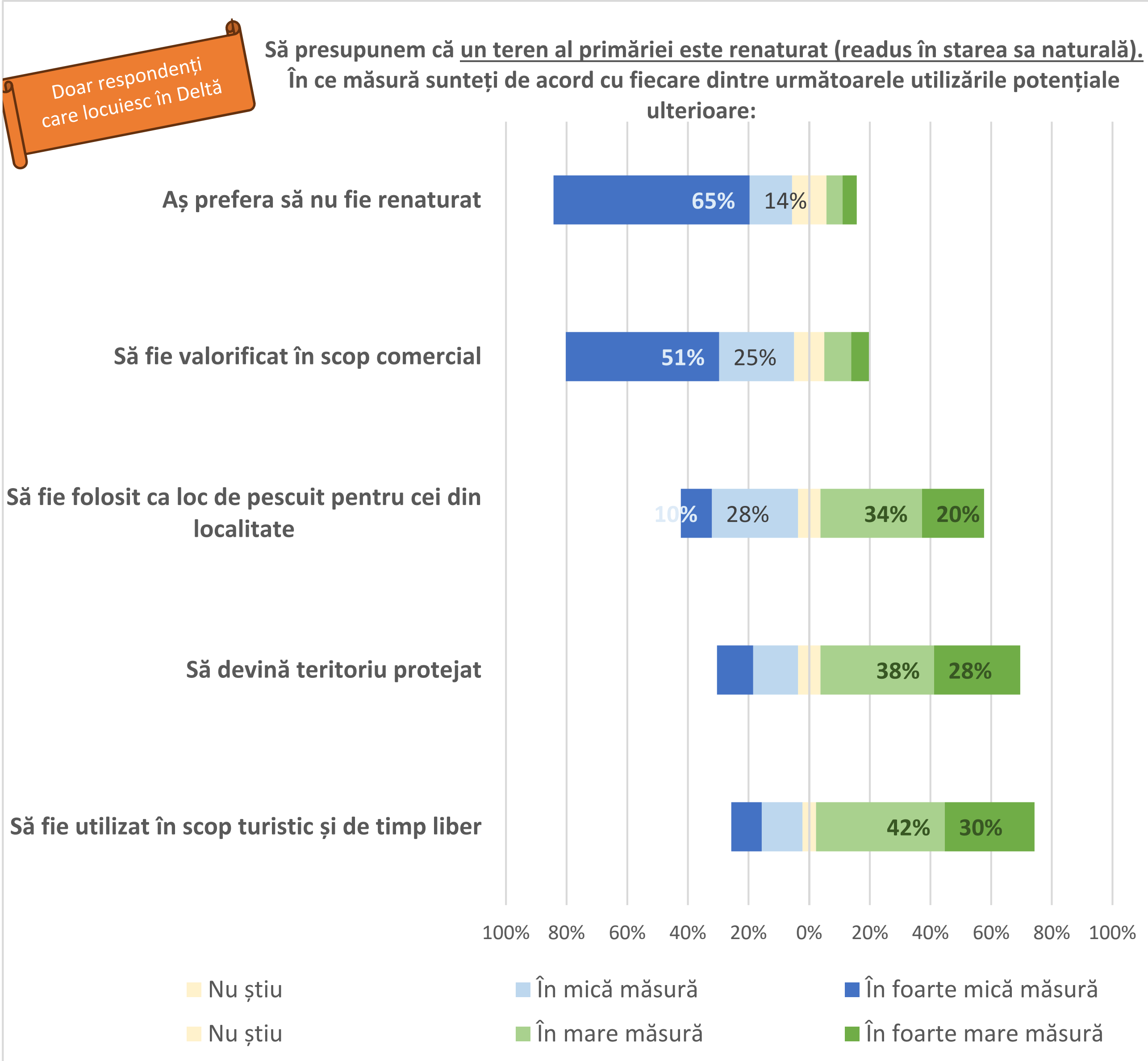
[28] Scor factorial ce explică 35% din varianța totală, extras prin maximum likelihood, analiza fiind adecvată datelor (KMO=0,556; comunalitățile sunt toate mai mari de 0,167)r.
[29] Obișnuitele modele multivariate multinivel.

REPREZENTĂRI DESPRE RENATURARE

Discuția despre renaturare pare a fi relativ familiară respondenților. Răspunsurile la situația ipotetică oferită (un teren al primăriei a fost renaturat, ce se poate face mai departe?) includ destul de rare „nu știu", arătând că discutăm despre o chestiune familiară agendei publice, rezultat a mai multe proiecte de renaturare în zonă (Bursan & Mitroi-Tisseyre, 2016; Tănăsescu & Constantinescu, 2020).

Altfel, există o preferință certă pentru renaturare și refolosire piscicolă și/sau de timp liber.

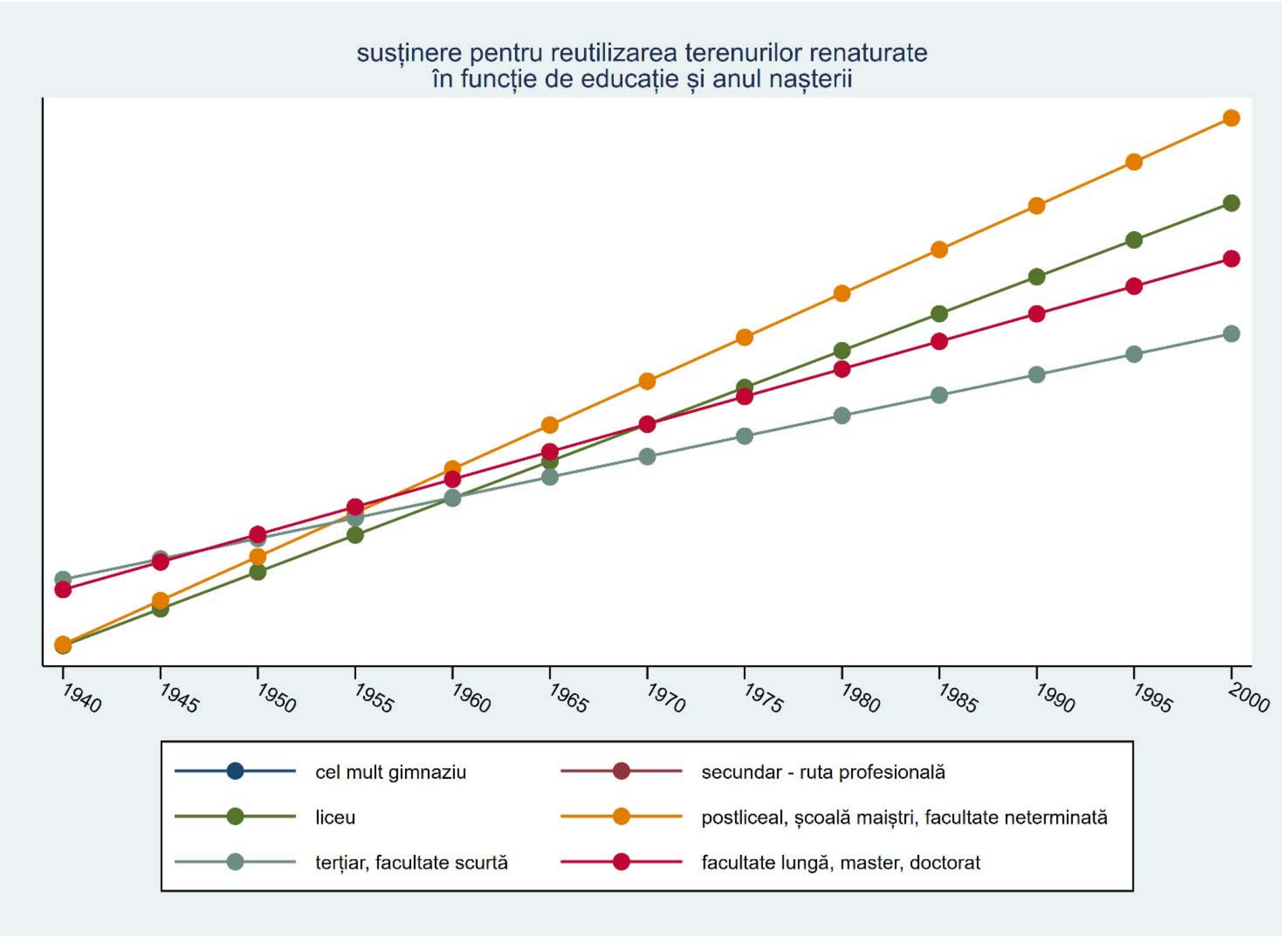
Figura 34. Opinii despre renaturare

Barele ilustrează ponderile celor care răspund cu fiecare categorie de răspuns menționată în legenda graficului în ce privește acordul cu fiecare dintre afirmațiile din partea stângă a figurii. Cifrele sunt calculate doar pentru respondenții care locuiesc în Deltă.

Trei dintre indicatorii din Figura 28 permit calcularea unui indice mai complex care măsoară cât de mult respondenții sunt în favoarea unei utilizări comerciale de orice tip (comercial, pescuit, turism/leisure, conform itemilor corespunzători)[30]. Analiza multivariată[31] a opiniilor despre etapa post-renaturare permite identificarea diferențelor de opinii dintre respondenți în funcție de gender, vârstă, ocupație, localizare, educație. Diferența care sare imediat în ochi este dată de localizarea geografică: locuitorii Deltei sunt mai dispuși să susțină utilizarea comercială a terenurilor după renaturare decât cei din afara Deltei, indiferent dacă ultimii sunt din Tulcea, împrejurimi, județele riverane Dunării sau București/Ilfov. Distanța dintre locuitorii Deltei și restul este de aproximativ o zecime din scala indicelui calculat, ceea ce reprezintă destul de mult. Rezultatul este coerent cu observația realizată de (Bursan & Mitroi-Tisseyre, 2016) în legătură cu renaturarea de la Popina II: absența accesului la resursa economică, fie el și sub formă de redevențe pentru administrația publică (care poate converti redevențele în servicii pentru comunitate), determină deteriorarea stării materiale a gospodăriilor din zonă.

Figura 35. Susținerea pentru reutilizarea comercială a terenurilor renaturate în funcție de anul nașterii și de educație

*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele combinații ale genderului și anului nașterii. Cu alte cuvinte, punctele ne indică o medie a susținerii pentru reutilizarea terenurilor renaturate așteptată pentru respondenții având anul nașterii corespunzător de pe axa orizontală și cu genderul indicat de culoarea punctului respectiv.

[30] Indicatorul este un scor factorial, ilustrând un factor extras cu maximum likelhood, ce explică 31% din varianța totală. KMO=0,630, comunalitățile sunt între 0,336 și 0,286. Analiza vizuală a scrre-plot-ului indică un singur factor.
[31] Modele ierarhice multinivel, având ca predictori genderul, vârsta, educația, ocupația, tipul de localitate, și controlând pentru gruparea respondenților în localitățile de origine.

Figura 29 descrie diferențele dintre respondenți în ce privește indicatorul menționat, în funcție de vârstă și educație. Absolvenții de facultate, cu cât sunt mai tineri, cu atât sunt mai în favoarea reutilizării. Printre cei ce nu au studii terțiare, relația este inversă: cei mai tineri sunt mai puțin în favoarea reutilizării comerciale a terenului. În funcție de intenții, cei ce decid asupra destinației terenurilor după renaturare au nevoie să discute distinct cu grupurile respective (tineri cu facultate, tineri fără facultate, vârstnici cu facultate, vârstnici fără facultate), separat de cum o fac în adresarea către restul populației.

REPREZENTĂRI DESPRE TURISM

Turismul este în general privit ca un factor ce poate determina pozitiv dezvoltarea sustenabilă (Liu et al., 2023; Richardson, 2021), chiar dacă în ecosisteme delicate impactul poate fi mixt sau incert (Schvab et al., 2022). Unele studii etichetează turismul în Sfântul Gheorghe, parte a Deltei, drept potențial sustenabil, dar momentan insuficient exploatat (Goriup, Schvab, Ratkajec, Starc-Peceny, & IlijaŠ, 2022; Schvab et al., 2022). Din păcate, studiile respective sunt bazate pe surse de date ce sunt insuficient descrise, nereplicablicabile, caracterizate chiar de autori drept „insuficiente” (Goriup et al., 2022). Altele promovează entuziast nevoia (eco)turismului (Dima et al., 2020; Honțuș, 2013; Tătar et al., 2017), eventual subliniind nevoia de diversificare a ofertei și de lungire a sejururilor pentru a crește sustenabilitatea (Croitoru et al., 2022). Un studiu decide destul de categoric că turismul în Deltă nu este și nu poate fi eficient, fără a discuta despre relația cu mediul, pentru că – simplificând argumentul – localnicii nu au timp de turiști, iar turiștii nu vor în Deltă (Iorga, 2015). Alte studii arată că localnicii mai puțin educați au mai puțin de câștigat de pe urma turismului și sunt mai reticenți să îl legitimeze (I. N. Alecu et al., 2016).

în demersul nostru, bazându-ne pe asumpția generală rezultată din exercițiul Delphi conform căreia că turismul este o cale de urmat, am luat act și de faptul că turismul este o realitate deja prezentă în Deltă. Fiind constrânși și de spațiul existent în chestionar, am decis că nu este necesar să investigăm dacă are rost să fie turism, ci mai degrabă despre cum ar putea fi turismul.

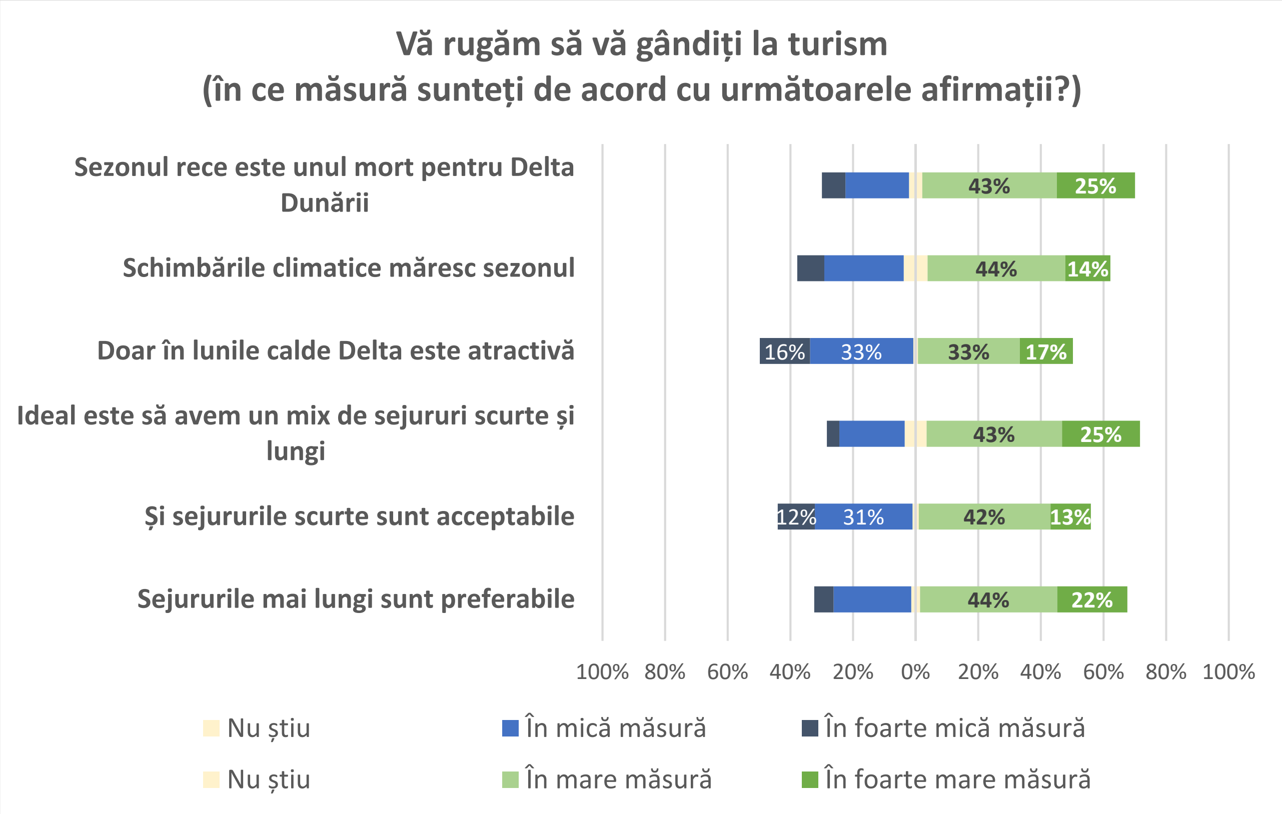
Figura 30 propune un mix de opinii despre turism, incluzând elemente despre lungimea sezonului potențial și o discuție despre tipul de sejur potrivit turismului în Deltă. Opiniile majoritare se conturează destul de puternic în jurul ideii că iarna nu este sezon în Deltă. Există însă un echilibru între numărul celor care spun că încălzirea globală lungește sezonul și cei care se opun ideii. La fel, aproximativ jumătate dintre respondenți cred că se poate vorbi despre atractivitatea Deltei și în timpul iernii.

În privința lungimii sejurului ideal lucrurile sunt simple: majoritatea este de acord că mixul scurt-lung este de dorit, cu o preferință pentru sejururi mai lungi.

Investigând diferențele dintre grupuri de respondenți[32], se observă rapid că acestea practic nu există, cu mici excepții legate de sectorul de activitate: cei ce lucrează în administrația publică tind să fie în mai mare măsură de acord cu idea că sezonul rece este unul mort și au o probabilitate mai mare de a spune că sejururile lungi sunt preferabile; cei ce lucrează în agricultură au probabilitate mai mare de a susține mixul de sejururi lungi și scurte; cei care se ocupă cu pescuitul au o probabilitate mai mare să spună că schimbările climatice măresc sezonul.

[32] Notă tehnică: modele ordinale multinivel (meologit) pentru fiecare dintre variabilele din Figura 36 în parte, cu gruparea respondenților în localitatea de rezidență și având ca predictori genul, anul nașterii, sectorul de activitate, educația, numărul celor ce au completat chestionarul de la același IP.

Figura 36. Opinii despre turism în Deltă

Barele ilustrează ponderile celor care răspund cu fiecare categorie de răspuns menționată în legenda graficului în ce privește acordul cu fiecare dintre afirmațiile din partea stângă a figurii. Cifrele sunt calculate doar pentru respondenții care locuiesc în Deltă.

REPREZENTĂRI DESPRE TRANSPORT

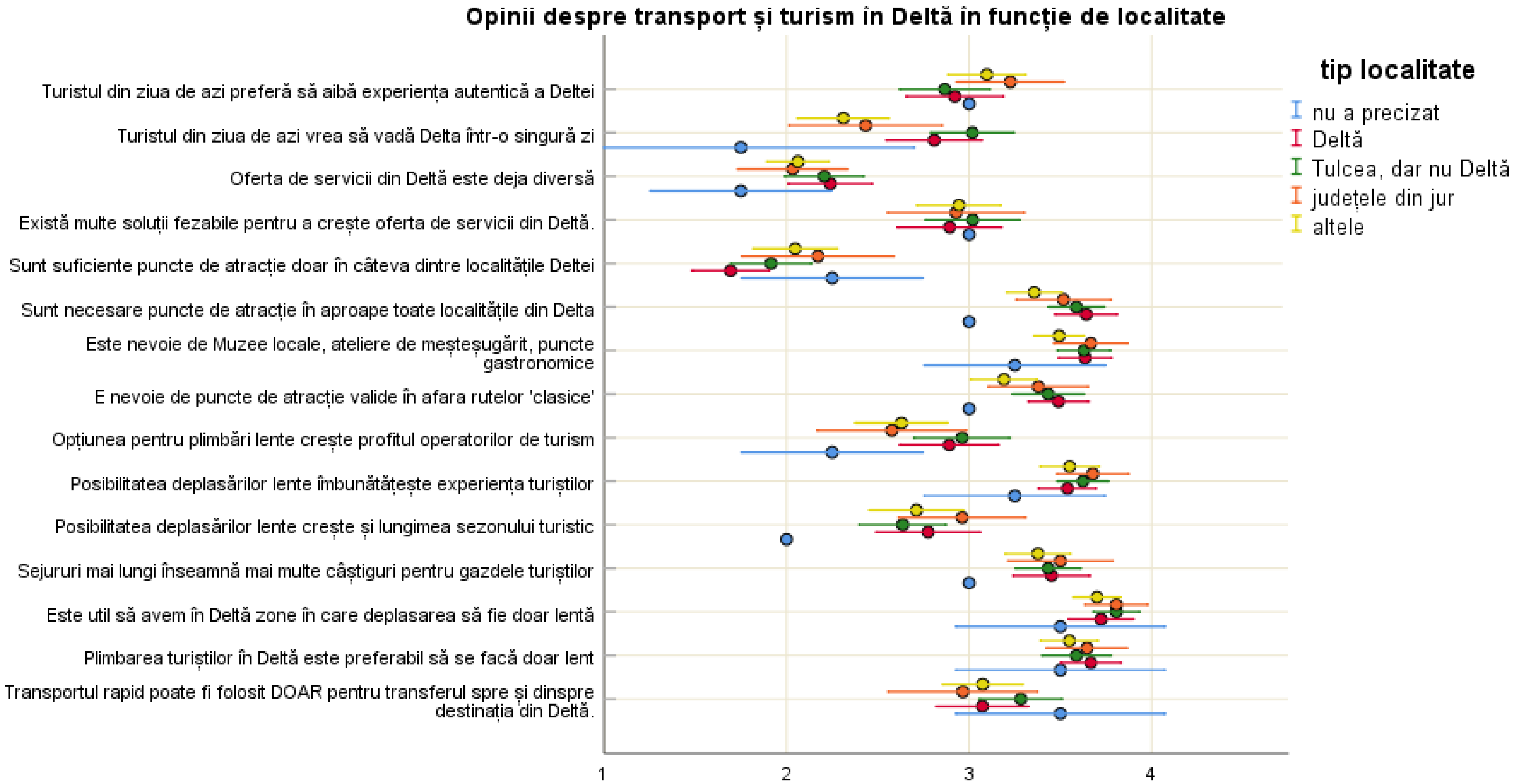
Transportul spre și dinspre Deltă, precum și cel din interiorul Deltei constituie coloana vertebrală a infrastructurii regiunii. El definește posibilitatea de a accesa orașul Tulcea și serviciile sale, capacitatea de a atrage turiști, putința de a aduce produse în Deltă sau de a duce produsele Deltei către beneficiari din afara acesteia. Dincolo de orice, apare combinația dintre transport și turism – definitorie pentru dezvoltarea economică a regiunii.

Figura 31 propune un set mare de întrebări despre transport și turism în Deltă. Observăm pe rând o majoritate care consideră că transportul rapid poate fi folosit doar pentru a accesa Delta, că este util să existe zone destinate exclusiv deplasării lente, iar deplasarea turiștilor în interiorul Deltei trebuie să se deruleze lent, ceea ce conduce la îmbunătățarea experienței turiștilor. În plus, majorități confortabile susțin că este nevoie de puncte de atracție în afara rutelor clasice, că acestea pot include ateliere, muzee, puncte gastronomice, și, mai ales, că oferta de servicii din Deltă nu este diversă, că turistul „preferă să aibă experiența autentică a Deltei".

Cu alte cuvinte, avem deja o susținere importantă pentru elementele esențiale ale principiilor de acțiune propuse în ce privește turismul și transportul.

Pe de altă parte, nu observăm nicio majoritate în privința ideii că viteza de transport și lungimea sejurului ar fi conectate, sau că plimbările lente ar putea aduce profit. **Acestea sunt zone în care dezbaterea publică are nevoie de orientare și facilitare**.

Figura 37. Opinii despre transportul și turismul din Deltă

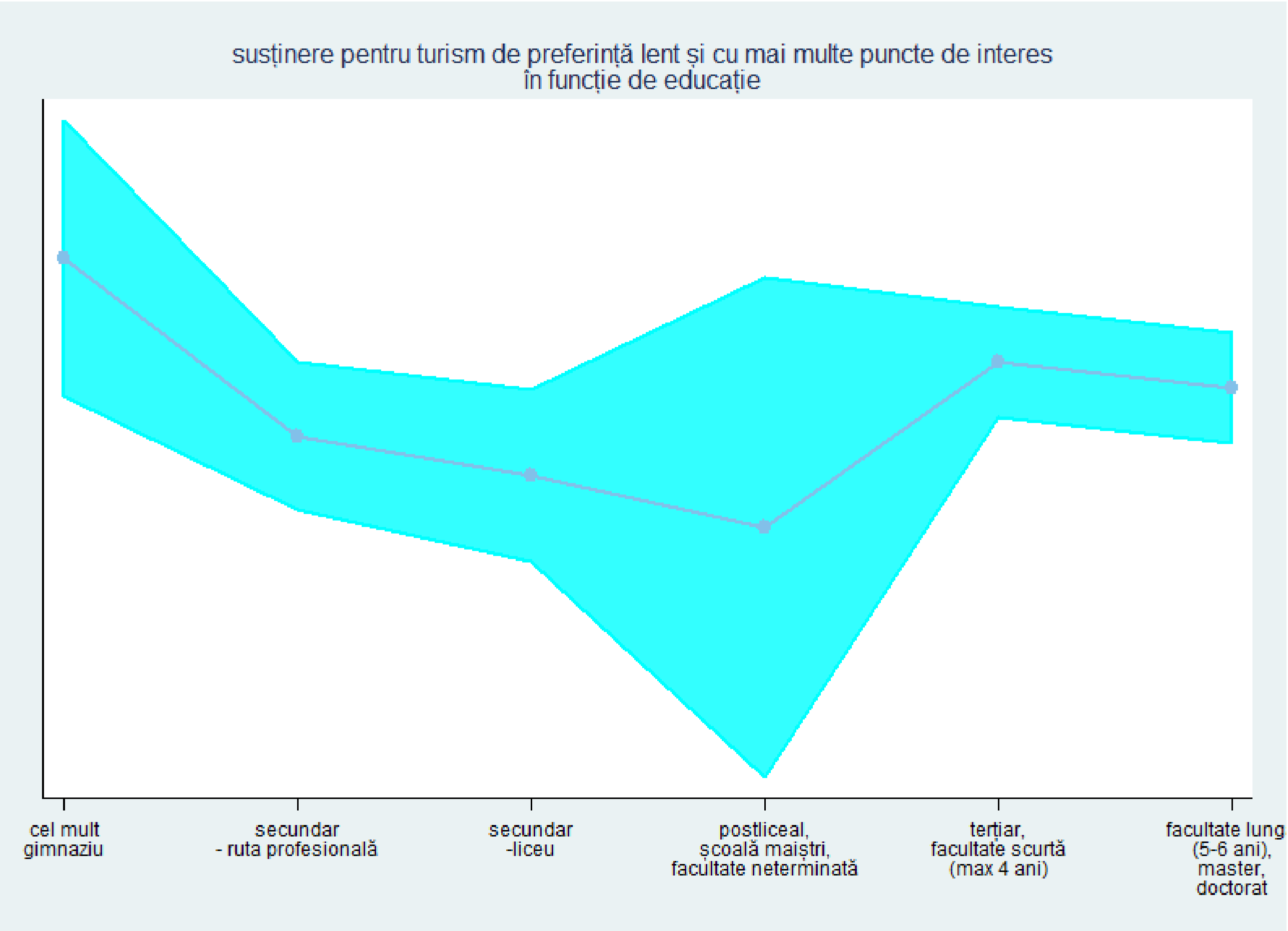

*Fiecare întrebare a fost scalată de la 1 (acord în foarte mică măsură) la 4 (acord în foarte mare măsură). Punctele îngroșate reprezintă estimările medii pentru variabilele de pe axa verticală, iar culoarea indică tipul de localitate, conform legendei din dreapta-sus. Liniile colorate simbolizează intervalele de încredere 95%. Cu alte cuvinte, liniile ne arată intervalul în care ne așteptăm să fie plasată media în 95 din 100 de eșantioane similare (dacă am repeta studiul de 100 de ori, estimarea respectivă ar cădea în acest interval de 95 de ori).

În plus, nu se observă diferențe majore între respondenți în funcție de tipul de localitate. Doar discuția despre „turistul vrea să vadă Delta într-o singură zi" aduce o opoziție între cei din Tulcea (care susțin mai mult această idee) și cei din administrația centrală, care sunt mai degrabă împărțiți între a susține și a nu susține ideea.

Combinarea indicatorilor din Figura 31 permite calcularea unui indicator de susținere simultană a turismului lent și cu mai multe puncte de interes[33]. Cu alte cuvinte, este de remarcat întâi de toate faptul că cei care susțin idea transportului lent al turiștilor în interiorul Deltei susțin și crearea de mai multe puncte de atracție. Cele două principii sunt strâns asociate în răspunsurile primite, ceea ce arată faptul că formează, în reprezentările majoritare ale respondenților, un concept comun, care poate fi tratat ca întreg.

Figura 38. Variația susținerii pentru „turismul lent" în funcție de educație

*Punctele îngroșate și liniile care le unesc reprezintă estimările medii pentru respectivele categorii ale educației. Benzile colorate simbolizează intervalele de încredere 95%. Cu alte cuvinte, punctele ne indică o medie a susținerii pentru turismul lent așteptată pentru respondenții având corespunzător de pe axa orizontală. Banda colorată din jur ne arată intervalul în care va fi această medie în 95 din 100 de eșantioane similare (dacă am repeta studiul de 100 de ori, estimarea respectivă ar cădea în acest interval de 95 de ori).

[33] Notă tehnică: Am folosit analiza factorială, incluzând nouă dintre itemii din Figura 37. Am exclus itemul privind transportul rapid, pe cei doi despre puncte de atracție în toate localitățile/doar în unele, pe cel despre multitudinea soluțiilor, pe cel despre diversitatea ofertei de servicii și pe cei doi despre ce preferă turistul de azi. Toți au comunalități mici și nici nu formează un alt factor (scree-plot-ul indică clar prezența unui singur factor). Analiza factorială despre care s-a dovedit adecvată datelor (KMO=0,793; toate comunalitățile sunt mai mari de 0,17; factorul extras folosind maximum likelihood explică 32% din varianța totală a celor 9 itemi luați în considerare).

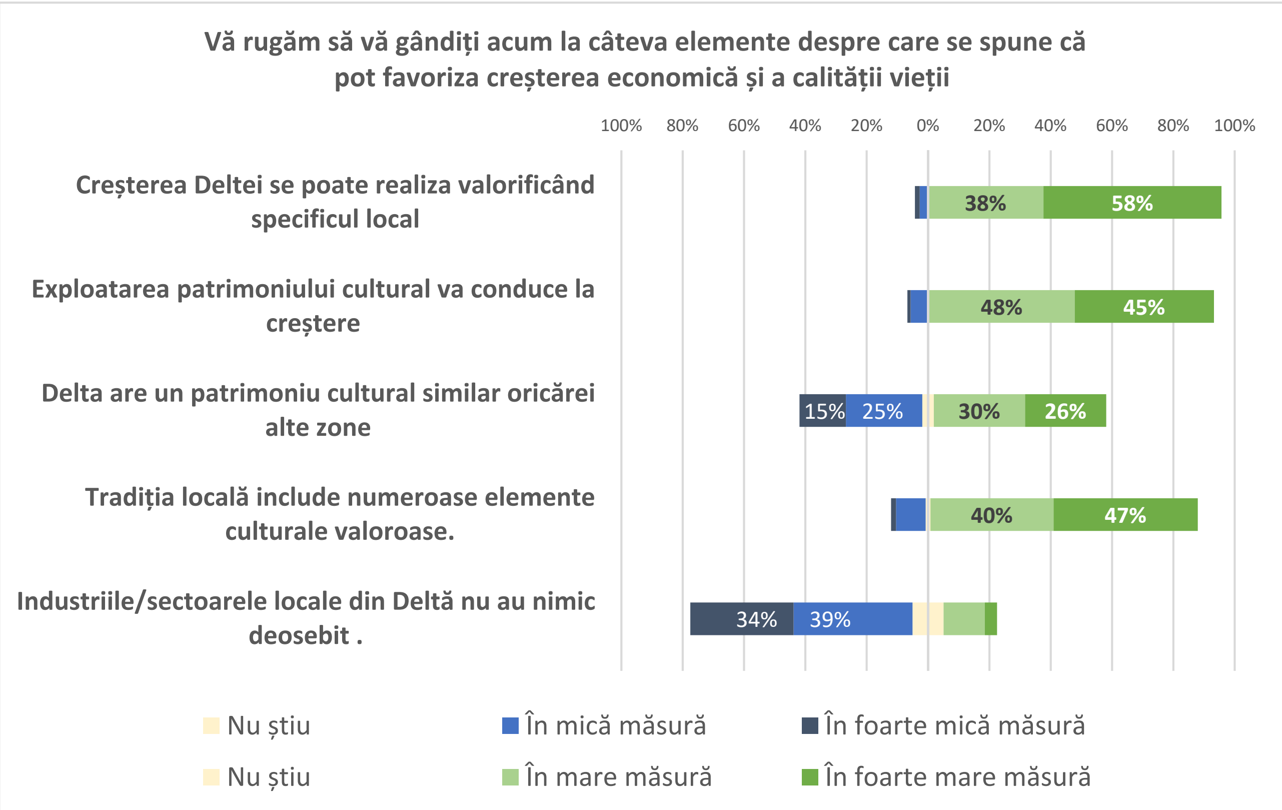
Analiza multivariată[34] relevă diferențe foarte puține între respondenți, ceea ce spune că distribuția opiniilor în interiorul eșantionului nu depinde de o caracteristică anume. Cel mai probabil opiniile se pot schimba relativ ușor, nefiind extrem de stabile. Singura diferență cât de cât vizibilă (semnificativă la $p<0.10$) este dată de educație (Figura 32): absolvenții de facultate, precum și cei care au absolvit cel mult gimnaziul au o probabilitate mai ridicată de a susține conceptul turismului cu două viteze și multe puncte de atracție. Restul sunt mai reticenți, fără a fi însă împotriva ideii.

Lipsa de diferențiere între respondenți indică însă nevoia de a discuta mai mult, de a aduce mai atent pe agenda publică principiile de turism și transport lent în interiorul Deltei.

REPREZENTĂRI DESPRE IMPORTANȚA CAPITALULUI SIMBOLIC CA PÂRGHIE A DEZVOLTĂRII

Investigând în unul dintre subcapitolele anterioare ce cred oamenii Deltei că este important pentru calitatea vieții lor a relevat că prestigiul localității este mai puțin prezent pe primele poziții, deși varii elemente cu încărcătură locală ar conta (în speță, gastronomia și produsele locale). Dincolo de latura legată de nutriție și sănătate, această preferință poate să constituie un element de ancorare în dorința de a întări o identitate regională clară.

Figura 39. Reprezentări despre potențialul simbolic local

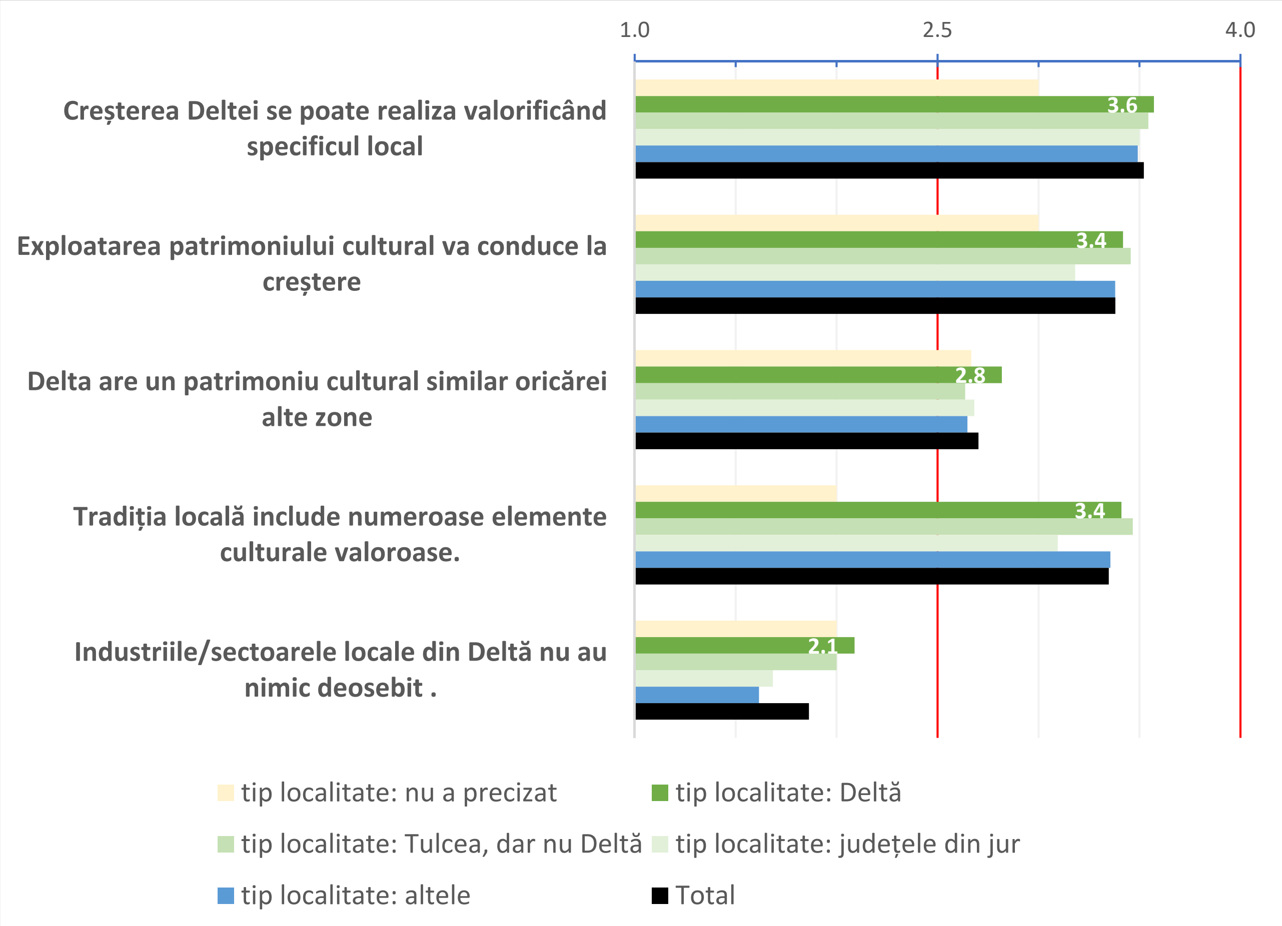
[34] Notă tehnică: Modele multinivel, având ca predictori genderul, anul nașterii, educația, ocupația, localizarea geografică, cu respondenții grupați în localitatea de origine și cu estimarea robustă a erorilor standard.

Barele ilustrează ponderile celor care răspund cu fiecare categorie de răspuns menționată în legenda graficului în ce privește acordul cu fiecare dintre afirmațiile din partea stângă a figurii.

Figura 39 și Figura 40 aduc în prim plan opinii despre astfel de elemente. Majoritatea celor ce ne-au răspuns sunt convinși că patrimoniul cultural constituie o resursă ce poate aduce beneficii, că tradiția locală este valoroasă, că industria/sectoarele locale din Deltă sunt speciale. Există însă disens în ce privește unicitatea Deltei, aproximativ jumătate dintre respondenți observând că Delta este similară oricărei alte zone, iar restul opunându-se acestei afirmații.

Diferențele dintre respondenți în funcție de localizare nu sunt vizibile atunci când ne uităm la asocierea directă (Figura 34). Am construit un indicator de valorizare a tradițiilor, care reflectă orientarea latentă spre a răspunde pozitiv la trei dintre întrebările din figură, mai exact cele privind valorizarea specificului local (prima întrebare), exploatarea patrimoniului cultural (a doua), respectiv elementele culturale valoroase ale tradiției locale (a patra)[35]. Analiza[36] acestui indicator relevă câteva diferențe interesante: credința că patrimoniul cultural al Deltei este important este mai puternică la cei ce nu au calificări universitare sau profesionale, la locuitorii Deltei, și scade cu vârsta.

Figura 40. Reprezentări despre potențialul simbolic local în funcție de localizarea respondentului

[35] Indicatorul este construit ca scor factorial. Analiza factorială este adecvată datelor (KMO=0,724; comunalitățile sunt mai mari de 0,5, factorul extras folosind maximum likelihood explică 62% din varianța totală. Cei doi itemi neinclușí în analiză aveau comunități mici (sub 0,1), deși scree-plot-ul indica clar o structură cu un singur factor.
[36] Notă tehnică: modele multivariate multinivel, cu respondenții grupați în localitățile de domiciliu și cu estimarea robustă a erorilor standard.

Cifrele constituie medii pentru fiecare întrebare în parte, pe tipuri de respondenți, măsurate pe scale de 4-puncte, unde 1 indică acordul „în foarte mică măsură”, iar 4 indică acordul „în foarte mare măsură” cu afirmația scalată. Afirmațiile sunt cele din partea stângă a figurii.

IMPLICAȚII ȘI RECOMANDĂRI

Capitolul de față colectează observațiile provenite deopotrivă din consultările inițiale, din panelul Delphi și din sondajul realizat online. Fără a referi direct sursele respective, preluăm elemente deja discutate în capitolele anterioare și le rafinăm într-o sinteză comprehensivă, în care discutăm și implicațiile în plan acțional. Nu respectăm ca atare capitolele din restul textului de față, ci organizăm materialul în așa fel încât să aibă o existență de sine stătătoare, iar un cititor grăbit să poată să îl parcurge fără a fi citit restul capitolelor.

Structura subcapitolelor ce urmează este simplă: în primul rând aducem dorințele indivizilor pentru propriile vieți, pentru că acestea constituie în fapt resortul primordial al legitimității oricărui program: măsura în care programul respectiv contribuie prin efectele sale la satisfacerea nevoilor considerate esențiale de către comunitate. Apoi discutăm despre „ce poate oferi Delta altora”, cu alte cuvinte care sunt acele produse și servicii pe care regiunea le poate oferi unui turist sau consumator de orice tip din afara zonei. În acest context suntem interesați din nou de reprezentările oamenilor, pentru că ele constituie realitatea construită, cea care vine în contact direct cu implementarea oricărui proiect sau program de dezvoltare. Discutăm în context despre resursele deltei în sine. Apoi adăugăm un subcapitol despre „cum se poate face dezvoltare”, începând cu factorii care pot pune în mișcare aceste resurse: capitalul uman, capitalul social, capitalul simbolic, modul de organizare și administrare a Deltei. Discutăm despre agricultură/piscicultură, turism și transport ca activități economice specifice locului. Apoi revenim la mediul natural ca resursă, pentru a discuta despre cum el poate fi utilizat. Finalul este rezervat implicațiilor și recomandărilor. Arătăm cum structura de linii strategice propuse inițial găsește suport la nivelul populației de stakeholderi și cum se pot rafina modurile de implementare. **Esențial, considerăm noi, este identificarea unui motor de facilitare a dezvoltării, și argumentăm asupra nevoii unei entități instituționale, pe care o definim drept coaliție de actori non-guvernamentali ce pot mobiliza comunitățile locale**.

CE ÎȘI DORESC OAMENII DELTEI PENTRU EI

Nevoile curente esențiale sunt legate de transport, îngrijirea sănătății și locurile de muncă. Bărbații din Deltă sunt interesați și de varii evenimente de timp liber locale, iar femeile ar prefera un transport pe șosea. Starea pensiunilor sau renumele localității, cooperarea cu alte localități sau educația sunt elemente ce atrag interes mediu, în timp ce evenimentele culturale locale sunt mai rar definite drept importante pentru calitatea vieții oamenilor din Deltă. Am discutat deja în prezentarea datelor despre faptul că orice acțiune ce dorește a fi legitimă are nevoie să se adreseze în primul rând nevoilor de bază: **sănătate (incluzând nutriție), transport, locuri de muncă**.

Doar că rezolvarea acestor nevoi de bază va împinge imediat interesele celor din Deltă spre satisfacerea altor nevoi care acum sunt prezente cel mult în surdină: educația, cultura, și – pentru femei – petrecerea timpului liber (pentru bărbați aceasta este deja importantă, fiind definită clar la nivelul imediat, al localității). Așteptarea este prin urmare ca, pe termen mediu, în centrul atenției publice să vină educația, consumul cultural, timpul liber. Vom explica mai jos cum de fapt aceste nevoi, deși aparent neînsemnate, necesită acțiune imediată.

Starea pensiunilor constituie o preocupare medie, sugerând că este posibil să existe în Deltă o reprezentare despre redistribuire inechitabilă a resurselor în interiorul Deltei, sau, mai degrabă, o reținere față de turiști,

ceea ce este coerent cu încrederea redusă pe care localnicii au în oameni, la modul general și în străini în particular.

CE POATE OFERI DELTA ALTORA

DELTA DUNĂRII ÎN CONTEXTUL ALTOR ARII NATURALE PROTEJATE

Deltele din alte părți au două elemente comune esențiale: În primul rând, toate se prezintă drept combinații ecologice unice și complexe, habitate naturale în care oamenii pot întâlni natura în starea ei pură. În al doilea rând, toate dezvoltă strategii de exploatare, protejare și creștere axate pe resursa naturală, valorificată economic, dar cu scopul de a proteja mediul și cu participarea activă a comunităților locale în procesele de co--creare a planurilor de dezvoltare și de implementare a acestora.

Unicitatea fiecărei Delte derivă din condiții de poziționare geografică, din faptul că găzduiește anumite specii de plante și animale, din faptul că se constituie în ecosisteme irepetabile. Această complexitate este însă una resimțită ca problematică. De aici și strategiile similare folosite în dezvoltare. Distincția importantă ține de oamenii și dezvoltarea acestora: cu cât o societate a experimentat procese mai profunde de modernizare, cu atât mai mult preocupările ecologice vin în prin plan, iar participarea comunităților locale este mai prezentă, fiind susținută de facto, nu doar de jure.

Delta Dunării este și ea unică, complexă și similară ca problematică celorlalte. Acest lucru este bun, pentru că putem împrumuta rapid metode folosite și testate de alții, dar are și dezavantajul din a-i reduce atractivitatea. Vestea bună este că numărul deltelor este mic, iar al potențialilor iubitori de deltă este mare. De aici și potențialul real al Deltei Dunării.

CE CRED OAMENII CĂ POATE OFERI DELTA ALTORA

Ponderea celor care consideră Delta bogată în resurse, precum și cea a celor care împărtășesc ideea că acestea sunt insuficient valorificate indică majorități puternice în sprijinul acestor două afirmații. Aceasta este o veste bună: încrederea că există resurse este o ancoră în a construi în jurul acestor resurse. Pe de altă parte, este util ca abordarea să fie precaută, dat fiind faptul că există totuși aproximativ 11.000 de Delte în lume. Aceasta este însă o altă veste bună pentru cei ce doresc să crească legitimitatea protejării mediului: Delta Dunării este probabil cea mai bine conservată din Europa, prin urmare, în campanii de comunicare și în etapele de pre-instituționalizare a soluțiilor implementate (adică de implementare participativă a acestor soluții), se poate pune accentul pe această unicitate a mediului natural rămas în starea sa originară, întărind nevoia și legitimitatea unor soluții care să aducă protejarea mediului în prim plan.

CUM SE POATE FACE DEZVOLTARE

RESURSELE UMANE ALE DEZVOLTĂRII

CAPITALUL UMAN

Reprezentările privind factori ce contribuie la calitatea vieții aduc în prim plan dezideratul satisfacerii nevoii de **îngrijire a sănătății**. Așa cum am argumentat, în condițiile în care județul Tulcea cunoaște una dintre cele mai accentuate deșertificări medicale din țară, iar Delta este partea vulnerabilă în acest sens, primordialitatea acestei nevoi este justificată de o stare de fapt evidentă.

Nevoia de a crește **capitalul educațional** este una de fundal. Ea nu apare în prim plan pentru locuitorii Deltei, în ciuda unor reprezentări majoritare certe despre calitatea redusă a școlilor, despre nevoia de schimbare, despre nevoia de educație a adulților. Sunt respinse destul de net soluțiile de învățare online, precum și rotirea profesorilor între școli (un profesor aparține mai multor școli), dar este favorizată învățarea în interiorul comunității, sau transportul elevilor de la o școală la alta.

CAPACITATEA DE A PRODUCE BUNURI PUBLICE: NIVELUL INDIVIZILOR

Încrederea în oameni se plasează la nivelul redus pe care îl regăsim în întreaga Românie. Ea poate bloca cooperarea intra- și inter-comunitară și face dificilă legitimarea unor proiecte dezvoltate în afara comunităților. Persoanele mai educate din comunitățile Deltei pot acționa ca agenți ai schimbării, ca facilitatori, dacă au o rețea extinsă de cunoscuți în comunitate (pentru a fi creditați cu încredere).

Nici instituțiile nu stau mai bine la capitolul încredere. Este, la urma urmei, firesc: oamenii sunt cei ce pun în mișcare instituțiile, prin urmare, dacă oamenii nu sunt creditați cu încredere, nici instituțiile nu au cum să aibă o imagine mai bună. Ceva mai mult capital de încredere au profesorii și ONG-urile. Preoții sunt și ei în apropriere. Ținând cont și de reprezentările negative despre sistemul educațional, aceasta transformă ONG-urile în principal candidat pentru agent al schimbării și facilitator al dezvoltării. Aceasta se aplică cu precădere ONG-urilor locale, dacă este să considerăm și paragraful precedent.

CAPACITATEA DE A PRODUCE BUNURI PUBLICE: COOPERAREA ÎNTRE COMUNITĂȚI

Cooperarea între comunități este un subiect deosebit de complicat. Nevoile de asigurare a accesului la îngrijire medicală sunt esențiale pentru locuitorii Deltei. Eficiența unei astfel de îngrijiri este puțin probabil să poată apare la nivel local, ci mai degrabă este nevoie de soluții regionale. Un bun exemplu poate fi regăsit în serialul Virgin River ce rulează în prezent pe Netflix și în care medicul de familie deservește mai multe localități învecinate. Dimensiunea mică a multor comune din Deltă (și cea încă și mai mică a localităților componente) impun adesea ca medicul de familie să fie prezent în mai multe comune. O soluție de cooperare se conturează: medicul de familie este cel ce se rotește de la o zi la alta, de la o localitate/comună la alta, pentru a fi mai aproape de pacienți (principiu aplicat și în cazul dezvoltării spitalelor regionale: medicul urmează pacientul, nu invers). Absența fizică poate fi compensată prin consultații online, folosind telemedicina. Aici apare rolul comunităților, reprezentate prin primării/consilii locale: medicii pot avea la dispoziție bărci cu care să se deplaseze, spații pentru consultații, incluzând telecentre.

Similar, în cazul școlilor, profesorii pot fi cei care se mută de la o școală la alta, fie zilnic, fie săptămânal, fie modular, reducând presiunea de pe elevi. Complementar, predarea online poate fi o soluție, mai ales în cazul educației adulților.

Opoziția locuitorilor Deltei la astfel de soluții pare a deriva din tradiționalism, teamă de schimbare, absența unor competențe digitale, lipsa încrederii în oameni și instituții.

Pentru a trece peste astfel de obstacole, este nevoie de un proces constant de facilitare a dezvoltării. ONG-urile, mai ales cele locale, și profesorii din școli pot juca rolul de facilitatori, fiind singurele tipuri de stakeholders ce cunosc măcar încredere medie; restul au mai degrabă scoruri negative ale încrederii.

Folosirea rețelelor intra-comunitare existente poate fi o soluție. Am constatat o sociabilitate ridicată în interiorul comunităților. Un bun facilitator va găsi nodurile cheie prin care rețelele locale să comunice între ele, întrepătrunzându-se și structurând miezul unui capital social de tip bonding.

Restul instituțiilor au nevoie de transparentizare, responsabilizare, creștere a stabilității și creștere a familiarității publicului cu funcționarea lor, altfel gradul de încredere pe care îl atrag va continua să fie redus, iar orice decizie sau propunere de proiect va fi întâmpinată cu reținere, dăunând implementării.

TRADIȚIILE ȘI 'RULE OF LAW'

Unul dintre motoarele modernizării este constituit de recursul la respectarea normelor existente. Este vorba despre acel „rule of law" ades invocat în literatura din științele sociale, dar și în filosofia politică, precum și în studiile despre dezvoltare.

În rândul respondenților, indiferent de localizarea lor, domină ideea că regulile sunt în general încălcate. Există o opinie majoritară despre regulile din bătrâni, susținând viabilitatea acestora, chiar dacă nu foarte puternic. Este interesant de observat că această majoritate scade destul de mult în cazul celor care locuiesc în Deltă, adică exact în cazul celor care ar trebui să le respecte în viața de zi cu zi. O reconsiderare și revigorare a acestora, așa cum o sugerează opțiunile strategice, dar și reprezentările majoritare (inclusiv ale celor din Deltă) impune re-popularizarea și re-discutarea normelor din bătrâni, pentru a fi mai bine înțelese și a le expune mai puțin la eventuale contestări.

ADMINISTRAREA DELTEI

Modul de administrare a Deltei este reprezentat ca fiind dominat de redundanțe, suprapuneri între agenții, roluri neclare. Această reprezentare dominantă este asociată unei încrederi reduse în instituții. O campanie de lămurire a rolurilor variilor agenții implicate și o simplificare a acestor roluri și a numărului de agenții cu atribuții în gestiunea Deltei poate fi binevenită.

ACTIVITĂȚILE ECONOMICE CA MOTOR AL CREȘTERII

AGRICULTURA/PISCICULTURA

Agricultura practicată în Deltă constituie un element care naște mai degrabă necunoaștere și lipsă de consens. Absența dezbaterilor serioase de pe agenda publică este reflectată în ponderea mare a celor care nu știu dacă este nevoie de o moară sau de puncte de sacrificare a animalelor. Între cei ce au opinii conturate în acest sens apare mai degrabă disensul, numărul celor care consideră astfel de întreprinderi drept necesare fiind aproximativ egal cu al celor ce le consideră mai puțin utile. Partea piscicolă a fost abordată ca element subsidiar în chestionar, dar combinația dintre cele trei surse folosite (consultările, panelul Delphi, chestionarul) o indică drept element esențial luat de cvasi-majoritate drept parte incontestabilă a mixului dezvoltării.

TURISMUL ȘI TRANSPORTUL

Pentru resursele economice ale Deltei, turismul poate fi important, dar pentru calitatea vieții oamenilor din Deltă acesta nu apare a fi atât de important. Dacă privim la ceea ce cred oamenii că este esențial pentru calitatea vieții lor, observăm că în cazul bărbaților elementele legate de turism sunt spre finalul listei de lucruri dezirabile. Pentru femei, doar pensiunile apar în prim plan. Aceasta poate denota și credința că banii rezultați din turism nu sunt distribuiți echitabil în comunitate, opinie ce poate fi investigată suplimentar de către facilitatorii dezvoltării, pentru moment fiind menționată doar ca supoziție.

Altfel însă, ca și în cazul altor delte investigate, turismul rămâne coloana vertebrală a interesului economic. El nu poate exista însă în absența unei infrastructuri de transport. Aceasta este esențială pentru oamenii deltei, dar diferit: pentru bărbați este important transportul pe apă. Femeile și-ar dori și transport rutier.

Pe ansamblu, există o extrem de puternică susținere pentru principiile acționale de la care am pornit: transport cu două viteze, diferențiat după funcționalitățile sale: acces spre Deltă, deplasare în interior; dezvoltarea de puncte de atracție turistică și dezvoltare locală.

Cu alte cuvinte, la nivelul populației de stakeholderi, am constatat o susținere destul de puternică pentru turismul lent și pentru dezvoltarea mai multor puncte de atracție în Deltă, două principii ce vin la pachet în reprezentările celor intervievați, semn că ele constituie deja un concept de dezvoltare de sine stătător. Totuși, conceptul nu induce diferențieri aproape deloc între respondenți, ceea ce sugerează nevoia de a fi dezbătut mai mult, mai intens și de a fi mai bine explicat la nivelul avantajelor, dezavantajelor și implicațiilor pentru indivizi, antreprenori, comunități, administrație publică.

Această nevoie de a discuta soluțiile și de a le nuanța readuce în prim plan ***nevoia de a avea un facilitator al dezvoltării***.

ACTIVITĂȚILE CULTURALE

Activitățile culturale, indiferent cum sunt ele ambalate, nu apar ca o resursă absolut necesară pentru calitatea vieții oamenilor Deltei, dar răzbat ca necesitate de derulare a turismului din Deltă. În plus, așa cum am explicat pe îndelete, este de așteptat ca ele să reapară ca esențiale pentru calitatea vieții de îndată ce nevoile stringente sunt satisfăcute. Din aceste puncte de vedere, revine sarcina implementatorilor și facilitatorilor proiectelor de dezvoltare să genereze soluții culturale, implicând expresia artistică și consumul de masă, în procese de co-creare ce implică în mod necesar comunitățile locale și iau în considerare (și) tradițiile locale.

MEDIUL NATURAL

RENATURAREA

Renaturarea primește o susținere largă din partea respondenților, fără deosebiri fundamentale în funcție de localizarea geografică a acestora (în Deltă sau în afara ei). Totodată apare o opinie dominantă, mai pregnantă în localitățile din interiorul Deltei, că terenul renaturat trebuie folosit mai apoi comercial, pentru turism, pentru pescuit.

MEDIUL NATURAL CA RESURSĂ

Există o reprezentare dominantă asupra Deltei drept o zonă bogată în resurse, cu accent pe cea naturală, dată de peisaj, păsări, stuf. Aceasta permite folosirea în scopul legitimării soluțiilor de implementat în ciuda faptului că resursele altor delte sunt similare. Se poate în plus aduce în prim planul promovării și al agendei publice locale faptul că atuul real al Deltei Dunării este de a fi aria naturală cea mai bine prezervată, cea mai sălbatică din Europa.

IMPLICAȚIILE

ACȚIUNILE

Susținerea pentru principiile acționale propuse este practic dominantă în rândul populației studiate. Reamintim pilonii fundamentali:

- Cooperare între comunități.
- Transport cu două viteze.
- Investiție în capital uman.
- Dezvoltarea de puncte de atracție diversificate geografic și diverse din punct de vedere al conținuturilor, astfel încât să apară o atractivitate de ansamblu mai ridicată și o mai bună distribuție a turiștilor în Deltă.
- Revigorarea și consolidarea tradițiilor locale valoroase.
- Protejarea mediul existent și renaturarea.

Însă orice acțiune are nevoie de o strategie de comunicare care să pună accentul pe:

- Cum se contribuie la nevoile esențiale de creștere a calității vieții, așa cum sunt ele definite local (acces la servicii de sănătate, locuri de muncă, activități locale)
- Ce grupuri reprezintă "aliați naturali" ai temei și cum pot fi aceștia convinși să contribuie la comunicarea acesteia către populația locală
- Cum se realizează redistribuirea bunăstării către toți locuitorii

Care sunt beneficiile imediate și cum se asigură evitarea comportamentelor de free-riding (nerespectarea regulilor de către unii)

Pentru ultimul punct, simpla sancționare nu este suficientă, după cum o arată situația curentă. De aceea este nevoie de a aduce în prim-plan entități ce facilitează dezvoltarea, generând dezbatere despre soluțiile propuse, adoptarea lor ca *reguli dezvoltate de către comunitate, nu de către experți externi*, și prin urmare controlul implementării direct de către comunitățile Deltei, ceea ce ar duce la respectarea regulilor prin control social.

Apare de fapt o problemă de leadership a dezvoltării, de liant între comunitățile Deltei.

O parte dintre soluții implică nevoia de cooperare fățișă. Sar în ochi cele legate de turismul/transportul cu două viteze, de protejarea mediului, dar în fapt plaja de acțiuni ce necesită cooperare este mult mai variată. Am argumentat asupra faptului că îndeplinirea nevoilor de bază este doar un prim pas, imediat ce acestea sunt satisfăcute apărând în prim plan nevoile legate de sistemul de educație, de timp liber, iar odată cu ele apar și nevoile culturale. Nevoile culturale sunt de altfel și parte a dezvoltării turismului.

Satisfacerea eficientă a acestor nevoi are de depășit obstacolul distanțelor pe apă, și, mai ales, al dimensiunii mici a comunităților. De aici, spre exemplu, ideea de a avea medici de familie comuni mai multor localități (comune), dotați cu bărci proprii sau deserviți de un transport local de bună calitate și cu spații pentru consultații în fiecare comunitate deservită. Indiferent de soluția de transport, ea poate aparține primăriilor implicate, care o finanțează împreună. Același lucru se poate întâmpla cu spațiul pentru consultații, care poate permite și telemedicina. Similar se poate rezolva problema profesorilor pentru școli sau a transportului elevilor din comunitățile extrem de mici.

Astfel de acțiuni implică însă cooperare și eliminarea suspiciunilor de redistribuire incorectă, într-un mediu care astăzi este dominat de lipsa de încredere și de non-cooperare.

FACILITATORII

În general, în România, generarea, finanțarea și gestiunea proiectelor de dezvoltare care iau în considerare apele sunt dominate de actori de la nivel central, în speță ministerele și agențiile cu atribuții în domeniu (Toroimac et al., 2024). Același lucru s-a petrecut până în prezent și în Deltă (Van Assche et al., 2014). Diferența față de țările vestice cu care studiul menționat compară România este stringentă, rolul actorilor din mediul academic și ONG, precum și al celor de la nivel local fiind mult mai puternic în alte țări. Modelul centralizat românesc, observă studiul amintit, nu este rezultatul lipsei de dorință de implicare și chiar acțiunii efective a mediului ONG și academic.

Din toate analizele realizate în acest volum, rezultă nevoia unui ***motor al dezvoltării***. În ciuda rolului amintit al agențiilor guvernamentale, dacă dezvoltarea se dorește sustenabilă, acest motor al dezvoltării nu poate fi o autoritate publică, pentru că încrederea în instituțiile publice este, fără excepție, extrem de scăzută sau cel puțin scăzută. Motoarele dezvoltării pot fi însă profesorii și sectorul non-guvernamental. Profesorii au însă dezavantajul unei reprezentări dominante puternic negative asupra calității sistemului de educației.

Rămâne nevoia de a identifica un lider al dezvoltării și facilitator al colaborării inter-comunitare în interiorul sectorului ONG. Încă și mai bine ar fi ca să avem de a face nu cu un facilitator, ci cu ***o mini-coaliție de ONG-uri***, pentru a atinge mai multe localități ca punct de plecare, care să colaboreze îndeaproape cu sistemul educațional, și ***care să implice treptat administrația publică***. Implicarea treptată a administrației publice are rolul de a crește încrederea în aceasta, de a garanta controlul comunitar asupra acțiunilor implementate, de a readuce experții în prim planul dezbaterilor.

Este necesară expertiză în comunicare publică și facilitare comunitară pentru ONG-urile implicate. Esențial este, repetăm, ***asumarea de către comunități a soluțiilor propuse***, aducerea lor treptată pe agenda publică. Spre exemplu, în decursul capitolelor anterioare am arătat că ideea transportului cu două viteze, deși acceptată majoritar, pare a avea nevoie de mai multă dezbatere, pentru a fi înțeleasă, asumată și respectată după implementarea prin aprobare formală. O astfel de acțiune are nevoie de comunicare intensă și facilitare a interacțiunilor dintre comunități.

Agentul primordial al dezvoltării poate fi o asociație cu renume la nivelul Deltei, precum Asociația Ivan Patzaichin - Mila 23, care beneficiază și de prestigiul fondatorului, și de notorietatea numeroaselor acțiuni derulate, și de prezența mai nouă a celui mai recent proiect al său: Muzeul de la Mila 23, care are funcțiunea declarată de **centru de inovare comunitară**. Acesta poate fi un facilitator al dezvoltării, dar are nevoie de extinderea acțiunilor în mult mai multe localități și de o coaliție cu alte ONG-uri locale, atrăgând, așa cum spuneam, și școli și apoi administrație publică. Acțiunile inițiate în primul stagiu nu trebuie să includă multe comunități, dimpotrivă, maxim 2-3, dar să fie substanțiale, cu conținut relevant și vizibilitate, și să implice

participare autentică și implicare a participanților încă de la faza de proiectare a acțiunilor. Evident, rămâne de rezolvat problema liniilor de finanțare pentru astfel de acțiuni.

Muzeul amintit poate beneficia de trei tipuri de avantaje: (1) notorietate, (2) know-how acumulat în realizarea de proiecte în Deltă (inclusiv Muzeul este un proiect în sine), (3) un program propriu, corespunzător misiunii sale comunitare. Toate trei creează premisele acțiunii pe post de catalizator al dezvoltării, generator de inovare comunitară, care să ofere un model și un laborator de cercetare și, mai ales, de experimentare. El are nevoie de colaborare cu experți în diferite domenii ale construcției comunitare, cu operatori culturali, cu specialiști în dezvoltare, precum cei din rețeaua de experți de dezvoltare durabilă apăruți de curând ca profesie în codul administrativ[37]. Această rețea este în formare, în prezent, în acțiuni coordonate de Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă (DDD), atât la nivel academic-didactic, la nivel practic (de programe coordonate / inițiate de DDD), cât și la nivel de încurajare a inovației și a colaborării la nivelul rețelei. Colaborarea cu rețeaua este un bun instrument pentru cunoașterea și, ulterior, replicarea unor soluții de succes, care pot fi aplicate și în alte zone de protecție naturală.

Pe măsură ce experții în dezvoltare durabilă sunt școlarizați, învestiți cu atribuții și acces la resurse (infrastructură și echipamente de birou, informații și statistici, buget de funcționare), ei pot constitui modele de construcție a “motoarelor de dezvoltare” menționate mai sus. Ei pot iniția acțiuni de identificare a “aliaților naturali” menționați mai sus, pot organiza sesiuni de instruire în construcție comunitară pentru aceștia și îi pot sprijini în inițiativele pe care le au.

Aceasta poate fi cheia de a atrage simultan în proiect comunitățile, societatea civilă și administrația publică. Un astfel de exercițiu de dezvoltare participativă ar fi în fapt o acțiune sui generis de guvernare deschisă[38] și poate fi propusă ca atare Planului Național de Acțiune OGP (Open Government Partnership) 2024-2026 și Strategiei OGP ce urmează a fi dezvoltată în primăvara lui 2024[39].

Dincolo de orice, ca esență a misiunii facilitatorilor, se conturează și câteva teme colaterale care trebuie abordate în orice acțiune de facilitare. În centrul lor stă nevoia de a elimina teama de schimbare, prin obișnuirea populației Deltei cu modul în care aceasta se transformă, aducerea informației despre alte Delte la nivelul locuitorilor Deltei Dunării, creșterea competențelor lor digitale, pentru a crește accesul la informații și mai ales la telemedicină și la evitarea temerilor de comunicare online în scop educațional.

Întreg textul de față devine astfel un suport pentru activitatea de facilitare a proiectelor de implementat în Deltă. Totodată, el confirmă validitatea metodologiei propuse pentru ariile naturale protejate și constituie un exercițiu sui generis de dezvoltare comunitară și regională.

[37] https://www.anfp.gov.ro/Anunt/Expert_dezvoltare_durabila.
[38] https://sgg.gov.ro/1/participare-publica/.
[39] https://conect.gov.ro/1/ogp-parteneriatul-pentru-o-guvernare-deschisa/

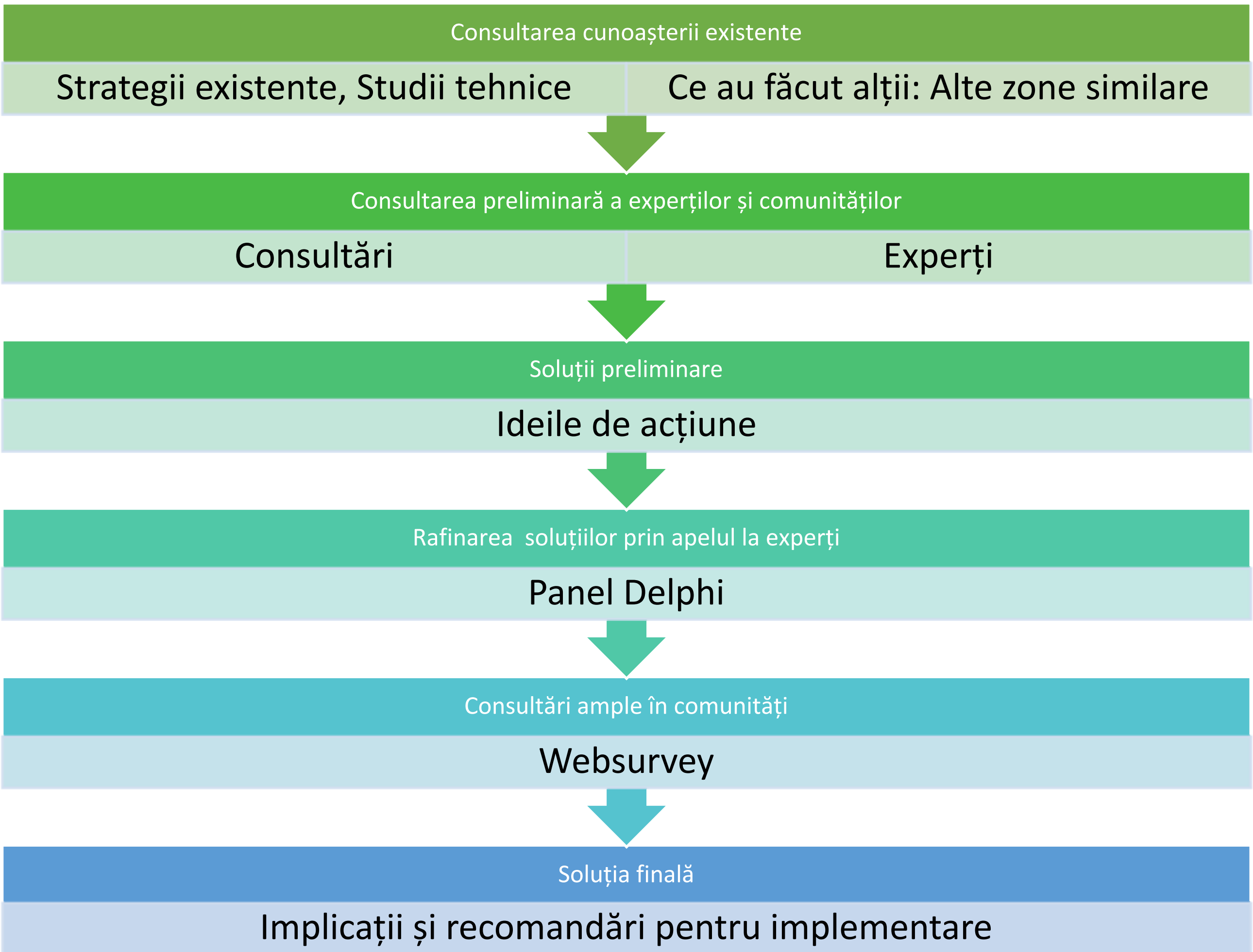
UN SCURT SUMAR AL PAȘILOR DE URMAT ȘI A LINIILOR STRATEGICE REZULTATE PENTRU DELTA DUNĂRII

Acest foarte scurt capitol servește drept îndrumar pentru cei ce doresc o sinteză a întregului volum. Descriem mai întâi foarte pe scurt metodologia propusă, apoi enumerăm principalele concluzii legate de aplicația realizat în Delta Dunării. Textul preia elemente din sumarele executive ale celor două rapoarte realizate de autorii acestui volum (Voicu, Țălnar-Naghi, & Jantea, 2023a, 2023b).

SINTEZA METODOLOGIEI

Metodologia de față vine în sprijinul echipelor ce dezvoltă planuri de dezvoltare durabilă în ariile naturale protejate. Principiul central al metodologiei statuează durabilitatea drept rezultat compus al calității tehnice a soluțiilor propuse, dublate de legitimitatea soluțiilor implementate și de participarea comunităților locale la dezvoltarea lor. Atât **legitimarea** cât și **participarea** au rolul de a garanta susținerea soluției și respectarea specificațiilor sale tehnice. Întreg procesul are și rolul de a se asigura că soluțiile tehnice îndeplinesc constrângerea respectării tradițiilor și identității locale, producând dezvoltare în beneficiul comunităților și al oamenilor.

Figura 41. Metodologia pe scurt

De aici decurge o **etapizare în șase pași**:

1. cunoaștere despre aria respectivă și
2. documentare privind dezvoltările de specialitate din domeniile de știință implicate;
3. consultarea experților, administrației și a comunităților locale, care sunt în esență „experți practici”[40] având cunoaștere la primă mână despre situația de fapt.
4. Consultările conduc la soluții preliminare, rafinate într-o nouă rundă de discuții cu experți externi,
5. apoi prin consultări ample la nivelul comunității, pentru a conduce la
6. soluțiile finale.

Soluțiile finale includ feedback-ul comunității, dar nu constituie în mod necesar o reflexie a opiniilor majoritare din comunități, deși ideal ar fi ca soluțiile propuse și opiniile majoritare să se suprapună la perfecție. Participarea comunităților are rolul de a legitima soluțiile, de a genera specificații suplimentare și idei originale, de a face comunitățile să adopte soluțiile dezvoltate ca fiind ale lor și să le ocrotească în acest mod implementarea.

Prin urmare, metodologia propune o modalitate de a dezvolta soluții care iau în considerare feedback-ul comunității, dar acordă prioritate expertizei tehnice, asigurând în același timp că această expertiză tehnică este integrată în contextul societal specific al ariei naturale protejate în discuție.

Un element esențial pentru succesul procesului este felul în care este coordonată colaborarea diferiților parteneri și felul în care proiectul este administrat (elementul de ***leadership***). Întreg procesul urmează a fi gestionat de un coordonator pe întreaga durată a derulării (estimată la aproximativ 6 luni, dar putându-se întinde până la un an). Coordonatorul de proiect poate fi o organizație de orice tip. În funcție de inițiatorii proiectului de dezvoltare, administrarea procesului se poate derula în interiorul administrației publice sau poate fi externalizată către sectorul privat, ONG, sau către un departament de cercetare. Este util ca leadershipul să includă o echipă cu expertiză în domeniu, dobândită în cercetare socială, comunicare publică sau ca expert în dezvoltare comunitară, regională, și/sau durabilă.

APLICAȚIE: DELTA DUNĂRII

Evaluarea situației din Delta Dunării a valorificat diferite tipuri de consultare publică și analiză reflexivă a situației comunităților din Delta Dunării. Am luat în considerare exemplele din alte delte, Strategia de dezvoltare a Deltei Dunării până în 2023 [realizata de Guvernul României] , consultările realizate de Asociația Ivan Patzaichin Mila 23 și de Departamentul pentru Dezvoltare Durabilă al Guvernului României, precum și un studiu tip Delphi și un sondaj online cu stakeholderi și locuitori ai Deltei și din împrejurimi. Din punct de vedere metodologic, am urmat pașii descriși în metodologia pe care am propus-o pentru zonele naturale protejate (*Dezvoltare în zonele naturale protejate. O metodologie pentru generarea soluțiilor de dezvoltare regională durabilă și a sustenabilității acestora*).

Analizele inițiale au relevat ca piloni de dezvoltare câteva idei cu grad mare de generalitate

- Cooperare între comunități.
- Transport cu două viteze *("Turismul cu două viteze" presupune organizarea transportului pe apă pe două tipuri de trasee cu regim de viteză diferit: 1. Trasee dedicate transportului rapid de persoane*

[40] Sau „experți naivi” – experți care capătă expertiză prin practica lor de zi cu zi, prin a trăi situația studiată – vezi (Dulleck, Johnston, Kerschbamer, & Sutter, 2012; Schulz & Waldinger, 2005; Timpson & Jones, 1989)

(localnici și turiști) și mărfuri 2. Trasee ce sunt dedicate ambarcațiunilor ce circulă cu viteze de sub 10 km/h, destinate deplasării turiștilor pe canalele din interiorul Deltei. Acestea pot fi ambarcațiuni cu motor cu combustie; ambarcațiuni electrice sau ambarcațiuni cu vâsle ce vor respecta viteza maximă admisă).

- Investiție în capital uman.
- Dezvoltarea de puncte de atracție diversificate geografic și diverse din punct de vedere al conținuturilor, astfel încât să apară o atractivitate de ansamblu mai ridicată și o mai bună distribuție a turiștilor în Deltă.
- Revigorarea și consolidarea tradițiilor locale valoroase și creșterea vizibilității patrimoniului local, cu accent pe economie circulară și tradiții creative.
- Protejarea mediul existent și renaturarea.

Consultările au permis rafinarea lor, iar sondajul de opinie a relevat susținerea largă pentru toate aceste direcții. Pentru a le genera legitimitatea și implementarea eficientă, a rezultat nevoia de a avea un facilitator, de preferință un ONG cu prestigiu, din zona Deltei, care să acționeze ca motor de coalizare a mai multor astfel de ONG-uri, la care să se adauge treptat profesori din școli și apoi administrația publică. Evident facilitatorul are capacitatea de a coagula interesele oamenilor Deltei, acționând ca liant către lideri informali pe care să îi coopteze treptat în proiectul de dezvoltare.

Rolul unui astfel de mecanism instituționalizat este multiplu și constă în:

- creșterea capacității de cooperare între comunități;
legitimarea soluțiilor de dezvoltare prin generarea dezbaterii publice, crearea de sentimente de proprietate (*ownership*) ale comunităților locale față de soluțiile propuse, întreținerea unor mijloace de comunicare permanentă;
creșterea treptată a încrederii în oameni și instituții;
dezvoltarea de idei de creștere a atractivității culturale, de implementare a unor puncte de atracție locale, de revigorare a tradițiilor locale valoroase.

În absența facilitării comunitare și regionale, date fiind condițiile specifice ale Deltei, deopotrivă naturale, umane și sociale, riscul de eșec al oricărui program de dezvoltare este foarte ridicat. Facilitarea este dificil de realizat de către administrația publică sau de către experți externi (ambele categorii prezentând un grad redus de încredere din partea comunităților locale).

Un astfel de catalizator poate fi Muzeul Ivan Patzaichin, de la Mila 23, beneficiind de notorietatea asociației din spatele inițierii sale și de bunele relații cu alte asociații din zona Deltei.

MUZEUL IVAN PATZAICHIN CA INSTRUMENT DE DEZVOLTARE REGIONALĂ ȘI COMUNITARĂ

Acest capitol final este dedicat descrierii Muzeului Ivan Patzaichin proaspăt înființat la Mila 23 (inaugurarea a avut loc în mai 2024) ca potențial agent de dezvoltare. Propunerea sa drept catalizator comunitar nu vine din neant. Rolul contemporan al muzeelor este de a genera participarea comunității, de a acționa ca agent de producere al bunului public după cum explicăm în primul subcapitol. Al doilea subcapitol descrie pe scurt Muzeul și cadrul în care a apărut. Ne concentrăm apoi pe ceea ce face muzeul și pe cum se relaționează cu comunitățile Deltei. În final, punctăm câteva scurte concluzii.

ROLUL MUZEELOR CA AGENT DE DEZVOLTARE ÎN SOCIETĂȚILE CONTEMPORANE

În ultimele decenii, în întreaga lume, muzeele și-au redefinit rolul, devenind agenți activi, participanți la viața comunității și acționând ca actori în procese de dezvoltare comunitară, regională și socială (Callahan Schreiber, Goeke, & Bequette, 2024; Lane, Vanclay, Wills, & Lucas, 2007; S. Long, 2013; Morse, 2018; Morse & Munro, 2018; Onciul, 2018; J. K. Taylor, 2019). Implicarea este nu doar la nivelul expozițiilor găzduite în muzee, care să atragă eventual prin mesajele lor. Ea se extinde dincolo de aceasta, integrând comunitățile în proiectarea programelor de dezvoltare, devenind parte în diferite tipuri de programe și adesea inițiatori ale acestora. Muzeele au avantajul neutralității, ceea ce poate constitui baza cooperării între diferiți actori, sub medierea muzeului.

În ce privește dezvoltarea sustenabilă, întâlnim des ideea că muzeele au capacitatea de a crea campanii de conștientizare (Brown, 2023; Cranmer, Tom Dieck, & Jung, 2023). În plus, muzeele au dezvoltat în ultimele decenii proiecte care țintesc sustenabilitatea (Sakowski, 2020), ieșind din spațiul exclusivist al celor ce intră în muzeu și acționând ca partener sau inițiator al unor proiecte de dezvoltare. Exemple pot fi regăsite practic în toată lumea. Spre exemplu, în Italia, „Pavia Network Project” (2014-2017), a fost inițiat ca o colaborare dintre Musei Civici di Pavia (cele patru muzee publice locale), Universita di Pavia, camera locală de comerț, și un think tank local, aparținând administrației publice (Magliacani, 2023). Conducerea consorțiului a aparținut partenerilor muzeali, care aveau ca sarcină specifică atingerea unor obiective durabile, organizate în jurul unor elemente culturale. În China, un rol similar, ca agent al dezvoltării, îl are un muzeu rural, precum muzeul istoric din satul Qixian, provincia Keqiao (Zeng, 2024).

Instrumentele folosite în astfel de cazuri sunt variate, baleind de la simple adaptări prin intermediul folosirii tehnologiilor contemporane – cum ar fi realitatea virtuală (Cranmer et al., 2023) la promovarea unor idei canonice în lumea de azi, precum utilizarea economiei circulare (Nikolić & Petrović, 2023).

MUZEUL IVAN PATZAICHIN: O SCURTĂ DESCRIERE

Agentul de dezvoltare pe care îl propunem, Muzeul Ivan Patzaichin, se construiește ca un centru de inovare comunitară amplasat în mijlocul Deltei, la Mila 23 (comuna Crișan), locul de naștere a marelui canoist care îi dă numele. Muzeul beneficiază de notorietatea celui căruia îi poartă numele și este girat de fiica acestuia, Ivona Potzaichin-Rusu. Vicepreședintele Asociației, Teodor Frolu, are la rândul său notorietate legată de acțiunile trecute din Deltă, inclusiv de poziționarea drept curator al Ansamblului Memorial pentru Ivan Patzaichin de pe faleza din Municipiul Tulcea.

Ideea de a realiza un spațiu care să funcționeze ca un pol de dezvoltare locală pe locul casei părinților campionului olimpic și mondial a apărut din îndelungile discuții dintre cei doi inițiatori ai Asociației Ivan

Patzaichin – Mila 23, respectiv Ivan Patzaichin și arhitectul Teodor Frolu. Cei doi propuneau un proces de consultare publică, făcut cu seriozitate, dublat de implicarea autentică a oamenilor, și demonstrau că un astfel de proces are capacitatea de a construi o comunitate responsabilă, care realizează că dezvoltarea durabilă este și profitabilă. Prin prematura trecere în neființă a lui Ivan Patzaichin, Asociația a preluat mandatul lăsat de el și și-a asumat continuarea acestuia, cu scopul de a duce mai departe programele de antreprenoriat social ale lui Ivan Patzaichin.

Muzeul a devenit un vehicul esențial pentru atingerea scopurilor de dezvoltare a comunităților Deltei. În completarea intențiilor inițiale, Frolu a regândit funcțiunile acestui spațiu, adăugându-i dimensiunea de recuperare memorială a moștenirii complexe lăsate de Patzaichin.

Din punct de vedere arhitectural, construit din materiale sustenabile, muzeul este un model de practici în domeniul construcțiilor verzi, aliniat cu specificul local din Deltă. Instituția are ambiția de a se contura ca un catalizator al vieții culturale la nivelul Deltei, propunând evenimente culturale, rezidențe artistice, mărturii din patrimoniul cultural, promovarea tradițiilor locale, ateliere centrate în jurul meșteșugurilor locale (precum construcția canotcilor) și, evident, aducând publicului și o remarcabilă colecție legată de viața lui Ivan Patzaichin.

Conceptul de muzeu propus de Frolu își propune să fie deschis și participativ, să promoveze învățarea și să ofere oportunități educaționale, să fie atractiv și relevant pentru diferite categorii de public, să reprezinte un spațiu de socializare pentru comunitate și infrastructură pentru activitățile și inițiativele acesteia. Muzeul pleacă de la premisa că revalorificarea istoriei zonei, a regulilor de conviețuire în comunitate, a culturii acesteia, a biodiversității, împreună cu aducerea în contemporaneitate a tradițiilor pot constitui piloni de sustenabilitate replicabili în orice altă zonă cu potențial natural.

Figura 42. Muzeul Ivan Patzaichin înainte de inaugurare

Sursa: Asociația Ivan Patzaichin Mila 23,
https://www.facebook.com/photo/?fbid=770680201768715&set=gm.1157450681885564&idorvanity=431740837789889

INTENȚIILE MUZEULUI

Pentru a descrie ce face cu adevărat Muzeul, am ales să transcriem o conversație purtată special în acest scop de doi dintre autorii acestui volum: Teodor Frolu și Bogdan Voicu. Discuția s-a derulat cu intenția de a puncta relația muzeului (și asociației) cu comunitățile locale, de a discuta rolul lui Ivan Patzaichin ca nume emblematic al ființării și activității întregii întreprinderi, de a remarca care sunt reușitele, dar și puncte de dificultate cu care se confruntă proiectele inițiate și, mai ales, care sunt aceste proiecte. Scopul a fost de a înțelege filosofia de acțiune a actorului social pe care l-am propus ca facilitator al dezvoltării.

În continuare, lăsăm conversația să curgă așa cum s-a derulat ea inițial, marcând însă din loc în loc conexiunile cu modul în care restul volumului a fost construit și cu concluziile recomandărilor pentru acțiune în Delta Dunării. Am preferat să nu corectăm exprimarea în structuri literare, ci mai degrabă am dat liber discursivității, pentru a lăsa cititorul să intre în narațiunea propusă. Așa cum am spus, punctăm însă din loc în loc elementele ce trimit spre mici implicații ale celor povestite.

Debutul discuției aduce în prim plan nevoia de a genera participare comunitară, pe care, după cum am explicat deja, o observau și alte studii realizate în Deltă, și pe care o observăm de altfel în întreaga României. Apare un trend lent, dar clar de a crește implicarea în activități voluntare, deși el este încă la început:

> *Bogdan Voicu: Aș vrea să începem cu partea care e, să zic așa, fierbinte: Care este relația muzeului și al Asociației cu comunitățile locale?*
>
> *Teodor Frolu: Asociația este prezentă de 14 ani în Mila 23, și a fost creată în Mila 23. Avem și un reprezentant al comunității în asociație de la început. Procesul de a construi o relație de încredere între asociație și comunitate a fost și este complicat. Se întâmplă acest lucru chiar dacă au fost doi reprezentanți în asociație de la început, adică Ivan și Lucica Buhaev, doi fii ai satului, să zic așa. Este un proces de construcție de încredere care e foarte lent, adică comunitățile din Deltă, deși par foarte deschise, datorită turismului, de fapt sunt foarte puțin deschise colaborării și sunt un pic enclavizate...*
>
> *Bogdan Voicu: Participarea...*
>
> *Teodor Frolu: Da, și ideea aceasta de a lucra gratis pentru comunitate nu prea există. Sau există pentru anumite lucruri, care sunt foarte specifice pentru ei. E vorba mai ales de activități de altă natură, nu centrate pe producerea bunului comun. Sigur, dacă ne uităm la evoluția în cei 14 ani, e clar că s-a produs o schimbare și în comunitate, adică comunitatea a început să fie mult mai proactivă, să participe și la activități voluntare.*
>
> *Bogdan Voicu: Doar cei din Mila 23, sau și din alte părți?*
>
> *Teodor Frolu: Și din alte părți, pentru că noi am avut totdeauna programe care nu erau localizate într-un singur loc, ci încercam tocmai să găsim colaborare, să construim niște punți și între localități, tocmai din cauza acestei lipse de colaborare.*
>
> *Ba chiar pot spune că simți, așa, un fel de competiție între sate, chiar dacă sunt în aceeași comună, există o competiție de poziționare, de promovare.*
>
> *Cel mai bun exemplu e cu Pădurea Caraorman și Pădurea Letea. Ele au constituit o temă provocatoare pentru noi, plecată tocmai din această tentație ca cei din Letea să spună „la noi e mai frumos, la Caraorman n-ai ce să vezi” și invers, în loc să spună „duceți-vă și la Carorman, acolo e altceva de văzut, chiar dacă e tot o pădure, e altceva”.*

Această poziționare în opoziție ne-a cam surprins. Desigur, acum vorbesc de ceva ce se întâmpla acum vreo 10 ani; lucrurile s-au mai schimbat între timp.

Ce am făcut noi [Asociația Mila 23 Ivan Patzaichin], a fost să căutăm să îi punem în comunicare. Am adus un proiect, artistic, care se chema „Arbori milenari" sau ceva de genul acesta. E un proiect în care s-au fotografiat copaci așa cum se face un portret de studio, adică se puneau lumini noaptea – exact ca la studiourile de fotografie de artă. Am fotografiat astfel cei doi stejari simbol ai celor două păduri, Letea și Caraorman, și am expus rezultatul întâi în restaurantul Ivan Pescar, în București. Am mers tocmai pe ideea că sunt extrem de diferiți. Adică unul e desfășurat mai mult pe înălțime, celălalt e faimosul stejar îngenunchiat, care e cu totul special. Expoziția a mers apoi în comunități.

Proiectul de a uni comunitățile este central în activitățile descrise mai sus, care preced înființarea muzeului. Activitățile cu pricina au devenit între timp proprii muzeului și au la bază idea de a genera cooperarea dintre cei din Deltă, într-o construcție sui generis a capitalului social de tip bridging. Activitățile menționate au plecat de la observația empirică că distanțele din Deltă practic izolează pe cei 14-15000 de rezidenți, transformându-i în străini. Asociația Mila 23 și apoi Muzeul și-au propus să aducă în contact oamenii Deltei, cu scopul simplu de a facilita implementarea unor proiecte comune pentru întreaga Deltă:

Bogdan Voicu: Comunitățile în sine nu sunt foarte închegate, pentru că distanțele sunt relativ mari între așezări, ... una aici, una în partea cealaltă...

Teodor Frolu: Da, și ăsta poate fi un motiv. Copiii se duc la Tulcea sau la Sulina la plajă, dar sunt puține șanse să-și viziteze satele vecine, că li se pare că n-au ce să vadă acolo. Urmarea? Lipsa comunicării.

Acesta este motivul, spre exemplu, pentru care acum avem un proiect cu lșcolile din șase localități, iar una dintre activități este organizarea unor tabere între ele, adică să poți să faci acest schimb de experiență, să zic, în satul pe care probabil nu l-ar vizita niciodată dacă nu i s-ar da un astfel de motiv.

Mai avem un obiectiv simplu: să arătăm într-un fel și diferențele, adică tocmai ideea asta de diversitate a zonei care este foarte importantă, dar trebuie să fie și înțeleasă. Vorbesc despre elementele acelea de diferențiere pe care le găsești în partea de biodiversitate, peisaj. Poate să fie uneori și de arhitectură și de etnie, pentru că ai sate dominant ucrainene, unele lipovenești, altele românești.

Programatic, inițiatorii muzeului caută să fie prezenți în comunități, dar momentan planul este realizat doar parțial. Implicarea comunităților se petrece prin cei ce au devenit, în timp, parte a rețelei sociale a Asociației:

Bogdan Voicu: Este, în opinia ta, vreo șansă ca să poți implica indivizi ai locului în proiect încă din faza de design?

Teodor Frolu: Păi asta încercăm acuma să facem cu proiectul de turism lent, care se constituie ca o rețea care ar uni aceste localități între ele, iar pe acest traseu vei avea niște așa-numite obiective de vizitare. Aceste obiective de vizitare, într-un fel, sunt niște atracții pentru o experiență în natură sau culturală, fiecare în altă zonă. Întregul proiect are tocmai menirea specifică de a lega între ele aceste localități, nu de a le pune într-o poziție de concurență în care fiecare vrea ca turistul să vină la el și să stea la el și să nu mai plece de acolo, dacă e posibil.

Am avut deja un set de consultări, în care i-am cerut fiecăruia să ne spună care ar fi lucrurile interesante în zona lui, cele cu care se mândrește și pe care crede că le cunoaște mai bine.

Dialogul a fost făcut cu persoane pe care le cunoșteam și care, într-un fel sau altul, fac parte din cei care beneficiază de turism, adică sunt operatori locali, să zic turistici. E vorba practic de un grup bine definit; adică nu ne-am luat informațiile doar cerând părerea vreunui pescar bătrân... dar din discuții informale poți să-ți dai seama de "spiritul locului"... Acesta poate fi un mod de a stabili obiectivele potrivite: să te duci un pic și în istoricul locului, să afli povești sau practici care erau înainte, pe care să poți să construiești o infrastructură.

O abordare puristă a situației ar condamna faptul că nu avem o abordare bottom-up neinterpretabilă: oamenii satelor se reunesc din proprie inițiativă și generează proiecte. Totuși, un astfel de deziderat este, cel puțin momentan, utopic. Am amintit de-a lungul acestui volum despre studiile care subliniază resursa umană limitată. Am ilustrat lipsa de comunicare dintre localități și lipsa obiceiului de a crea proiecte plecând de la firul ierbii. Este deopotrivă și o chestiune de know-how. Din acest punct de vedere, expunerea constantă a comunităților locale la proiecte realizate în comun umple goluri menționate și creează premisa ca, pe viitor, designul proiectelor să își schimbe centrul de greutate spre locuitori ai Deltei.

Momentan, este greu să găsești însă oamenii care să se dedice unui proiect de producere a bunului comun, dar pașii sunt realizați treptat, prin a avea o rețea de puncte de contact, prin a genera o prezență fizică permanentă:

Bogdan Voicu: Gândește-te la ce nu a mers bine până acuma, cu muzeul și cu proiectul asociației.

Teodor Frolu: Cred că e un singur lucru care n-a mers bine: faptul că motorul unui proiect încă nu este în comunitatea locală. Adică n-am găsit niște oameni să renunțe la, cum să zic, "viața lor de zi cu zi" și să se dedice unui proiect de genul ăsta. Adică întotdeauna ei intră în joc doar ocazional, în niște pauze din ceea ce au ei de făcut, din rutina lor...

Bogdan Voicu: Te aștepți să apară astfel de oameni?

Teodor Frolu: Mi-aș dori. Și mă aștept să apară. Cred că apariția muzeului va însemna ceva, de acum înainte, pentru că noi până acum eram doar virtual acolo și, la rândul nostru, doar ocazional. Adică nu eram, fizic, tot timpul, aici. Acum, prin muzeu, suntem o prezență constantă și vizibilă. Iar atractivitatea muzeului ne transformă într-un loc foarte vizitat...

Bogdan Voicu: Ce înseamnă foarte vizitat?

Teodor Frolu: Am făcut o estimare pentru primele trei luni de la deschidere, din finul lunii mai până în august, în care am avut peste 12.000 de vizitatori. Majoritatea turiști, dar și localnici care au vrut să vadă despre ce e vorba. Însă noi de abia acum începem programele de activare; peste vară am avut activități legate mai de vizitatorii externi. Dar, de acum, Muzeul va funcționa "extra sezon", fiind mult mai activ în relația cu comunitatea și prin proiectele pe care le lansăm.

Să ținem cont de faptul că, în timpul sezonului, comunitatea locală nici nu are mult timp de altceva. Toată atenția se duce către turism. Acum, de fapt, când ne apropiem de sezonul rece, începe efectiv activitatea de construcție a unei relații cu întreaga comunitate a Deltei, adică și cu cei care nu erau deja în grupul nostru de prieteni. Să vedem cum funcționează.

Muzeul se bucură aparent de imaginea lui Ivan Patzaichin. În realitate, este vorba de o sabie cu două tăișuri, care are nevoie să fie utilizată cu precauție, înainte de a o trata ca vector de catalizare a acțiunii colective:

Bogdan Voicu: În ce măsură crezi că imaginea lui Ivan ajută?

Teodor Frolu: Imaginea lui Ivan ajută foarte mult. Deocamdată, însă, cred că mai mult o face ca atractivitate pentru turiști. Știi, Ivan zicea că el e așa,... ca o icoană de pus acolo pe care lumea o respectă, dar nu e un model. Pentru că modelul de succes nu e un campion. Nu are cum să fie un campion. Modelul de succes e foarte pragmatic: "ăla care are bani mai mulți, sau are lucruri mai multe". Cam ăsta e modelul contemporan, să zic așa.

Robert Merton observa că te identifici mai degrabă cu cel care seamănă cu tine. Din acest punct de vedere, modelele nu sunt cei ce au reușit, ci cei ce seamănă cu tine și au reușit. Muzeul încearcă să readucă în memoria localnicilor puzderia de campioni mondiali și olimpici proveniți din Deltă în general, majoritatea originari din Mila 23:

Teodor Frolu: În muzeu, la secțiunea care tratează perioada "copilăriei lui Ivan", i-am plasat pe toți campionii satului. Am adunat 31, toți pe care i-am identificat. Sunt prezenți toți în muzeul lui Ivan, acolo unde prezentat satul în timpul copilăriei lui, pentru că tocmai asta voiam să arătăm: Ivan nu este o excepție, ci este parte dintr-o tradiție, un curent care a creat mai mulți campioni.

E o tradiție a locului și, într-un fel, e și ideea asta, că oricare dintre ei poate reuși, dacă își dorește.

Prestigiul lui Ivan Patzaichin este însă util și poate servi ca pretext de recuperare a unei tradiții uitate, ce poate ajuta la dezvoltarea sustenabilă:

Teodor Frolu: Noi oricum avem în minte preocuparea de a reconecta copiii la tradiția valoroasă a locului, la „barca cu vâsle". Ei s-au rupt de barca cu vâsle din cauza bărcii cu motor. Percepția generală era că barca cu vâsle mai era folosită doar de oamenii în vârstă ("rămași în urmă") sau cei prea săraci pentru a-și cumpăra una cu motor...

În 2011, atunci când noi am făcut prima competiție între copii, de vâslit cu lotca, pur și simplu n-au venit... Au venit doar două echipaje de copii, și atât. Iar noi nu știam de ce. Ne-am prins târziu, când i-am auzit pe cei care stăteau la sosire și făceau mișto de ceilalți: „uite-i și pe amărâții ăștia cum dau la vâsle". În mintea lor, să tragi la vâsle era degradant...

În anul următor am venit cu canotcile, care erau niște bărci frumoase, noi, și așa a început să le placă ideea. A fost și Pro TV-ul, s-au văzut unii la televizor, asta i-a convins total că e extraordinar, că pot să se dea hipsteri.

Apoi am început proiectul ăsta cu copiii care își construiesc singuri o canotcă. Și le rămâne lor, la școală, în comunitate. În jurul canotcii se poate construi un mic club, pe care l-am denumit noi Călăuzele Apelor, pentru că, sperăm noi, ei vor începe să vadă felul acesta de ambarcațiune poate oferi un viitor interesant. O barcă cu vâsle e o atracție, din punct de vedere turistic. Pe de altă parte, e și un pretext ca să învețe cât mai mult despre zona lor și să ia contact cu cei care sunt în alte părți.

Asta e o idee care a început așa din mai multe direcții, din mai multe proiecte, dar la un moment dat ar putea să se auto-susțină. Inițierea pe care o propunem noi în relația cu barca cu vâsle și cu vâslitul oferă mai multe oportunități: poți să te duci către o zonă de competiție, de sport, sau poate de turism sportiv, sau către ghiduială... sunt foarte căutați ghizii autentici, simpatici, care știu bine locurile și mai știu și o limbă străină... De ce nu ar fi ăsta un ideal, un model pentru copii? O meserie căutată?

Asociația și muzeul pun preț pe utilizarea tradițiilor ca ancoră și sursă de inspirație, și le folosesc în moduri diferite:

Teodor Frolu: Uite, spre exemplu la Caraorman. Satul Caraorman e cumva în mijlocul Deltei, dar destul de aproape de zona Sfântul Gheorghe. O bună perioadă de timp pescarii se duceau la pescuit de sturion, era o activitate mult mai bănoasă. Din Carorman, era un drum care trecea prin pădurea asta și se ajungeau la un lac care era mult mai în sud, mai aproape de brațul Sfântul Gheorghe și pescarii acolo își țineau bărcile și pe acolo ajungeau mult mai repede, decât să ocolească pe canale. Acesta e un lucru interesant, pentru că dă posibilitatea refacerii acestei povești a drumului lor, și să se transforme, în timp, într-un transfer turistic care pune în valoare și mersul prin pădure și explorarea unui loc care acum nu e frecventabil, cel unde țineau ei cândva bărcile.

Teodor Frolu: Am descoperit că era și un canal care îi aducea mai aproape de pădure și care acum e colmatat, dar, pornind de la o poveste de genul ăsta, recuperezi memoria locului și o pui într-o perspectivă nouă.

În toate relatările de mai sus avem de a face cu o etapizare a intervenției pentru dezvoltare. Se creează mai întâi un punct de plecare, în jurul căruia se înnoadă proiecte. Întrebarea esențială rămâne cum găsești acel punct de atracție care deopotrivă să stârnească interes și să mențină acest interes viu pentru un timp mai îndelungat. Apelul la beneficii palpabile, imediate, pare a fi o soluție, dar adesea construcția cadrelor instituționale devine la fel de importantă:

Teodor Frolu: Cel mai bine au mers acțiunile prin care comunitatea poate obține un beneficiu direct și imediat. Adică, de exemplu, punctele de gastronomie locală. Acolo a fost nevoie de crearea unui cadru legal și fiscal, dar am remarcat imediat un val care a folosit oportunitatea. Oamenii au avut o reacție corectă, "hai să ne legalizăm, dacă se poate, e mai bine să n-ai bătăi de cap". De altfel, constat că începe să prindă consistență întregul cadru legal, care acum e mult mai simplificat, mult mai accesibil...

Muzeul devine o interfață între Deltă și lumea exterioară. Scopurile sunt legate de modernizare, dar păstrând identitatea locală:

Bogdan Voicu: Hai să să-ți propun un scenariu ipotetic. Să presupunem că ne teleportăm în viitor, 15 ani de aici înainte. Este 2039. Delta nu mai are 14.500 de locuitori, ci sunt vreo 20.000. Noii-veniți includ o mie de pakistanezi, vreo 2000 de africani, vreo 400 de ucrainieni veniți în urma refugiului din războiul care s-a terminat de curând între Rusia și Ucraina și vreo 600 de englezi și germani care s-au stabilit în Deltă venind din Anglia și Germania. Unde e Muzeul, ce face Muzeul peste 15 ani?

Teodor Frolu: Păi își îndeplinește obiectivul pe care i l-am stabilit acum: conectează comunitatea de aici, în interior, și o conectează și cu comunități de afară. Dar e o conexiune care trăiește prin transfer de knowledge, de expertiză. După mine, comunitatea din Deltă se află într-un proces foarte rapid de modernizare. Impresia generală a oamenilor de aici este că sunt rămași în urmă, și atunci se încearcă o supra compensare și se ajunge la un pic de show-off, "avem și noi casa așa ca la oraș, la fel – mobila, la fel – telefoane, up-to-date și lucruri de genul ăsta".

Dar ce mi se pare important, și unde văd rolul nostru, este să ajutăm comunitatea, ca prin modernizare să-și păstreze caracterul ăsta diferit, care de fapt le dă valoare, e un "asset". Ideal ar fi să-și păstreze acel ADN local fără să-l strice, ci din contră, să-l valorifice dintr-o perspectivă contemporană.

Schimbarea este una care de fapt este legată de nevoile materiale ale populației locale, iar utilizarea tradițiilor Deltei, ca element identitar, devine un produs de lux, adresat unei pături sociale care deja a trecut prin

procese de dezvoltare. În acest context, a găsi calea prin care asiguri sustenabilitatea este una complexă, ce implică deopotrivă modernizare și inovare, păstrând specificul locului:

> *Teodor Frolu: [...] Barca cu motor, oricum ai lua-o, azi e standard. Mai ales că o lotcă acuma e mai scumpă decât o barcă cu motor. Pentru că nu mai face nimeni sau, cine o face o face ca pe un obiect de lux, nu ca pe un obiect utilitar.*
>
> *De fapt, până la urmă, dacă mă gândesc bine, ce mă motivează pe mine și tot ceea ce fac de atâția ani are legătură cu procesul ăsta de transformare și de inovare, care are și componente sociale, și componente culturale, dar în care eu văd cultura tradițională ca o resursă de diferențiere și de poziționare a unei întregi game de produse și servicii. Iar aceste produse și servicii devin competitive la nivel internațional tocmai din cauza acestui ADN local. Până la urmă, eu sunt un antreprenor, dacă vrei, care caută inovație în diverse produse.*
>
> *Într-un fel, e normal, că eu provin dintr-o zonă de industrii creative, iar pentru mine tradiția asta locală, care este foarte puternic legată de ecosistem, de natură, mi se pare o resursă creativ-inovativă pentru a genera produse noi.*

Procesul de dezvoltare nu este unul venit din neant, ci legat direct de a împăca nevoia de a accesa beneficiile tehnologiilor contemporane și dorința de a proteja sălbăticia Deltei. Abordarea propusă de Muzeu este una ce ține cont în principal de nevoile oamenilor din Deltă, actorii esențiali ai scenei propuse de locul în care trăiesc:

> *Teodor Frolu: Cred că reprezintă o schimbare pe care și-o dorește societatea. În fine, asta e explicația mea, nici nu știu dacă e reală, dar cred că societatea devine din ce în ce mai urbană. Însă eu afirm că, din punct de vedere biologic, avem nevoie de această conectare la natură. Și atunci căutăm alte forme de a recupera relația cu natura. Bănuiesc că ăsta e motivul pentru care au explodat sporturile outdoor. Se spune că sunt doar o modă, că au apărut echipamente. Nu, eu zic că este invers, că de fapt e o nevoie de a petrece mai mult timp în natură și atunci s-au inventat tot felul de sporturi noi ca acest petrecere a timpului în natură să aibă și o parte de entertainment.*

Rămâne nevoia proiectului de dezvoltare economică:

> *Teodor Frolu: Pe de altă parte, din punct de vedere economic, în Deltă n-a venit nimeni cu proiect, adică în care să se construiască. Adică e pur și simplu lăsat la voia întâmplării. Cred că în România, în ultimii 20-25 de ani s-a mizat excesiv pe mitul: dacă avem infrastructură, se dezvoltă lucrurile de la sine.*
>
> *Ce înseamnă infrastructură? Drumuri foarte bune... și apoi aștepți că se dezvoltă de la sine. Dar nu este suficient, e foarte îngust orizontul. Faptul că în ziua de azi probabil mai mult de jumătate din localități nu au un sistem de canalizare adevărat, performant, ecologic, împiedică dezvoltarea. Sunt localități unde nu e sursă de apă...*
>
> *Asta nu înseamnă că n-au fost investiții în zonă. Sau ai diverse investiții care, nefiind adoptate de cei cărora le erau destinate, nu au adus nicio valoare. Uite, spre exemplu, Bursa de Pește: s-au băgat 20 de milioane de euro în ea și se dărâmă, pentru că n-a funcționat niciodată, comunitatea n-a folosit-o, n-a pus-o în funcțiune. A fost un proiect mort și nu pentru că n-ar fi fost util, ba din contră, ar fi fost foarte util, dar poate n-a fost gândit bine... În ciuda eforturilor, n-a funcționat niciodată.*

Reajungem la nevoia de a genera proiecte care să implice de la început localnicii, nu doar să propună soluții expert, corecte tehnic, dar lipsite de sustenabilitate. Problema este identificată de Teodor Frolu la nivelul discrepanței dintre soluția-expert și ceea ce crede comunitatea, dintre ceea ce se propune și ce cred oamenii că este funcțional. Este deopotrivă o chestiune de cunoaștere și de comunicare, care afectează fundamental designul proiectelor de dezvoltare existente în Deltă:

> *Faci trotuare într-un sat de nisip, precum CA Rosetti, un sat tradițional cu străzi din nisip și lumea circulă pe lângă, adică tot pe lângă drum, că e mai prietenos drumul pe nisip decât trotuarul... Mie mi se pare că lucrul de care are nevoie Delta este un de alt tip de soluții și de investiții. Pentru cele curente, nu există know-how suficient, pentru că sunt diferite de cele urbane și tot ce s-a făcut acuma s-a făcut în același stil. După mine, acestea sunt greșelile.*
>
> *De exemplu, nu s-a investit nimic în relația cu comunitatea. Ca să ai un dialog cu comunitatea, trebuie să ai niște instrumente prin care să comunici. Adică nu poți, pur și simplu, să aduni oamenii, într-o zi, într-o sală... trebuie să ai tool-urile prin care construiești nu doar canale de comunicare și o încredere între părți, ci și o înțelegere, un "pachet de expertiză" a grupului, în legătură cu un pachet de teme relevante pentru comunitate. Și abia atunci ai putea avea succes în lansarea și administrarea unei dezbateri. Lucrul ăsta nu l-a făcut nimeni într-un mod programat și strategic.*
>
> *Bogdan Voicu: De ce crezi că s-a întâmplat astfel?*
>
> *Teodor Frolu: Pentru că nu a existat expertiză acolo, și nici interes. Nu era nimeni care să știe ce să facă. Politicul? Nu-l interesa, că avea alte obiective. Spre exemplu, în Deltă, cum spuneam mai devreme, nu ai organizații ale societății civile care să fi pornit din Delta. Doar în ultimii câțiva ani au apărut. Vorbesc mai ales despre organizații profesionale, adică asociațiile de pescari.*

Chestiunea resurselor materiale este astfel excedată de nevoia de capital social. Teodor Frolu consideră sărăcia Deltei mai degrabă un mit, derivat din dinamica populațională din ultimele 3-4 decenii:

> *Teodor Frolu: Acesta e doar un mit. Că oamenii ar fi foarte săraci. Eu zic că e un mit, pentru că oamenii au în fața casei resursa "pește", la care oricând pot apela și o pe care o pot folosi. Există impresia asta „vai, ce sărăcie!", dar nu e chiar așa. Adică poți să zici că există "comunități ale sărăciei", dar oamenii nu sunt săraci. Problema este că oamenii nu sunt obișnuiți să coopereze.*
>
> *Sărăcia vine, de fapt, și din depopularea Deltei; sunt foarte multe case în paragină și cu statut neclar. Pe moștenitorii plecați nu-i mai interesează subiectul. Și ai satele astea cu multe case pustii, părăginite, accentuează impresia de sărăcie.*

ÎN LOC DE CONCLUZIE: ATUURILE MUZEULUI

Pașii parcurși de Asociația Ivan Patzaichin Mila 23 în dezvoltarea muzeului au urmat o dezvoltare organică, bazată pe proiecte mici ce au fost folosite a construi apoi alte proiecte, într-un proces de învățare. Deși non-programatic din punct de vedere al planificării, este vorba de un proces de încercare-învățare ce a condus la o concepție despre dezvoltare centrată în jurul participării comunităților, sustenabilității în sens ecologic, utilizării tradițiilor ca pretext al dezvoltării, fără a împiedica modernizarea și tehnologizarea.

Muzeul a acumulat prin înființare un capital simbolic important și poate utiliza prestigiul respectiv pentru a se plasa ca pol de coagulare al colaborării inter-comunitare și de generare a unor comunități participative în

Deltă. Din acest punct de vedere el devine facilitatorul ce poate depăși dificultățile de a aduce oamenii Deltei laolaltă, raportate în studiile pe care le-am citat în acest volum.

Cu alte cuvinte, Muzeul are în prezent resurse însemnate de capital uman manifest deopotrivă în sensul de cunoaștere – a fi internalizat principii de dezvoltare care sunt canonice în proiectele contemporane (sustenabilitatea, protecția mediului, participarea) și know-how în ce privește atragerea de finanțare. Lor li se adaugă un capital social incipient – rețeaua de contacte în Deltă, plasată în comunități diferite și avnd capacitatea de a genera participare. În plus, discutăm despre capitalul simbolic adus de prestigiul curent și potențial al Muzeului.

Riscul major este de a aștepta participarea generalizată a comunităților locale la proiectele inițiate. Procesele de schimbare socială nu presupun transformarea peste noapte, ci una treptată, generată în comunități critice (Rochon, 1998), și apoi extinsă, treptat, spre restul colectivității. O astfel de strategie conduce la sustenabilitate și la efecte de multiplicare: comunitatea supusă procesului de dezvoltare replică modele de succes și generează dezvoltare suplimentară. Evident, precondițiile constau în ajustare permanentă, învățare din procesul de schimbare, acceptarea eșecurilor și transformarea lor în moduri de învățare, implicarea continuă a comunităților ce populează Delta.

REFERINȚE

Abeßer, M. Prosperity and Conflict in Eighteenth-and Nineteenth-Century Rostov-on-Don: Russian, Cossack, and Armenian Economic Cultures on the Northern Black Sea Coast. *Exchange and Non-Exchange: Confronting Borders in the History of the Black Sea*, 56.

Abukari, H., & Mwalyosi, R. B. (2020). Local communities' perceptions about the impact of protected areas on livelihoods and community development. *Global Ecology and Conservation, 22*, e00909. doi:https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e00909

Acerbi, F., & Taisch, M. (2020). A literature review on circular economy adoption in the manufacturing sector. *Journal of Cleaner Production, 273*, 123086. doi:https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.123086

Adams, R. J., Lietz, P., & Berezner, A. (2013). On the use of rotated context questionnaires in conjunction with multilevel item response models. *Large-scale Assessments in Education, 1*(1), 5. doi:10.1186/2196-0739-1-5

Addison, J., Stoeckl, N., Larson, S., Jarvis, D., RNTBC, B. D. A. C., RNTBC, E. A. C., . . . Esparon, M. J. W. D. (2019). The ability of community based natural resource management to contribute to development as freedom and the role of access. *120*, 91-104.

Aengenheyster, S., Cuhls, K., Gerhold, L., Heiskanen-Schüttler, M., Huck, J., & Muszynska, M. (2017). Real-Time Delphi in practice — A comparative analysis of existing software-based tools. *Technological Forecasting and Social Change, 118*, 15-27. doi:https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.01.023

Agabrian, M. (2005). Dezvoltarea comunitară: de la relații familiare la relații active și parteneriate. *Sociologie Românească, 3*(1), 182-193.

Alecu, C. (2020, 10.08.2020). „Dosare de presă"- Liviu Mihaiu, despre șpaga lui Sorin Ovidiu Vântu: „Coincidență sau lovitură de stat?". *Evenimentul Zilei*.

Alecu, I. N., Creţu, R. F., Ştefan, P., Creţu, R. C., & Beia, S. I. (2016). Size of unauthorized tourism of The Danube Delta: causes, effects, solutions. *Agriculture and Agricultural Science Procedia, 10*, 511-518.

Allan, L., Godfrey, P., & Allan, G. (2008). Ports as sustainable complex systems. *Journal of Maritime Research, 5*(3), 55-66.

Allen, L. N., Azab, H., Jonga, R., Gordon, I., Karanja, S., Thaker, N., . . . Bastawrous, A. (2023). Rapid methods for identifying barriers and solutions to improve access to community health services: a scoping review. *BJGP open, 7*(4).

Anderson, J., & Mehta, S. (2013). *A Global Assesment of Community based Natural Resource Management: Addressing the Challenges of the Rural Sector*. , Accesat 4 Septembrie 2023, Https://Pdf.Usaid.Gov/Pdf_docs/PBAAD630.Pdf. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAD630.pdf

Andrade, G. S. M., & Rhodes, J. R. (2012). Protected Areas and Local Communities an Inevitable Partnership toward Successful Conservation Strategies? *Ecology and Society, 17*(4).

Antipa, G. (1914). Probleme stiintifice si economice privitoare la Delta Dunarii. *Librariile Socec&Comp, Bucuresti*.

Apostol, M., Cernea, M. M., Clemett, A., Damian, N., Frans, D. R., Mitroi, V., . . . Rughiniș, C. (2005). *Romania Danube Delta Biodiversity Project Local Benefits. Case Study Report*: Stockholm Environment Institute.

Ardeleanu, C. (2020). *The European Commission of the Danube, 1856-1948: an experiment in international administration*: Brill.

Arts, W. A., & Halman, L. (2004). *European Values at the Turn of the Millennium* (Vol. 7): Brill.

Aubertin, C., & Rodary, E. (2011). *Protected areas, sustainable land?* : Ashgate Publishing, Ltd.

Auriacombe, C., & Sithomola, T. (2020). The use of participatory action research in a participative democracy: In critique of mechanisms for citizen participation. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies, 12*(1), 50-65.

Australian Government (Murray–Darling Basin Authority). (2023). *Water availability in Australia*. ,Accesat 22 Septembrie 2023, Https://Www.Mdba.Gov.Au/Publications-and-Data/School-Resources/Lesson-Packages/Water-Availability-Australia.

Ayçik, G., Cetaku, D., Erten, H., & Salihoglu, I. (2004). Dating of Black Sea sediments from Romanian coast using natural 210 Pb and fallout 137 Cs. *Journal of Radioanalytical and Nuclear Chemistry, 259*(1), 177-180.

Bacalbașa-Dobrovici, N. (2004). Protocronismul român privind preţul ecologic al marilor amenajări hidrotehnice. Disputa Antipa–Saligny asupra amenajării regiunii inundabile a Dunării. *Revista Delta Dunării*(2), 19-24.

Bahadur, K.K.C.., Elliott, V., Seng, R., Pomeroy, R. S., Schenkels, J., & Fraser, E. D. G. (2020). Evaluating community fishery management using Fishers' perceptions in the Tonle Sap lake of Cambodia. *Environmental Development*, *33*, 100503.

Balogh, M. (2003). Etapele de elaborare a strategiilor de dezvoltare locală. *Revista Transilvană de Ştiinţe Administrative, 5*(9), 75-79.

Banks, S., & Westoby, P. (2019). *Ethics, equity and community development*: Policy Press.

Barber, P., Pontillo, M., Bellm, E., & Davies, G. (2023). Objective and subjective measures to guide upper extremity return to sport testing: A modified Delphi survey. *Physical Therapy in Sport*.

Bartov, O., & Weitz, E. D. (2013). *Shatterzone of empires: Coexistence and violence in the German, Habsburg, Russian, and Ottoman borderlands*: Indiana University Press.

Băluţă, I. (2014). Child care in post-communist Romania between familialist ideology, labour market and gender roles. *Revista de Cercetare Şi Intervenţie Socială*, *46*, 227–242.

Bănăduc, D., Rey, S., Trichkova, T., Lenhardt, M., & Curtean-Bănăduc, A. (2016). The Lower Danube River–Danube Delta–North West Black Sea: A pivotal area of major interest for the past, present and future of its fish fauna—A short review. *Science of the Total Environment, 545*, 137-151.

Becker, C. D., & Ostrom, E. (1995). Human ecology and resource sustainability: the importance of institutional diversity. *Annual review of ecology and systematics, 26*(1), 113-133.

Becker, G. S. (1962). Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. *Journal of Political Economy*, *70*(5, Part 2), 9–49. https://doi.org/10.1086/258724

Beebe, J. (1995). Basic concepts and techniques of rapid appraisal. *Human organization, 54*(1), 42-51.

Beiderbeck, D., Evans, N., Frevel, N., & Schmidt, S. L. (2023). The impact of technology on the future of football–A global Delphi study. *Technological Forecasting Social Change, 187*, 122186.

Belacurencu, T. (2007). Implementation of Ecological Policies in Danube Delta Area. *Theoretical and applied economics, 4*(4 (509)), 9-24.

Belacurencu, T. (2009). "Pescuitul în Delta Dunării - istorie şi actualitate". In. București: Senatul României.

Belikov, V., Aleksyuk, A., Borisova, N., Glotko, A., & Rumyantsev, A. (2022). Estimation of the level of floodplain inundation in the lower don under the effect of economic activity. Retrospective hydrodynamic modeling. *Water Resources, 49*(6), 941-949.

Bell, S., Nichersu, I., Ionescu, L., & Iacovici, E. (2001). Conservation versus livelihood in the Danube Delta. *Anthropology of East Europe Review, 19*(1), 11-15.

Bello Baltazar, E., Arce Ibarra, M., Parra Vázquez, M. R., & Gomes de Araujo, L. (2020). Lessons on Local Socio-Environmental Systems and Rural Producers' Local Visions to Inform on Public Policy for Latin America. In M. Arce Ibarra, M. R. Parra Vázquez, E. Bello Baltazar, & L. Gomes de Araujo (Eds.), *Socio-Environmental Regimes and Local Visions: Transdisciplinary Experiences in Latin America* (pp. 437-461). Cham: Springer International Publishing.

Benedek, J., Ivan, K., Török, I., Temerdek, A., & Holobâcă, I. H. (2021). Indicator-based assessment of local and regional progress toward the sustainable development goals (SDGs): An integrated approach from

Romania. *Sustainable Development, 29*(5), 860-875.

Bhammar, H., Li, W., Molina, C. M. M., Hickey, V., Pendry, J., & Narain, U. (2021). Framework for sustainable recovery of tourism in protected areas. *Sustainability, 13*(5), 2798.

Bhattacharyya, J. (2004). Theorizing community development. *Community Development, 34*(2), 5-34.

Bigea, L. (2016, 18.07.2016). Maliuc - Institutul De Cercetări Stuficole - Tabără Copii. *Agerpress,* p. 8882194. Retrieved from https://foto.agerpres.ro/foto/detaliu/8882194

Bitoun, R., Léopold, M., Razanakoto, T., Randrianandrasana, R., Akintola, S., Bach, P., . . . Massey, Y. (2024). A methodological framework for capturing marine small-scale fisheries' contributions to the sustainable development goals. *Sustainability Science*, 1-19.

Bjørnbet, M. M., Skaar, C., Fet, A. M., & Schulte, K. Ø. (2021). Circular economy in manufacturing companies: A review of case study literature. *Journal of Cleaner Production, 294*, 126268. doi:https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126268

Blomsma, F., & Brennan, G. (2017). The emergence of circular economy: a new framing around prolonging resource productivity. *Journal of industrial ecology, 21*(3), 603-614.

Bogach, J., Sriskandarajah, A., Wright, F. C., Look Hong, N., & Panel, C. P. T. C. (2023). Phyllodes tumors of the breast: Canadian national consensus document using modified delphi methodology. *Annals of surgical oncology*, 1-12.

Boggs, L. P. (2000). *Community power, participation, confl ict and development choice: Community wildlife conservation in the Okavango Region of northern Botswana*.

Boja, V., & Popescu, I. (2000). Social ecology in the Danube Delta: theory and practice. *Lakes & Reservoirs: Research & Management, 5*(2), 125-131.

Borrini-Feyerabend, G. (2013). *Governance of protected areas: from understanding to action* (Vol. null).

Bourdieu, P. (1985). The Forms of Capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241–258). Greenwood.

Bourdieu, P. (2011). The forms of capital.(1986). In I. Szeman & T. Kaposy (Eds.), *Cultural theory: An anthology* (Vol. 1, pp. 81-93): Wiley-Blackwell.

Bowles, S., & Gintis, H. (2002). Social Capital and Community Governance. *The Economic Journal*, *112*(483), F419–F436. https://doi.org/10.1111/1468-0297.00077

Bravard, J.-P. (2018). *Crises sédimentaires du globe 2: Deltas, une crise environnementale majeure*: ISTE Group.

Brocklesby, M. A., & Fisher, E. (2003). Community development in sustainable livelihoods approaches–an introduction. *Community Development Journal, 38*(3), 185-198.

Bromley, D. (1992). *Making the commons work*. Institute for Contemporary Studies.

Brosius, J. P., Tsing, A. L., & Zerner, C. (1998). Representing communities: Histories and politics of community-based natural resource management. *Society & Natural Resources*, *11*(2), 157–168. https://doi.org/10.1080/08941929809381069

Brown, K. (2023). Introduction: museum communities/community museums. In *Communities and Museums in the 21st Century* (pp. 1-19): Routledge.

Brugmann, J. (2021). Is there method in our measurement? The use of indicators in local sustainable development planning. In *The Earthscan Reader in Sustainable Cities* (pp. 394-410): Routledge.

Buckley, R., Brough, P., Hague, L., Chauvenet, A., Fleming, C., Roche, E., Sofija, E., Harris, N. (2019). Economic value of protected areas via visitor mental health. *Nature communications, 10*(1), 5005.

Buongiorno, A., & Intini, M. (2021). Sustainable tourism and mobility development in natural protected areas: Evidence from Apulia. *Land Use Policy, 101*, 105220.

Burja, C., & Burja, V. (2009). Some aspects of the sustainable development in Romania. *International Journal of Humanities and Social Sciences, 3*(6), 802-808.

Bursan, I., & Mitroi-Tisseyre, V. (2016). La restauration écologique dans un no man's land. Une histoire socio-écologique récente du polder Popina dans la Réserve de Biosphère du Delta du Danube. *Cinq Continents, 6*(14).

Burton, C., & Cutter, S. L. (2008). Levee failures and social vulnerability in the Sacramento-San Joaquin Delta area, California. *Natural Hazards Review*, *9*(3), 136–149.

Butler, G., Szili, G., & Tripura, K. (2024). Tourism development and post-conflict reconciliation in the Chittagong Hill Tracts, Bangladesh: A community capitals framework approach. *Community Development*, *55*(1), 85-101.

Callahan Schreiber, R., Goeke, M., & Bequette, M. (2024). Community-informed design: Blending community engagement and museum design approaches for sustainable experience development. *Curator: The Museum Journal, 67*(2), 441-457.

Cavaye, J. (2001). Rural Community Development: New Challenges and Endudring Dilemmas. *Journal of Regional Analysis & Policy, 31*(1), 109-124.

Cavaye, J., & Ross, H. (2019). Community resilience and community development: What mutual opportunities arise from interactions between the two concepts? *Community Development, 50*(2), 181-200.

Cernea, M. M. (1991). Knowledge from Social Science for Development Policies and Projects. In M. M. Cernea (Ed.), *Putting people first. Sociological variables in rural development. Second Edition. Revised, and Explained* (pp. 1-42): Oxford University Press.

Cernea, M. M. (1994). The sociologist's approach to sustainable development. In I. Serageldin & A. D. Steer (Eds.), *Making development sustainable: from concepts to action* (2 ed., pp. 7-9). Washington: The World Bank.

Cernea, M. M. (Ed.) (1985). *Putting people first. Sociological variables in rural development. Second Edition. Revised, and Explained*: Oxford University Press.

Chambers, R. (1981). Rapid rural appraisal: rationale and repertoire. *Public administration and development, 1*(2), 95-106.

Chen, H. (2021). The ecosystem service value of maintaining and expanding terrestrial protected areas in China. *Science of the Total Environment, 781*, 146768.

Child, B. (2019). *Sustainable governance of wildlife and community-based natural resource management: from economic principles to practical governance*: Routledge.

Chiriac, D., Stănculeascu, M. S., & Humă, C. (2000). Dezvoltarea comunitară rurală a zonei metropolitane București. *Calitatea vieţii, 11*(1-4), 111-133.

Chiriac, M. L., & Iațu, C. (2023). What do secondary school students in North-East Romania know and think about sustainable development? *International Research in Geographical and Environmental Education, 32*(4), 305-322.

Chowdhury, S., Zalucki, M. P., Hanson, J. O., Tiatragul, S., Green, D., Watson, J. E., & Fuller, R. A. (2023). Three-quarters of insect species are insufficiently represented by protected areas. *One Earth, 6*(2), 139-146.

Christenson, J. A., & Robinson, J., Jr. (1989). *Community development in perspective*.

Cole, Z. D., Donohoe, H. M., & Stellefson, M. L. (2013). Internet-Based Delphi Research: Case Based Discussion. *Environmental Management, 51*(3), 511-523. doi:10.1007/s00267-012-0005-5

Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, *94*, S95–S120. https://doi.org/10.1086/228943

Coleman, J. S. (1994). *Foundations of social theory*, Harvard University Press.

Colorado, H. A., Velásquez, E. I. G., & Monteiro, S. N. (2020). Sustainability of additive manufacturing: the

circular economy of materials and environmental perspectives. *Journal of Materials Research and Technology, 9*(4), 8221-8234. doi:https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2020.04.062

Cooney, D., Creel, D., Peytchev, A., & Peytcheva, E. (2020). *Split Questionnaire Design Literature Review*.

Cornwall, A. (2008). Unpacking 'Participation': models, meanings and practices. *Community Development Journal, 43*(3), 269-283.

Cox, M., Arnold, G., & Tomás, S. V. (2010). A review of design principles for community-based natural resource management. *Ecology & Society, 15*(4).

Cranmer, E. E., Tom Dieck, M., & Jung, T. (2023). The role of augmented reality for sustainable development: Evidence from cultural heritage tourism. *Tourism Management Perspectives, 49*, 101196.

Crisp, J., Pelletier, D., Duffield, C., Adams, A., & Nagy, S. (1997). The delphi method? *Nursing research, 46*(2), 116-118.

Croitoru, A.-E., Rus, A.-V., Man, T.-C., Malairău, V., & Matei, A. (2022). Climate Suitability for Sustainable Economic Growth Through Tourism in the Danube Delta. In A. M. Negm & D. C. Diaconu (Eds.), *The Danube River Delta* (pp. 291-316): Springer.

Dalkey, N. C. (2003). The delphi methodology. (Available from: www. fernuni-hagen. de/ZIFF/v2-ch45a. htm).

Damian, N. (2019). Fishing and its impact on the local communities of the Danube Delta biosphere reserve. *Revue Roumaine de Géographie, 63*(2): 203-215.

Damian, N., & Dumitrescu, B. (2009). Sustainable development prospects for the Danube Delta rural communities. *Revue Roumaine de Geographie/Romanian Journal of Geography, 53*(2), 153-163.

Dan, A.-N. (2023). *Dezvoltare si schimbare sociala. Rezolvarea problemelor sociale prin programe si proiecte comunitare*. București: Tritonic.

Danacı, M., & Yıldırım, U. (2023). Comprehensive analysis of lifeboat accidents using the Fuzzy Delphi method. *Ocean Engineering, 278*, 114371.

Danda, A. A. (2021). *The significance of the Sundarbans in India–Bangladesh relations*. , Accesat 6 Septembrie 2023, Https://Www.Orfonline.Org/Expert-Speak/Significance-Sundarbans-India-Bangladesh-Relations/.

Day, J. W., Agboola, J., Chen, Z., D'Elia, C., Forbes, D. L., Giosan, L., . . . Yañez-Arancibia, A. (2016). Approaches to defining deltaic sustainability in the 21st century. *Estuarine, Coastal and Shelf Science, 183*, 275-291. doi:https://doi.org/10.1016/j.ecss.2016.06.018

Day, J. W., Agboola, J., Chen, Z., D'Elia, C., Forbes, D. L., Giosan, L., . . . Yañez-Arancibia, A. (2016). Approaches to defining deltaic sustainability in the 21st century. *Estuarine, Coastal and Shelf Science, 183*, 275-291. doi:https://doi.org/10.1016/j.ecss.2016.06.018

Day, J. W., Ibáñez, C., Pont, D., & Scarton, F. (2019). Status and sustainability of Mediterranean deltas: The case of the Ebro, Rhône, and Po Deltas and Venice Lagoon. In E. Wolanski, J. W. Day, M. Elliott, & R. Ramesh (Eds.), *Coasts and estuaries: The Future* (pp. 237-249): Elsevier.

Day, J. W., Lane, R. R., D'Elia, C. F., Wiegman, A. R. H., Rutherford, J. S., Shaffer, G. P., . . . Kemp, G. P. (2016). Large infrequently operated river diversions for Mississippi delta restoration. *Estuarine, Coastal and Shelf Science, 183*, 292-303. doi:https://doi.org/10.1016/j.ecss.2016.05.001

de Meyrick, J. (2003). The Delphi method and health research. *Health education, 103*(1), 7-16.

de Oliveira, F. R., França, S. L. B., & Rangel, L. A. D. (2018). Challenges and opportunities in a circular economy for a local productive arrangement of furniture in Brazil. *Resources, Conservation and Recycling, 135*, 202-209.

De Smet, A., Gao, W., Henderson, K., & Hundertmark, T. (2021). *Organizing for sustainability success: Where, and how, leaders can start*. McKinsey Sustainability. https://www.mckinsey.com/capabilities/sustainability/our-insights/organizing-for-sustainability-success-where-and-how-leaders-can-start#/

Delta F.A.R.M. (2009). *Mississippi Delta Nutrient Reduction Strategies*. , Accesat 4 Septembrie 2023, Https://Www.Mdeq.Ms.Gov/Wp-Content/Uploads/2017/06/Delta-Nutrient-Reduction-Strategy_12-15-2009.Pdf. https://www.mdeq.ms.gov/wp-content/uploads/2017/06/Delta-Nutrient-Reduction-Strategy_12-15-2009.pdf

Delta Plan. (2013). *Protect,Restore,and Enhance the Delta Ecosystem*. , Accesat 20 Septembrie 2023, Https://Www.Noaa.Gov/Sites/Default/Files/Legacy/Document/2020/Oct/07354626152.Pdf.

Delta Stewardship Council. (2022). *An overview of the need for and approach to strengthening Sacramento-San Joaquin Delta ecosystem restoration*. Accesat 15 Septembrie 2023, Https://Arcg.Is/0zz5PX.

Di Zio, S., Castillo Rosas, J. D., & Lamelza, L. (2017). Real Time Spatial Delphi: Fast convergence of experts' opinions on the territory. *Technological Forecasting and Social Change, 115*, 143-154. doi:https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.09.029

Diaconu, D. C., Popa, M. C., Peptenatu, D., & Negm, A. M. (2022). Danube Delta Integrated Sustainable Development Strategy. In A. M. Negm & D. C. Diaconu (Eds.), *The Danube River Delta* (pp. 387-403): Springer.

Dima, C., Burlacu, S., & Buzoianu, O. A. C. (2020). Strategic Options for the Development of Ecotourism in the Danube Delta in the Context of Globalization. *SHS Web of Conferences, 74*(04005), 1-7. doi:https://doi.org/10.1051/shsconf/20207404005

do Rosário Cameira, M., Rodrigo, I., Garção, A., Neves, M., Ferreira, A., & Paredes, P. (2024). Linking participatory approach and rapid appraisal methods to select potential innovations in collective irrigation systems. *Agricultural Water Management, 299*, 108885.

Dobbs, R. L., Sun, J. Y., & Roberts, P. B. (2008). Human Capital and Screening Theories: Implications for Human Resource Development. *Advances in Developing Human Resources*, *10*(6), 788–801. https://doi.org/10.1177/1523422308325761

Dobrovidova, O. (2021, December 15, 2021). The Soviets turned the Volga River into a machine. Then the machine broke. *MIT Technology Review,* https://www.technologyreview.com/2021/2012/2015/1041312/volga-river.

Doeur, B., & Senglong, Y. (2022). Sustainable livelihoods analysis in the Tonle Sap Lake and its floodplain, Cambodia. *Cambodia Journal of Basic and Applied Research*, *4*(2), 38–54.

Dohotariu, A., & Băluță, I. (2021). Care in post-socialist Romania: Between gendered regulations, silencing and political concerns. *Romanian Journal of Society and Politics*, *15*(2): 20-50.

Dorondel, Ș., Şerban, S., & Tudor, M. (2021). Ecological Restoration in “Liquid Societies”: Lessons from Eastern Europe. *Nature and Culture, 16*(2), 86-117.

Dovers, S., Norton, T., & Handmer, J. (1996). Uncertainty, ecology, sustainability and policy. *Biodiversity & Conservation, 5*, 1143-1167.

Drăghici, C. C., Grecu, A., Olteanu, C., Paru, A., Gruia, A. K., & Dascălu, V. G. (2022). Specificity of the Demographic Dynamics in the Danube Delta. In A. M. Negm & D. C. Diaconu (Eds.), *The Danube River Delta* (pp. 175-202). Cham: Springer.

Duinker, P. N., Wiersma, Y., Haider, W., Hvenegaard, G. T., & Schmiegelow, F. K. (2010). Protected areas and sustainable forest management: What are we talking about? *Forestry Chronicle, 86*(2), 173-177.

Dulleck, U., Johnston, D., Kerschbamer, R., & Sutter, M. (2012). The Good, the Bad and the Naive: Do Fair Prices Signal Good Types or Do They Induce Good Behaviour? IZA Discussion Papers, No. 6491, Institute for the Study of Labor (IZA), Bonn, https://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:101:1-2012080812340

Dyball, R., & Newell, B. (2023). *Understanding human ecology: A systems approach to sustainability*: Taylor & Francis.

Eagles, P. F., McCool, S. F., & Haynes, C. D. (2002). *Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management*: Iucn.

EEA European Environment Agency. (2020). *Sustainability*. , Accesat 2 Septembrie 2023,

Https://Www.Eea.Europa.Eu/En/Topics/at-a-Glance/Sustainability.

Eichler, S. E., Kline, K. L., Ortiz-Monasterio, I., Lopez-Ridaura, S., & Dale, V. H. (2020). Rapid appraisal using landscape sustainability indicators for Yaqui Valley, Mexico. *Environmental and Sustainability Indicators, 6*, 100029.

Emerton, L., Bishop, J., & Thomas, L. (2006). *Sustainable Financing of Protected Areas: A global review of challenges and options*. Gand: IUCN.

Emery, M., & Flora, C. (2006). Spiraling-Up: Mapping Community Transformation with Community Capitals Framework. *Community Development*, *37*(1), 19.

Engelman, R. (2013). Beyond sustainababble. In E. Assadourian & T. Prugh (Eds.), *State of the world 2013: Is sustainability still possible?* (pp. 3-16). Washington: Island Press.

Fergen, J. T., Bergstrom, R. D., Steinman, A. D., Johnson, L. B., & Twiss, M. R. (2024). Community capacity and climate change in the Laurentian Great Lakes Region: the importance of social, human, and political capital for community responses to climate-driven disturbances. *Journal of Environmental Planning and Management*, *67*(5), 993-1012.

Filip, F., & Giosan, L. (2014). Evolution of Chilia lobes of the Danube delta: Reorganization of deltaic processes under cultural pressures. *Anthropocene, 5*, 65-70.

Filyushkina, A., Strange, N., Löf, M., Ezebilo, E. E., & Boman, M. (2018). Applying the Delphi method to assess impacts of forest management on biodiversity and habitat preservation. *Forest Ecology and Management, 409*, 179-189. doi:https://doi.org/10.1016/j.foreco.2017.10.022

Flint, R. W. (2013). Practice of sustainable community development. *A participatory framework for change.* New York: Springer.

Flora, C. B., & Flora, J. (2008). *Rural communities: Legacy and change* (3rd ed.). San Francisco, CA: Westview Press.

Frazier, A.E., Bryan, B.A., Buyantuev, A., Chen, L., Echeverria, C., Jia, P., Liu, L., Li, Q., Ouyang, Z., Wu, J. and Xiang, W.N. (2019). Ecological civilization: perspectives from landscape ecology and landscape sustainability science. *Landscape Ecology*, *34*, 1-8.

Fusté-Forné, F., & Jamal, T. (2020). Slow food tourism: an ethical microtrend for the Anthropocene. *Journal of Tourism Futures, 6*(3), 227-232. doi:10.1108/jtf-10-2019-0120

Gaodirelwe, I., Masunga, G. S., & Motsholapheko, M. R. (2020). Community-based natural resource management: a promising strategy for reducing subsistence poaching around protected areas, northern Botswana. *Environment, Development and Sustainability*, *22*(3), 2269–2287. https://doi.org/10.1007/s10668-018-0288-7

Gatejel, L. (2016). Overcoming the Iron Gates: Austrian transport and river regulation on the Lower Danube, 1830s–1840s. *Central European History, 49*(2), 162-180.

Gatejel, L. (2017). Imperial cooperation at the margins of Europe: the European Commission of the Danube, 1856–65. *European Review of History: Revue européenne d'histoire, 24*(5), 781-800.

Gâştescu, P. (2009). The Danube Delta biosphere reserve. Geography, biodiversity, protection, management. *Rev Roum Géogr, 53*(2), 139-152.

Geography Notes. (2023). *Classification of Deltas: 6 Types | Landforms* . , Accesat 2 Septembrie 2023, https://www.geographynotes.com/landforms/classification-of-deltas-6-types-landforms-geography/2470.

Gerlak, A. K., Zamora-Arroyo, F., & Kahler, H. P. (2013). A delta in repair: Restoration, binational cooperation, and the future of the Colorado River Delta. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, *55*(3), 29-40.

German Federal Ministry for Economic Cooperation and Development (BMZ). (2022). *Support to the Management of the Sundarbans Mangrove Forests in Bangladesh*. , Accesat 6 Septembrie 2023, https://www.giz.de/en/worldwide/37949.html.

GetYourGuide. (2023). *Tonle Sap Lake - Fishing Village & Flooded Forest*. , Accesat 5 Septembrie 2023, https://www.getyourguide.com/siem-reap-l274/lacul-tonle-sap-sat-de-pescuit-si-padure-inundata-t70624/

Gia, B. H. (2021). Some solutions for sustainable agricultural tourism development in the Mekong Delta in Vietnam. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 234, p. 00063). EDP Sciences.

Gilchrist, A., & Taylor, M. (2016). *The short guide to community development*: Policy Press.

Giosan, L., & Freeman, A. M. (2014). How Deltas Work: A Brief Look at the Mississippi River Delta in a Global Context. In J. W. Day, G. P. Kemp, A. M. Freeman, & D. P. Muth (Eds.), *Perspectives on the Restoration of the Mississippi Delta: The Once and Future Delta* (pp. 29–32). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-017-8733-8_3

Giosan, L., Constantinescu, S., Filip, F., & Deng, B. (2013). Maintenance of large deltas through channelization: Nature vs. humans in the Danube delta. *Anthropocene, 1*, 35-45. doi:https://doi.org/10.1016/j.ancene.2013.09.001

Gnatzy, T., Warth, J., von der Gracht, H., & Darkow, I.-L. (2011). Validating an innovative real-time Delphi approach - A methodological comparison between real-time and conventional Delphi studies. *Technological Forecasting and Social Change, 78*(9), 1681-1694. doi:https://doi.org/10.1016/j.techfore.2011.04.006

Gomoiu, M. (1996). Facts and remarks on the Danube Delta. *Geo-Eco-Marina, 1*(1996), 99-113.

González-Sargas, E., Meehan, T. D., Hinojosa-Huerta, O., Villagomez-Palma, S., Calvo-Fonseca, A., Dodge, C., Gómez-Sapiens, M., & Shafroth, P. B. (2024). Bird community response to one decade of riparian restoration along the Colorado River delta in Mexico. *Ecological Engineering*, *205*, 107291.

Gordon, T., & Pease, A. (2006). RT Delphi: An efficient, “round-less” almost real time Delphi method. *Technological Forecasting and Social Change, 73*(4), 321-333. doi:https://doi.org/10.1016/j.techfore.2005.09.005

Goriup, P. D., Schvab, A., Ratkajec, H., Starc-Peceny, U., & IlijaŠ, T. (2022). Tourism 4.0 Tools for Facilitation of Sustainable Tourism Data Comparison (Using a Case Study from Vylkove and SfÂntu Gheorghe in the Danube Delta). *Economic innovations, 24*(1(82)), 55-63. doi:10.31520/ei.2022.24.1(82).55-63

Green, G. P., & Haines, A. (2002). Asset building and community development. Thousand Oaks, CA: Sage.

Grigoraş, V., & Pescaru, D. Dezvoltare comunitară în Traianu-Ialomiţa. *Revista de Asistenţă Socială, 4-5*.

Grime, M. M., & Wright, G. (2016). Delphi method. *Wiley statsref: Statistics reference online, 1*, 16.

Grisham, T. (2009). The Delphi technique: a method for testing complex and multifaceted topics. *International Journal of Managing Projects in Business, 2*(1), 112-130. doi:10.1108/17538370910930545

Gross, M., Pearson, J., Arbieu, U., Riechers, M., Thomsen, S., & Martín-López, B. (2023). Tourists’ valuation of nature in protected areas: A systematic review. *Ambio*, 1-20.

Gulakov, I., & Vanclay, F. (2024). Continuing to Put People First: Embedding community investment in the sustainability standards of international financial institutions. *Sustainable Development*.

Gutierrez-Montes, I., Emery, M., & Fernandez-Baca, E. (2009). The sustainable livelihoods approach and the community capitals framework: The importance of system-level approaches to community change efforts. *Community development*, *40*(2), 106-113.

Hai, N. C., & Ngan, N. T. K. (2022). Factors affecting community participation in Khmer festival tourism development in Mekong Delta, Vietnam. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, *44*(4), 1482-1490.

Hall, C. M. (2019). Constructing sustainable tourism development: The 2030 agenda and the managerial ecology of sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism, 27*(7), 1044-1060.

Hammer, T., Mose, I., Siegrist, D., & Weixlbaumer, N. (2007). Protected areas and regional development in Europe: towards a new model for the 21st century. In I. Mose (Ed.), *Protected Areas and Regional Development in Europe Towards a New Model for the 21st Century* (pp. 233-246): Routledge.

Hanna, S. S. (1993). Bromley, Daniel W., ed. Making the Commons Work: Theory, Practice, and Policy. San

Francisco: ICS Press, 1992, xii + 339 pp., cloth 44.95; paper 14.95. *American Journal of Agricultural Economics*, *75*(3), 862–863. https://EconPapers.repec.org/RePEc:oup:ajagec:v:75:y:1993:i:3:p:862-863.

Hautekeur, G. (2005). Community development in Europe. *Community Development Journal, 40*(4), 385-398.

Heffernan, A. (2022). Panaceans, utilitarians, and skeptics: A review of three decades of Community-Based Natural Resource Management in Namibia. *Journal of Namibian Studies: History Politics Culture, 31*, 55-77.

Hiatt, M., Snedden, G., Day, J. W., Rohli, R. V., Nyman, J. A., Lane, R., & Sharp, L. A. (2019). Drivers and impacts of water level fluctuations in the Mississippi River delta: Implications for delta restoration. *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, *224*, 117–137. https://doi.org/10.1016/j.ecss.2019.04.020

Hickel, J. (2019). The contradiction of the sustainable development goals: Growth versus ecology on a finite planet. *Sustainable Development, 27*(5), 873-884.

Hildebrand, P. E. (1981). Combining disciplines in rapid appraisal: the Sondeo approach. *Agricultural Administration, 8*(6), 423-432.

Hina, M., Chauhan, C., Sharma, R., & Dhir, A. (2023). Circular economy business models as pillars of sustainability: Where are we now, and where are we heading? *Business Strategy and the Environment*.

Hinton, J. B. (2020). Fit for purpose? Clarifying the critical role of profit for sustainability. *Journal of political ecology, 27*(1), 236-262.

Hitlin, S., & Piliavin, J. A. (2004). Values: Reviving a dormant concept. *Annu. Rev. Sociol., 30*, 359-393.

Hjalager, A.-M., & Johansen, P. H. (2013). Food tourism in protected areas–sustainability for producers, the environment and tourism? *Journal of Sustainable Tourism, 21*(3), 417-433.

Hohmann, E., Brand, J. C., Rossi, M. J., & Lubowitz, J. H. (2018). Expert Opinion Is Necessary: Delphi Panel Methodology Facilitates a Scientific Approach to Consensus. *Arthroscopy: The Journal of Arthroscopic & Related Surgery, 34*(2), 349-351. doi:https://doi.org/10.1016/j.arthro.2017.11.022

Holmgren, L., Sandström, C., & Zachrisson, A. (2017). Protected area governance in Sweden: new modes of governance or business as usual? *Local Environment, 22*(1), 22-37. doi:10.1080/13549839.2016.1154518

Honțuș, A. C. (2013). Spatial Danube Delta Biosphere Reserve within the context of sustainable tourism. *Lucrări Științifice Management Agricol, 15*(4), 11.

Iacobuţă-Mihăiță, A.-O. (2015). Cultural Values And Regional Development In Romania. *Journal of Public Administration, Finance and Law*(07), 182-189.

Iancu, M. (2022, 07.02.2022). Noul guvernator al Deltei: „Şmecherul e foarte greu de prins, noi avem motoare de 100 de cai putere, iar el de 300“, interview. *Adevărul*. Retrieved from https://adevarul.ro/stiri-locale/tulcea/noul-guvernator-al-deltei-smecherul-e-foarte-2148189.html

Infield, M. (2001). Cultural Values: A Forgotten Strategy for Building Community Support for Protected Areas in Africa. *Conservation Biology, 15*(3), 800-802.

Iorga, A. (2015). Tourism and protected areas: political ecology of the rural tourism in Romanian Danube Delta. *Revista de turism-studii si cercetari in turism*(20), 34-41.

Isaeva, I. I., Voronin, A. A., Khoperskov, A. V, Dubinko, K. E., & Klikunova, A. Y. (2019). Decision support system for the socio-economic development of the northern part of the Volga-Akhtuba floodplain (Russia). *Conference on Creativity in Intelligent Technologies and Data Science*, 63–77.

Isakowitz, L. (2019). *Restoring the Colorado River Delta*. , Accesat 3 Septembrie 2023 https://www.nature.org/en-us/about-us/where-we-work/priority-landscapes/colorado-river/restoring-the-delta/.

Janis, I. L. (1972). *Victims of Groupthink: A psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes*: Houghton Mifflin.

Janis, I. L. (1972). *Victims of Groupthink: A psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes*: Houghton Mifflin.

Jones, N., Malesios, C., Kantartzis, A., & Dimitrakopoulos, P. G. (2020). The role of location and social impacts of protected areas on subjective wellbeing. *Environmental Research Letters, 15*(11), 114030.

Kahangirwe, P., & Vanclay, F. (2024). Social impacts arising from road infrastructure projects in Sub-Saharan Africa: better management of social issues is needed in road construction, upgrading and rehabilitation. *Impact Assessment and Project Appraisal*, 1-14. doi:10.1080/14615517.2024.2385877

Kangas, J., Alho, J. M., Kolehmainen, O., & Mononen, A. (1998). Analyzing Consistency of Experts' Judgments—Case of Assessing Forest Biodiversity. *Forest Science, 44*(4), 610-617. doi:10.1093/forestscience/44.4.610

Kazmina, L., Makarenko, V., Provotorina, V., & Shevchenko, E. (2020). *Rural tourism (agritourism) of the Rostov region: condition, problems and development trends.* Paper presented at the E3S Web of Conferences.

Keiter, S., Böttcher, M., Grund, S., Seitz, N., Braunbeck, T., & Hollert, H. (2009). Decrease in fish populations in the upper Danube River. *Environmental Sciences Europe, 21*, 186-196.

Kenter, J. O., O'Brien, L., Hockley, N., Ravenscroft, N., Fazey, I., Irvine, K. N., . . . Bryce, R. J. E. e. (2015). What are shared and social values of ecosystems? *, 111*, 86-99.

Keskinen, M. (2006). The lake with floating villages: Socio-economic analysis of the Tonle Sap Lake. *International Journal of Water Resources Development*, *22*(3), 463–480.

Kirkby, J., O'Keefe, P., & Timberlake, L. (2023). *The Earthscan reader in sustainable development*: Taylor & Francis.

Kluckhohn, C. (1951). Values and value-orientations in the theory of action: An exploration in definition and classification. In T. Parsons & E. Shils (Eds.), *Toward a general theory of action* (pp. 388–433). Harvard University Press.

Kondolf, G. M., Schmitt, R. J. P., Carling, P. A., Goichot, M., Keskinen, M., Arias, M. E., Bizzi, S., Castelletti, A., Cochrane, T.A., Darby, S.E. Kummu, M.... & Wild, T. (2022). Save the Mekong Delta from drowning. *Science*, *376*(6593), 583-585.

Kopnina, H. (2019). Green-washing or best case practices? Using circular economy and Cradle to Cradle case studies in business education. *Journal of Cleaner Production, 219*, 613-621.

Korbee, D., van Halsema, G. E., & Seijger, C. (2019). Strategic delta planning: launching new ideas on managing a Delta, and their travels along actor coalitions, participatory planning tools and implementation timelines. *Journal of Environmental Planning and Management*, *62*(9), 1447–1453. https://doi.org/10.1080/09640568.2019.1647683

Kottak, C. P. (1991). When People Don't Come First: Some Sociological Lessons from Completed Projects. In M. M. Cernea (Ed.), *Putting people first. Sociological variables in rural development. Second Edition. Revised, and Explained* (2 ed., pp. 431-466): Oxford University Press.

Kraus-Polk, A., & Milligan, B. (2019). Affective ecologies, adaptive management and restoration efforts in the Sacramento-San Joaquin Delta. *Journal of Environmental Planning and Management*, *62*(9), 1475–1500.

Lamm, K. W., Borron, A., & Atkins, D. K. (2021). The development and validation of an empirical scale to inform community diagnostics and change. *The Journal of Agricultural Education and Extension*, *27*(3), 287-306.

Lane, R., Vanclay, F., Wills, J., & Lucas, D. (2007). Museum outreach programs to promote community engagement in local environmental issues. *Australian Journal of public administration, 66*(2), 159-174.

Lemann, N. (1994). The myth of community development. *New York Times Magazine, 9*(1), 27-31.

Levallois, C. (2010). Can de-growth be considered a policy option? A historical note on Nicholas Georgescu-Roegen and the Club of Rome. *Ecological Economics*, *69*(11), 2271–2278. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.06.020

Li, X., Liu, J. P., Saito, Y., & Nguyen, V. L. (2017). Recent evolution of the Mekong Delta and the impacts of dams. *Earth-Science Reviews*, *175*, 1-17.

Linstone, H. A., & Turoff, M. (1975). *The delphi method*: Addison-Wesley Reading, MA.

Liu, Y.-L., Chiang, J.-T., & Ko, P.-F. (2023). The benefits of tourism for rural community development. *Humanities and Social Sciences Communications, 10*(1), 1-12.

Loc, H. H., Lixian, M. L., Park, E., Dung, T. D., Shrestha, S., & Yoon, Y. J. (2021). How the saline water intrusion has reshaped the agricultural landscape of the Vietnamese Mekong Delta, a review. *Science of the Total Environment*, *794*, 148651.

Long, N. (2003). *Development sociology: actor perspectives*, Routledge.

Long, S. (2013). Practicing civic engagement: Making your museum into a community living room. *Journal of Museum Education, 38*(2), 141-153.

Loury, G. C. (1977). A Dynamic Theory of Racial Income Differences. In Phyllis A. Wallace & Annette LaMond (Eds.), *Women, Minorities, and Employment Discrimination* (pp. 153–186). MA: Heath.

Lu, D. (2024). *Regional development and its spatial structure*: Springer.

Lund, J., Hanak, E., Fleenor, W., Bennett, W., & Howitt, R. (2010). *Comparing futures for the Sacramento, San Joaquin delta* (Vol. 3). Univ of California Press.

Luo, K., Lee, C.-C., & Zhuo, C. (2024). A pathway to coordinated regional development: Energy utilization efficiency and green development-Evidence from China's major national strategic zones. *Energy Economics, 131*, 107402.

Luoma, S. N., Dahm, C. N., Healey, M., & Moore, J. N. (2015). Challenges facing the Sacramento–San Joaquin Delta: Complex, chaotic, or simply cantankerous? *San Francisco Estuary and Watershed Science, 13*(3).

Madani, K., & Lund, J. R. (2012). California’s Sacramento–San Joaquin delta conflict: from cooperation to chicken. *Journal of Water Resources Planning and Management*, *138*(2), 90–99.

Magliacani, M. (2023). How the sustainable development goals challenge public management. Action research on the cultural heritage of an Italian smart city. *Journal of Management and Governance, 27*(3), 987-1015.

Mandić, A. (2023). Protected area management effectiveness and COVID-19: the case of plitvice lakes national Park, Croatia. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 41*, 100397.

Mansuri, G., & Rao, V. (2004). Community-based and-driven development: A critical review. *The World Bank Research Observer, 19*(1), 1-39.

Marin, M., Nedelcu, I., Carboni, D., Bratu, A., Omer, S., & Grecu, A. (2022). Medical Infrastructure Evolution and Spatial Dimension of the Population Health State from the Danube Delta. In A. M. Negm & D. C. Diaconu (Eds.), *The Danube River Delta* (pp. 203-236): Springer.

Matarrita-Cascante, D., & Brennan, M. A. (2012). Conceptualizing community development in the twenty-first century. *Community development*, *43*(3), 293-305.

Matei, M. (2013). Responsabilitatea socială a corporaţiilor şi instituţiilor şi dezvoltarea durabilă a României. *Bucharest: Expert Publishing House*.

Matušovičová, M. (2020). Sustainable fashion as a part of the circular economy concept. *Studia Commercialia Bratislavensia, 13*(45), 215-223. doi:10.2478/stcb-2020-0009

Maxwell, S. L., Cazalis, V., Dudley, N., Hoffmann, M., Rodrigues, A. S. L., Stolton, S., . . . Watson, J. E. M. (2020). Area-based conservation in the twenty-first century. *Nature, 586*(7828), 217-227. doi:10.1038/s41586-020-2773-z

Mazengiya, M. N. (2022). Review on the Impacts of Community-Based Ecotourism on Household Financial Asset Improvement and Its Determinants in Ethiopia. *Advances in Agriculture*, *2022*, 9238244. https://doi.org/10.1155/2022/9238244

Mbaiwa, J. E. (2004). The Succes and Sustainability of Community Based Natural Resource Management in the Okavango Delta, Botswana. *South African Geographical Journal*, *86*(1), 44–53.

https://doi.org/10.1080/03736245.2004.9713807

Mbaiwa, J. E. (2015). Community-based natural resource management in Botswana. In *Institutional Arrangements for Conservation, Development and Tourism in Eastern and Southern Africa: A Dynamic Perspective* (pp. 59–80). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9529-6_4

Mbaiwa, J. E., & Stronza, A. L. (2010). The effects of tourism development on rural livelihoods in the Okavango Delta, Botswana. *Journal of Sustainable Tourism*, *18*(5), 635–656. https://doi.org/10.1080/09669581003653500

Mbaiwa, J. E., Stronza, A., & Kreuter, U. (2011). From Collaboration to Conservation: Insights From the Okavango Delta, Botswana. *Society & Natural Resources*, *24*(4), 400–411. https://doi.org/10.1080/08941921003716745

Meiță, V., Petrișor, A.-I., & Georgescu, E.-S. (2014). Planning, architecture, seismic, construction and energy-related criteria for sustainable spatial development in the Danube Delta Biosphere Reserve area. *Urbanism. Arhitectură. Construcţii, 5*(3), 55.

Méndez-Contreras, J., Dickinson, F., & Castillo-Burguete, T. (2008). Community Member Viewpoints on the Ría Celestún Biosphere Reserve, Yucatan, Mexico: Suggestions for Improving the Community/Natural Protected Area Relationship. *Human Ecology, 36*(1), 111-123. doi:10.1007/s10745-007-9135-4

Meyer, H. (2019). Sustainable delta landscapes need smarter port city regions. *PORTUS plus-Journal of RETE*(8). https://www.portusplus.org/index.php/pp/article/view/183

Meyer, H., & Nijhuis, S. (2013). Delta urbanism: planning and design in urbanized deltas–comparing the Dutch delta with the Mississippi River delta. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability, 6*(2), 160-191.

Mickelsson, T. B. (2023). Understanding Central-and Eastern European migrants' inclusion into sport: a Delphi study. *International Journal of Sport Policy Politics, 15*(1), 109-124.

Mihail, F., Micu, C.L., Carozza, L., Carozza, J.M., Groparu, T., Messager, E., Burens-Carozza, A., Ailincai, S., Danu, M. and Mihail, C. (2014). „Dâmbul lui Haralambie"–un nou sit eneolitic în Delta Dunării. *Pontica, 47*, 125-151.

Mihailov, N., & Sakelarieva, L. (2016). Environmental alarmism: the Club of Rome and its critics. *Studia Ecologiae et Bioethicae*, *14*(4), 129–145. https://doi.org/10.21697/seb.2016.14.4.07

Mihăilescu, Ş. (2012). Dezvoltarea sustenabilă în momente de criză economică. *Urbanism. Arhitectură. Construcţii, 3*(4), 79-84.

Mihnea, I., Mandru, R., & Bran, M. (2008). Danube dams-necessity or calamity. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences, 3*(1), 31-38.

Mikulcak, F., Haider, J. L., Abson, D. J., Newig, J., & Fischer, J. (2015). Applying a capitals approach to understand rural development traps: A case study from post-socialist Romania. *Land Use Policy, 43*, 248-258.

Mincer, J. (1958). Investment in human capital and personal income distribution. *Journal of political economy, 66*(4), 281-302.

Molnar, A. (1991). Rapid Rural Appraisal Methodology Applied to Project Planning and Implementation in Natural Resource Management. *NAPA Bulletin, 10*(1), 11-23.

Moodie, A. J., & Nittrouer, J. A. (2021). Optimized river diversion scenarios promote sustainability of urbanized deltas. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 118*(27), e2101649118.

Morse, N. (2018). Patterns of accountability: an organizational approach to community engagement in museums. *Museum & Society, 16*(2), 171-186.

Morse, N., & Munro, E. (2018). Museums' community engagement schemes, austerity and practices of care in two local museum services. *Social & Cultural Geography, 19*(3), 357-378.

Motoc, C. S. (2016). *Maliuc. Orașul Științei*. Retrieved from

https://www.academia.edu/26181567/MALIUC_ORASUL_STIINTEI_Motoc_Corneliu_Stefanita

Motoc, C. S. (2018). *Identitate și continuitate românească în Delta Dunării*. Retrieved from https://www.academia.edu/38989794/Identitate_si_continuitate_romaneasca_in_Delta_Dunarii_Motoc_Corneliu

Motoc, C. S., & Manole, G. (2015). *Monografia Satelor Partizani și Ilganii de Sus*. Iași: Zoom.

Munasinghe, M. (1994). The economist's approach to sustainable development. In I. Serageldin & A. D. Steer (Eds.), *Making development sustainable: from concepts to action* (2 ed., pp. 13-16). Washington: The World Bank.

Murry, J. W., & Hammons, J. O. (1995). Delphi: A Versatile Methodology for Conducting Qualitative Research. *The Review of Higher Education, 18*(4), 423-436. doi:10.1353/rhe.1995.0008

Musavengane, R., & Simatele, D. M. (2016). Community-based natural resource management: The role of social capital in collaborative environmental management of tribal resources in KwaZulu-Natal, South Africa. *Development Southern Africa, 33*(6), 806-821.

Naranjo, F., Menor, L. J., & Johnson, P. F. (2023). Lean supply chain management: a contextual contingent reconceptualization and Delphi method study. *International Journal of Operations Production Management*.

Nardin, W., Simeoni, U., Matticchio, B., & Corbau, C. (2022). Geomorphological modeling of tidal inlets for sustainable deltaic lagoon management: A case study from the Po River delta, Italy. *Ocean & Coastal Management*, *220*, 106081. https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2022.106081

NASA Earth Observatory. (2018). *The Largest River Delta in Europe*. , Accesat 2 Septembrie 2023, Https://Www.Earthobservatory.Nasa.Gov/Images/144231/the-Largest-River-Delta-in-Europe.

Nasa, P., Jain, R., & Juneja, D. (2021). Delphi methodology in healthcare research: How to decide its appropriateness. *World J Methodol, 11*(4), 116-129. doi:10.5662/wjm.v11.i4.116

National Geographic. (2010). *Delta - enciclopedic entry*. , Accesat 2 Septembrie 2023, Https://Media.Nationalgeographic.Org/Assets/Reference/Assets/Delta-3.Pdf.

National Park Service Units. (2017). *Lower Mississippi Delta Region*. , Accesat 2 Septembrie 2023, Https://Www.Nps.Gov/Locations/Lowermsdeltaregion/the-Natural-Environment-the-Delta-and-Its-Resources.Htm.

National Research Council. (2013). Lower River and Deltaic Systems: Common Problems and Challenges. In *Delta Waters: Research to Support Integrated Water and Environmental Management in the Lower Mississippi River*. The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/18484

Natural Resources Defense Council. (2018). *The Colorado River Delta Is Proof of Nature's Resiliency*. , Accesat 3 Septembrie 2023 Https://Www.Nrdc.Org/Stories/Colorado-River-Delta-Proof-Natures-Resiliency.

Negrea, Ş. (2004). Grigore Antipa (1867-1944)–omul de ştiinţă complet, pionier al cercetării Dunării româneşti. *Grigore Antipa (1867-1944)–The completed science man, pioneer of the research of the Romanian Danube), Delta Dunării, 2*, 11.

Nguyen, C. H. (2022). Factors affecting the development of cultural tourism in the Mekong Delta, Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, *9*(3), 123-133.

Nicherșu, I. (2014). Towards a Master Plan. Support for Sustainable Development in the Danube Delta Biosphere Reserve. In C. Iordachi & K. van Assche (Eds.), *The Bio-Politics of the Danube Delta: Nature, History, Policies* (pp. 345-373): Lexington Books.

Nienhuis, J. H., Ashton, A. D., Edmonds, D. A., Hoitink, A., Kettner, A. J., Rowland, J. C., & Törnqvist, T. E. (2020). Global-scale human impact on delta morphology has led to net land area gain. *Nature, 577*(7791), 514-518.

Nikolaou, I. E., Jones, N., & Stefanakis, A. (2021). Circular economy and sustainability: the past, the present and the future directions. *Circular Economy and Sustainability, 1*, 1-20.

Nikolić, A., & Petrović, N. (2023). Towards Sustainability in the Museum Sector: A Circular-Economy-Based Model for Museum Collections. *Museum International, 75*(1-2), 20-31.

Okoli, C., & Pawlowski, S. D. (2004). The Delphi method as a research tool: an example, design considerations and applications. *Information & Management, 42*(1), 15-29. doi:https://doi.org/10.1016/j.im.2003.11.002

Oliver, I. (2002). An expert panel-based approach to the assessment of vegetation condition within the context of biodiversity conservation: Stage 1: the identification of condition indicators. *Ecological Indicators, 2*(3), 223-237. doi:https://doi.org/10.1016/S1470-160X(02)00025-0

Onciul, B. (2018). Community engagement, curatorial practice, and museum ethos in Alberta, Canada. In *A Museum Studies Approach to Heritage* (pp. 714-730): Routledge.

Orsi, F. (2015). *Sustainable transportation in natural and protected areas*: Routledge.

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*: Cambridge University Press.

Panorios, C., Elliot, P., Buch, M., Voicu, B., & Popescu, R. (2004). *F/P 1309 - Ex Post Evaluation - Romania. Natural Disaster and Prevention Project*. Paris & Bruxelles: Council of Europe Development Bank Ex Post Evaluation Department & TRANSTEC.

Parco Regionale Veneto del Delta del Po. (2023). *Po Delta: Man and Nature together for the Development Discover the Delta.* , Accesat 2 Septembrie 2023, https://www.parcodeltapo.org/ehome.php.

Pargaru, I., Stancioiu, F., Ladaru, R. G., & Teodor, C. (2019). Sustainable development in agriculture at the level of Romania and the European Union. *Calitatea, 20*(S2), 446-450.

Parra Vázquez, M. R., Arce Ibarra, M., Bello Baltazar, E., & Gomes de Araujo, L. (2020). Local Socio-Environmental Systems as a Transdisciplinary Conceptual Framework. In M. Arce Ibarra, M. R. Parra Vázquez, E. Bello Baltazar, & L. Gomes de Araujo (Eds.), *Socio-Environmental Regimes and Local Visions: Transdisciplinary Experiences in Latin America* (pp. 3-24). Cham: Springer International Publishing.

Pascaru, M. (2008). Matrice comunitară şi dezvoltare locală. Investigaţii în ruralul Munţilor Apuseni (1986–2007). *Anuarul Institutului de Istorie» George Baritiu «din Cluj-Napoca-Seria HUMANISTICA, 6*(6), 173-191.

Pascaru, M., & Buţiu, C. A. (2007). *Restituirea rezultatelor şi dezvoltarea comunitară*: Argonaut.

Passalacqua, P., Giosan, L., Goodbred, S., & Overeem, I. (2021). Stable≠ sustainable: Delta dynamics versus the human need for stability. *Earth's Future, 9*(7), e2021EF002121.

Paxton, P. (2002). Social capital and democracy: An interdependent relationship. *American Sociological Review*, 254-277.

Peptenatu, D., Gruia, A. K., Grecu, A., Teodorescu, C., Marin, M., Dinescu, R., . . . Olteanu, C. (2022). The Structural Dynamics of the Local Economy in the Danube Delta. In A. M. Negm & D. C. Diaconu (Eds.), *The Danube River Delta* (pp. 317-361): Springer.

Perrino, P., Laghetti, G., & Terzi, M. (2006). Modern concepts for the sustainable use of Plant Genetic Resources in the Mediterranean natural protected areas: the case study of the Alta Murgia Park (Italy). *Genetic resources and crop evolution, 53*, 695-710.

Petrescu, C. (2014). Surviving the crisis through collective organizations in rural Romania. *Calitatea vieţii, 25*(4), 355-364.

Petrescu, C., & Constantin, A. (2010). Parteneriat şi dezvoltare locală. *Sociologie Românească, 8*(2), 91-107.

Petrișor, A.-I., Petre, R., & Meiță, V. (2016). Difficulties in achieving social sustainability in a biosphere reserve. *International Journal of Conservation Science, 7*(1).

Pigg, K., Gasteyer, S. P., Martin, K. E., Keating, K., & Apaliyah, G. P. (2020). The community capitals framework: An empirical examination of internal relationships. In 50 Years of Community Development Vol I (pp. 117-127). Routledge.

Pintilii, R.-D., Gruia, A. K., Grecu, A., Crețu, O., & Carboni, D. (2022). The Role of Tourism Activities in the

Integrated Economic Development of the Danube Delta. In A. M. Negm & D. C. Diaconu (Eds.), *The Danube River Delta* (pp. 363-385): Springer.

Pitt, J. (2001). Can we restore the Colorado River delta?. *Journal of Arid Environments*, *49*(1), 211-220.

Pitt, J., Kendy, E., Schlatter, K., Hinojosa-Huerta, O., Flessa, K., Shafroth, P. B., Ramírez-Hernández, J., Nagler, P. & Glenn, E. P. (2017). It takes more than water: restoring the Colorado River Delta. *Ecological Engineering*, *106*, 629-632.

Polasky, S., Kling, C. L., Levin, S. A., Carpenter, S. R., Daily, G. C., Ehrlich, P. R., . . . Lubchenco, J. (2019). Role of economics in analyzing the environment and sustainable development. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 116*(12), 5233-5238. doi:doi:10.1073/pnas.1901616116

Pollnac, R. B. (1991). Social and Cultural Characteristics in Small-scale Fishery Development. In M. M. Cernea (Ed.), *Putting people first. Sociological variables in rural development. Second Edition. Revised, and Explained* (pp. 259-300): Oxford University Press.

Pont, D., Day, J. W., & Ibáñez, C. (2017). The impact of two large floods (1993–1994) on sediment deposition in the Rhône delta: Implications for sustainable management. *Science of the Total Environment, 609*, 251-262. doi:10.1016/j.scitotenv.2017.07.155

Pont, D., Day, J. W., Hensel, P., Franquet, E., Torre, F., Rioual, P., . . . Coulet, E. (2002). Response scenarios for the deltaic plain of the Rhône in the face of an acceleration in the rate of sea-level rise with special attention toSalicornia-type environments. *Estuaries, 25*(3), 337-358. doi:10.1007/bf02695978

Posner, C. N., & Armas, I. (2015). Historical perspective on structural methods for flood protection in Lower Danube. *GEOREVIEW: Scientific Annals of Stefan cel Mare University of Suceava. Geography Series, 25*(1), 1-12.

Powe, N. (2020). Sustainable development, sustainability and research within the Journal of Environmental Planning and Management. *Journal of Environmental Planning and Management*, *63*(9), 1523–1527. https://doi.org/10.1080/09640568.2020.1753409

Precupețu, I. (2007). *Strategii de dezvoltare comunitară*: Editura Lumen.

Precupețu, I. (1999). Dimensiuni ale dezvoltării comunitare în spațiul socio-cultural românesc. *Calitatea vieţii, 10*(1-2), 143-159.

Preotesi, M. (2013). Mecanisme şi factori ai subdezvoltării comunităţilor. O analiză în mediul rural românesc. *Sociologie Românească, 11*(04), 75-89.

Preotesi, M., & Tomescu, C. (2020). A preliminary analysis of the results in the project'Typologies of underdevelopment and marginalization in rural localities and small towns in Romania'. *Journal of Community Positive Practices*(3), 3-20.

Provini, A., & Binelli, A. (2006). Environmental quality of the Po River delta. *Estuaries*, 175-195.

Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: America's Declining Social Capital. In *Culture and Politics* (pp. 223–234). Palgrave Macmillan US. https://doi.org/10.1007/978-1-349-62397-6_12

Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1992). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*: Princeton University Press.

Quang, T. D., Nguyen, H. V., Vo, T. V., & Nguyen, M. H. (2024). Tour guides' perspectives on agrotourism development in the Mekong Delta, Vietnam. *Tourism and Hospitality Research*, *24*(2), 272-290.

Ramsar. (2008). *Volga Delta*. , Accesat 2 Septembrie 2023, https://rsis.ramsar.org/ris/111.

Rees, C. (1994). The ecologist's approach to sustainable development. In I. Serageldin & A. D. Steer (Eds.), *Making development sustainable: from concepts to action* (2 ed., pp. 10-12). Washington: The World Bank.

Restore the Mississippi River Delta. (2021). *Recommendations for a more resilient Mississippi River Delta following the 2010 Gulf oil spill*. , Accesat 5 Septembrie 2023 Https://Mississippiriverdelta.Org/Decade-after-Disaster/. https://mississippiriverdelta.org/decade-after-disaster/

Rey, T., Lefevre, D., & Vella, C. (2009). Deltaic plain development and environmental changes in the Petite Camargue, Rhone Delta, France, in the past 2000 years. *Quaternary Research*, *71*(3), 284–294.

Richardson, R. B. (2021). The role of tourism in sustainable development. *Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science.* Retrieved 6 Jan. 2025, from https://oxfordre.com/environmentalscience/view/10.1093/acrefore/9780199389414.001.0001/acrefore-9780199389414-e-387.

Rixon, A., Smith, T. F., McKenzie, B., Sample, R., Scott, P., & Burn, S. (2007). Perspectives on the art of facilitation: a Delphi study of natural resource management facilitators. *Australasian Journal of Environmental Management, 14*(3), 179-191.

Rochon, T. R. (1998). *Culture moves: Ideas, activism, and changing values*: Princeton University Press.

Roka, K. (2021). Community-Based Natural Resources Management. In W. Leal Filho, A. M. Azul, L. Brandli, A. Lange Salvia, & T. Wall (Eds.), *Life on Land* (pp. 161-174). Cham: Springer International Publishing.

Roseland, M. (2000). Sustainable community development: integrating environmental, economic, and social objectives. *Progress in planning, 54*(2), 73-132.

Rostás, Z. (2024). *Viețile sociologului. Academicianul Mihail M. Cernea în dialog cu Zoltán Rostás*. București: Corint.

Rozengurt, M. A., Herz, M. J., & Josselyn, M. (1987). The impact of water diversions on the river-delta-estuary-sea ecosystems of San Francisco Bay and the Sea of Azov. *San Francisco Bay: Issues, Resources, Status and Management*, 35-61.

Russu, C. (2014). Aspects of Regional Development in Romania. *Petroleum-Gas University of Ploiesti Bulletin, Technical Series, 66*(4).

Sakowski, D. N. (2020). *Exploring Climate Change and Community Engagement in the Museum*: University of Washington.

Salam, A. (2024). Internet of things for sustainable community development: introduction and overview. In *Internet of Things for Sustainable Community Development: Wireless Communications, Sensing, and Systems* (pp. 1-31): Springer.

Sandu, D. (1999). *Spatiul social al tranzitiei*: Polirom Iași.

Sandu, D. (2003). *Sociabilitatea în spaţiul dezvoltării: încredere, toleranţă şi reţele sociale*. Iaşi: Editura Polirom.

Sandu, D. (2005). *Dezvoltare comunitară: cercetare, practică, ideologie*. Iași: Polirom.

Sandu, D. (2011). *Despre dezvoltare comunitară și regională*. Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială. Universitatea din București. București. Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Dumitru-Sandu/publication/242654602_Dezvoltare_comunitara_si_regionala/links/55314b250cf27acb0dea93b8/Dezvoltare-comunitara-si-regionala.pdf

Sandu, D. (2022a). Community roots of COVID-19 infection rates between population composition and regional systems in Romania. *Journal of Prevention, 43*(5), 673-695.

Sandu, D. (2022b). Local Human Development of Rural Places in Romania: A Community Capitals Framework. *Romanian Journal of Population Studies, 16*(1), 75-94.

Sanz, M., Carrillo de Albornoz, A., Martín, C., Needleman, I., & Tonetti, M. S. (2023). Multi-stakeholder contribution to the identification of a core outcome set and measurements in implant dentistry (ID-COSM initiative) using the Delphi methodology. *Clinical Oral Implants Research, 34*, 108-120.

Sarrafzadeh, A., Sotoude, S., & Sarrafzadeh, M. (2023). Social sustainability in brick decoration and architectural space of Qajar houses in Dezful by Delphi method. *City, Territory Architecture, 10*(1), 25.

Sartal, A., Ozcelik, N., & Rodriguez, M. (2020). Bringing the circular economy closer to small and medium enterprises: Improving water circularity without damaging plant productivity. *Journal of Cleaner Production,*

256, 120363.

Sass, W., Boeve-de Pauw, J., Olsson, D., Gericke, N., De Maeyer, S., & Van Petegem, P. (2020). Redefining action competence: The case of sustainable development. *The Journal of Environmental Education, 51*(4), 292-305.

Săgeată, R. (2012). Inter-communal cooperation and regional development: The case of Romania. *Quaestiones Geographicae, 31*(2), 95-106.

Sbarcea, M., Petrişor, A.-I., & Petrişor, L. E. (2019). Mapping potential environmental conflicts in the Danube Delta Biosphere Reserve. *Sci. Ann. Danub. Delta Inst, 24*, 175-182.

Schrieder, G. R., Munz, J., & Jehle, R. (2000). Rural regional development in transition economies: the case of Romania. *Europe-Asia Studies, 52*(7), 1213-1235.

Schultz, B. (2014). Some aspects of water management and land reclamation in the Danube Delta. In C. Iordachi & K. van Assche (Eds.), *The Bio-Politics of the Danube Delta: Nature, History, Policies* (pp. 303-318).

Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American economic review, 51*(1), 1-17.

Schulz, M. S., & Waldinger, R. J. (2005). The value of pooling" naive" expertise, *American Psychologis*t 60,

Schvab, A., Văidianu, N., Sîrodoev, I., Ratkajec, H., Skolka, M., Tudor, M., . . . Florea-Saghin, I. (2022). Tourism impact models as sustainable development planning tools for local and regional authorities. *Journal of Urban & Regional Analysis, 14*(2).

Sen, A.K. (1999) *Development as Freedom*. New York: Alfred Knopf.

Serageldin, I. (2021). Social Sciences at the World Bank and the Broadening of the Development Paradigm. In M. Koch-Weser & S. Guggenheim (Eds.), *Social development in the World Bank: Essays in honor of Michael M. Cernea* (pp. 59-79). Cham: Springer Nature.

Shalikaran, L., Madani, K., & Naeeni, S. T. O. (2011). Finding the Socially Optimal Solution for California's Sacramento-San Joaquin Delta Problem. *World Environmental and Water Resources Congress 2011: Bearing Knowledge for Sustainability*, 3190–3197.

Sims, K. R. E., Thompson, J. R., Meyer, S. R., Nolte, C., & Plisinski, J. S. (2019). Assessing the local economic impacts of land protection. *Conserv Biol, 33*(5), 1035-1044. doi:10.1111/cobi.13318

Sinha, D. (2021). *Sundarbans' climate refugees face an uncertain future*. , Accesat 6 Septembrie 2023, Https://Www.Dw.Com/En/Forgotten-People-Sundarbans-Climate-Refugees-Forced-to-Move-Again/a-61162969.

Smajgl, A., Toan, T. Q., Nhan, D. K., Ward, J., Trung, N. H., Tri, L. Q., Tri, V.D.P., & Vu, P. T. (2015). Responding to rising sea levels in the Mekong Delta. Nature Climate Change, 5(2), 167-174.

Sneddon, C. S. (2000). 'Sustainability'in ecological economics, ecology and livelihoods: a review. *Progress in human geography, 24*(4), 521-549.

Soare, I., Turek Rahoveanu, M. M., Gutan, V., Augustin, C. L., Saghin, L. A., Mogildea, L., & Zugravu, G. A. (2022). The Danube Delta Culinary Tourism. *Journal of Eastern Europe Research in Business and Economics*(552305), 6.

Sonoran Institute. (2019). *Colorado River Delta: Renew, Restore, and Reconnect*. , Accesat 3 Septembrie 2023 Https://Sonoraninstitute.Org/Card/Colorado-River-Delta-Program/.

South Delta Planning and Development District. (2022). *Comprehensive Economic Development Strategy (CEDS)*.

Stan, G. (1975). Exploatorea pescuitului și consecințele acesteia asupra muncii și vieții pescarilor din judetul Tulcea în perioada 1919-1944. *Peuce, IV (1973-1975)*, 295-303.

Stephen R. Kellert, J. N. M. S. A. E. L. L. L. (2000). Community Natural Resource Management: Promise, Rhetoric, and Reality. *Society & Natural Resources, 13*(8), 705-715. doi:10.1080/089419200750035575

Stoica, D. A. (2021). The Road to Sustainable Development. The Case of Romania. *Revista de Management Comparat Internațional, 22*(4), 600-607.

Summers, G. F. (1986). Rural community development. *Annual Review of Sociology, 12*(1), 347-371.

Syvitski, J., Anthony, E., Saito, Y., Zăinescu, F., Day, J., Bhattacharya, J. P., & Giosan, L. (2022). Large deltas, small deltas: Toward a more rigorous understanding of coastal marine deltas. *Global and Planetary Change, 218*, 103958.

Szabó, Z. K. (2011). Analysis of Research on Sustainable Development. The Goals of Sustainable Development, Practical and Theoretical Framework in EU and Romania. *Juridical Current, 14*(4), 253-261.

Sztompka, P. (1993). Civilizational incompetence: The trap of post-communist societies. . *Zeitschrift Für Soziologie*, *22*(2), 85–95.

Sztompka, P. (1995). Cultural and Civilizational Change: The Core of Post-Communist Transition. In B. Grancelli (Ed.), *Social Change and Modernization: Lessons from Eastern Europe* (pp. 233–248). Walter de Gruyter.

Sztompka, P. (1999). *Trust: A sociological theory*. Cambridge university press.

Șandru, D. (2001). Plecarea minoritarilor slavi și armeni din România în URSS 1944-1948. *Arhivele Totalitarismului, 9*(1-2), 38-45.

Șandru, D. (2010). Viaţa economică din Delta Dunării în perioada interbelică. *Anuarul Institutului de Istorie» AD Xenopol «-Iaşi, 47*(47), 301-320.

Taylor, J. G., & Ryder, S. D. (2003). Use of the Delphi Method in Resolving Complex Water Resources Issues 1. *Journal of the American Water Resources Association, 39*(1), 183-189.

Taylor, J. K. (2019). *The art museum redefined: Power, opportunity, and community engagement*: Springer.

Tănăsescu, M. (2017). Field notes on the meaning of rewilding. *Ethics, Policy & Environment, 20*(3), 333-349.

Tănăsescu, M., & Constantinescu, S. (2020). The human ecology of the Danube Delta: A historical and cartographic perspective. *Journal of Environmental Management, 262*, 110324.

Tătar, C. F., Herman, G. V., Dehoorne, O., & Zarrilli, L. (2017). Ecotourism in the danube delta. *ANALELE UNIVERSITăţII DIN ORADEA. FASCICULA GEOGRAFIE, 27*(1), 122-132.

Teampău, P. (2020). Trouble in paradise: Competing discourses and complex governance in the Romanian danube delta. *Marine Policy, 112*, 103522.

Teampău, P., & van Assche, K. (2015). Pirates, Fish and Tourists. The Life of Post-Communist Sulina. In K. van Assche & C. Iordachi (Eds.), *The Biopolitics of the Danube Delta: Nature, History, Policies* (pp. 185-195). Lanham & London: Lexinton Boks.

Teodorescu, D., & van den Kommer, M. (2020). Economic decline, fishing bans, and obstructive politics: is there a future for small-scale fisheries in Romania's Danube Delta? In J. J. Pascual-Fernández, C. Pita, & M. Bavinck (Eds.), *Small-Scale Fisheries in Europe: Status, Resilience and Governance* (pp. 47-67). Cham: Springer.

Timpson, W. M., & Jones, C. (1989). The Naive Expert & the Gifted Child. *Gifted Child Today, 12*(1), 22.

Toroimac, G.-I., Stoica, C., Moroșanu, G. A., Șandor, I. A., & Constantin, D. M. (2024). Assessing the role of actors in river restoration: A network perspective. *PloS one, 19*(4), e0297745.

Townsley, P. (1996). *Rapid rural appraisal, participatory rural appraisal and aquaculture*: Food & Agriculture Org.

Tran, D. D., Huu, L. H., Hoang, L. P., Pham, T. D., & Nguyen, A. H. (2021). Sustainability of rice-based livelihoods in the upper floodplains of Vietnamese Mekong Delta: Prospects and challenges. *Agricultural Water Management*, *243*, 106495.

Tri, V. P. D., Yarina, L., Nguyen, H. Q., & Downes, N. K. (2023). Progress toward resilient and sustainable water management in the Vietnamese Mekong Delta. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Water*, *10*(6), e1670.

Tseng, M.-L., Li, S.-X., Lin, C.-W. R., & Chiu, A. S. (2023). Validating green building social sustainability indicators in China using the fuzzy delphi method. *Journal of Industrial Production Engineering, 40*(1), 35-53.

Tsvuura, S., Mudhara, M., & Mabhaudhi, T. (2023). An analysis of the perceived societal benefits of and threats from trees for the delivery of livelihoods and community development. *Plants, People, Planet, 5*(3), 424-436.

Tufiş, C. D. (2008). Institutional trust–victim of the postcommunist transition. . In B. Voicu & M. Voicu (Eds.), *The Values of Romanians, 1993-2006* (pp. 115–143). Institutul European.

Tufiș, C. D. (2012). *Learning Democracy and Market Economy in Post-Communist Romania.* Iași: Institutul European.

Tufiș, C. D. (2020). Despre necesitatea încrederii în instituțiile sistemului politic. . In B. Voicu, H. Rusu, & C. D. Tufiș (Eds.), *Atlasul valorilor sociale* (pp. 46–53). Presa Universitară Clujeană.

Tuluş, M. M. (2011). Demographic and Ethnic Aspects in the View of the Foreigners that Travelled to the Harbours of the Danube (1801-1853). *Danubius, 29*(1), 105-123.

Twyman, C. (2016). Community-Based Natural Resource Management. In *International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment Technology* (pp. 1-9).

U.S. Agency for International Development's (USAID). (2023). *Mekong Delta Coastal Habitat Conservation Project*. , Accesat 5 Septembrie 2023, Https://Www.Usaid.Gov/Sites/Default/Files/2023-07/Mekong-Delta-Coastal-Habitat-Conservation_FS_June2023_Eng_1.Pdf.

UNESCO. (2019a). *Carmargue/Delta du Rhone Biosphere Reserve, France*. , Accesat 2 Septembrie 2023, Https://En.Unesco.Org/Biosphere/Eu-Na/Camargue.

UNESCO. (2019b). *Po Delta Biosphere Reserve, Italy*. , Accesat 2 Septembrie 2023, Https://En.Unesco.Org/Biosphere/Eu-Na/Delta-Po.

UNESCO. (2019c). *Tonle Sap Biosphere Reserve, Cambodia*. , Accesat 5 Septembrie 2023, Https://En.Unesco.Org/Biosphere/Aspac/Tonle-Sap.

UNESCO. (2023). *Okavango Delta*. , Accesat 4 Septembrie 2023, Https://Whc.Unesco.Org/En/List/1432.

Uphoff, N. (1991). Fitting Projects to People. In M. M. Cernea (Ed.), *Putting people first. Sociological variables in rural development. Second Edition. Revised, and Explained* (pp. 467-512): Oxford University Press.

van Assche, K., Bell, S., & Teampău, P. (2015). Birds, Fish and the Traumatic Nature of the Swamp-Concepts of Nature in Regards to the Romanian Danube Delta. In C. Iordachi & K. van Assche (Eds.), *The Bio-Politics of the Danube Delta, Lexington Books, USA* (pp. 277-300).

Van Assche, K., Duineveld, M., Beunen, R., & Teampau, P. (2014). Circumscribing Locals: Transformations of Knowledge/Power and the Governance of the Danube Delta. In C. Iordachi & K. van Assche (Eds.), *The Biopolitics of the Danube Delta: Nature, History, Policies* (pp. 401-430): Lexington Books.

van Assche, K., Teampau, P., Devlieger, P., & Suciu, C. (2008). Liquid boundaries in marginal marshes: reconstructions of identity in the Romanian Danube Delta. *Studia Sociologia, 53*(1), 115-133.

van Buuren, S. (2012). *Flexible Imputation of Missing Data*. Chapman & Hall/CRC

Van Da, H., Thuy, T. T. K., Giang, D. V. H., & Kien, T. T. (2023). Sustainable tourism development and potential implications for the tourism sector in the Vietnamese Mekong delta in the context of climate change. *The VMOST Journal of Social Sciences and Humanities*, *65*(3), 109-119.

van Dijk, K., & Nieuwenhoven, L. (2014). *The Murray-Darling River Basin - Water Policy, Governance and Law*.

van Driel-Murray, C. (2012). *Batavians on the move: emigrants, immigrants and returnees.* Paper presented at the TRAC 2011 Proceedings of the Twenty First Annual Theoretical Roman Archaeology Conference, Newcastle upon Tyne.

Van Laerhoven, F., Schoon, M., & Villamayor-Tomas, S. (2020). Celebrating the 30 th Anniversary of Ostrom's Governing the Commons. *International Journal of the Commons, 14*(1), 208-224.

van Rijswick, M., Edelenbos, J., Hellegers, P., Kok, M., & Kuks, S. (2014). Ten building blocks for sustainable water governance: an integrated method to assess the governance of water. *Water International*, *39*(5), 725–742. https://doi.org/10.1080/02508060.2014.951828

Vasile, V., Panait, M., Piciocchi, P., Ferri, M. A., & Palazzo, M. (2022). Performance management and sustainable development: An exploration of non-financial performance of companies with foreign capital in Romania. *Italian Journal of Marketing, 2022*(3), 371-400.

Văidianu, N., Paraschiv, M., Saghin, I., & Braghină, C. (2015). Social-ecological consequences of planning and development policies in the Danube Delta Biosphere Reserve, Romania. *Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences, 10*(3), 113-124.

Vespremeanu-Stroe, A., Zăinescu, F., Preoteasa, L., Tătui, F., Rotaru, S., Morhange, C., . . . Cârdan, I. (2017). Holocene evolution of the Danube delta: An integral reconstruction and a revised chronology. *Marine Geology, 388*, 38-61.

Vidal-Ayuso, F., Akhmedova, A., & Jaca, C. (2023). The circular economy and consumer behaviour: Literature review and research directions. *Journal of Cleaner Production*, 137824.

Vindrola-Padros, C. (2021). *Rapid ethnographies: A practical guide*: Cambridge University Press.

Vinke-de Kruijf, J., Bressers, H. T. A., & Augustijn, D. C. (2014). Integrated management of the lower Danube river. Experiences with the Application of Dutch Policy Concepts and Interactive Planning Methods. In C. Iordachi & K. van Assche (Eds.), *The Bio-Politics of the Danube Delta: Nature, History, Policies* (pp. 373-402).

Visconti, P., Butchart, S. H. M., Brooks, T. M., Langhammer, P. F., Marnewick, D., Vergara, S., . . . Watson, J. E. M. (2019). Protected area targets post-2020. *science, 364*(6437), 239-241. doi:doi:10.1126/science.aav6886

Voica, M. C., Panait, M., & Haralambie, G. A. (2015). The Impact of Foreign Direct Investment on Sustainable Development. *Petroleum-Gas University of Ploiesti Bulletin, Technical Series, 67*(3).

Voicu, B. (2004). Capitalul uman: componente, niveluri, structuri. România în context european. *Calitatea vieţii, 15*(1-2), 137-157.

Voicu, B. (2005). *Penuria pseudo-modernã a postcomunismului românesc*. Iași: Expert Projects.

Voicu, B. (2006). Cât de săraci sunt românii: abordări subiective şi consensuale. *Revista Calitatea Vieții*, *17*(1–2), 93–116. www.iccv.ro/romana/dictionar/dictionar.htm

Voicu, B. (2010a). *Capital social în România începutului de mileniu. Drumeț în țara celor fără prieteni?*. Iași: Lumen.

Voicu, B. (2010b). Valorile şi sociologia valorilor. In L. Vlăsceanu (Ed.), *Sociologie* (pp. 249-294). Iași: Polirom.

Voicu, B. (2019). Politici sociale postmoderne în România: Între nevoie și schimbările așteptate ale sistemului de furnizare a bunăstării *Sociologie Românească, 17*(2), 9-36.

Voicu, B., & Noica, R. (2002). Dezvoltare sustenabilă. In L. Pop (Ed.), *Dicționar de politici sociale* (pp. 253–255). Expert.

Voicu, B., & Voicu, O. (2023). *Evaluare a impactului data.gov.ro și a deschiderii spre Open Data în România* Cluj: Prea Universitară Clujeană.

Voicu, B., Arpinte, D., Petrescu, C., Preotesi, M., & Tomescu, C. (2010). Note de cercetare despre studiul comunităţilor rurale în România *Sociologie Românească, VIII*(2), 118-144.

Voicu, B., Fărcășanu, D., Mustață, M., Deliu, A., & Vișinescu, I. (2023). Using laws, common sense, and statistical approaches to design indicators for 'medical desertification'. An application on the Romanian case. *Social Science & Medicine*, *327*, 115944. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2023.115944

Voicu, B., Țălnar-Naghi, D., & Jantea, A. (2023a). *Delta 2023. De la 'comunități' la 'comunitate' în Delta Dunării. Linii de acțiune ale dezvoltării pentru oameni*.

Voicu, B., Țălnar-Naghi, D., & Jantea, A. (2023b). *Dezvoltare în Zonele Naturale Protejate. O Metodologie*

pentru Generarea Soluțiilor De Dezvoltare Regională Durabilă Și A Sustenabilității Acestora.

Vu, H. M., Lam, T. M., & Prabhakaran, S. (2021). Perceptions of key stakeholders towards sustainable tourism development: A case study in Mekong Delta, Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, *8*(4), 717-726.

Wani, M. D., Dada, Z. A., & Shah, S. A. (2024). The impact of community empowerment on sustainable tourism development and the mediation effect of local support: a structural equation Modeling approach. *Community Development, 55*(1), 50-66.

West, B. T., Zhang, S., Wagner, J., Gatward, R., Saw, H. W., & Axinn, W. G. (2023). Methods for improving participation rates in national self-administered web/mail surveys: Evidence from the United States. *PLoS One, 18*(8), e0289695. doi:10.1371/journal.pone.0289695

Where To Africa Travel. (2020). *Okavango Delta Safari* . , Accesat 5 Septembrie 2023, Https://Whereto.Africa/Botswana/Okavango-Delta/.

Whitelaw, P. A., King, B. E., & Tolkach, D. (2014). Protected areas, conservation and tourism–financing the sustainable dream. *Journal of Sustainable Tourism, 22*(4), 584-603.

Wood, G. D. (1981). The social and scientific context of Rapid Rural Appraisal. *The IDS Bulletin, 12*(4), 3-7.

World Wide Fund for Nature, & Delta Alliance. (2021). *Nature-Based Solutions for Resilient Asian Deltas Guidance for implementation, bridging the gap between politicians and financiers*.

Wu, J. (2006). Landscape ecology, cross-disciplinarity, and sustainability science. *Landscape ecology, 21*, 1-4.

Wu, J. (2014). Urban ecology and sustainability: The state-of-the-science and future directions. *Landscape and Urban Planning, 125*, 209-221.

Wu, J. (2019). Linking landscape, land system and design approaches to achieve sustainability. *Journal of Land Use Science, 14*(2), 173-189.

WWF India's Mission. (2023). *Sundarbans Conservation Challenges*. , Accesat 5 Septembrie 2023, Https://Www.Wwfindia.Org/About_wwf/Critical_regions/Sundarbans3/Conservation_challenges_in_the_sundarbans/.

Yaitskaya, N. A., & Sheverdyaev, I. V. (2023). Digital Elevation Model Development Of The Volga And Don River's Delta And Application In Hydrological Modeling. *Geography, Environment, Sustainability, 15*(4), 181-187.

Yoshimura, C., Khanal, R., & Sovannara, U. (2022). *Water and Life in Tonle Sap Lake*. Springer.

Zeng, S. (2024). Rural Museums Promote Rural Revitalization: A Case Study of the Historical Museum of Qixian Village in Keqiao District, Shaoxing City. *Journal of Research in Social Science and Humanities, 3*(5), 1-10.

Zhang, W., Yuan, Q., & Cai, H. (2024). Unravelling regional development through the production-living-ecological perspective: Assessing heterogeneity and expert insights. *Urban Climate, 55*, 101937.

Zhang, Y., Xiao, X., Cao, R., Zheng, C., Guo, Y., Gong, W., & Wei, Z. (2020). How important is community participation to eco-environmental conservation in protected areas? From the perspective of predicting locals' pro-environmental behaviours. *Science of the Total Environment, 739*, 139889. doi:https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2020.139889

Zhao, R. (2023). *Home Destinations Vietnam Asia Highlights TrustPilot rating Mekong Delta Travel Guide - 6 Things You Need to Know*. , Accesat 6 Septembrie 2023, https://www.asiahighlights.com/vietnam/mekong-delta/regional-guide.

Zolotareva, M. (2019). Environmental planning and management of waterway construction (historical experience of Russia in the 18 th century and the beginning of the 19 th century). *TPACEE - E3S Web of Conferences*, 2–11. https://doi.org/10.1051/e3sconf/2019910

ISBN: 978-606-37-2449-7